

ପ୍ରାଚୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା

ଦ୍ଵିତୀୟ

ରତ୍ନସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ

ଦେବଦୁର୍ଲଭ ଦାସ

ଶ୍ରୀ
ରହସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ

ଭକ୍ତକବି ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦାସଙ୍କ-ବରଚିତ ।

ବହୁପାଠ ଓ ସୁବିସ୍ତୃତ ମୁଖବନ୍ଧ ସହ

ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଭୂତପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାପକ -

ଏ ଡଃ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭମହାନ୍ତି, ଏମ୍. ଏ. ଡି., ଲିଟ୍ଲ

ଦ୍ଵାରା ସଙ୍କଳିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ

1965

ମୁଲ୍ୟ ୧୦.୦୦

ମୁଖବନ୍ଧ

ଆମେ ଏହି ରହସ୍ୟମୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉତ୍କଳର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ସଂଗୃହୀତ
ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ସାହାଯ୍ୟରେ ସଙ୍କଳନ
କରିଅଛୁ । ପ୍ରଥମ (କ) ପୋଥି ଆମ୍ଭ ନିଜ ଭଗବତ

ଗାଦିରୁ ପ୍ରାପ୍ତ । ଆମ୍ଭର ଗୃହ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ
ହୁଲେହେଁ ପୋଥି ଖଣ୍ଡକ କିନ୍ତୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା । ଏହାର “ଲେଖନକାର
ଦେବଜ୍ଞ ଭଗବାନ ନାୟକ, ଲେମ୍ବାଇବିଧେ ବଡ଼ପଦା ଗ୍ରାମରେ ରହଣି ।”
ଲେଖନ ସମାପ୍ତ ଦିନ ସାରକିଶୋରଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ବିଜେ ଶୁଭରାଜ୍ୟେ
୧୨ ଅଙ୍କ କୁନ୍ଦ ୨୨ ଦିନ । (ଖ) ପୋଥି ଆମ୍ଭ ପୁତ୍ର ତେଜାନାଳବାସୀ
ଶ୍ରୀମାନ୍ ବୃନ୍ଦାବନ ଧଳଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ । ଏ ପୋଥିରେ କିନ୍ତୁ ଲେଖନ ସମାପ୍ତି
ଦିନର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । (ଗ) ପୋଥି ପୁରୀର କଲେକ୍ଟର ଶ୍ରୀ ବାହାଦୁର
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ଦାସ, ବି ଏ.ଙ୍କ ଭଗବତ ଗାଦିରୁ ପ୍ରାପ୍ତ । ଏହାର
ଲେଖନକାର ମଧ୍ୟ ଲେଖା ସମାପ୍ତିର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ନାହାନ୍ତି ।
(ଘ) ପୋଥି ଆମ୍ଭ ପୁତ୍ର ବାଙ୍କୀ ନବାସୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଜୈନାସଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର,
ବି. ଏ.ଙ୍କ ଭଗବତ ଗାଦିରୁ ଆମ୍ଭେ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖନକାର ମଧ୍ୟ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର
ଶେଷରେ କୌଣସି ସମୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍ଗରେ
ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୋଟିଏ ପୋଥିରେ ଅଛି । ଦ୍ଵିତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖନକାର
“ବେହେରା ପ୍ରଧାନ ଚନ୍ଦ୍ରମହାପାତ୍ରଙ୍କ ? ପୁଅ ଭଗୀରଥୀ ସାହୁ ।” ଦୁଇ
ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖା ଅକ୍ଷରରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାନ ହେଉଅଛି ଯେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡିର
ଲେଖକ ଏକ ଏବଂ ସେ ସେହି ଭଗୀରଥୀ ସାହୁ । ସେ ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖା
ସମାପ୍ତି ଦିନ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ସାର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ
୩୪ ଅଙ୍କ ମିଥୁନ ୨୮ ଦିନ ବୃଷବାର । (ଚ) ପୋଥି ଯାଜପୁର ନବାସୀ
କୁଣ୍ଡପରିବାରଙ୍କ ଭଗବତ ଗାଦିରୁ ଆମ୍ଭେ । ଏ ପୋଥିର ଲେଖନକାର
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୁଣ୍ଡ । ଗ୍ରନ୍ଥର ସମାପ୍ତି ଦିବସ ଶ୍ରୀମନ୍ କୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ଅଙ୍କ ସନ—
୧୨୭ ସାଲ ମକର ୧୨ ଦିନ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ତାଙ୍କ [ଅପ୍ରକାଶିତ] ରସବତୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ
ଲେଖି ଅଛନ୍ତି “ଶ୍ରୀ ବୀରକିଶୋର ନୃପତି । ନବସନ୍ଧ୍ୟା
କବିଙ୍କ କାଳ ଅଙ୍କେ ସମାପ୍ତି ।” ରତ୍ନସ୍ୟାମନ୍ତରାଜ (କ) ପୋଥିର
ନିରୂପଣ । ଲେଖନକାର ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ରସବତୀ ସମାପ୍ତିର ୧୮
ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ତାଙ୍କ ଲେଖା ଶେଷ କରିଥିଲେ ।

ଦାଶରଥୀ ଦାସଙ୍କ ବ୍ରଜବିହାର ଗ୍ରନ୍ଥ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ୮ ଅଙ୍କ ୧୭୫
ଶିକାରରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । (ଦ) ପୋଥିର ଲେଖନକାର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ
ଲେଖା ସମାପ୍ତି ବ୍ରଜବିହାର ସମାପ୍ତିର ୨୩ ବର୍ଷ ପରେ କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ
ଷଷ୍ଠ ପ୍ରତ୍ୟାସମାନ ହେଉଅଛି ଯେ ରତ୍ନସ୍ୟାମନ୍ତରାଜର କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ
ଦାଶରଥୀଙ୍କର ବହୁପୁର । ରତ୍ନସ୍ୟାମନ୍ତରାଜ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅପ୍ରାକୃତିକ ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ଆଦି
ଦୋଷରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମୁକ୍ତ । ଏ ଦୋଷ ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁରାଣାଳୟ ଉତ୍କଳ-
ସାହିତ୍ୟରେ ଅଲ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଦୋଷରୁ ମଧୁସୂ-
ଦନଙ୍କ ଓ ବ୍ରଜବିହାର ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ରତ୍ନସ୍ୟାମନ୍ତରାଜରେ ଦାନକୃଷ୍ଣ
ଉପେନ୍ଦ୍ରାଦିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର-ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର-
ହେତୁକ ଚିତ୍ରକାବ୍ୟର ଅପ୍ରାକୃତିକ ଲକ୍ଷଣ ଆଦୌ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ
କହିଲେ ଚଳେ । କବି ଦେବଦୁର୍ଲଭ ଦାନକୃଷ୍ଣଦାସାରଙ୍କର ପୁରାବର୍ତ୍ତୀ,
କାରଣ ତାଙ୍କ ରତ୍ନସ୍ୟାମନ୍ତରାଜରେ ଦୃଷ୍ଟ ‘ଶ୍ରୋଣେହୀ’ ‘ବିଦ୍ୟସିଲେ’ ‘ମେହୁ’
‘ବିଷଇ’ ‘କାଞ୍ଚୁଇ’ ‘ସାରଣ’ ‘ପିରୋଗ’ ‘ଗାଜିଲେ’ ‘ସଖିଲ’ ଆଦି ଶବ୍ଦ
ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । “ଶ୍ରୋଣେହୀ” ଶବ୍ଦ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ
ଯେତେଦୂର ଜଣା ଶାରିଲା ଦାସଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ବ୍ୟବହାର
କରି ନାହାନ୍ତି । କବି ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ ଏ କାବ୍ୟବସ୍ତୁ
(Plot) ତାଙ୍କ ପୁରାବର୍ତ୍ତୀ କୌଣସି କବିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗୃହୀତ ହୋଇ ନାହିଁ ।
ତାଙ୍କର ଏ ଉକ୍ତିରେ ଅବିଶ୍ଵାସର କାରଣ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟନ୍ତାନନ୍ଦ ଦାସ
ଏହି ବିଷୟକୁ କିଛି ପୃଥକ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ଶୂନ୍ୟ ସହଜାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିଅଛନ୍ତି । ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମରୁ ଗୀତା ଓ ରସବିନୋଦରେ ଏହା
ପ୍ରକାଶନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଅବୀଚୀନ ହେତୁ ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ

ବିଷୟ ଯୋଗେ ଆଦୌ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟତାମଧ୍ୟ ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀର
ଲୋକ । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ଯେ ଦେବଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦାସ ଅନ୍ୟତାମଧ୍ୟର
୪୦।୫୦ ବର୍ଷର ପୁରବର୍ତ୍ତୀ, ସମସାଧିକ ଅଥବା ଶୂନ୍ୟସହୃଦ ପ୍ରଭୃତିର
ପୁରବର୍ତ୍ତୀ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟତାମଧ୍ୟର ୧୦।୩୦ ବର୍ଷର ପରବର୍ତ୍ତୀ ।
ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ କହୁଥିବାରୁ ଦେବଦୁର୍ଭିକ୍ଷ (୧) ଗୁଣଜ୍ଞାନ
ଓ (୨) ବୈଷ୍ଣବତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଚକ୍ରାଳୀନ କୌଣସି ଉତ୍କଳୀୟଠାରେ ସମ୍ଭବପର
ନ ଥିଲା । ଏପରି ମତ ପୋଷଣ କରିବା କିନ୍ତୁ ନିତାନ୍ତ ଭ୍ରମାସିଦ୍ଧ । ଅନ୍ୟତ,
ଏନନ୍ତ, ଯଶୋବନ୍ତାଦିଙ୍କର ଲେଖାରେ ଆମ୍ଭେ ଶ୍ରେଣୀ, କଳଶା, ରସ-
କୋଇଲି, ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ ଆଦି ବୃତ୍ତ ପାଇଅଛୁ । ଐତିହାସିକମାନେ ଜାଣନ୍ତି
ଯେ ଉତ୍କଳର ଗାୟକରତ୍ନ ମହାପାତ୍ର ଆକବରବାଦଶାଙ୍କ ରାଜଯତ୍ନରେ
ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବାଧିକାର ଗାନ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଥିଲେ ।
ନିଜର ପ୍ରାଚୀନ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ନ ଜାଣି ନିଜକୁ ସ୍ଥାନ ମନେ କରିବା ଓ ପୁର
ଗୌରବର ଉପଯୁକ୍ତ ଆସ୍ତଦ ହେବାରେ ବ୍ରତୀ ନ ହେବା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ
ସ୍ଥାନ ମାନବିକତାର ପରିଚ୍ଛାଦ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମାମାଂସା ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେ
କହିଁ ଯେ, ରୁଦ୍ରପ୍ରତାପଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଶାସକ ଉତ୍କଳର ତଥା ଭାରତର
କ୍ଷଣିକନ୍ତା ବୈଷ୍ଣବମଣି ଉତ୍କଳନନ୍ଦନ କରଣକୁଳଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ
—ଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ, ପୁଛାନ୍ତୁଯାୟୀ, ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ ।
ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ନିମ୍ନଲିଖିତମତେ ମିଳନ ଘଟିଥିଲା । ରୁଦ୍ର-
ପ୍ରତାପଙ୍କ ରାଜଯତ୍ନରେ ସାବତୌମ ବେଦାନ୍ତର ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ସେ
ଏକଦା ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ମୁଖରୁ ଦ୍ୱୈତବାଦର ସମ୍ମାପନା ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧ
ବୋଲି ଡରସାର କରିଥିଲେ । ପରେ କିନ୍ତୁ ସେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ମୁଖରୁ
ବେଦାନ୍ତର ଦ୍ୱୈତବାଦକୁ ଶ୍ରବଣ କରି ତହିଁରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ୍ ହେଲେ;
ତେଣୁକି ନୁହେଁ ପ୍ରକାଶରେ ନିଜକୁ ଦ୍ୱୈତବାଦୀ ବୋଲି ଘୋଷିତ
କଲେ ; ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଯାତ୍ରାକାଳରେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା ନିମନ୍ତେ
ସାବତୌମ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ :...

“ତବେ ସାବତୌମ କହେ ପ୍ରଭୁର ଚରଣେ

ଅବଶ୍ୟ ପାଇବେ ପ୍ରଭୁ ମୋର ନିବେଦନେ

ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ଆଛେ ଗୋଦାବରୀ ଟାରେ
 ଅଧିକାରୀ ହେବେନ ଚିହ୍ନେ ବିଦ୍ୟାନଗରେ
 ଶୁଦ୍ଧ ବିଷୟୀ ଜ୍ଞାନେ ଉପେକ୍ଷା ନା କରିବେ
 ଆମାର ବଚନେ ତାରେ ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବେ ।
 ତୋମାର ପଞ୍ଜେର ଯୋଗ୍ୟ ଚିହ୍ନେ ଏକଜନ
 ପୃଥ୍ବୀରେ ରହିକ ଉକ୍ତ ନାହିଁ ତାର ସମ ।
 ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଆର ଭକ୍ତିରସ ଦୁହେଁର ଚିହ୍ନେ ସୀମା
 ସମ୍ଭାଷିଲେ ଜାନବେ ରୁମି ତାହାର ମହୁମା ।
 ଆଲୌକିକ ବାକ୍ୟଚେଷ୍ଟା ତାର ନା ବୁଝିପା
 ପରହାସ କରିପାରି ତାରେ ବୈଷ୍ଣବ ଜାନବୀ
 ତୋମାର ପ୍ରସାଦେ ଏବେ ଜାନନୁଁ ତାର ତତ୍ତ୍ବ
 ସମ୍ଭାଷିଲେ ଜାନବେ ତାର ସେମନ ମହତ୍ତ୍ବ ।

(ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ, ମଧ୍ୟଲୀଳା)

ପୁଣି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ପୁରାଣବିତ୍ ଥିଲେ । ଭଗବତ
 ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ ପୁରାଣରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରାବୀଣ୍ୟ ଥିଲା ।
 ବଳରାମ ଦାସ ମଧ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିଲେ । ଭଗବତ, ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତୀ,
 ବିଷ୍ଣୁ, ଧନୁ, ଆଦି, ହରିବଂଶ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଦି ପୁରାଣରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ପଟ୍ଟା ଓ
 ତତ୍ତ୍ବ ଶୋଭନ ରୂପେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି । ଏଣୁ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପୁର-
 କାଳରେ ଉତ୍କଳର କତିପୟ ଲୋକ ମାଧୁମତାନୁରୂପ ବୈଷ୍ଣବ ତତ୍ତ୍ବରେ
 ମଞ୍ଜିବାର ସେ ଅବକାଶ ପାଇଥିଲେ ତାହା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ପରେ ପ୍ରେମମୁର୍ତ୍ତି
 ଚୈତନ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମଭାବ ଚରିତାର୍ଥ ହୋଇ କେବଳ
 ବୁଦ୍ଧିଲଭ କଲ ଓ ଫଳତଃ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଦୃଢ଼ ରୂପେ
 ସମ୍ଭାଷିତ ଓ ବହୁଳ ଭାବେ ପ୍ରସାରିତ ହେଲା ।

ଏ ସକଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପୁରୁଷ ଉତ୍କଳରେ ସେ ଗୌଡ଼ୀୟ
 ମତାନୁରୂପ ବୈଷ୍ଣବ ମତ ଅବିଦିତ ଥିଲା, ଏହା କହବା କେବଳ ବୁଦ୍ଧି-
 ମାନ୍ୟର ପରିରୂପକ ।

ପୁରୋକ୍ତ କାରଣମାନଙ୍କରୁ ଆମର ଅନୁମାନ, ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀର ନବ ଦେବଦୁର୍ଗ ଓ ଦାସ ଶ୍ରୀକ୍ଷୀୟ ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଲେଖକ ।

“ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀର କବି ଗୁରୁ ଶେଷରେ ୧୪ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କଥାବସ୍ତୁ ସଂସ୍ଥାପନ” ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀ ଏ ବିଚିତ୍ରମୟ ରଥ ।
ଏ ସୁଖ ଜାଣିବ ଯେହୁ ବିବେକ ପୁରୁଷ ।
ଅବିବେକ ବୋଲିବ ଏ କର ପାଠେ ଥିଲ ।
ଥିଲ ଯେବେ କବି କମ୍ପା ଆଗନ୍ତୁ ନ କଲ ।
ବିବେକ ବୋଲିବେ ଏ ଗୁପ୍ତତେ ଥିଲ ରହ ।
ପରସ୍ପର ଉକ୍ତାରେ ଗୁପ୍ତତେ ଥିଲ ଥୋଇ ।
ଯେଉଁ ପୁତ୍ର ବଢ଼ଲ ତାହାକୁ କଲ ଦୟେ ।
ମହମା ଅନନ୍ତ କେତେ କହୁବା ନିର୍ଣ୍ଣୟେ ।

×

×

×

×

ଦେଲ ଲେଖ ଜାଣେ ଆଣିଲ ଲେଖ ଜାଣେ ।
ବିବେକ ଜାଣିବେ ତାହା ମଧ୍ୟପାତ୍ର ପଣେ ।

ରାଧାକର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିପାଦନହିଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।
ଏଣୁ ଶ୍ରୀମାତାଠାରୁ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଲୀଳାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏଥିରେ ଶୋଭନ ରୂପରେ ପରିଦର୍ଶିତ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଲୀଳା-ପ୍ରଶଂସିକଲେ ବ୍ରଜବିହାର କବି ଦାଶରଥ ଦାସ କହୁଅଛନ୍ତି:—

“ରାଧା ଜଣାଇଲେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ । ଏଥିରୁ ଅଧିକ ଅଛି କି ପ୍ରେମ ।
ଶୂନ୍ୟର ଚିତ୍ତ ଯେତେ ସାର । ଆଉ ଚିତ୍ତକଣ୍ଠା ଅଛି କି ସାର ।
କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ଶୁଣ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ । ଶୂନ୍ୟରରଥ ଲୀଳା ପ୍ରେମମୟେ ।
ଏଣୁ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବେଦପ୍ରକାର । ଅଭିଶ୍ଵର୍ଷରେ ସୁଜାୟୁ ବଢ଼ର ।
ପରମାତ୍ମାରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ । ଚିତ୍ତକଣ୍ଠା ପ୍ରେମ ଭବ ଅଶେଷ ।”

ରହନ୍ତାମସ୍ତସ୍ମିନ୍ ପ୍ରଧାନ ନାୟିକା ରୁକ୍ମିଣୀ ଓ ନାୟକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।
ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ଶବ୍ଦତାଳନରେ ତତ୍ତ୍ଵୋପଲବ୍ଧ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର
ସାରମର୍ମ ।

ଏହି ବସ୍ତୁ ବିଷୟ ଅଭ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ କପରି ବ୍ରହ୍ମଣ କରଅଛନ୍ତି ତାହା
ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ । ତାଙ୍କ ଶୂନ୍ୟସହଜାର ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ
ଅଛି, ଦ୍ଵାରକାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦିନକୁଦିନ କୃଷ୍ଣତା ଲଭ କରବାରୁ ତାଙ୍କ
ନିଯୋଗରେ ଥିବା ରୁକ୍ମିଣୀ, ସତ୍ୟଭାମା ପ୍ରଭୃତି ଅଷ୍ଟପାଟଙ୍କଣୀ ଓ ରୁଲସୀ
ତାଙ୍କୁ ତହିଁର କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ । କୃଷ୍ଣ ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ:—

“ଆଗେ ରାଧା ପଛେ ମୁହିଁ ଲାଙ୍ଗିଟି ରାବରେ

ଏକ ବାକ ବେନପାଳ ଯୁଗଳ ଅଙ୍ଗରେ ।

×

×

×

ନବଧା ଉକ୍ତିରେ ଶତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଛି ରହୁ

ମୋର ମନ ହରେ ରାଧା ପ୍ରୀତିରସ ଦେଇ ।

ତାଙ୍କ ବିନ ଶ୍ରୀଣ ହେଲ ଆମ୍ଭର ଶରୀର

କ୍ଷଣେ ନ ତେଜୁଁ ଯେ ଆମ୍ଭେ ରାଧା ପ୍ରେମଥାଳ ।”

ଏହା ଶୁଣି ଅଷ୍ଟପାଟଙ୍କଣୀମାନେ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ ଓ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅନୁ-
ଭୂତିରେ ଯେହୁ ଗୋଲେକ ବୃନ୍ଦାବନ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ
ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଗରୁଡ଼ ପୁଷ୍ପରେ କୃଷ୍ଣ ପୁଦାମା ସଜ୍ଜିତ ଅଷ୍ଟପାଟଙ୍କଣୀ-
ମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ନିତ୍ୟ ରାସମଣ୍ଡଳ ଅଭିମୁଖରେ ସ୍ଵର୍ଗପଥରେ ଅସ୍ତପର
ହେଲେ । ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀର ପ୍ରଥମ ଦ୍ଵାର ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ଦ୍ଵାର ଅତିବାହି ହୁଅନ୍ତେ
ସେଠାରୁ ଯୁଗ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନିତ୍ୟ ରାସମଣ୍ଡଳ ନୟନଗୋଚର ହେବାରୁ
ଗରୁଡ଼, ଅଷ୍ଟପାଟଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତେ ମୁଞ୍ଚିଗତ ହେଲେ । ସଞ୍ଜାଲଭ ପରେ
କୃଷ୍ଣ ସେମାନଙ୍କୁ ରାଧାଉକ୍ତିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉକ୍ତିଠାରୁ ଉତ୍ତର ରୁଚାଇଲେ
ଓ ସେମାନଙ୍କର ରାଜସିଦ୍ଧ ଉକ୍ତିର ଅପର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ମୁଞ୍ଚିଗମର
କାରଣ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ । ତାହା ପରେ ଅଷ୍ଟପାଟଙ୍କଣୀମାନଙ୍କର
ନିତ୍ୟ ରାସମଣ୍ଡଳ ଯିବାରେ ଅନ୍ତମତା ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଗରୁଡ଼ ପୁଷ୍ପରେ

ରଖାଇ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗରେ କେବଳ ରୁଲିଯା ଓ ଭକ୍ତ ସୁଦାମାଙ୍କୁ ନେଇ
ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀ ପ୍ରତି ଅବସର ହେଲେ । ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀରୁ ଏକପୁଣ ଛଡ଼ାରେ
ରହୁ ସେମାନେ ରାତ୍ର ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ।

“ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଏକ ସଖୀ ତହୁଁ ଆସି ।

ବୋଇଲରେ ବାଲପୋଏ କାହୁଁ ଅଛ ଆସି ।

ନରକାର ମଣ୍ଡଳ ଏ ଗୋଲେକ ରହାସ ।

ନରକାର ଭଜନ ଯୋକୁ କମ୍ପା ଆସି ।

ନରକାର ଭଜିଥିଲେ ଏ ଭୂମିକ ପଣି ।

ନମଗୁରୁରେ ଏଥୁ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ଆସି ।”

ଏ ସଖୀକି ଅରୁତାନନ୍ଦ ମହାମାୟା, ମହାଦୁର୍ଗା ବା ବୃକ୍ଷମାତାମଣ୍ଡେ
ଅଭିଭୂତ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ତାଙ୍କ ନାମହରୀତାର ୨୮୨୯ ଓ ୩୦ ଅଧ୍ୟାୟରେ
ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ନନ୍ଦନନ୍ଦନ କୃଷ୍ଣ ଦେବ ଟ୍ରିପୁରାଙ୍କୁ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀ
ଦେଖାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ଟ୍ରିପୁରା ତାଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶରେ
ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀର ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସହ ନୃତ୍ୟ କରାଇଥିଲେ । ନୃତ୍ୟରେ ହୃତ
ହେବାରୁ ଗୋପୀମାନେ ଜାଣିପାରିଲେ ଓ ନରକାର ହରି ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନରେ
ମାନବଦେହ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଧୃଷ୍ଟତା ଅବଗତ ହେଲେ । ନରକାର ହୋଧରେ
ଟ୍ରିପୁରାଙ୍କୁ କହିଲେ:—

“ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଚୋଡେ ପଣ ଦେଲି ଯହୁଁ ।

ମୁଖଅଙ୍ଗ ବିଷ୍ଣୁକଳା ଆଣିଲି ରୁ କାହୁଁ ।

ମାନବ ବିଷ୍ଣୁକୁ ଏଥୁଁ ଯାଅ ବେଗେ ଘେନ ।

ମହାମଣ୍ଡଳରେ ରୁମ୍ଭେ ଜାତ ହୁଅ ବେନ ।”

ରହସ୍ୟମଞ୍ଚରୁ କରି ଅରୁତାନନ୍ଦଙ୍କସହ ନମ୍ମଲିଖିତ ବିଷୟମାନଙ୍କରେ
ଏକମତ ନୁହନ୍ତି । ଦେବଦୁର୍ଗ ଉଙ୍କ କାବ୍ୟର ନାୟିକା ରୁକ୍ମିଣୀ, ଅରୁତଙ୍କର
କିନ୍ତୁ ପତ୍ୟାସୀ ନାୟିକା । ମର୍ତ୍ତ୍ୟବୃନ୍ଦାବନ ବିଷୟରେ ଅରୁତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ମାରବ । ଅରୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁସାରେ କୃଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ରପାଟକଶୀଙ୍କ ସହ

ତ୍ରିପୁରାକୁ ନେଇ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀକ ଯାଇଥିଲେ । ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭଙ୍କ ମତରେ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ କୃଷ୍ଣ ଆଉ କାହାରିକ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ନ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟତାନନ୍ଦ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ମହାମାୟା ମହାଦୁର୍ଗା ବା ବୃଦ୍ଧମାତାଙ୍କୁ ଚୁଲପୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୁଦାମା ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀରୁ ଏକ ପୁଣ ଛଡ଼ାରେ ଭେଟି-
ଥିଲେ । ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭଙ୍କ ମତରେ କୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କସହ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀର ଦ୍ଵାରଦେଶରେ ତ୍ରିପୁରାକୁ ଭେଟିଥିଲେ । ବୃଦ୍ଧମାତା ସୁଦାମାଙ୍କୁ ନିରାକାର ମନ୍ତ୍ର ଦେବାର ଅନ୍ୟତାନନ୍ଦ କହିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦାସ କହନ୍ତି, ତ୍ରିପୁରା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ଭେଦ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରାଦି ଦାନ କରି ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ମହିଷୀଙ୍କର ଗୁରୁ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ତ୍ରିପୁରା ଓ ବୃଦ୍ଧ ମାତା ମହାମାୟାଙ୍କୁ ଏକ କହି ଆନ୍ତେମାନେ ଅନ୍ୟତ ଓ ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭଙ୍କ ଉକ୍ତିର ବୈପାଦ୍ୟରେ ପାମସ୍ତ୍ୟ ଆସିପାରୁ । କିନ୍ତୁ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀର ପ୍ରକୃତ ଦ୍ଵାର ତ୍ରିପୁରା । ତ୍ରିପୁରାଙ୍କ ଏତଦ୍‌ସ୍ଵରୂପ ପଦ୍ମପୁରାଣ ପାତାଳ ଖଣ୍ଡରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

ଯଯାଂ ଯବଂ ଯମୁପ୍ଳଂ ଯଯା-ମଦ୍ୟାପି ତସ୍ମତ୍

ଲୟମେଷ୍ୟତ ତାଂ ଦେବୀଂ ଶ୍ରୀମତ୍ରିପୁରପୁନ୍ଦରୀକାଂ ।

ଆରାଧ୍ୟ ପରୟା ଉକ୍ତ୍ୟା ତସ୍ୟୈ ସୁଖ ନିବେଦୟ

ତାଂ ବିନୈତତ୍ ପଦଂ ଦାତୁଂ ନ ଶକ୍ନୋମି କଦାଚନ ।

- ୭୪ ଅଧ୍ୟାୟ (୮୮୧୧ ଶ୍ଳୋକ)

ତ୍ରିପୁରାଙ୍କର ରାଧାକୃଷ୍ଣଲୀଳାର ମୂଳକାରଣକୁ ରାଧାତନ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ ।

ଏହା ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ମଧ୍ୟ ନାମରତ୍ନଗୀତାରେ କୁହାଯାଇଅଛି ।

(୨୭ଶ ଅଧ୍ୟାୟ)

ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦ୍ଵାରକା ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀକୁ ଯିବା କୌଣସି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇନାହିଁ ।

ପୁଣି ରତ୍ନସ୍ୟାମସ୍ତ୍ରାବର୍ଣ୍ଣିତ ମଥୁରାଗମନାନ୍ତର ରାଧାଦିଙ୍କ ସହ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୁନର୍ମିଳନ ଓ ପୁନର୍ବିଦର୍ଶିତା ବିଷୟରେ ପୁରାଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତର ଏକ୍ୟ ନାହିଁ । ବ୍ରହ୍ମବିବର୍ତ୍ତୀପୁରାଣର ‘ପ୍ରକୃତଶ୍ରେୟଃ ମଧ୍ୟାୟାରେ’ ଲିଖିତ ଅଛି,

ଶ୍ରୀ ସୁଦାମା ରାଧାଙ୍କୁ ଅଭିଷେକ କଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ଗୋପୀରୂପରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କର । ତୁମ୍ଭର କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହ ଶତବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ବିଛେଦ ଘଟୁ ।”

“ଭବ ଗୋପୀ ଗୋପକନ୍ୟା ଗୋପୀଭ୍ୟଃ ସ୍ବାଭିରେକ ଚ

ତତ୍ର ତେ କୃଷ୍ଣବିଛେଦୋ ଭବିଷ୍ୟତି ଶତଂ ସମାଃ ।”

ଏହି ବିଷୟକୁ ସମର୍ଥନ କରି ୧୦୦ବର୍ଷ ପରେ କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ୧୨୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପୁରାଣକାର ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୁନର୍ବାର ମିଳନ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କର ବିବାହ ମଧ୍ୟ ୧୨୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ୧୨୮ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଗୋକୁଳବାସିଙ୍କସହ ରାଧାଙ୍କର ଗୋଲ୍ଲକ ଗମନ ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣରେ ମଥୁରାଗମନାନ୍ତର ପୁନର୍ମିଳନ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ ।

ପଦ୍ମପୁରାଣରେ କିନ୍ତୁ ଦନ୍ତବନ୍ଧବଧାନନ୍ତର କୃଷ୍ଣଙ୍କର ନନ୍ଦଗୋକୁଳରେ ଗୋପଗୋପୀଙ୍କ ସହ ପୁନର୍ମିଳନର ଓ ପୁନଃରାସଦ୍ବାରା ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି ।

କାଳିନ୍ୟାୟପୁରାଣେ ରମ୍ୟେ ପୁଣ୍ୟବୃକ୍ଷସମାବୃତେ ।

ଗୋପନାଶ୍ଵାତ୍ମରନିଶଂ କ୍ଷୀତିସ୍ଵାମାସ କେଶବ ।

ରମ୍ୟକେଳିସୁଖେନୈବ ଗୋପବେଶଧାସ୍ତେ ହରଃ

ବଃଃ ପ୍ରେମରସେନାତ୍ର ମାସଦ୍ବୟମୁବାସ ହ ।

(ପୂଜ୍ୟପାଦ ପୁଜାହାସୀ ଗୋସ୍ଵାମୀ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ଟୀକାରେ ବସନ୍ତ-ରାସର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବାରେ ଏକ ଗୁରୁତର ଭ୍ରମ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି, ଦନ୍ତବନ୍ଧ ନାଶ ପରେ ଏହି ପଦ୍ମପୁରାଣୋକ୍ତ ମିଳନରୁ ହିଁ ବସନ୍ତ ରାସୋତ୍ସବର ଉଦ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣର ପୁର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ । ବସନ୍ତ ରାସୋତ୍ସବ ବଳ, ବୃଷ, ପ୍ରଳୟାଦିଙ୍କ ନାଶର ପୁର୍ବରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାଲାବସ୍ଥାରେହିଁ ହୋଇଥିଲା ।)

✓ ଭଗବତକାର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋପଗୋପୀଙ୍କସହ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ମିଳନ ହୋଇଥିବାର ଲେଖିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ରାସଲୀଳା ଘଟିଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ତହିଁରେ ନାହିଁ । (ଭଗବତ ୧୦ମ—୮୨ ଅଧ୍ୟାୟ ଦେଖ)

✓ ହରିବଂଶ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତପର୍ବର ୫୮ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ନନ୍ଦ ଗୋପାଦିଙ୍କସହ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୁନର୍ମିଳନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ ମଧ୍ୟ ରାସଲୀଳାର ବର୍ଣ୍ଣନ ନାହିଁ ।

ରାଧାତନ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ, ପଦ୍ମିନୀ ରାଧା ନିଜର ରୂପସଦୃଶୀ ଏକ କୃତ୍ରିମ
ରାଧା ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ସେ ରାଧା ବୃଷଭାନୁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ସଙ୍ଗଦା ବାସ
କରୁଥିଲେ । ବାସ୍ତବରେ ସ୍ୱୟଂ ରାଧାଙ୍କର କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହ ବିରହ ନାହିଁ,
କେବଳ କୃତ୍ରିମ ରାଧାଙ୍କର ବିରହଦଶା ଘଟିଅଛି ।

“ଜଣେ ମୁଁ ଯେ ନ ଗୁଡ଼ିଇ ରାଧିକାର ସଙ୍ଗ ।

× × ×

ଆଗେ ରାଧା ପଛେ ମୁହଁ ଲମ୍ପଟେଇବରେ ।

ଏକ ସାଜ ବେନି ତାଲ ଯୁଗଳ ଅଙ୍ଗରେ ।”

(ଅରୁଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଦାସ)

ପୁଣି ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଧବ ମୁଖରୁ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ବିରହବାଣୀ।
ଶ୍ରବଣକଲ କାଳରୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ବ୍ରଜରେ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ, ବୃହଦ୍‌ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣାଦିରେ
ନାନାରୂପରେ ବାରମ୍ବାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ବିହାର କରନ୍ତି ସେହି ସମୟରେ ବ୍ରଜବାସିଣୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ
ମଥୁରାମନ ସ୍ୱପ୍ନପ୍ରାୟ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ।

ପୁରାଣକାଳରେ ଏହି ବୈସାଦୃଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ କାବ୍ୟର ବସୁବିଷୟର
ଅଭିନବତା ଯୋଗୁଁ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ କବିଙ୍କ ପ୍ରତି କେହି ଅଭିଯୋଗ ଆଣି-
ପାରିବେ ନାହିଁ । ପୁରାଣୋପାଦାନଙ୍କର ଏହି ବୈସାଦୃଶ୍ୟ, ବୋଧହୁଏ କବିଙ୍କର
ଅଭିନବ ବସୁବିଷୟର ସମ୍ଭାଷନର କାରଣ । କବି ମଧ୍ୟ କାବ୍ୟ ଶେଷରେ
କହିଅଛନ୍ତି :—

“ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ଏ ବିଚିତ୍ରମୟ ରସ । ଏ ସୁଖ ଜାଣିବ ଯେହୁ ବିବେକ ପୁରୁଷ ।

× × ×

ପାଠମାନେ ଯେବେ ଆନ୍ତ କରି କହିଥାନ୍ତେ ।

ବଡ଼ିମା ଅନନ୍ତ ବୋଲି କିମ୍ବା ଲେଖିଯାନ୍ତେ ।

ବିବେକୀ ବୋଲିବେ ଏ ଗୁପ୍ତତେ ଥିଲା ରହ ।

ସରସ୍ୱତୀ ଗୁପ୍ତତେ ଭଣ୍ଡାରେ ଥିଲା ଥୋଇ ।” ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

(୨୪ଶ ଛନ୍ଦ, ପଦ ୨୪।୨୫।୨୬।୨୭।୨୮।୨୯)

ବସୁ ବନ୍ଧୁର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ । ଭଗବାନାୟକ, ନାୟିକା- ଭୂରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ସମନ୍ୱୟ । କୃଷ୍ଣ ଦଳର ପରିଚୟ । ଦ୍ୱାରକାରେ ପୁଣ୍ୟ, ମଥୁରାରେ ପୁଣ୍ୟତର, ବ୍ରଜରେ ପୁଣ୍ୟତମ । ବ୍ରହ୍ମବେଦୀ :—

ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଂଶ ବା ଅବତାର । ରାମ, ନୃସିଂହାଦି ଅବତାର । ଅବତାର ତ୍ରିବିଧ :—ଅଂଶାବତାର, ଗୁଣାବତାର ଓ ଶକ୍ତ୍ୟାବେଶାବତାର । (୧) ଅଂଶାବତାର ତ୍ରିବିଧ :—ପୁରୁଷାବତାର ଓ ଲୀଳାବତାର । ପୁରୁଷାବତାର, ଯଥା :—କାରଣାଶ୍ରୟିକଶାସ୍ତ୍ରୀ, ଗର୍ଭୋଦକଶାସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶ୍ରୀରୋଦକଶାସ୍ତ୍ରୀ ନାରାୟଣ । ଲୀଳାବତାର, ଯଥା :—ମତ୍ସ୍ୟ କୂର୍ମାଦି । (୨) ଗୁଣାବତାର, ଯଥା :—ବ୍ରହ୍ମାବିଷ୍ଣୁାଦି । (୩) ଶକ୍ତ୍ୟାବେଶ ଅବତାର, ଯଥା :—ସନକ, ସନାତନ, ପୃଥୁ, ବ୍ୟାସାଦି । ଭଗବାନଙ୍କର ‘ବିଳାସ’ ଗଣ ମଧ୍ୟ ଅବତାର ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ । ‘ବିଳାସ’ ପ୍ରାୟ ଭଗବତ୍ତୁଲ୍ୟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶାବତାରଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ବିଳାସ ଯଥା :—ଭଗବାନଙ୍କ ବିଳାସ ନାରାୟଣ, ନାରାୟଣଙ୍କ ବିଳାସ ବାସୁଦେବାଦି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମଟି ପ୍ରାଭବ ବିଳାସ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଅଂଶ ବିଳାସ । ‘ପ୍ରକାଶ’ କିନ୍ତୁ ବିଳାସ ପରି ଭେଦ ରୂପରେ ଗଣିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏକରୂପ ଏକ କାଳରେ ନାନାସ୍ଥାନରେ ପ୍ରକଟିତ ହେଲେ ତାକୁ ପ୍ରକାଶ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରକାଶ ସ୍ୱୟଂରୂପୀଠାରୁ ସ୍ୱରୂପତଃ ଅଭିନ୍ନ । ସ୍ୱୟଂରୂପୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟପେକ୍ଷା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ ସ୍ୱୟଂରୂପକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶ, ଯଥା—ରାସରେ ଓ ମନ୍ଦିରୀବିବାହାଦିରେ ବହୁରୂପ ହେବ ।

ପରମବ୍ୟୋମନାଥ ନାରାୟଣଙ୍କର ମହାବସୁ ନାମକ ବିଶ୍ୟାତ ବୃହତ୍ ଚତୁଷ୍ଟୟ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ବାସୁଦେବ ଆଦିବ୍ୟୁତ ଓ ଚିତ୍ତରେ ଉପାସ୍ୟ, ଯେହେତୁ ଏ ଚିତ୍ତର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ଓ ବିଶୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜର ଅଧିଷ୍ଠାନ । ଜଳାବରଣସ୍ଥ ବୈକୁଣ୍ଠର ବେଦବିଜୟର ଏ ଅଧୀଶ୍ୱର ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟୁତ ସଙ୍କର୍ଷଣ, ବାସୁଦେବଙ୍କର ସାଂଖ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଳାସ । ସତ୍ୟ ଲୋକର ଉପରିଭ୍ରମସ୍ଥ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ଏହାଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ, ଏ ସବିଜୀବ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବର କାରଣ ।

ତୃତୀୟ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ, ସଙ୍କର୍ଷଣର ବଳାପମୂର୍ତ୍ତି । ନିତ୍ୟାଶ୍ୟ
ଦ୍ଵାରକାପୁର ଏହାଙ୍କର ସ୍ଥଳୀ ।

ଚତୁର୍ଥ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଅନରୁଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନର ବଳାପ ମୂର୍ତ୍ତି । ଶୀର ସମୁଦ୍ର
ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ଵେତଦ୍ଵୀପସ୍ଥ ଐଶ୍ଵର୍ୟ୍ୟପୁରରେ ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ ଏ ଶାସ୍ତିତ ।

ଏହି ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନଚତୁଷ୍ଟୟ ମଧ୍ୟରେ ବାସୁଦେବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ କେହି କେହି
ପୁରାଣକାର ଏହାକୁ କୃଷ୍ଣାବତାର ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥାନ୍ତି । ବାସୁଦେବେ,
କିନ୍ତୁ ବାସୁଦେବାଦି ଚତୁର୍ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ, କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଆବରଣ ଦେବତା । କୃଷ୍ଣଙ୍କର
ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ବାସୁଦେବଙ୍କଠାରୁ ସାତଶତ ଶ୍ରେଣୀ ଭଗବତ୍ତାତ୍ତ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମ
ସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି ।

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବୟସ୍ୟଗଣ ଚତୁର୍ବିଧ:—ସୁହୃଦ୍, ସଖା, ପ୍ରିୟସଖା ଓ
ପ୍ରିୟନନ୍ଦ ଯଶା । ସୁହୃଦ୍‌ଶ୍ରେଣୀର ବୟସ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ରତ୍ନସ୍ୟମସ୍ତ୍ରାସରେ
କାହାଣ ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ସଖାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଛନ୍ତି ବିଶାଳ, ବୃଷଭ,
ଦେବପ୍ରସ୍ଥ, କୁମୁଦ (କୁନ୍ଦ) ଓ ବରୁଧ (ରାଧାଭରଣ ଓ ରାଧାକୃଷ୍ଣଗଣୋଦ୍ଦେଶ
ଦାୟିକାମତେ ବରୁଥପ, ଆଦିପୁରାଣମତେ ବରୁଥକ) । ଏମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ-
ଠାରୁ କନିଷ୍ଠ ଓ ତାଙ୍କ ସେବାରେ ନିରତ । ପ୍ରିୟସଖା ଶ୍ରେଣୀର ବୟସ୍ୟଗଣ
—କଙ୍କିଣୀ, ପ୍ରୋଳକୃଷ୍ଣ, ସୁଦାମ, ବସୁଦାମ; ଏମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କେଳି-
କୌତୁକାଦିରେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ, ଶାନ୍ତସ୍ଵଭାବ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରାଣୋପମ ।
ପ୍ରିୟନନ୍ଦ ଯଶା ଅର୍ଜୁନ ଓ ସୁବଳ । ରତ୍ନସ୍ୟମସ୍ତ୍ରାସକାର ୧୪ଶ ଛନ୍ଦର ୧୭
ପଦୋକ୍ତ ଜୟନ୍ତକକୁ ପ୍ରିୟନନ୍ଦ ଯଶା ବସନ୍ତକରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲ ପଣ ବୋଧ
ହୁଏ, କାରଣ ଜୟନ୍ତକ ନାମଧେୟ କୃଷ୍ଣଙ୍କର କୌଣସି ବୟସ୍ୟ ଥିବାର
ଅନ୍ୟେ ନାନା ବୈଷ୍ଣବବ୍ରହ୍ମ ଦେଖିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ କୌଣସିଥରେ ପାଇନାହୁଁ ।

ଇଚ୍ଛାମୟ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଥମତଃ ନିତ୍ୟବୃନ୍ଦାବନରେ ଏକାଙ୍କ
ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାହା ପରେ ସ୍ଵଚକ୍ରାରେ ଲୀଳା-

ରାଧା ।

କରଣେଛୁକ ହୋଇ ନିଜେ ଦ୍ଵିଧାରୂପ ହେଲେ ।

ତାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗ ହେଲ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ବାମାଙ୍ଗ ରାଧା ।

କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲେମ୍ବୁପରୁ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେଲା ପରେ ରାଧାଙ୍କର

ଲେମନୁପରୁ ଗୋପୀମାନେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ରାଧାଙ୍କର ବାମାଙ୍ଗରୁ ଜାତ ହେଲେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଯେଉଁ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୈକୁଣ୍ଠବାସୀ—ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଦ୍ଵାରକା-ବାସୀ ଚତୁର୍ଭୁଜ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ରୁକ୍ମିଣୀ ନାମଧାରଣୀ ପତ୍ନୀ । ଭଗବାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ପ୍ରଧାନତଃ ତିନୋଟି (୧) ପରା (୨) କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞା ବା ଜବଶକ୍ତି (୩) ଅପରା ବା ମାୟାଶକ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପରାଶକ୍ତି ତ୍ରିବିଧ—ହ୍ଲାଦନା, ସନ୍ଧନା, ସବିତ୍ । ଭଗବାନ ହ୍ଲାଦପ୍ତା ହେଲେହେଁ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିଦ୍ଵାରା ହ୍ଲାଦବାନ୍ ହୋଇ ଜବକୁ ଆହ୍ଲାଦ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ତାହା ହ୍ଲାଦନାଶକ୍ତି ନାମରେ ଜ୍ଞାତ । ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଦ୍ଵାରା ଭଗବାନ ସଦାହା ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସନ୍ଧି ଧାରଣ କରନ୍ତି ଓ ଜବକୁ ସନ୍ଧି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ତାହା ସନ୍ଧନା ଶକ୍ତି । ଭଗବାନ ନିଜେ ସବିଦାପ୍ତା ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଯେଉଁ ଶକ୍ତିବଳରେ ନିଜେ ଜ୍ଞାନବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଜବକୁ ଜ୍ଞାନବାନ କରାନ୍ତି ତାହା ସବିତ୍ । ହ୍ଲାଦନା ଶକ୍ତିର ସାର ପ୍ରେମ, ପ୍ରେମର ସାର ଭବ ଓ ଭବର ଚରମ ମହାଭବ । ମାଦନାଶ୍ୟା—ମହାଭବସ୍ଵରୂପିଣୀ—ରାଧିକା ଓ ମୋହନାଶ୍ୟା—ମହାଭବ ସ୍ଵରୂପିଣୀ ବ୍ରଜଦେବୀଗଣ (ମହାଭବର ମାଦନ ଓ ମୋହନ ନାମକ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଅବସ୍ଥା ଅଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ମାଦନାବସ୍ଥା ଶ୍ରେଷ୍ଠତର) ।

ରାଧା ଅଂଶିନୀ ବା ଅବତାରଣୀ । ନାରାୟଣକାନ୍ତା ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ ଶ୍ରୀ ରାଧିକାଙ୍କର ବିଳାସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀଗଣ ରାଧିକାବିଳାସ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଅଂଶ । ଲୀଳା ଲଗି ରାଧା ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନୁରୂପ ବହୁରୂପରେ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିଲେ; ତାଙ୍କର ସେହି ବହୁରୂପହିଁ ଗୋପୀଗଣ । ରାଧାଙ୍କର ମଞ୍ଜୁଶ୍ରୀ-ଶ୍ରେଣୀଦ୍ଵା ବସୁସ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସକଳ ବସୁସ୍ୟାମାନେ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର; (୧) ସଖୀ (୨) ନିତ୍ୟସଖୀ (୩) ପ୍ରାଣସଖୀ (୪) ପ୍ରିୟସଖୀ (୫) ପରପ୍ରେକ୍ଷସଖୀ । ରହସ୍ୟମଞ୍ଜୁଶ୍ରୀ ନବ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କର ଯେଉଁ ବସୁସ୍ୟାମାନଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେ ସକଳଙ୍କର ନାମ ନିମ୍ନ-ଲିଖିତ କୌଣସି ଏକ ଖଣ୍ଡ ବୈଷ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥରେ (୧-ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଚାଉଳ, ୨-ରାଧାଭକ୍ତ, ୩-ପଦ୍ମପୁରାଣ, ୪-ଉତ୍କଳନାଳମଣି, ୫-ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ

ଗଣୋଦ୍ଦେଶଦାୟିକା) ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ମିଳେନାହିଁ । କବି ଯେ ବହୁଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ଅଲେ ଏହା ତାହାର ପରିଚ୍ଛାଦକ । ବୈଷ୍ଣବ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ କବିଙ୍କ ଲବଙ୍ଗ-ମଞ୍ଜରୀ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ମଞ୍ଜରୀ ଶ୍ରେଣୀୟା ଜଣେ ଚୟା, ମଦନା ଓ ମାଧବୀ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ପ୍ରିୟପତ୍ନୀ ଓ ଲଳିତା ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ପରମଶ୍ରେଷ୍ଠପତ୍ନୀ । କବିଙ୍କ “ବାଣୀକାରେଣୀ” ପଦ୍ମବତୀ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ପ୍ରିୟମୁଦା ଓ ପ୍ରେମାସାଧା ନାମକ ପତ୍ନୀଦ୍ୱୟ (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତାପିନୀ) । କବି ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ମୁନିସିଦ୍ଧାନ୍ତୀ ବୋଲି ଅଭିହିତ କରି ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପୁଷ୍କଳରେ ତ୍ରେତାର ଦଣ୍ଡକବାସୀ ରଞ୍ଜିତୁନ, ରାମଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ଅଜୟଙ୍କ ବାସ୍ତା କରବାରୁ ଗୋପିକାରୂପେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଶୁଣ ସ୍ୱରୂପୀ ରୂପେ କବି ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ କହୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଗୋପୀରୂପଧାରୀ ଉପନିଷଦମଣ୍ଡଳୀ । ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ, ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା, ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ, ଶ୍ରୀୟା, ମଧୁମତୀ, ଶଶିରେଖା, ହରିପ୍ରୟା, ବିମଳା, ମାଧବୀ, ବୃନ୍ଦାବତୀ, ଉନ୍ମଦା, ସାଧବୀ, ପ୍ରସନ୍ନା ଓ ପୁଷ୍ପୋଦ୍ରା ଗୋପୀଗଣ ସ୍ୱରୂପେ ଯୁଥେଶ୍ୱରୀ, ରାଧାଲୀଳା ପରିକର ଓ ସତତ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ସେବାପରାୟଣା* । କେତେବେଳେ ବୃନ୍ଦା କେତେବେଳେ କାତ୍ୟାୟିନୀ ଓ ପୁଣି କେତେବେଳେ ଅବା ବିଶାଖା ଦୁଗା ନାମରେ ଅଭିହିତା ହୁଅନ୍ତି । ଗୋପୀମାନଙ୍କ ବିଭାଗନିମିତ୍ତ ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତର ମୁଖବନ୍ଦ ଦେଖ ।

ଲଳିତାଦି ପତ୍ନୀ ଓ ମଞ୍ଜରୀ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଗଣ—ଏମାନେ ରାଧାଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ବା ବିଳାପବଶିତଃ ପୃଥକ, ବହୁତଃ ଏକ ।

* ରାଧାକୃଷ୍ଣଗଣୋଦ୍ଦେଶଦାୟିକା, ଉତ୍କଳନାଳମଣି, ପୁରୁଷୋତ୍ତମତାପିନୀ, ପଦ୍ମପୁରାଣାଦିରେ ଯୁଥେଶ୍ୱରୀମାନଙ୍କର ନାମର ବୈସାଦୃଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓ କବିଙ୍କ ଯୁଥେଶ୍ୱରୀମାନଙ୍କର ନାମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ବିଚାରଣାସ୍ଥଳେ ଆମ୍ଭେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ନ ପାରି କବି କଥିତ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କୁ ଆପାତତଃ ଯୁଥେଶ୍ୱରୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ବାଧ୍ୟ ହେଲୁଁ ।

ଦ୍ଵାବକାବହାସ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଷ୍ଟମହର୍ତ୍ତା । (୧) ବୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ (ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ)

(୨) ମିତ୍ରବନ୍ଧା (ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ-କଳାସଭୂତା) (୩)

ଅଷ୍ଟପାଟଙ୍ଗୀ । ସୁନନ୍ଦା (ସରସ୍ଵତୀ) (୪) ସାତ୍ରଜିତ ବା ସତ୍ୟଭାମା

(ବସୁନ୍ଧରାବତାର) (୫) ନାଗସ୍ନିଗା (ସାବିତ୍ରୀ ବା

ଦେବମାତା) (୬) ସୁଶୀଳା (ସାହ୍ୟାଂଶେ ଜାତା) (୭) ଜାମ୍ବବତୀ [ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ାଂଶେ

ଜାତା] (୮) ଲକ୍ଷ୍ମଣା [ଭୂଲ୍ୟା ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶେ ଜାତା] ବ୍ରହ୍ମଦେବତୀ—

ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ରାଜପୁତ୍ରୀ ରାଜପିତୃକନ୍ୟା, ସତ୍ତ୍ଵମୟୀ ନୁହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ରାଧା ଓ ଗୋପୀକାମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ଵ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାହିଁ ରତ୍ନସ୍ୟାମସ୍ତସ୍ୟ ହସ୍ତର ଛଦେଶ୍ୟ—କବି ତାହା କପରି ନିମନ୍ତେ ସମ୍ପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସକ୍ଷେପରେ ନିମ୍ନରେ ଦେଖାଇଅଛୁ ।

ହସ୍ତର ପ୍ରଥମ ଭୁବରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନାଦି ନିରୂପଣ

ହସ୍ତର ଦ୍ଵିତୀୟ
ସୂଚନା ।

ତତ୍ତ୍ଵାୟ ବ୍ରହ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣନ ଓ କବିତାସ୍ତରଣ ନିମନ୍ତେ

ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ସରସ୍ଵତଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନେକ କବି ଦ୍ଵିତୀୟ-

ଭୁବରେ ଦ୍ଵାବକାବହାସ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଶାଶ୍ଵତ

ଓ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାଦି ଦର୍ଶନେ ତତ୍ତ୍ଵାୟ ଶାଫ୍ତ ଓ

ପତ୍ନୀକୁଳର ଆତ୍ମକ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ଶେଷରେ ପାଟଙ୍ଗୀ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠା

ବୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ଵାରା କୃଷ୍ଣକୁ ତତ୍ତ୍ଵାୟ ଅବସ୍ଥାଦିର କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା କରାଇଅଛନ୍ତି ।

ତୃତୀୟ ଭୁବରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟାଙ୍କ ଅଭାବକୁ ଅବସ୍ଥାଦିର କାରଣ

ବୋଲି ନିଦେଶ କରିନେ, କୃଷ୍ଣପତ୍ନୀମାନଙ୍କର ଯୁଗପତ୍ନି ବିପ୍ଳବ ଓ ବିସ୍ଫାଦ

ବର୍ଣ୍ଣନ କରି କବି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ହବସରେ ଅଷ୍ଟପାଟଙ୍ଗୀ-

ମାନଙ୍କୁ ସମବେତ କରାଇ ନିଗୃହତତ୍ତ୍ଵ ଶ୍ରବଣ ନିମିତ୍ତ ବୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀକୁ ଆଦର୍ଶ

କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ଚତୁର୍ଥ ଭୁବରେ ପତ୍ନୀକୁଳଦ୍ଵାରା ନିଗୃହ ଶ୍ରବଣ ନିମନ୍ତେ

କୃଷ୍ଣକୁ ସକରୁଣ ପ୍ରତି । ପଞ୍ଚମ ଭୁବରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ଵାରା ଗୋପଲିଳା କଥନର

ଅବତାରଣା ଏବଂ ରାଧା ଓ ଦୁଃସା ପ୍ରଣୟ । ଷଷ୍ଠ ଭୁବରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ଵାରା

ଗୋପିକା ପ୍ରେମଲକ୍ଷଣ ବର୍ଣ୍ଣନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରେମୋପର ଗୋପୀପ୍ରେମର

ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରଖ୍ୟାପନ ।

“ଏମନ୍ତ ସେବାକୁ କୋଟି ମୁକ୍ତି ଦେଇପାରି

ବିନା ଗୋପୀସୁବେ ଭକ୍ତି ଦେଇ ତ ନ ପାରି”

୭ମ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଜାତେର୍ଷ୍ୟା ଜାମ୍ବବତୀଙ୍କର ରାଧାରୂପର ବିଦ୍ଵ ପାତ୍ରଙ୍କ ଅପମାଦ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନ ଓ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଦ୍ଵାରା ତଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାଧାରୂପର ଆପାତଃ ଅପମାଦ୍ୟତାର ପର୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ମାନମୟୀମାନଙ୍କର ମାନଶାନ୍ତିର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରି କରି ୮ମ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୃଷ୍ଣ ମୁଖରେ ଗୋପଲୀଳା ଓ ରାଧାଜନ୍ମର ମୂଲ୍ୟ-କାରଣ କୁହାଇଅଛନ୍ତି, ଯଥା:—ନିତ୍ୟସ୍ଥଳରେ କମ୍ବୁରବ ଶୁଣି ଅଙ୍ଗପଙ୍ଗ ବେଳେ ରାଧାଙ୍କର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତ ଯୋଗୁ ନିତ୍ୟକୃଷ୍ଣଙ୍କର ତାଙ୍କୁ ଅଭିଶୀପ ଓ ପରେ ରାଧାଙ୍କ ଅନୁନୟ ଓ ବିନୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତରୂପେ ଶାପର ପ୍ରମାଧାନ; କମ୍ବୁ ହେବ ଚନ୍ଦ୍ରପେଶା, ରାଧା ହେବେ ତାର ନାମତଃ ଝୁଝି, ନିତ୍ୟଶ୍ରେୟ ହେବ ବୃନ୍ଦାବନ, ଗୋପାଳମାନେ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଂଶ, କୃଷ୍ଣପ୍ରେୟସୀମାନଙ୍କର ନୟନକ ଭଣ୍ଡା । । ନବମ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗୋପର ବରହାକୁଳା ରାଧାଙ୍କୁ ଦୁଃଖକାରୀ ବରହନାଶ ଉପାୟ କଥନ୍ତି । ଦୁଃଖା-ମୟଶାରେ ଗୋପାଙ୍ଗନାମାନଙ୍କର ସ୍ଵଅଙ୍ଗରୁ ଦଶମନ୍ଦନାୟକାଜନନ । ଯେମାନଙ୍କ ଗାୟେଶୀରୂପେ ଦ୍ଵାରାବତୀ ଗମନ କରି ଆସୁ ସଂଗୋପନ-ପଦ୍ମକ ଦ୍ଵାରକାରେ କୃଷ୍ଣ ଓ ତପୁତୀଙ୍କ ସମ୍ମିଶ୍ରଣେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ଛଳରେ କୃଷ୍ଣ ବରହାକୁଳ ଗୋପ ଓ ରାଧାପ୍ରମୁଖା ଗୋପିକାମାନଙ୍କର ସବସ୍ତର କପଟ-କଥନ । ଦିଶମ, ଏକାଦଶ ଓ ଦ୍ଵାଦଶ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରାଧାଙ୍କର ଦାରୁଣ ବରହର ବର୍ଣ୍ଣନ । ତ୍ରୟୋଦଶ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗାୟେଶୀମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟଗୀତରାବ କୃଷ୍ଣପତ୍ନୀ-ମାନଙ୍କର ରାଧା ଓ ଗୋପିକାମାନଙ୍କ ରୂପ ଓ ଗୁଣହେତୁକ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ବିମୋଚନ ଓ ନିଜର ଝଟିତାଜ୍ଞାନ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦ୍ଵାରାବତୀରୁ ସପତ୍ନୀକ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ମର୍ତ୍ତିବୃନ୍ଦାବନକୁ ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠରେ ଆଗମନ ଏବଂ ପରାଧ୍ୟା ପତ୍ନୀମାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଦେହ ବିମୋଚନ ଓ ରାଧାପ୍ରେମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ ନିମନ୍ତେ ପୁଣି ରାଧର ଆହ୍ଵାନନ । ୧୫ଶ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରାଧା ସହ କେଳି, ୧୬ଶ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ସମାବେଶ, ୧୭ଶ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପାଟବଂଶୀଙ୍କ ଗରୁଡ଼ପୃଷ୍ଠରୁ ରାଧ ପତ୍ନୀର ଦେଖି ଯୁଗପତ୍ ବିସ୍ମୟ,

ଅନୁରାଗ ଓ ଭକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କରି ଭୁବନବିଂଶ ଛନ୍ଦରେ ରାସଲୀଳାର
—ଏକକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବହୁକୃଷ୍ଣତ୍ବରେ ପରିଣତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋପିକା ସହ
ବିବିଧ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ବିଂଶ ଛନ୍ଦରେ ବିମୋଚିତ-
ପଦେହୀ ଚୂର୍ଣ୍ଣଦର୍ପୀ ରାଜସିକ କୃଷ୍ଣପ୍ରେୟସୀମାନଙ୍କର ରାଧାଦି ଗୋପବାଳାଙ୍କ
ସହ ସାକ୍ଷାତ ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାନୁଯାୟୀ କଥୋପକଥନ,
ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷତଃ ରାଧାଙ୍କର ଶୋଭନଉପଦେଶ ଓ ଆତ୍ମ-
ନିବେଦନାନ୍ତେ କରି ସେମାନଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହ ଦ୍ଵାରବଟାକୁ ଫେରାଇ ଆଣି
ମୂଳସ୍ଥାନ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସହ ୨୨ଶ ଛନ୍ଦରେ ଗରୁଡ଼
ପୁଷ୍ପରେ ପ୍ରେଷଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ୨୨ଶ ଛନ୍ଦରେ ନାନା ଦେବଲୋକ,
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ସେହି ପଥରେ କୃଷ୍ଣ ଓ କୃଷ୍ଣ-
ପ୍ରେୟସୀଙ୍କର ଗମନ । ୨୩ଶ ଛନ୍ଦରେ କୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ଗୋଲେକ
ଲୋକାନ୍ତେ ତ୍ରିପୁରଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ ଓ ନିତ୍ୟଧ୍ୟାମ ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ
ଅନୁନୟ । ତ୍ରିପୁରଙ୍କର ଅପମାନ ଓ ନିତ୍ୟଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀଗୁରୁଚରଣ
ସେବାରୂପ ଉପାୟାନ୍ତର କଥନ । ତତ୍ପରେ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ମନ୍ଥନଦ୍ଵାରା
ପ୍ରଦାନ ନିମିତ୍ତ କୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ଵାରା ତ୍ରିପୁରଙ୍କୁ ହୁଡ଼ି, ତ୍ରିପୁରା ମନ୍ଥନଭେଦ
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ—ଏ ମନ୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରି ରୁକ୍ମିଣୀ
ସଫଳିଲତ କରିବେ, କାରଣ:—

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଗୋପୀ ରାଧାଙ୍କୁ ଏ ଅଛନ୍ତି ବୁଝି,

ମନ୍ଥସିଦ୍ଧ-କରିବେ ସେ ରୂପକୁ ଧାସି ।

ମନ୍ଥଦାନକରି ତ୍ରିପୁରଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ପରେ କରି ୨୪ଶ ଛନ୍ଦରେ
ଗୋଲକଲୋକାନ୍ତରୁ କୃଷ୍ଣ, କୃଷ୍ଣପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣିଥିଲେ ଓ କୃଷ୍ଣ-
ବିରହାକୁଳା ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କର କପଣ ଦୂର କରି ଶେଷରେ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ
ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସହ ମନ୍ଥନଦ୍ଵାରୂପ ଦିବ୍ୟଧନରେ ଭାଗିନୀ କରାଇଅଛନ୍ତି ।
ସ୍ଵଗଣ ସହ ରାଧା ଯେ ରାଜସିକମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଭକ୍ତରେ ତାହା ଗ୍ରହଣ
କଥାବସ୍ତୁର ପ୍ରସାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି କି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଓ ସମର୍ଥତ ହୋଇ
ଯାଇଅଛି ।

ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀର କଥାବସ୍ତୁ ସ୍ଥୂଳତଃ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ
 କଥାବସ୍ତୁର ମୌଳିକଚିନ୍ତାଦର ବିଚାରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ
କଥାବସ୍ତୁର
ମୌଳିକତ୍ବ ।

ସୁରାଶମାନଙ୍କରେ ରାଧାଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ,
 କିନ୍ତୁ କେବଳ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ବ
 ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଭାଗବତରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସୁତ ଓ ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ବାକ୍ୟ
 ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତୀ, ପଦ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ଆଦି ଓ ଦେବାଭାଗବତ ପ୍ରଭୃତି
 ପୁରାଣରେ, ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ, ନାରଦସୂତ୍ର ଓ ଜାୟିନୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାମାଣିକ ହ୍ରଦ୍ବରେ
 ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ବ ଓ ରାଧାଙ୍କର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ବ ଉଦୟ କଥିତ ଅଛି ।
 ଏହି ପୁରାଣମାନ ଓ ଭକ୍ତହ୍ରଦ୍ବମାନ ପାଠକର କବି ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଗୋପିକା
 ତଥା ରାଧାପ୍ରେମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ନିଜେ
 ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀର ୫ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ୧୭ଶ ପଦରେ କହିଅଛନ୍ତି ।

✱ “ଗୋପୀ ପ୍ରେମ ମାହାତ୍ମ୍ୟନାମେ ପାଠ ।

ଆଦିପୁରାଣ ବାଣୀ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।”

ଗର୍ଭ, ବ୍ରତ, ଯଜ୍ଞ, ଦାନ, ତପ ଓ ଜ୍ଞାନର ଉପରେ ଭକ୍ତିର ସ୍ଥାନ
 ଏବଂ ଭକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୀତିଭକ୍ତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ପ୍ରତିପାଦନହିଁ ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭଙ୍କ
 କବିତାର ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ପ୍ରକାଶମାନ । ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତିର ମୂଳହିଁ ଗୋପିକାବୃନ୍ଦ ଓ
 ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ କେବଳ ପ୍ରୀତିଭକ୍ତି ଲଭ ।

ଜାତେର୍ଥ୍ୟା ଜମ୍ବୁବତୀ ସେତେବେଳେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୁପ କରି ରାଧାରୂପର
 ବିଦ୍ରୁପାତ୍ମକ ଅସମ୍ଭାବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ, ତେତେ-
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦଶଭୁଜତ୍ବ ବେଳେ କୃଷ୍ଣ ରାଧାରୂପର ସେହି ଆପାତଃ
 ଅସମ୍ଭାବ୍ୟତାକୁ ସମର୍ଥନ କରି ନିତ୍ୟରେ ନିଜର
 ଦଶଭୁଜତ୍ବ ଓ କମ୍ବୁର ଚନ୍ଦ୍ର-ସେଣା ରୂପରେ ଜନ୍ମହେବା ଆଦି କଥା ମାନସସ୍ୱୀ

✱ (ଗୌଡ଼ୀୟ ପଦ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ହ୍ରଦ୍ବମାନଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରି
 ଆଦି ପୁରାଣର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିବା କବିଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନତାର ଅନ୍ୟତମ
 ନିଦର୍ଶନ)

ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ କହୁଥିବାର କବି ଶାମ୍ଭୁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦଶଭୁଜତ୍ବ ବର୍ଣ୍ଣନାସହ ଚନ୍ଦ୍ରସେଣା ଜନ୍ମର ଅଭିନବ ଉପାଖ୍ୟାନ କବିଙ୍କର ଭାବନା ପ୍ରସୂତ । (ଗ) ପୋଥିର ଲେଖାନୁସାରେ କବି କହନ୍ତି, “ବୃହନ୍ନାରଦେ ଗୋ ପୁରାଣେ ଅଛନ୍ତି କହି ।” (ଚ) ପୋଥିର ପାଠ ଅନୁସାରେ “ଗୁହ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମପାଠେ ଅଛି ପୁଣି ଏହା କହି ।” କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ପାଠ ସମୀଚୀନ ନୁହେଁ ବୋଲି ଜଣାଯାଉଅଛି । “ବୃହଦ୍‌ବାମନ ଗୋ ପାଠେ ଛନ୍ତି ଏହା କହି” ପାଠ ଯୁକ୍ତବତ୍ ମନେହୁଏ । କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦଶଭୁଜତ୍ବକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟର ସମାବେଶ ରୂପେ ଅର୍ଥ କରିପାରୁ । କୃଷ୍ଣ ନିତ୍ୟରେ ଦ୍ବିଭୁଜ ଓ ମୁରଲୀପାଣି ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣ ଓ ପୁରୁଷୋତ୍ତମତାପନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଦ୍ବିଭୁଜରେ ମୁରଲୀ ଓ ଅପର ଦ୍ବିଭୁଜରେ ଶ୍ୟାଲିଙ୍ଗନ ଓ ଶ୍ୟାଙ୍କର ଚତୁକ ଚନ୍ଦ୍ରନ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ପରିରୂପକ । ଏକ ଏକ ଭୁଜରେ ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ, ଧନୁ ଓ ଖଟ୍ବଗ-ଧାରଣ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟର ପରିରୂପକ । ଏହି ଦୁଇ ସମାବେଶହିଁ, ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକଟମୂର୍ତ୍ତି । କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦଶଭୁଜତ୍ବ ମହାଭାରତର ଅନୁଶାସନ ପଦ୍ଧତ ୧୪୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ କଥିତ:—

କୃଷ୍ଣୋଜାମୁନଦାଭ୍ୟାସୋ ବ୍ୟଭ୍ରୋ ପୂର୍ଣ୍ଣଭବୋଦିତଃ,

ଦଶବାହୁର୍ମହାତେଜା ଦେବତାରିନସ୍ତଦନ ॥

ଦଶଭୁଜର କାର୍ଯ୍ୟକଥା କିନ୍ତୁ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଦେବଦୁର୍ଲଭ ନିଜ ଭାବନାରେ ଏ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି ।

ହସ୍ତର ନବମ ପ୍ରତ୍ୟୋକ୍ତ ଗୋପୀକାମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ମାୟାକୁମାରଙ୍କ (ଗାୟେଣୀ) ଜନ୍ମ କବିଙ୍କର କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ।

ମାୟାକୁମାରୀ । ମହିଷାସୁର ସହ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଦୁର୍ଗା ଦେବୀଙ୍କ ଅଙ୍ଗରୁ ସଂଖ୍ୟାଗତ କନ୍ୟା ଜାତ ହେବା ଚଣ୍ଡୀ

ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି (ସାରଳାଦାସ—ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ) । ଦେବତ୍ରିପୁରାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ଥିତ ମାଳାମାନଙ୍କରୁ ନାନାଭାବମୟୀ ନାନାରୂପିଣୀ କନ୍ୟା ଜାତ ହେବା ଗ୍ରାଧାତଦ୍ବରେ ମଧ୍ୟ ଲିଖିତ । ହରିବଂଶର ୧୪୮/୧୪୯/୧୫୦

ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ହରି ଦୈବମାୟା ଆଶ୍ରୟ କରି ଭୈରବମାନଙ୍କୁ ନଟବେଶରେ ବଳପୁରକୁ ଡେଇଁବା କରିଥିଲେ । ସେହି ଭୂମି ପକ୍ଷରେ ଡକନୁରୂପ ନଟୀ, ବାରନାଥ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମୀପକୁ ପରସ୍ପରା ପ୍ରେରିତ ଭଦ୍ର ନାମକ ନଟ ଓ ତାହାର ପଞ୍ଚାଗଣ ମଧ୍ୟ ଗମନ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ଦ୍ଵାରା ସମସ୍ତ ଦାନବମାନଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ ଓ ମତ୍ତ କରିଥିଲେ । ଦେଶ ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଷ୍ଣୁ, ଇନ୍ଦ୍ର, ବରୁଣ ଆଦିଙ୍କର ଶକ୍ତି ସ୍ଵାରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରି ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଦେବାଭଗବତାଦିରେ ଦ୍ରବ୍ୟବ୍ୟାପୀ । ଏହିପରି ପାଠ କରି କରି ମାୟାକୁମାରମାନଙ୍କୁ କଳ୍ପନାରେ ସଂସ୍କୃତ କରିଥିବେ, ଆତ୍ମର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ଵାସ ।

“ପରମାତ୍ମା” ଭଗବାନ୍ “ଗୋପୀଗଣଙ୍କ ଆବରଣ ଉନ୍ମୋଚନାର୍ଥ ମଧୁରମୋହନ—ମନ୍ଦନମାଦନ ମୁରଲୀର ଧ୍ଵନିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ଵସମୀପକୁ ଆକର୍ଷଣ କଲେ । ସଜ୍ଜିତା-ନନ୍ଦଙ୍କର କାରୁଣ୍ୟମୟ ଆହ୍ଵାନରେ ଗୋପୀବୃନ୍ଦ ପ୍ରକୃତିର ଶ୍ଵାସକ୍ଷତାକୁ ଭୁଲେପନକରି ସାଂହାରିକ

**କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳା
କରଣତ୍ଵ ।**

ବିଷୟ ପ୍ରତି ମମତା ପରିହାର ପୁଷ୍କର ଉଲ୍ଲାସ ଅବସ୍ଥାରେ ସର୍ବକାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ପରାକ୍ଷା ଛଳରେ ବିଶ୍ଵକାରଣଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣରେ ସେମାନଙ୍କର ସେ ମାନସିକ ବିଷୋଭ ସ୍ଵତଃ ଜାତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଅନୁଭବ ଅନୁମାନ କରୁ । ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଉତ୍ତର:—“ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିଭବ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆପଣଙ୍କ ପାଦମୂଳ ଭଜନ କରିଅଛୁ”, ଆପଣ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ପରସ୍ପରାଦି କ୍ଳେଶଦାୟକ, ସେମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ପତିତପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ସେବା ସମାପ୍ତ ହେବ, ଆପଣ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ନୃଦୟ ହରଣ କରିଅଛନ୍ତି, ଆତ୍ମମାନେ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବୁ ନାହିଁ ।”

* ଏହି ପରାକ୍ଷାରେ କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣକନ୍ୟାଗଣ ଉଦ୍ଘୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୁଃଖରେ ଗୁହପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । *

ସେହି ଭଗବଦ୍‌ପୀତପ୍ରାଣା ଗୋପୀମାନଙ୍କର କଅଣୁ ବରହରେ
ପ୍ରାଣର ସେ ଉଦ୍‌ବେଗ ଓ ଆକୁଳତା ତାହା
କୃଷ୍ଣବରହରେ ଶଂସିତା ମାୟାକୁମାରମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଶୋଭନ-
ଗୋକୁଳର ରୂପେ କଥିତ; ସର୍ବମଙ୍ଗଳାଧାରଙ୍କ ଅଭାବରେ,
ଅବସ୍ଥା । ବରହରେ ଆଜି ସମସ୍ତ ଜୀବ ହୃତପ୍ରାଣ ଓ ଜଡ଼-
ପ୍ରକୃତିର ସୁଦ୍ଧା ସନ୍ଧ୍ୟା ସେ ବିଶ୍ଳାଷ କବିଙ୍କଦ୍ୱାରା

ତାହା ମଧ୍ୟ ପେମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଅତି କରୁଣ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ଅପ୍ରାକୃତ କାମର ବିପ୍ଳବମୁରେ ମାଦନାଶ୍ୟା ରାଧାଙ୍କର ଭଲପା ପ୍ରକାଶ
ଆହା କି ମଧୁର, କି କରୁଣ, କି ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । ଭକ୍ତର ଏହାହିଁ ଚରମଭାବ,
ଏହାହିଁ ଅପ୍ରୟୋଜନ ପ୍ରେମ, ଏଥିରେ ତ ଭଗବତ୍‌ପ୍ରାପ୍ତି ।

(ଦଶମ ଗ୍ରନ୍ଥ)

୧୧ଶ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସର୍ବକୃଷ୍ଣଲୀଳାନ୍ତରାତ୍ରୀ ଯୋଗମାୟା—କାମାକ୍ଷୀ-
କାତ୍ୟାୟଣଙ୍କର ପୂଜା । ଯେଉଁ ଦେବୀଙ୍କୁ ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି ଗୋପୀଗଣ
ନନ୍ଦଗୋପଙ୍କର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ନିଜର ସ୍ୱାମୀ ରୂପରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଆଜି
ତାଙ୍କ ପୂଜାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କଠାରୁ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ସୂଚକ ଆଶ୍ୱାସ-
ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କରି ଆତ୍ମବିକ୍ଷୋଭ କହିତ ଉପଶମ କଲେ ।

୧୨ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ କବି ବରହପଲ୍ଲବୀ ଅରଣ୍ୟରେ କୃଷ୍ଣାନୁସଙ୍ଗ-
ତପୁରା ଗୋପୀଗଣଙ୍କର ସେ ମାନସବୃତ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ଯେଉଁରେ
ଭାଗବତ ରାମପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟୀର ୩୦ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ଓ ୪୭ଶ ଅଧ୍ୟାୟପ୍ରୋକ୍ତ ଉଦ୍‌ବେଗ
ମଧୁର ପ୍ରସ୍ଥାନ ବର୍ଣ୍ଣନାର ପ୍ରୟା ପ୍ରତିବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ମାୟାକୁମାରମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ ପରେ ଅଷ୍ଟପାଟଟ୍ୟଶ୍ରୀଙ୍କ ସହଚର କୃଷ୍ଣଙ୍କର
ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ, ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପିଣୀ ଗୋପୀପରାୟଣ ରାଧାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ
ଭଜଣୀ-ଭଗ୍ନ ହୃଦୟ ଓ ତହିଁ ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠରେ ପେମାନଙ୍କର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-
ବୃନ୍ଦାବନଯାତ୍ରା । ବୃନ୍ଦାବନରେ ଅଷ୍ଟପାଟଟ୍ୟଶ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରାସଲୀଳା
ଦର୍ଶାଇବା କବିଙ୍କ ଭାବନାର ଏକ ଅଭିନବ ବସ୍ତୁ ।

ଏହି ରାସଲୀଳାକୁ ଆନ୍ଦୋଳନେ ଶରଦ୍ରାସର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ନ
ପାରୁ ।

ଦ୍ଵାରକାବାସ ପରେ ଏ ଲାଲାର ଉପହାସ; କବି କହୁ ଅଛନ୍ତି,
 “ଏଥୁଁ ଗୋ ଅସୁବ ଘଡ଼ି, ଚଇତ ପୁଣିମୀ ରାତି” (୧୪ଶ ଛନ୍ଦ) । ଏ
 ବସନ୍ତ ଲାଲା କିନ୍ତୁ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବସନ୍ତସ୍ଵପ୍ନ ନୁହେଁ । ତାହାର
 କାରଣ ପୁଣେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଏକ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବସନ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନ ।

ଏହି ଲାଲା ବୃନ୍ଦାବନରେ ଗୋପୀଙ୍କ ସହିତ, ଦ୍ଵାରକାରେ ଲାଲା

ମନ୍ତ୍ରସୀମାନଙ୍କ ସହିତ, ମଥୁରାରେ ଲାଲା
ବିଭିନ୍ନନାୟିକାଙ୍କ ମଥୁରା ନାରୀଙ୍କ ସହିତ । ଗୋପୀମାନେ ସମର୍ଥୀ,
ବିଶେଷତଃ । ମଥୁରାବାସିନୀ ଯାଧାରଣୀ, ଦ୍ଵାରକାବାସିନୀଗଣ

ସମସ୍ତେ । ସମର୍ଥୀ ନାରୀ ନିଜର ସମସ୍ତ ସୁଖ
 ପରିହାର କରି କେବଳ ସ୍ଵାମୀ ସୁଖ ଦେଖିବାରେ ତତ୍ପର, ଯାଧାରଣୀ କେବଳ
 ନିଜ ସୁଖେ ପ୍ରସାସିନୀ, ସମସ୍ତେ କିନ୍ତୁ ନିଜର ଓ ସ୍ଵାମୀଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତର
 ସୁଖପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଯେଉଁ ଭଗବତ୍ପ୍ରୀତିରେ ଭକ୍ତଶ୍ରେଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧରୂପିନ୍ଦ୍ର ସମସ୍ତ ବିଷୟ-

ବାସନାକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଅହରହ ପ୍ରାଣର

ଗୋପୀମାହାତ୍ମ୍ୟ । ବ୍ୟାକୁଳତାରେ ଇତିସୂତା ଧାବମାନ ଓ ଉନ୍ମତ୍ତ

ହୋଇ କେତେବେଳେ ରୋଦନ, କେତେବେଳେ

ହାସ୍ୟ, କେତେବେଳେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ, କେତେବେଳେ ଅଲୌକିକ

କଥାଲାପ, କେତେବେଳେ ନୃତ୍ୟ, କେତେବେଳେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମଗାନ ଓ

କେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଗୁଣାନୁଜର୍ତ୍ତନ କରି କରି ଅଶ୍ରୁବିସର୍ଜନ କରନ୍ତି,

ସେହି ଭଗବାନଙ୍କର ଭକ୍ତସ୍ଵାପାଗଳଗଣଙ୍କର ଶିରୋମଣିସ୍ଵରୂପିଣୀ ଗୋପୀ-

ମାନଙ୍କର ବୃନ୍ଦାବନସ୍ଥ ଚରଣରେ ଶୁଦ୍ଧ ସେବନରେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭକ୍ତ ପ୍ରବର

ଉଦ୍ଧବଙ୍କର ଐକାନ୍ତିକା ଇଚ୍ଛା; ବ୍ରହ୍ମା, ଶିବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଯାହାଙ୍କର

ଚରଣରେ ପାପ ପ୍ରକାଳନ ନିମିତ୍ତ ଶିରୋଭାଗରେ ଗୁହ୍ମିତ, ଯାହାଙ୍କର

ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରଖ୍ୟାପନରେ ନାରଦ, ବ୍ୟାସ, ସନକ, ସନାତନ, ଶାଣ୍ଡୀଲ୍ୟ,

ଆଜିନ୍ଦ-ବ୍ରହ୍ମରୁଷ ଶୁକଦେବ ସର୍ବଦା ଯୋଡ଼ହସ୍ତ, ଯାହାଙ୍କର ଭବାଚେଷ୍ଟରେ

ଚୈତନ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଉନ୍ମାଦ, ଯାହାଙ୍କର ଲାଲାମାଧୁରୀରେ ବିଲୁପ୍ତବାଳ,

ଜୟଦେବ, ବିଦ୍ୟାପତି, ଚଣ୍ଡୀଦାସ, ରାମାନନ୍ଦ ଆଦି ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ଓ
ଯାହାଙ୍କର ନାମାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ଆଜି ଭାରତର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀ ଭିନ୍ନନା ସେହି
ଗୋପୀଗଣଙ୍କ ରାସଲୀଳାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ସ୍ୱପାଦେୟତ୍ୱ, ପର୍ମାଚୀନତ୍ୱ ଓ
ପଞ୍ଚାଦର ଉପଲବ୍ଧି ଜଡ଼ବାଦର ଜଡ଼ତ୍ୱଦୟରେ, ସଗୟବାଦର
ସଗୟାସିକତାରେ, ବିଜ୍ଞାନବାଦର ପ୍ରାକୃତ ବିଷୟଜ୍ଞାନର ଉଚ୍ଛ୍ୱସରେ,
ଶୂନ୍ୟବାଦର ଶୂନ୍ୟସ୍ୱରୂପତାରେ, ଅଦ୍ୱୈତବାଦର ବୃଥା ମାୟୋପାଧ୍ୟକ୍ଷକତାରେ
ଅସମ୍ଭବ ।

କବି କହିଛନ୍ତି—

ଗୁଣ ଉକ୍ତ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଅଟେ ସାର ।
ସେ ଉକ୍ତ ଅଟଇ କୋଠ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ॥
ଗୋପୀକି ଭକ୍ତଲ୍ଲ ଭକ୍ତ ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ପାଇ ।
ବିନା ପ୍ରେମ ଭକ୍ତିରେ ଦର୍ଶନ ମୋତେ ନାହିଁ ॥
ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ପ୍ରାପତ ଗୋପୀଙ୍କ ପରପନ୍ଥେ ।
ପୁଲ୍ଲଙ୍ଗ ପାଲଟି ଫୁଲ୍ଲ ହୁଅଇ ତକ୍ଷଣେ ॥
ଅଙ୍ଗସିଦ୍ଧ ହୋଇଲେ ମୋ ପାରୁଣରେ ରହ ।
କୋଟି କଲ୍ଲ ଗଲେହେଁ ପଲ୍ଲବ ତାକୁ ନୋହୁ ॥
ପୁରୁଷ ଅଙ୍ଗରେ କେନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ କରିବ ।
ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ର ମୁଣ୍ଡେକ ବହୁବ ॥
ପ୍ରୀତି ବୃନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ପୁରୁଷବର ମୁହିଁ ।

× × × ×
ଯେ ମହାରାସମଣ୍ଡଳୀ ନିତ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ତହିଁ ମୁଁ ବସଇ ରାଧା ଅଙ୍ଗ ଆଲିଙ୍ଗନେ ॥
× × ×

ତାକୁ ସେନ ଗୋପସୁରେ ନାନା ନୀଡ଼ା କଲି ।
ନିତ୍ୟସ୍ଥଳ ରାସଲୀଳା ବନେ ଭିଆଇଲି ॥

(ଶ୍ରୀ ଗୁଣ)

ଏହା ନିତ୍ୟଗୋଲେକର ନିତ୍ୟଲୀଳାର ବିଷୟ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନର ଲୀଳା ଏହାଠାରୁ କଷ୍ଟର ନୁହେଁ । ଏହା ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ମତ-ବିରୋଧୀ । ତହିଁ କବିଙ୍କ ସ୍ଥାନ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର କାରଣ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୀଳା ଅଷ୍ଟପାଠ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ପାରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ନିତ୍ୟଲୀଳା ଅଷ୍ଟପାଠବର୍ଣ୍ଣ-ଶିବେମଣିସ୍ବରୂପିଣୀ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ପାରି ନ ଥିଲେ ।

ତ୍ରିପୁରାଙ୍କ ଉକ୍ତି—

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଗୋପୀ ରାଧାଙ୍କୁ ଅଛନ୍ତି ଏ ଗୁହ୍ୟ ।

ମନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ କରିବେ ସେ ରୂପକୁ ଧାୟି ॥

(୨୩ ପ୍ରାନ୍ତ)

ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୀଳା ଦର୍ଶନରେ ମଧ୍ୟ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଭକ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ପଦ୍ମପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୀଳା ନିତ୍ୟ—
 ଲୀଳାର ପ୍ରକାଶ ଓ ଫଳ ଅର୍ଜୁନ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସବିନୟ ପ୍ରାର୍ଥନା ସ୍ୱୀକୃତିରେ ଭଗବତ୍ପ୍ରାପ୍ତି କରିଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ନିଜର ଅସାମର୍ଥ୍ୟ ଜଣାଇ ତ୍ରିପୁରା ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଲାଭ ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଦେବୀଙ୍କ ଗୁଣନାରେ ଅର୍ଜୁନ ସ୍ୱୀକୃ ପ୍ରାପ୍ତିପୁସ୍ତକ ଲୀଳା ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ନାରଦଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନରେ ଲୀଳାଦର୍ଶନରେ ସ୍ୱୀକୃ ପ୍ରାପ୍ତି ପଦ୍ମ ଓ ଆଦି ପୁରାଣରେ ଲିଖିତ । ମହାତ୍ମା ଅଗ୍ନି ପୁରାଣଙ୍କର ବୈଧୀ ଭକ୍ତିରେ ସ୍ୱୀକୃ ପ୍ରାପ୍ତି ଓ ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ପତିରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତି ମହାକୂର୍ମ ପୁରାଣରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ବୈଧୀସେବାରେ ରମଣଭିକ୍ଷା ହୋଇ ଦ୍ଵାରକାରେ ବାସୁଦେବଙ୍କ ମହାସ୍ତ୍ରୀପ୍ରାପ୍ତି ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଦେବୀ ଭଗବତରେ ମଧ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠୋପଶିଷ୍ଠି ତ ଦେବୀ ପୀଠରେ ଆଦ୍ୟା-ଶକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ଦର୍ଶନ କାଳରେ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ମହେଶ୍ଵରଙ୍କର ସ୍ୱୀକୃ ପ୍ରାପ୍ତି ମଧ୍ୟ ଏହି ଲୀଳାର ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରକାଶନରେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରୁଅଛି ।)

ଭଗବାନ କେବଳ ହିଁ ପୁରୁଷ, ପ୍ରକୃତ ତାହାଙ୍କର ଦାସୀ, ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ଜୀବଗଣ ପ୍ରକୃତ୍ୟାତ୍ମିକ :—ତହିଁ ନାରୀ । ଏହି ଜୀବର ସ୍ୱୀକୃତିରେ ପରମଠାରେ ପ୍ରୀତି ହିଁ ଗୋପଲୀଳା ।

“ଏ ଗୋପାନ୍ ଜବାନ୍ ଆସୁହେନ ସୃଷ୍ଟିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋକ, ସେ
ପାଲୋହୋମ୍ । ତସୁସୋହମ୍ । ପରଂବ୍ରହ୍ମକୃଷ୍ଣାସକୋ ନତ୍ୟାନନ୍ଦସୁରୂପଃ
ସୋହମ୍ ।” (ଗୋପାଳତାପିନୀ) Bibleରେ ମଧ୍ୟ ଇଶ୍ବରଙ୍କର ପ୍ରେମ
ପଦପଦ୍ମୀର ପ୍ରେମଛଳରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—

Pilgrim's Progressରେ ଲିଖିତ ଅଛି—

“As the bridegroom rejoiceth over the bride
So did their God rejoice over them.”

ସୁନନ୍ତ

“If you see my beloved tell him that I am
sick of love.”

ଏବଂ

“Lo as they entered they were transfigured”.

ଏଠାରେ transfigured ଶବ୍ଦର ଗୂଢ଼ ଅର୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀ ଦେହ ଧାରଣ ।

West Minister Reviewରେ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଭାଗିନୀ ଗୋଟିଏ
ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ କହୁଅଛନ୍ତି—

“The ultimate destiny of man is to become
a woman.”

ସ୍ତ୍ରୀଶୃଙ୍ଖଳା ମଧ୍ୟ କହୁଅଛନ୍ତି—

“When that which is perfect is come the
that which is imperfect is done away and the
two shall be one, the male and the female.”

ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସ ନିଜର ଶର୍ବରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହୁଥାନ୍ତି—
“ଏହି ଭୂତରେ ଯେତା ଆଛେ ସେତା ଯେନ ମାଦ ।”

“God's love is often referred to in the Bible
as the love of a father for his children, as that

of a loving husband and especially as that of a bridegroom”.

(Enclyopaedia of Religion and Ethics)

ଗୁଣ ଓ ଉପନିବଦାନଙ୍କର ସ୍ୱୀକୃତିପ୍ରାପ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରସସାଦନାର୍ଥ । ପ୍ରକାଶ-
ନୁରରେ ଦେଖିଲେ ସ୍ୱୀକୃ ଓ ସଂସ୍ଥା ଭଗବତ, ଶଙ୍ଖରଗତ ନୁହେଁ ।
ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂସ୍ଥା ଅର୍ଥାତ୍ ଅହଂଭାବ ଥିବ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଗବଦ୍‌ଶବ୍ଦ
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ଏହି ରାସ୍‌ଲୀଳା ପରମର ସହିତ ଜୀବର, ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ
ଭକ୍ତର । ଭକ୍ତରୁ ଭକ୍ତର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ ଆଦର୍ଶ

ଭକ୍ତି । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଣି ତାହାର ବିରୁଦ୍ଧ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ
କଲି । ଜ୍ଞାନ ଓ ଭକ୍ତିର ଆଧାର ଭିନ୍ନ, ପୃଥକ୍ ।

ଜ୍ଞାନ ମତ୍ତ୍ୱିକାର, ଭକ୍ତି ହୃଦୟର । ଚିଦାତ୍ମନଙ୍କ—ଅନନ୍ତଶକ୍ତିଙ୍କ ମହିମା
ଅବଲୋକେ ସର୍ବାମ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ ଅହଂଭାବାଶ୍ରୟ ଜ୍ଞାନର—ଶକ୍ତି-
ବହୁତ୍ୱ । ବିଶ୍ୱଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ଅଜ୍ଞାନୋପହତ ପରମାତ୍ମା ଚୈତନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା
ତତ୍ତ୍ୱେତଲବ୍ଧ୍ୟ ମୁଦୁରପରହୃଦ । ଦୁର୍ବଳ ଜ୍ଞାନର ଶୋଚନୀୟତାରେ ଭକ୍ତି-
ଦେବୀଙ୍କର ପଦାଳ ନରେ ସ୍ୱସ୍ଥୀକରଣ ।

“ନୈଷା ତର୍କେଣ ମତ୍ତ୍ୱପକ୍ତୟା” (କଠୋପନିଷତ୍)

Tennyson ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି—

By faith and faith alone embrace
Beliving where we can not prove ”

ଯେଉଁ ଭକ୍ତ ଦ୍ୱିବିଧ :—ବୈଧୀ ଓ ଗଗାନୁଗା । ଭଗବାନଙ୍କ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶାସ୍ତ୍ରବିହୀନ ବିଦ୍ୱା ଅନୁସ୍ଥାନ ହିଁ ବୈଧୀ ଭକ୍ତରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ।
ଏହି ବୈଧୀ ଭକ୍ତ ପାଳନାରେ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଲଭ । କେବଳ ଅନୁରାଗ ବଶତଃ
ଶାସ୍ତ୍ରସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ଲୋକ ଲକ୍ଷା ସମାଜବିତ ସମସ୍ତ ପରିହାର ପୁରୁଷ
ଜାତିକୁଳଶୀଳ ଉପେକ୍ଷାରେ ଯେଉଁମାନେ ଭଗବାନଙ୍କ ନିଶ୍ଚିତ ପ୍ରେମ-
ସାଗରରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ସେହିମାନେ ହିଁ କେବଳ ଗଗାନୁଗା ମାର୍ଗର
ଅଧିକାରୀ ।

“କୁଳବାସୀଙ୍କର ପ୍ରକାଶରୂପେ ଯେ ଭକ୍ତ ବିରାଜମାନ, ତାହା ଗୁଣାସିକା ଭକ୍ତ । ଏହି ଗୁଣାସିକା ଭକ୍ତର ଅନୁମତା ଭକ୍ତ ହିଁ ଗୁଣାନୁଗା ଭକ୍ତ :— ଗୁଣାନୁଗା ଭକ୍ତର ପରିଚ୍ଛନ୍ନାର୍ଥ ଗୁଣାସିକା ଭକ୍ତର ଅର୍ଥ ଆଦୌ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ । ଅଶ୍ୱଷ୍ଟ ବସ୍ତୁରେ ଯେ ସ୍ୱାଭାବିକ ପରମ ଆଶ୍ୱଷ୍ଟତା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରେମମୟୀ କୃଷ୍ଣା ତାହାର ନାମ ଗୁଣ । ସେହି ଗୁଣମୟୀ ଭକ୍ତର ନାମ ଗୁଣାସିକା ଭକ୍ତ । ଗୁଣାସିକା ଭକ୍ତ କାମରୂପା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧରୂପା ଭେଦରେ ଦ୍ୱିବିଧ । ଗୋପୀ-ଗଣଙ୍କର କାମରୂପା ଓ ଯାଦବ ଏବଂ ଗୋପଗଣଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧରୂପ ଭକ୍ତ:—ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଏହି ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରେମ କୌଣସି ଏକ ଅନବଚନୀୟ ମାଧୁର୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଗୁପ୍ତଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣିତ କୀର୍ତ୍ତୀମାନଙ୍କର କାରଣ ହୁଏ ବୋଲି ଏହି ବିଶେଷ ପ୍ରେମ କାମ ରୂପେ ଅଭିହିତ ।

ଗୁଣାନୁଗା ଭକ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱିବିଧ :—କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା; କାମରୂପା ଭକ୍ତର ଅନୁଗାମିନୀ ଯେ କୃଷ୍ଣା ତାହାର ନାମ କାମାନୁଗା ଭକ୍ତ । ଶ୍ରୀମୁଖିଦର୍ଶନ ଓ ପ୍ରେୟସୀସହ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଲୀଳା ଶ୍ରବଣରେ ଯେଉଁମାନେ ସେହି ଶ୍ରବାକାଞ୍ଚକ୍ଷୀ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ କାମାନୁଗା ଭକ୍ତର ଅଧିକାରୀ । ପୁଷ୍ପୋକ୍ତ ରଞ୍ଜିତନ, ଉପନିଷଦାଦି, ଅର୍ଜୁନ, ନାରଦ ଏହି ଭକ୍ତର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ । ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ, ଜୟଦେବ, ବିଦ୍ୟାପତି, ଚଣ୍ଡୀ ଦାସ, ରାମାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହି କାମାନୁଗା ଭକ୍ତ :— (ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ୪୨ ଶ୍ଳୋକ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।)

ସମଜ୍ଞତା ନାଶ ସୁଖାୟ ଓ ସମର୍ଥା ପରଜାୟା ରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତବ୍ୟ ।

ସମଜ୍ଞତାର ବୈଧୀ ଭକ୍ତ, ସମର୍ଥା-ପରଜାୟାର କୃଷ୍ଣ ଓ ଗୋପୀଙ୍କ କାମାନୁଗା ଭକ୍ତ :—“ଯା ଦୁଃସଂସାର ସୁକଳ-ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତ୍ୱ । ମାର୍ଯ୍ୟପଥଂ ଚ ହୃଦୀ” ଯେଉଁମାନେ ଦୁଃଖରେ ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ନିଜର ପଦସୁତକୁ ଓ ଲୋକ

ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ଲଙ୍ଘନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଗୁଣାନୁଗା ମହାଭାବବତୀ କୁଳଦେବୀଙ୍କର ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଲୌକିକ ଦୁଃଖ ଘଟିଥିଲା ତାହା ଚେତେ ପରିମାଣରେ ସୁଖକର ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଲୀଳାରେ ଲୌକିକ ଦୋଷ ସମ୍ଭବ ନାହିଁ । “ନ ମୟୋକାନ୍ତ ଭକ୍ତାନାଂ ଗୁଣଦୋଷୋଦ୍ଭବଗୁଣାଃ ।” ଶ୍ରବଣତ ।

“ଲଘୁତ୍ବମତ୍ରଫଳଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ତତ୍ତ୍ୱଂ ପ୍ରାକୃତନାୟକେ ।

ନ କୃଷ୍ଣେ ରସନର୍ଯ୍ୟାସସାଦାର୍ଥମବତାରଣୀ ।” ଉକ୍ତଂ ନ ମାଳମଣି ।

୯ ବକ୍ତିମତେ, ଚକୋପାଧ୍ୟାୟ ତାଙ୍କ କୃଷ୍ଣଚରିତରେ କହୁଅଛନ୍ତି ଯେ ବ୍ରଜଗୋପୀଗଣଙ୍କ ସହୃଦ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶୃଙ୍ଖାରଲଳା ପତିଭାବରେ ସଂଘଟିତ, ଉପପତି ଭାବରେ ନୁହେଁ । ସେ ବୋଧହୁଏ ଲବଽଗାସାମୀଙ୍କର ମତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଗତ ହୋଇ ନ ପାରି ତାଙ୍କର ଲେଖାର ସ୍ଥଳବିଶେଷର ଉକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରି ଗୁଡ଼ ରାସଲୀଳାର ଅର୍ଥକୁ ଦୃଷ୍ଟିତ କରିଅଛନ୍ତି ଅଥବା ନିଜର ବୁଦ୍ଧିରେ ଏହି ବିଷୟକୁ ଆଧୁନିକ ରୂପର ଅନୁକୂଳ କରିବାକୁ ଯାଇ ଏହା କହୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ, କାରଣ ।

“ତମେବ ପରମାତ୍ମାନଂ ଜାରବୁଦ୍ଧ୍ୟାପି ସଙ୍ଗତା ।

ଜହ୍ନୁର୍ଗୁଣମୟଂ ଦେହଂ ପଦ୍ୟଃ ପ୍ରକ୍ଷୀଣବନ୍ଧନଃ ।”

(ଭାଗବତ-୧୦-୨୯)

ଉପପତି ବୋଧରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରି ପତି, ପିତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୁହ-ରୁକ୍ତ ଗୋପୀମାନେ ମାୟାମୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଗୁଣମୟ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରି ଚିନ୍ମୟ ଦେହରେ ସେମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ବକ୍ତିମ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଏ ଶ୍ଳୋକ ବୁଦ୍ଧି ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ସୁନୟ

ସିଂହେବ ଆତ୍ମନ୍ୟବରୁକ ସୌରତଃ ସଙ୍ଗା ଶରତ୍ତନାବ୍ୟ

କଥାରସାସ୍ତ୍ରୟଃ । (ଭାଗବତ-୧୦।୩୦)

“ଗୋପ ଅବଳା ଘେନି ପଙ୍ଗେ । ହରି ରମିଲେ ଆହାରଙ୍ଗେ ॥

ହାହାର ନାହିଁ ରସରୂପ । ଅତ୍ୟୁତ ନାମ ଶ୍ରେଣୀତ ।”

(ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଭାଗବତ ।)

ଏ ଶ୍ଳୋକ ଦ୍ୱାରା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ତ୍ରୀରସାର୍ଥ ଓ ଅସ୍ମୁର୍ଣ୍ଣ ଚରିତ୍ର ରୂପେ କଥିତ ।

ପୁନଶ୍ଚ

କୃତ୍ୱା ତ ବନ୍ତମାୟାନ୍ ଯାବତ୍ତା ଗୋପପୋଷିତଃ
 ରସମ ଭଗବାଂଶ୍ଚାଭିରାସାସମୋଽପି ଲଳୟା ।
 ଗୋପୀ କେ କୃଷ୍ଣ ରୂପ ହୋଇ । ଲଳାବନୋଦେ ଭବହାଂ ॥
 ଯାହାର ନାହିଁ ରୂପରେଖ । ଗୋପୀଙ୍କି ଦେଲେ ଆୟାସୁଖ ॥
 (ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଭଗବତ)

ପୁନଶ୍ଚ

ଭଗବାନପି ରନ୍ତୁମନଶ୍ଚକେ (ଭଗବତ—ଆୟାସୁମାଂସ୍ୟାସୁମନ୍ତ
 ଭବ୍ୟାଦି ।

ଅନୁଗ୍ରହାୟ ଭୂତାନାଂ ମାନୁଷ୍ୟଂ ଦେହମାଶ୍ରିତଃ
 ଭଜତେ ତାଦୃଶୀଃ କ୍ରିତା ଯାଃ ଶ୍ରଦ୍ଧା ତତ୍ତ୍ୱେ ଭବେତ୍ ।
 ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଆଦି କରି । ନର ଜୀବନ ଯେ ଆଶ୍ରୟାଣି ।
 ଭଜତ ଜନ ତାରିବାରେ । ଯେ ଜାତ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ।
 ତାର ଚରିତ ମନେ ଚିନ୍ତା । ଭଜତି ପଥ ଆବୋରନ୍ତା ।
 (ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଭଗବତ)

ସ୍ୱଭକ୍ତ ରସ ଆସାଦନ କରଇବା ନିମିତ୍ତ ହିଁ କରୁଣିକପିତ୍ତ କୃଷ୍ଣ-
 ତନ୍ମୁକ୍ତ ଏହି ରାସଲୀଳାର ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଯକଟନ । ରାସଲୀଳା ଶ୍ରବଣରେ
 ପରାସିତ ଶୁକଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲେ ।

ଆତ୍ମକାମୋ ଯଦୁପତଃ କୃତବାନ୍ ବୈ ଜୁଗୁପ୍ସିତମ୍
 କମଭିପ୍ରାୟ ଏତନ୍ନଃ ସଂଶୟଂ ହୁଇ ପୁବତ୍ ।

ଭଗବତ ୧୦ । ୩୩ । ୩୦

ସ କଥଂ ଧର୍ମସେତୁନାଂ ବକ୍ତା କର୍ତ୍ତାଭିରକ୍ଷିତା ।
 ପ୍ରତାପମାଚରଦ ବ୍ରହ୍ମନ୍ ପରିଦାସଭିମର୍ଷଣମ୍ ।
 ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଶୁକଦେବ ଗୁରୁରୂପରେ ତର୍କ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପେଷ
 କରି କହିଲେ ।

ଚୈବ ବିସ୍ମୟଃ କାର୍ଯ୍ୟୋତ୍ତରତା ଭଗବତ୍ୟଜେ

ଯୋଗେଶ୍ବରେଶ୍ବରେ କୃଷ୍ଣେ ଯତ ଏତଈମୁତ୍ୟଜେ ।

ଭଗବତ ୧୦ । ୨୧ । ୧୭

ପୁରୋକ୍ତ “ଅନୁଷ୍ଠାୟ ଭୂତାନାଂ” ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ଳୋକ ପାଠ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏ ରାଧାଲୀଳା ପ୍ରାକୃତ ଲୀଳା ନୁହେଁ । ଏହି ଲୀଳାର ପରିକରଗଣ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ, ଏମାନଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ଯୋଗୀ ରଞ୍ଜିତର ଅତି ରକ୍ଷରେ । ଏହି ଲୀଳାରେ ଆଦୌ ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । * ଏହି ଗୁଡ଼ ରାଧାଲୀଳାର କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଦୁସ୍ତରସାଧନା, ପୁରମଳ ଚିତ୍ରବୁଦ୍ଧି, ଭଗବତ୍ପ୍ରଗତିରେ ଅନୁକୁଳ ହୃଦୟ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କବି ପ୍ରତିପୁରତତ୍ତ୍ୱସ୍ତା ଦେବଦୁର୍ଲଭ ରାଗାନଗା- ଭବିତ

ଅଧିକାରୀ । ତାଙ୍କର ମତି ରାଧାକୃଷ୍ଣ ରାବରେ ବିହ୍ୱଳ

ଲୀଳାର ମହା-

ସକମୟତ୍ୱ ।

ତାହାଙ୍କର ହିରି ମଧୁର-ସଙ୍ଗୀତମୟ ଆତ୍ମା ଦେହ

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଦୀର୍ଘିନୀ ଗପରଯୋଗ୍ୟାସିନୀ ଗୀତିର

ଉଦ୍‌ବୋଧନରେ ଜାତୁକ୍ ବିଷୟବୁଦ୍ଧିବିସ୍ମୃତ ଓ

ଆତ୍ମାଭିରାମ ପତିଦାନନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଓ ମହାଭାବମୟୀ ଗୋପୀପରିକରା ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରସରେ ପରିପୁତ ହୋଇ ବିଲେଳି ଲଳିତ-ଲସ-ବିଳାସରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇଅଛୁ ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶନ କଲେ କତିପୟ ପଂକ୍ତ ନମ୍ବରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଝମକ ଝମକ ତାଳ ଝମକେ । କଞ୍ଜିଣି ଚୁଣୁ ଝୁଣୁ ଚିତ୍ତ ଚମକେ ।

ଠେରଣ ଘରଘଣ ଘଣ୍ଟୀର ନାଦେ । ମୁଣେରତ ମଞ୍ଜୀର ପାଦେ ବିବାଦେ ।

X

X

X

ଗାବନ୍ତ ବାବନ୍ତ ନୃତ୍ୟନ୍ତ ବାଳା । ଉନ୍ମଦ ମଦନଶରେ ବେଷେଳା ।

ଗତିଭ୍ରାନ୍ତ ରୁଚିଷ ମାଧୁଷ୍ଠ ଯାତକ । ପୁର ଘୋରଯୁଦ୍ଧ ଗାରିମା ଗାଜେ ।

* ବଞ୍ଚିମବାବୁଙ୍କ ମନ୍ତରେ “ରାଧାଲୀଳା ବାଳକର ନୃତ୍ୟଗୀତମାତ୍ର । ଗୋପୀଗଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପତିଭାବରେ ପ୍ରାପ୍ତହୋଇଥିଲେ, ଏ ହେତୁ ଏଥିରେ କିଛି ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ।” ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରମାଣ ବିହୀନ ଓ ଏ ଯୁକ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ।

ଝିଲମିଲ ଝଟକିଲ ତାଟଙ୍କ ଗଣ୍ଡଣ । ବିଦ୍ୟାତ ଝେଲ କି ମମୁଲ ମଣ୍ଡଣ ।
ରଞ୍ଜିମା ଅଧରେ ଭଞ୍ଜିମା ଗାମ । ଲେନନ ବଢେ କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗୁଣ୍ଡେ ।

✽

✽

✽

ବିବିଧ ବେଳେ ପଶିରମୁ ଲାଲ । ଶୃଙ୍ଗାରର ସେ ଗୋପୀକୃଷ୍ଣ ଭୋଲ ।
ଏକ ନ ଜାଣନ୍ତି ଆରେକ ଭେଦ । ମୋ ବିନ୍ଦୁ କୃଷ୍ଣ ଆନ ନାହିଁ ଝେଦ ।

“ହେ ରାଘବଲୀ ୧୪—୧୯ ଗୁମ ମଧ୍ୟରେ ବଞ୍ଚିତ । ୧୪ଶ ଗୁମରେ

ଗରୁଡ଼ ପୁଷ୍ପରେ ଅଷ୍ଟପାଟବଣୀଙ୍କ ସହ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର

ଗରୁଡ଼ ।

ମନ୍ତ୍ରିକୃତାଦନକୁ ଆଗମନର ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅର୍ଥ

ହୋଇପାରେ । “ହେ ଗରୁଡ଼ର ବେଦ ମୟୁକ୍ତ

ଭଗବତ ଅଷ୍ଟମସ୍କର ୩ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୩୧ ଶ୍ଳୋକରେ ବଞ୍ଚିତ । ପଦ୍ମପୁରାଣ

ଭୃଷ୍ଣରଣ୍ଡ ୮୫୭/୩ରେ ମଧ୍ୟ “କୈନତେସ୍ବସ୍ବସ୍ବାର୍ଣ୍ଣ” ଅଛି । ଗରୁଡ଼

ତପନିଷେଦରେ ଗରୁଡ଼ଙ୍କର ବେଦମୟୁକ୍ତ ପ୍ରତିପାଦିତ ।

“ସୁପର୍ଯ୍ୟୋଧି ଗରୁସ୍ଥାନୁ ତ୍ରିବୃତ୍ତେ ଶିରୋ ଗାୟତ୍ରଂ ଚକ୍ଷୁଃ ସ୍ତୋମ
ଆତ୍ମା ସାମ ତେ ତନୁବାମଦେବ୍ୟଂ ବୃହତ୍ପଥନ୍ତରେ ପକ୍ଷୋ ଯଜ୍ଞଯଜ୍ଞିୟଂ
ପୃଷ୍ଠଂ ଛନ୍ଦାଘ୍ୟଜାନ ଧୃଷ୍ଣିସ୍ତା ଶଫା ଯଜୁଂସି ନାମ ।”

ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବେଦ ବହନ କରେ । ବେଦରେ ତାଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରତି-
ପାଦିତ । ତତ୍ତ୍ବ ବେଦ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବାହନ, ସେହି ବେଦ ହିଁ ଗରୁଡ଼;
ଏହାର ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅର୍ଥ ହୋଇପାରେ ଯେ, ଅଷ୍ଟପାଟବଣୀ—(ତ୍ରିଗୁଣ-
ମୟ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଫିଣ୍ଡାମୟୀ ଅସ୍ତ୍ରଶକ୍ତି)—ବେଦକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଭଗବାନ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ନିତ୍ୟ ପରିଚର ପହ ମନ୍ତ୍ରିକୃତ୍ୟାଲାଳା ଦର୍ଶନ କରିବାରେ
ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରୁକ୍ମିଣୀସହ ବାୟୁଦେବ ବେଦମୟ ଗରୁଡ଼
ପୁଷ୍ପରେ ଯାଇ ନିବେଦୟୁରୁଷ୍ଟ ପରମାତ୍ମା ଭଗବାନ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର
ଗୋଲେକସ୍ଥିତି ଧାମର ନିତ୍ୟାଲାଳା ଦର୍ଶନ କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ-
ଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଲାଲାର ମହତ୍ତ୍ବ ବେଦାତ୍ମକ, ଏହା ଭଗବତର
ବହୁସ୍ବରୂପ ପ୍ରତିପାଦିତ ।

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଲୀଳାର ବଣୀ ବଶନମିତ, ଏହାର ନାମ ଆନନ୍ଦନା ।
ବ୍ରଜର ଲୀଳାର ଅବ୍ରଜ କାଳରେ ଏ ବଣୀ
ବଂଶୀ । ସ୍ରୋତକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ ।

ଏକବଂଶ ସ୍ଥାନରେ କବି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରେ କହୁଅଛନ୍ତି—
ଆମ୍ଭେ ନାରାୟଣ ଅଛୁଁ……ମନୋହାରୀ—୧୮

ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବଙ୍କର ଅଭେଦତ୍ତ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ କଥିତ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ବୈଷ୍ଣବ ଓ
କୃତ୍ୱା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବଙ୍କ ଶୈବପୁରାଣରେ ନିରୂପିତ । ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ
ଓ ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କ ଶିବ ପତ୍ନୀ, ରଜ ଓ ତମଗୁଣର ଅଧିଷ୍ଠାତୃଦେବ
ମଧ୍ୟରେ ଅଭେଦତ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ଗୁଣାବତାରରୂପେ ଗୃହୀତ ।
ତଥା ଗୁଣମୟତ୍ତ । ଦ୍ୱାରକାର କୃଷ୍ଣ ବାସୁଦେବ ପଞ୍ଚଗୁଣରେ
ନାରାୟଣ, ରଜଗୁଣରେ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ତମଗୁଣରେ
ଶିବ ଅଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପାଦ୍ମା ଓ ପାବିତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଗୁଣମୟୀ ଏବଂ ସେହି ଦେବ-
ହିତୟଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଓ ହିପୁରବନ୍ୟା ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଅଂଶ ବା ଭିନ୍ନରୂପ ।

ଯେପରି ଅବତାରଗଣ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଂଶ ବିଭୂତି (“ଏତେ-
ଶୃଙ୍ଗଳାଃ ପୁଞ୍ଜଃ କୃଷ୍ଣସ୍ତୁ ଭଗବାନ୍ ସ୍ୱୟଂ” ଭଗବତ୍) ସେହିପରି ମତ୍ସ୍ୟ,
କଚ୍ଛପ, ବରାହ, ନୃସିଂହ, ବାମନ ଓ କଳ୍କୀଙ୍କ କାନ୍ତା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର
ଅଂଶ । ରାମଙ୍କ ପତ୍ନୀ ସୀତା ଓ ବଳରାମଙ୍କ କାନ୍ତା ରେବତୀ ମଧ୍ୟ ମହା-
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅଂଶ । ପଶୁରାମ ଏକ, ବ୍ରହ୍ମରାଷ୍ଟ୍ର; ତାଙ୍କ ଶକ୍ତି ତାଙ୍କଠାରୁ
ଅଭେଦ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ପ । ଭାର୍ଗବତରେ :—

“ଶକ୍ତିଶକ୍ତିମତୋହାସି ନ ବିଭେଦଃ କଥଞ୍ଚନ ।

ଅବିଭକ୍ତୋପି ସ୍ୱେଚ୍ଛାଦିଶବ୍ଦୋରପି ବିଭାଷ୍ୟତେ ।”

ପୁନଶ୍ଚ କବି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଶ୍ରୀତ-ବେଦ, ରାଧାଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି ଓ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ
ରତିରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଶ୍ରୀତରୁ ପ୍ରୀତିର ଜନ୍ମ ଓ ପ୍ରୀତିରୁ ରତିର ଉତ୍ପତ୍ତି-
ପ୍ରସାଦନାରେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଙ୍ଗରୁ ରାଧାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଓ ରାଧାଙ୍କ ଅଂଶରୁ

ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ଜନ୍ମ ପ୍ରତିପାଦିତ କରି ପୁରାଣ ବଚନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।
ପୁନର୍ବି ସେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପରମ, ରାଧାଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରସୀତାପ୍ରଭୃତି ଓ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କୁ
ଜବରୁପେ ଅଭିହିତ କରି ବେଦାନ୍ତର ଦ୍ବେଷମତକୁ ସରକ୍ଷଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଦ୍ବାର୍ଦ୍ଦ ଶ୍ରୀମଦ୍ରେ ଅନେକ ପୁରର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରୁ ବାସୁଦେବ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସହ ଯେଉଁ ଗୋଲ୍ଲକ୍ଷ୍ମୀମ ଯାତ୍ରା ବର୍ଣ୍ଣିତ, ତାହା
ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କୁ ନିତାନ୍ତ ଅଧୁକ୍ତ, ନିମଗୁଣ୍ୟ ଓ ପୁନରୁକ୍ତରୂପେ
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମାନ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଦର୍ଶନ, ପୁରାଣ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ଶ୍ରମସ୍ୱୀକାର
କରି ଆଲୋଚନା କଲେ ଭକ୍ତକବିଙ୍କ ବିଶାଳବହୁଦର୍ଶିତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରରେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅବତାରମାନ ବିରାଜମାନ ।

ମହାଭୂତମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚୀକରଣରେ ଜଗତର

ପିଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଉତ୍ପତ୍ତି (ପଞ୍ଚଦଶୀ) । ସେହି ଜଗତକୁ ଅତିବ୍ରମ
ପୁରମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି କରି ପଞ୍ଚଭୂତର ★ ମଧ୍ୟ ଦେଇ କୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀସହ

ତମଃପ୍ରଧାନା ପ୍ରକୃତି ବା ତାମସ ଅହଙ୍କାରରେ

(ଯାହା ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରର ଆଧିଭୌତିକ ପ୍ରକୃତିର ମୂଳକାରଣ) ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ତଦନନ୍ତର ସୁକ୍ଷ୍ମ ଅହଙ୍କାରରବିକୃତି—ସ୍ୱାଶକ୍ତି ପ୍ରାଣ, ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିୟ ★ ଓ

ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ରୁଦ୍ଧି:—ସମାନଙ୍କ ପୁର ଲଙ୍ଘି ସାଞ୍ଜିକ ଅହଙ୍କାରର ବିକୃତି ଯେ ମନ

ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଅବିକୃତ ମୂଳ ଅହଙ୍କାର (ରଜସଞ୍ଜୋପବୃଦ୍ଧତ ମହ-

★ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ପରମ; ରାଧା—ଜବ; ରୁକ୍ମିଣୀ—ପ୍ରକୃତି (ସାଧାରଣ
ଅର୍ଥରେ) ଏ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । “ଜବ ରାଧା ପରମ କୃଷ୍ଣ ଏ ଦୁହଙ୍କ
ବାସ । * * * ନଗୁଡ଼ ପୀରତିରେ ଯେ ଅଙ୍ଗ ମିଶାମିଶି । ରାଧାର ଅଙ୍ଗେ
କୃଷ୍ଣର ଅଙ୍ଗ ହିଁ ନ ମିଶି ।”

ପୁନଶ୍ଚ:—“ରାଧିକା ଜବ, ପରମ କୃଷ୍ଣ ଅଟନ୍ତି”—ଦ୍ବାରକା ଦାସଙ୍କ
ଶିବପୁରାଣର ଗୋପଲଳା ବର୍ଣ୍ଣନା ।

★ ଗ୍ରହରେ କେବଳ ଜଳ ଓ ଅନଳଦ୍ବାରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହାଭୂତମାନେ
ସୂଚିତ ।

★ କବି ଏହାର ରଞ୍ଜେଣ ତରିନାହାନ୍ତି ।

ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜ୍ଞାନଟି ସ୍ୱାସ୍ତକ ତମୋଗୁଣମୟ ଯେ ତତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଭୂତ ଦ୍ରବ୍ୟ ତାହାର
 ନାମ ଅହଂକାର ।) ଅତିକ୍ରମ କଲେ ୧୪ । ତତ୍ତ୍ୱପରେ ସେହି ପ୍ରକୃତିର ଆଦି
 ଜନନ ବସ୍ତୁଙ୍କ ମାୟା ବୈଷ୍ଣବା ଶଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ଗଦା ପଦ୍ମଧାରଣୀ ଦୂର୍ଗା—ଭାଙ୍କର
 ଅବସ୍ଥିତି ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା ନିକଟରେ । ତଦନନ୍ତର ତତ୍ତ୍ୱପରିସ୍ଥ ପଦ୍ମପ୍ରଧାନ ।
 ବିରାଟ-ପ୍ରକୃତି (ଯାହାକୁ ମହତତ୍ତ୍ୱ ବା ପ୍ରଥମ ବୃଦ୍ଧି ଶକ୍ତି କୁହାଯାଏ) ।
 ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଦଶାଙ୍ଗୁଳମାତ୍ରାବୟବା ଅଥଚ ଦଶହରାବ୍ୟାପିନୀ ବିରଜା ଏହି
 ପଦ୍ମ ପ୍ରକୃତିଙ୍କର ଶକ୍ତି । ସହସ୍ରଶୀତା ଦେବପୁରୁଷ ବିରାଟଙ୍କରହି ଏହି
 ଅଧିଷ୍ଠାନ । ଏହିଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବେଦର ପ୍ରସୂତି, କାରଣ ବ୍ରହ୍ମା ଏହି
 ବିରାଟ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାଭିକମଳରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ବ୍ରହ୍ମା ଲୋକର
 ରକ୍ତ, ଭାଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରାର ଉପର ଭାଗରେ ଯେ ପଳଳ ପୁର
 ବିଦ୍ୟମାନ, ତାହା କବିଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ ‘ନଗମ, ନିତ୍ୟ, ଅଗମ୍ୟ, ଅଟେ’ । ସେ
 ମଣ୍ଡଳମାନ ଭଗବାନଙ୍କ ଚିତ୍ତଶକ୍ତିର ଆଶ୍ରିତ । ଏ ପମସ୍ତ ପାରିତୋକ ନଗମ
 ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମତଃ ଲିଙ୍ଗରୂପୀ ଶିବଙ୍କ ପୁରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଶିବ ଏଠାରେ
 ପଦ୍ମମୟ । ଏହାଙ୍କ ଲୋଚନାନଳରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟ ବ୍ୟବର ପୃଷ୍ଠି ।
 ଏ ରଜସ୍ରୋମୋଗୁଣଦୋଷରହିତ ହେତୁ ପ୍ରଳୟଙ୍କର ନୁହନ୍ତି । ତଦନନ୍ତର
 କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ଦର୍ଶନ କଲେ (ଏଠାରେ କୃଷ୍ଣ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ
 ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମ ଭଗବାନ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଭା ସେହି ବ୍ରହ୍ମ ଏହିଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
 ଏହିମତେ ଅନେକ ପୁରାଣ ଅତିକ୍ରମ କରି ବାସୁଦେବ ମହାବିକ୍ରମର ପଦ୍ମାବରଣସ୍ଥ
 ବିଭୂତି ମଣ୍ଡଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବିଭୂତି ପଦ୍ମାସିନୀ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରପୀ । ଏହି
 ବିଭୂତି ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଶୋଭାପ୍ରକଳା ବ ମହୁମାର ପ୍ରଭୁର ଅଛି । ଯଥା—ଶ୍ରୀ, ଭୁ,
 ଶାନ୍ତି, ଭିଳା, ଲାଲା, କାନ୍ତି, ବିଦ୍ୟା, ବିମଳା, ଉତ୍କଳପିଣୀ, ଜ୍ଞାନା, ଶିଫା,
 ଯୋଗା, ପ୍ରହ୍ଲା, ପଦ୍ୟା ଭିକ୍ଷାନା ଓ ଅନୁଗ୍ରହା । ବିଭୂତିମଣ୍ଡଳ ପରେ
 ଗଣମଣ୍ଡଳ:—ବିଷ୍ଣୁକ୍ଷେତ୍ର ଉଦନ ପରେ ଅନନ୍ତ ଉଦନ ଅତିକ୍ରମ କରି

୧୪ ଭଗବତ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧ ୫ମ ଅଧ୍ୟାୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ।

ପଞ୍ଚୀକରଣ—ସିତି, ଆପତେଜାଦର ପ୍ରାକୃତିକ ସଂଯୋଗ । ଯଥା :
 ଶିତ୍ୟାଦରୁ ଏକର ; + ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କର ୯ ଯୋଗ—; + ୧ = ୧;
 ୧ + ୧ = ୨;

ଗରୁଡ଼ ଭବନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେତଲ (ପୁରାଣ ମାନଙ୍କରେ ଗରୁଡ଼, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ
ପେନାଦ ମହା ବୈକୁଣ୍ଠର ଆବରଣ ଦେବତା ରୂପେ କଥିତ) । ଏଠାରେ
ମହାବୈକୁଣ୍ଠ ଭବନ ଚଣ୍ଡ, ପ୍ରଚଣ୍ଡ, ଭଦ୍ର, ପୁରାନ୍ଦ୍ର, ଜୟ, ବିଜୟ ଧାତା,
ବିଧାତା ନାମକ ଅଷ୍ଟ ଦ୍ଵାରପାଳଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଫରସିତ । ଦ୍ଵାରମାନେ ବାସୁଦେବଙ୍କ
ଠାରେ ଶଙ୍ଖ-ଚକ୍ର-ଗଦା-ପଦ୍ମାଦି ଦୈତ୍ଵବ ଚିହ୍ନମାନ ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ
ନୈଷ୍ଠବ ଧାମରେ ପ୍ରବେଶ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁମତି ଦେଲେ । ନୈକୁଣ୍ଠ ବଢ଼ିବଦଳ ବିଶିଷ୍ଟ
ଏହି ବଢ଼ିବଦଳରେ ଭଗବାନଙ୍କ ବଢ଼ିବଅବତାର ବିଦ୍ୟମାନ, ଯଥା—ଚତୁର୍ଥୀପନ,
ବିଭାଦ୍ର, ନାରଦ, ନର, ନାରାୟଣ, କପିଳ ଦଶାବତାର ଯଜ୍ଞ, ରାଧା, ପୃଥ୍ଵୀ,
ମୟା, କୂର୍ମ, ଧନ୍ୱନ୍ତରୀ, ମୋହିନୀନରସିଂହ, ବାମନ, ପରଶୁରାମ, ବ୍ୟାସ, ରାମ-
ଚନ୍ଦ୍ର, ବଳରାମ, କୃଷ୍ଣ, ରୁଦ୍ର, କଳଙ୍କା, ହଂସ, ଧ୍ରୁବପ୍ରିୟ ହସ୍ତଶୀର୍ଷ, ପଙ୍କର୍ଷଣ,
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଅନରୁଦ୍ଧ, ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ । ଚନ୍ଦନନ୍ତର ଦଶଦଳରେ ଦଶଦିଗ-
ପାଳ-ଇନ୍ଦ୍ର, ଭୀଷ୍ମ, ବାୟୁ, ଯମ, ଅଗ୍ନି ବରୁଣ, କୁବେର, ନୈରୁଦ୍ଧ, ବ୍ରହ୍ମା ।

ନିତ୍ୟରେ ବଢ଼ିବଦଳ ବସଇ ଯାହାର । ନାଭିରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦଶଦଳ ଭାର ॥

ସେହଠାରେ ଅଛନ୍ତିଟି ଦଶଦିଗପାଳ । ଦ୍ଵାରକା ଦାସଙ୍କ ଶିବ ପୁରାଣ ॥

ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ଵଦେବତାମାନେ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଦ୍ଵାରକା—ଭବବ,
ଅହରୁକ୍ତର ମୁଳସ୍ଥାନ । ଏହଠାରେ ଅଷ୍ଟପାଟକଣୀ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ଏହାର
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବାସୁଦେବ, ପଙ୍କର୍ଷଣ, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଓ ଅନରୁଦ୍ଧ ଅଛନ୍ତି । ଏଠାରୁ
ଗୋଲେକର ପ୍ରାରମ୍ଭ—ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ଗୋଲେକର ନବ ଆବରଣର
ଉପବନ * । ପ୍ରଥମତଃ ବଢ଼ିବ ଉପବନବିଶିଷ୍ଟ ବଢ଼ିବଦଳ (୧) । ପ୍ରତ୍ୟେକ-
ଦଳ ଭଗବାନଙ୍କ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଲଳାଦରଣରେ ଆବୃତ । ଇତିମଧ୍ୟରେ
ସୌତ୍ରଣ ବନବିଶିଷ୍ଟ ସୌତ୍ରଣଦଳ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବନରେ ବିଶେଷ ବିଶେଷ
ନିଗୁଡ଼ ବନମାଳାମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟଦଳ କବି ବର୍ଣ୍ଣିତ
ଦଳର ଲଳାମାନ ପଦ୍ମପୁରାଣ ଓ ଅରୁଣାବନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଶୂନ୍ୟସଂହତାର
ରାଧାତନ୍ତ୍ରାଦିର ଅନୁରୂପ । ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟରେ ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଅଛନ୍ତି ।

* ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତାପିନୀ ଓ ପଦ୍ମପୁରାଣ ମତେ ପ୍ରସାବରଣ ପିଣ୍ଡିକ
ଶ୍ରୀମଦେବଙ୍କ ବସନ୍ତରାସରେ ନବାବରଣ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।
(ବ୍ରହ୍ମୋଦୟ ଯର୍ଗ) ୧୧୩ ପୃଷ୍ଠା ।

୧.—କଦମ୍ବ ଶ୍ରୀକ ନନ୍ଦ ପଲ୍ଲବ ଅଶୋକାଦି ୩୨ ଉପବନ ।

ଯମୁନାପୁଲିନବନ କାଳିନ୍ଦୀର ହ୍ରଦ ।
 ଅଷ୍ଟଦଳ ମଧ୍ୟେ ଦେଖ କଦମ୍ବର ଭେଦ ॥
 ଚିକାର ପାଖୁଡ଼ା ଏହି ବରହଣୀ ସ୍ଥାନ ।
 ଏହି ଦଳ ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟୋମାସୁରଟି ନିଧନ ॥
 ପରାସୁର ବଧ ଚପଳବ୍ୟା ସ୍ଥାନ ଏହି ।
 ଦ୍ରାବଣ ପାଖୁଡ଼ା ମଧ୍ୟେ ତ୍ରିଭଙ୍ଗରେ ଆଇ ॥
 ଯଜ୍ଞ ଅନ୍ନ ଭୋଜନଟି ଏହି ଯେ ଦଳରେ ।
 ଖଣ୍ଡିତା ଲକ୍ଷଣ କୃଷ୍ଣ ରାଧିକା ପଙ୍କରେ ॥
 ଇକାର ମାତ୍ରାକୁ ଦେଖ ଅର୍ଦ୍ଧ ମାତ୍ରା ସେହି ।
 ଉତ୍କଣ୍ଠିତା ଲକ୍ଷଣଟି ଏହି ଦଳେ ରହି ॥
 କଶୋରୀ ବାସକପତ୍ର ଏହି ଦଳେ ସ୍ଥିତି ।
 ଏହି ଦଳେ ପୂଜି ଗୋପୀ କୃଷ୍ଣ ଲଭେ ପତି ॥
 ଏହିଦଳେ ଗୋପୀଙ୍କର ବସୁ ଯେ ହରଣ ।
 କଳହାନ୍ତରିତା ଦେଖ ଏହି ଯେ ଦଳେଣ ॥
 ଅକାର ଦଳରେ ସିନା କେଶକଲେ ବଧ ।
 ସ୍ବାଧୀନଭର୍ତ୍ତୃକା ଏହି ଦଳରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥
 ମଧ୍ୟ ଦଳଟି ନିକୁଞ୍ଜକୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ।
 ଅଭିଯାଗିକା ଲକ୍ଷଣ ଏହି ଯେ ଦଳରେ ॥
 ଠାବେ ଠାବେ ବାସୁଦେବ ରୁକ୍ମିଣୀ ଯେ ଆଦି ।
 ରାମ କାମ ଅନରୁଦ୍ଧ ଏହିଠାରେ ଭେଦ ॥

ଶୂନ୍ୟସ୍ଥତିତା ॥

ଏହି ଅଷ୍ଟଦଳର ରାସଦ୍ବାରରେ ରକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀଶ୍ଵର ମହାଦେବ ।
 ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରୁକ୍ମିଣୀ ବାସୁଦେବରୂପୀ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣରୂପୀ, ରାଧାମାଧବରୂପୀ, ଏହା ମୂଳ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳ ନୁହେଁ । କବିଙ୍କ
 ବର୍ଣ୍ଣନାର ସହିତ ଅନ୍ୟତାନନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନାର କପରି ସାମ୍ୟ ତାହା ଉଭୟକୁ
 ମିଳାଇ ପଡ଼ିଲେ ଜଣାପଡ଼େ । ସେହି ନିତ୍ୟଧାମକୁ ସିବା ନିମିତ୍ତ ବାସୁଦେବ
 କାଳିନ୍ଦୀ ପୁଲିନରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । କାଳିନ୍ଦୀ କାଳମାୟା; ନିତ୍ୟଧାମକୁ
 ବେଷ୍ଟନ କରି ତାହାଙ୍କର ସ୍ଥିତି । ବାସୁଦେବକୁ ଦେଖି ବୈଷ୍ଣବାମୂର୍ତ୍ତି କାଳମାୟା

ପଥ ପ୍ରାପ୍ତି ଦେଲେ । ସେଠାରୁ ଯାଇ ସେ ଅସ୍ତବତ୍ସ ନିକଟରେ ପ୍ରବେଶ
 ହେଲେ । ଏ ଆବରଣରେ ପଶ୍ଚିମଦ୍ୱାରରେ ପାଗଜାତ ଚରୁମୂଳରେ
 ଆଦିମୂର୍ତ୍ତି ବାସୁଦେବ, ଉତ୍ତରଦ୍ୱାରରେ ଆଦି ସକର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ମୁଖଦ୍ୱାରରେ
 ଆଦି ପ୍ରତ୍ୟୁଷ୍ମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦ୍ୱାରରେ ଆଦି ଅନରୁଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଲେନମଣ୍ଡଳର
 ମୂଳ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳରେ ବାସୁଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ମାଧୁଷ୍ଠମୟ
 ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଓ ଗୋପୀ । ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ବାସୁଦେବ ନିତ୍ୟ
 ଗୋଲେନକଥାମର ପୁବର୍ତ୍ତମୟ ପ୍ରାଚୀରର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ
 * । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱାରପାଳିକା ତ୍ରିପୁରେଶ୍ୱରୀ । ସେ ବାସୁଦେବଙ୍କୁ
 ପ୍ରବେଶ କରିବା ନିମିତ୍ତ ନିଷେଧ କଲେ ଏବଂ କହିଲେ, ନିତ୍ୟାଧାମରେ
 ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ । ବାସୁଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାନାବିଧ ଅନୁରୋଧରେ
 ତ୍ରିପୁର ତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର ଦେଲେ ଏବଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରାଧାଙ୍କ ଦର୍ଶନକଳ୍ପିତ ପୁଣ୍ୟରୁ ରୁକ୍ମିଣୀ
 ମନ୍ତ୍ରପିଣ୍ଡରେ ସମର୍ଥା ଏଣୁ ତାହାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର ଦେବା ନିମିତ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଦେଶ
 ଦେଲେ । ତଦନନ୍ତରେ ଦ୍ୱାରକାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତୀ କରି ରୁକ୍ମିଣୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ
 ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ନିଜେ ମନ୍ତ୍ରଦାନ କରି ଅଷ୍ଟପାଟଟୀଙ୍କର ଗୁରୁ ହେଲେ ।

କବି—ଉକ୍ତି କରି ଦେବଦୁର୍ଲଭ ଦାସ ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ ।

ସେ ଛନ୍ଦ୍ର ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେଇ

କବି ଦେବଦୁର୍ଲଭ । ନାହାନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କର ଭାବରେ... ଅହଂକାର
 ଶୂନ୍ୟତାରେ ଛନ୍ଦ୍ରର ଉପସହାର କରିଅଛନ୍ତି । ସେ

ସେତେକ କଥା କହିଅଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ମନ୍ତ୍ରସ୍ତର ପରିଚୟ ଦିଏ ।
 ସେ ସତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଥିଲେ । ସେ ସେ ଜଣେ ଗୁରୁ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ ତାହା
 ତାଙ୍କ ଉପସହାରରୁ ପୁଣ୍ୟ ପରିଜ୍ଞାତ ହୁଏ । ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା, ଆବଶ୍ୟକ
 ଅଭାବମାନ ସ୍ମରଣ କରିବାରେ ଉପସାହାୟୀ ଥିଲା ପରି ତାଙ୍କ ରଚିତ

* ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତାପିନୀ ଦକ୍ଷିଣ, ଏହି ନିତ୍ୟାଧାମକୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବିଦଗ୍ଧ
 ଚନ୍ଦ୍ରମଣିରେ ୧୯ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଶେଷରେ
 କହିଅଛନ୍ତି “ତାପିନୀ ପ୍ରବିଦମାନେ କାଣିବେ ସେ ଅନୁମାନେ ମାତ୍ର ଦିଗ
 ଦର୍ଶନ ଭାବେ କଲି କଥନ” । ଦେବଦୁର୍ଲଭ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବରଣ
 ନ ଦେଇ ଠିକେ ଠିକେ କହିଅଛନ୍ତି ।

ଜଣାପଡ଼ୁନାହିଁ । ସଂସାରର ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ ସେ ବରଂ ସଙ୍ଗଘନ ନିର୍ଜନ ବାସରେ ସତ ଓ ପବିତ୍ର ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ଶ୍ରେୟ ମଣିଥିଲେ । ସତ୍ୟପ୍ରାଣ ଲୋକ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ସେହି ସତ୍ୟପ୍ରାଣତା ଅଥର୍-ଶୂନ୍ୟ, ଯେତେବେଳେ ତାହାର ପଞ୍ଚାକ୍ଷ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ ସନ୍ତୁବେ ନାହିଁ । ନିଜର ପ୍ରାଣ ବାକ୍ୟତଃ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ଉପଦେଶରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ନ ଦେଖି ସେ ହୁଏ ନରତ ସାଧାରଣ ମାନବସମାନ ପରିହାର କରିଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାତ୍ର ହୁଏ । କବିଙ୍କ ଯୁଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରେ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରବଳ ସମରବହୁଳି ଜଳୁଥିଲା ଓ ତଜ୍ଜନତ ନରହଂସା କବିଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା ।

“ସବୁଙ୍କର ସହ ବୁଦ୍ଧି ଯେବେ ସେ ହୁଅନ୍ତା

ତେଣୁ କମାଣ ବାଣ କପାଳ ବହନ୍ତା ।

ଏକକୁ ଅରେକ ନ ଚିହ୍ନନ୍ତି ମଉଷେଲେ

ତେଣୁ ମରାମର ହୋଇ ମରନ୍ତି ସକଳେ ।”

୧୪ ଗ୍ରନ୍ଥ, ୩୭ ପଦ ।

ଏହା କବିଙ୍କଙ୍କ ହୃଦୟ କଥା ।

ସେ ସାଧକ ଥିଲେ, ଧର୍ମରେ ଅନୁରାଗୀ ଥିଲେ । ଉପସହାର ପାଠ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାନ ହୁଏ, ତାଙ୍କ ସାଧନା ଓ ଧର୍ମଦିୟାର ପ୍ରତିଜ୍ଞାଲବ୍ଧ ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲେ । ସେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକ ଥିଲେ, ତାହା ଜାଣିବା କଠିନ । କିନ୍ତୁ କବିଙ୍କ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭୌଗୋଳିକ ଜ୍ଞାନ, ସମୁଦ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନ ଓ ପୁରୀ ପ୍ରଗଳ୍ଭିତ ବିଶିଷ୍ଟ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦ ଖାଦ୍ୟପେୟର ଉଲ୍ଲେଖରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ସେ ବହୁକାଳ କ୍ଷେତ୍ରବାସୀ ଥିଲେ । କବିଙ୍କ ଯୁଗର ବିରୁଦ୍ଧ ପୁରୁ କର ହୋଇଥିଲା ।

ଯେଉଁ ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥର ତତ୍ତ୍ୱ ଜଣାଯାଏ ତାହାର ନାମ ପ୍ରତିଭା—

ପ୍ରକୃତିର ବାହ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତର ରୂପ ଯାହାରୁ ସମ୍ପ-

ପ୍ରତିଭା ।

ଶରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ଓ ଯାହା ତାହାର ସମ୍ପ୍ରସାରିତ

କରିବାରେ ସମର୍ଥ ତାହାହିଁ ପ୍ରତିଭା । କବିଙ୍କ

ଦୃଷ୍ଟି ସମକ୍ଷରେ କେବଳ ଯେ ଜଡ଼ ପ୍ରକୃତି ଅବସ୍ଥାପିତ ଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ସେ ଚିତ୍ ପ୍ରକୃତିରେ ମଧ୍ୟ ବିଳାସୀ ଥିଲେ । ବାସ୍ତବ ପ୍ରକୃତିର

ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଯେ ଶକ୍ତିର ସୁନ୍ଦର ପରିପାଟୀ ଓ ମଧୁର ପରିଚ୍ଛଦ ଚିତ୍ର ପ୍ରକୃତର ବିସ୍ତାର ନିସ୍ତାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସେହପରି ଅଧିକ ଗୌରବ ଓ ମଧୁର ସଂଯୋଜନା । ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବଳରେ କବି ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କପରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ତାଙ୍କ ୧୭ଶ ପ୍ରାନ୍ତର ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣନ ଓ ୧୯ଶ ପ୍ରାନ୍ତର ରାସଲଳା ବର୍ଣ୍ଣନା । ୧୧, ୧୨ ଓ ୧୩ ପ୍ରାନ୍ତମାନଙ୍କରେ ଚିତ୍ରପ୍ରକୃତ ବିସ୍ତାର ନିସ୍ତାରେ କବିଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନିତ କୃତକତା ପରିଚ୍ଛଦ ।

କବିଙ୍କ ବହୁଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିତା ବିସ୍ତାପବତ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଥିତ ହୋଇ-
ଅଛି । ପୁରାଣ, ଦର୍ଶନ, ସୂକ୍ତି, ଯୋଗ, ଭକ୍ତ ଓ

ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିତା । ପଞ୍ଚାବ ପ୍ରକୃତ ବିଦ୍ୟାରେ କବିଙ୍କର ପ୍ରାଣୀୟ
ସ୍ଥଳ । ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତାପଲବ୍ଧ କବିଙ୍କ

ରୁଚିର ଓ ଲବଧିପ୍ରାପ୍ତିମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ୍ୟରେ ସମୀଚାର ସଂଯୋଜନ କବିଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । କଳ୍ପନାଶକ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଅନୁରୋଧ ସଙ୍ଗୀ । କବିଙ୍କର ଏ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱୟର ବିଶ୍ୱର ଯଥା ସ୍ଥାନରେ କରାଯାଇଅଛି ।

ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ଅଭିମାନ; ଜାନୁବୀଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର; ଗାୟେଶ୍ୱୀ ମାୟା

ବରପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ
ପ୍ରତିଷ୍ଠାଜ୍ଞାନ । କୁମାରମାନଙ୍କର କୃତ୍ୟାନୁରୂପ ବ୍ୟବହାର ଓ
କାର୍ଯ୍ୟକୃତକତା; ଗରୁଡ଼ର ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତିତା ଓ
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜ୍ଞାନ; କୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନରେ ସ୍ୱାଧିପାନ ଓ

କୃଷ୍ଣ ବଚନରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପ୍ରାପ୍ତି; ଅସ୍ତ୍ରପାଟବଶୀକ

ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱାଧିକାର ଉକ୍ତଶ୍ରୀ ପ୍ରକାଶ; ସ୍ୱାଧିକାର ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି
ଉପଦେଶ ଗର୍ଭଜ ବଚନ, ସ୍ୱାଧିକାର ରୁକ୍ମିଣୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଟବଶୀ-
ମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅତି ଉଚ୍ଚସ୍ତବ୍ୟସ୍ତକ ଓ ଆଦର୍ଶମୟ ଅନୁରୋଧ;
ଦ୍ୱାରକା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଅବସରରେ ସ୍ୱାଧିକାର ମୁଖରେ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରକାଶ କରା-
ବାରେ ଆଦର୍ଶ ମରଜାବନର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନ; ଗରୁଡ଼ର ରୂପବର୍ଣ୍ଣନ ଓ
ଭବ୍ୟ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧ; ଦ୍ୱାରକା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପରେ
ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ସ୍ଥଳତା ଓ ସ୍ଥାନତା ପ୍ରଶଂସାପନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିସ୍ତାପମାନ କବିଙ୍କ
ସିଦ୍ଧଚରଣ ଚିତ୍ରଣ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।

କବିଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ । ଶ୍ୟା, କୃଷ୍ଣ ଓ

ଗରୁଡ଼ର ରୂପନର୍ତ୍ତନ କବିଙ୍କର ସୁସ୍ଥଦୃଷ୍ଟି ଓ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଞାନ । ପିତ୍ତିହସ୍ତତାର ପରିରୂପକ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ

ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୁଷ୍ପଚୟନ କାଳରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କର
 ପଲ୍ଲବ ଗତି କବି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣତା ସହ ଚିତ୍ର କରିଅଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନର ପୁର୍ଣ୍ଣ ଅବବୋଧ ନିମ୍ନର ପ୍ରମୁଖ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ପାଇଁ
 ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ଆମ୍ଭେ ତହିଁରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପଦ ଉଦ୍ଧୃତ
 କରୁଅଛୁ ।

(ସଖି ଗୋ)

କେନ୍ଦ୍ର ବୃକ୍ଷେ ଉଠି କୁସୁମେ ତୋଳନ୍ତେ

ମୁଖ ପଦ୍ମ ଗନ୍ଧ ପାଇ

ପୁଷ୍ପ ଜେଜି ଭୁଞ୍ଜ ବଦନ ରମ୍ଭନ୍ତେ

ବୃକ୍ଷରୁ ପଡ଼ିଲ ଡେଇଁ ଗୋ ।

ପଲାନେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ରମ୍ଭନ୍ତେ ଗୁଡ଼ାନ୍ତି

ଛଡ଼ାନ୍ତେ ପଶନ୍ତି ବାସେ

କେଶ ବସନ ଦୂରେ ଫେଡ଼ି ଝାଡ଼ନ୍ତେ

ଦୂରେ ପଶୀଜନ ହସେ ଗୋ ॥୩॥

ଯେଉଁ କବିତା ପାଠକଲେ ଦେଶବିଶେଷର ଓ କାଳବିଶେଷର

ଲୋକେ ପ୍ରୀତିଲଭ କରିନ୍ତି ତାହା ପ୍ରାଦେଶିକ

ପ୍ରାଦେଶିକ, ସବ

ବିଶ୍ୱସକ ଓ ମହା-

ସବର ବିଶ୍ୱର ।

ସବର କବିତା । ଏ କବିତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାନୁ-

ବୋଧରେ ଦେଶକାଳର ଐକାନ୍ତକ ସାହ-

ଚର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟଭିଚାର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଯେଉଁ କବିତା ସର୍ବକାଳରେ ସର୍ବଦେଶରେ ଜନ-

ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଢ଼ପୁଷ୍ଟିର ତମକାରଣସହ ଉପାଦାନ କରେ ତାହା ବିଶ୍ୱସ୍ତବାସକ

କବିତା । ପୁଣି ଯେଉଁ କବିତା ସର୍ବଦେଶ ଓ ସର୍ବକାଳର ଚନ୍ଦ୍ରାଶୀଳ

ଲୋକଙ୍କର ହୃଦୟ ଓ ମସ୍ତିଷ୍କର ବୃତ୍ତିରେ ଅସୁବ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ

କରେ ତାହା ମହାସବର କବିତା । ଶେଷୋକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀସ୍ୱ କବିତା

ଧର୍ମ ବିଷୟକ; ସବୁ ଧର୍ମର କାବ୍ୟମାନ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହାକୁ

କେତେକ ପମାଲୋଚକ ପ୍ରାଦେଶିକ ବା ଏକଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟ ଆଖ୍ୟା

ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଆରୁରଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ଏହି ବିଭଜନର କାରଣ ।
 ଧର୍ମ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟର କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାବେଶିକକୁ ଦୋଷ
 ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇପାରେ । କାରଣ ସମାଜର ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ଆରୁର ବ୍ୟବ-
 ହାରର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେତୁ ତାହାର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । କବିତାର
 ଏହି ଚିନ୍ତା ବିଭାଗ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସମାଲୋଚକଙ୍କର ଗୌରବୀୟତାକୁ ଓ
 ଆନନ୍ଦୋପଲବ୍ଧି କବିତାର ଚରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ତଦୃଷ୍ଟିରେ ଭାରତର
 ପ୍ରାଚୀନ ଆଲଂକାରକମାନେ କବିତାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଭାଗ ରୂପ ବିଭାଗ କରି
 ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ବିଭାଗକରଣ ଅନ୍ୟଥା । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ କାବ୍ୟ
 ତ୍ରିବିଧ: ଉତ୍ତମ, ମଧ୍ୟମ ଓ ଚିତ୍ର । ଗୁଣୀଭୂତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବା ଧ୍ବନୀପୂର୍ବକ କାବ୍ୟ
 ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀୟ । ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀର କବିତାରେ ଗୁଣୀଭୂତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବା ଧ୍ବନି
 ଗୌଣଭାବରେ ନିହିତ । ତୃତୀୟ-ଚିତ୍ର ବା ଅଧମ କାବ୍ୟ ଶବ୍ଦାର୍ଥାଳଙ୍କାରଦ୍ବୟକୁ
 ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କ ପ୍ରୋକ୍ତ ବିଭାଗ ତ୍ରିତୟର ଉପାଦେୟତ୍ବ ଆଦୌ
 ଅସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେଲେହେଁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ସାହିତ୍ୟପ୍ରାଣର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ବିଭାଗ-
 କରଣ ଅର୍ଥବତ୍ତରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାନ ହୁଏନାହିଁ । ପୃଥିବୀରେ କୌଣସି ମହା-
 କାବ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସବାସକ ହୋଇ ନ ପାରେ; ହେଲେ ତହିଁରୁ କେବଳ
 କେତେକ ପଦ୍ୟ ତାହା ହୋଇପାରେ । କେତେକ ସମାଲୋଚକ ଦାର୍ଶନିକ
 ଓ ଧର୍ମ ନୀତି ପ୍ରମୁଖୀୟ କବିତାକୁ ବିଶ୍ୱାସକ କବିତାଣ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ।
 କିନ୍ତୁ ତାହା ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶ ବା ଜାତିବିଶେଷର ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନର
 ଅଙ୍ଗବିଶେଷ । ତତ୍ତ୍ୱ ଏହି ଯତ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବୋଧହୁଏ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ
 ଆଲଙ୍କାରକମାନେ ଏ ବିଭାଗକରଣର ପକ୍ଷପାତୀ ନ ଥିଲେ । ସେ ସାହାଯ୍ୟରେ
 ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଓ ଭାରତୀୟ ଉଭୟବିଧ ବିଭାଗକରଣ ସ୍ୱୀକାର କଲେ—ଦେଶ
 କାଳ ପାତ୍ର ବିଚାରରେ ନ କଲେ ନ ଚଲେ—ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କବିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର
 ଉପଯୋଗିତା ଅଛି । ନିମ୍ନରେ ଆମ୍ଭେ କେବଳ କେତେକ ବିଶ୍ୱାସବାସକ
 କବିତାର ପଂକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଉଦ୍ଧୃତ କରି ଦେଉଅଛୁ ।

ଯାହାର ମନ ଯହିଁ ରମିଥାଇ । ତହୁଁ ପମିତ୍ତି ତାର ବଡ଼ନାହିଁ ॥

ଧନ ଜନ ପଣ ସବୁ ବିରଜା । ନିତ୍ୟେହେଁ ଲେଉଟି ତାହାର ସଜା ॥

ସେ ପ୍ରାଣରୁ ପର
ବିଅର୍ଥ ଜୀବନ ତା ବନ୍ଧୁ ତାର ।

(୩୩ ଛନ୍ଦ ୪ ପଦ)

ଏଥୁ ମରଣ ମଣି ଭଲ
କ୍ଷଣକର ପୁଣି ସପନ ସମ୍ପାଦି
ପୁଣିହିଁ ସେହି କଳବଲ ।

(୧୫ ଛନ୍ଦ ୧୪ ପଦ)

ପୁଣ୍ୟରେ ମିଶଇ ପୁଣ୍ୟ ପାପେ ନ ମିଶଇ ହେ
ପାପ ଲାଗି ପୁଣ୍ୟ ହୋଏ ଶୀଳ

× × × ×

ସହଜେ ସାନଲେକକୁ ବଡ଼ପଣ ଦେଲେ ହେ
ନ ରଖଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବେର ।

୨୧ଶ ଛନ୍ଦ ୩୫ ପଦ ।

ଛନ୍ଦର ଅନ୍ୟାନ୍ୟାଂଶରେ ପ୍ରାଦେଶିକତା ଦୃଷ୍ଟ୍ୟ ।

ଦେଶଜର ବରପୁତ୍ର ଅଲୌକିକ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବିସମ୍ରାଟ ଭକ୍ତ
“ଲବଣ୍ୟବତୀ”ର ୧ମ ଛନ୍ଦରେ କହୁଅଛନ୍ତି—

“ପଦ ସରଳ ଧ୍ବନିରେ ମାନସ ମୋହବ ।”

ଏହି ଭକ୍ତ ଦେବଦୁର୍ଲଭଙ୍କ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀରେ ଚରିତାର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।
ଏ କାବ୍ୟର କାନ୍ତ ପଦାବଳୀ ସରଳ, ସହଜ, ସରସ, କୋମଳ ତଥା
ଚମତ୍କାର ଶବ୍ଦପ୍ରତିପାଦକ ।

ଧ୍ବନି:—ଉଦାହରଣ

ଉତ୍ତରୁ ଆଇଲ ଶୀତ ବିକାନ୍ତ କୁମାରୀ
କାନ୍ତ ଥିଲ କାମିନିକ ଦୂରୁ ଅପସର ।

ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥର ଶୋଭନସଙ୍ଗତରେ, ପ୍ରାସାଦ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ସୁକୁମାରତା
ଓ ସମତାଦି ଗୁଣସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ, ସ୍ବରାବୋଧ, ଉପମା, ରୂପକ, ଉଚ୍ଚପ୍ରେକ୍ଷା,

ଅତିଶୟୋଚ୍ଚ ପ୍ରଭୁତି ଅଳଙ୍କାର ବିନ୍ୟାସରେ କରୁଣ ଶୃଙ୍ଖାରାଦି ରସର
 ସମ୍ପଦରେ ଏ କାବ୍ୟ ଉତ୍କଳ କାବ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳରେ ଅତି ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଅଧିକାର
 କରିବ । ମଧୁସୂଦନ ଓ ରସକଣ୍ଠେଶ ଉତ୍କଳରେ ମଧ୍ୟ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ
 ଉଲ୍ଲିଷ୍ଟତର । ଉତ୍କଳ କାବ୍ୟରାଜ୍ୟରେ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀର ୧୦ମ ଓ ୧୧ଶ ପ୍ରାଦ
 ପର୍ବମୟୁକ୍ତ ହେଉ ଅପୂର୍ବ ଓ ଅଭିନବ । କବି ୧୨ଶ ପ୍ରାଦରେ ଷଡ଼-
 ରତ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏପରି ସମ୍ପଦ ଅଥଚ ଅର୍ଥବତ୍ ରତ୍ନବର୍ଣ୍ଣନା
 ଉତ୍କଳର କୌଣସି କବି କରି ନାହାନ୍ତି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।
 ଚଣ୍ଡୀଦାସାଦିଙ୍କଠାରେ ଆଧୁନିକ ମତାନୁସାସୀ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିଲତା ପରିଲକ୍ଷିତ
 ହୁଏ, ତାହା ଏହାଙ୍କଠାରେ ନାହିଁ । ପର୍ବମୟୁକ୍ତରେ ଦେବଦୁର୍ଲଭ,
 ଜୟଦେବ ଓ ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କର ସମକକ୍ଷ, ତାଙ୍କୁ ଉତ୍କଳର ବିଦ୍ୟାପତି ଆଶ୍ୟା
 ସୁଚ୍ଛନ୍ଦରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଦାନକୃଷ୍ଣ, ଇପେନ୍ଦ୍ର, ଅଭିମନ୍ୟୁ, ଯଦୁମଣି, ଲେଳନାଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର

କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଆଦିରସର ଅନୁଚିତ ବିଶେଷଣ
କବିଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା ସେମାନଙ୍କ କବିତାର ଉପାଦେୟତାକୁ
ନିରୂପଣ । ସ୍ଥାନ କରି ଦେଇଅଛୁ । ଯମକ, ଅନୁପ୍ରାସ,

ଗୋମୁଦ୍ରାଦି ଛନ୍ଦର, ପୁଥକ ଓ ସର୍ବଶୃଙ୍ଖଳା
 ନାନାବିଧ ଅଳଙ୍କାରର, ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ଦ୍ଵିଅର୍ଥ ତ୍ରିଅର୍ଥ, ଚତୁର୍ଥ
 ପ୍ରକାଶକ ବାକ୍ୟର ଯୋଜନା ଓ କ୍ଳିଷ୍ଟତ୍ଵାଦି ଦୋଷ ଉପରୋକ୍ତ କବିମାନଙ୍କର
 କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅଲ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସେହି କବି
 ବ୍ୟାତୀତମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଯେପରି
 ବ୍ରହ୍ମା ଜଗତକୁ ସର୍ବବିଧ ବିଷୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରନ୍ତି, କାବ୍ୟସୂକ୍ଷ୍ମ
 ସେହିପରି କାବ୍ୟରେ ସର୍ବବିଧ ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନଦେଇ ପାଠକ ଓ ଶ୍ରାବକ-
 ମାନଙ୍କୁ ସର୍ବଦେଶଦର୍ଶୀ କରିବାରେ ବ୍ରତୀ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କୌଣସି କୌଣସି
 ବିଷୟର ଅତିରୁଚରେ ତାହା ଲେକକସ୍ତ୍ରାହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ବିଷୟବିଶେଷର
 ଅତିମାତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୋଷ ଯନ୍ତବେ । ସେହି ଦୋଷ ଅଲ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ
 ଉପେନ୍ଦ୍ର, ଦାନକୃଷ୍ଣ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାୟୁଜ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଏ ସକଳ ଦୋଷ-
 ମାନଙ୍କରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀର କବି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମୁକ୍ତ । ସେହି
 କାରଣରୁ ଆତ୍ମ ମତରେ ଦେବଦୁର୍ଲଭଙ୍କ ସ୍ଥାନ ମୋନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର

ଓ ଭଜ କହୁଲେ ସେ ପଥର ଅପଳାପ ହେଲା, ଏପରି କିନ୍ତୁ ନୁହେଁ । ଏପରି ପଟ୍ଟାଙ୍ଗପୁନ୍ଦର କାବ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପ୍ରକାଶିତ ଭାବରେ ଥିବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ । ମୁଁ ଆଶାକରେ, ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ଓ ପ୍ରସାରରେ ଉତ୍କଳ ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ବିତ ମନେ କରିବ ଏବଂ କହୁଚ ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକର ପାହୁତ୍ୟ, ପ୍ରାଣବନ୍ତର ପାହୁତ୍ୟ ଓ ରସିକର ପାହୁତ୍ୟ । ଏପରି ପାହୁତ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ପ୍ରାକୃତ ପାହୁତ୍ୟରେ ବିରଳ । ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ! ରୁମ୍ବେ ଜଣେ ସାଧକ ଥିଲା, ରୁମ୍ବର ସାଧନାରେ ରୁମ୍ବେ ଉତ୍କଳର ମୁଖକୁ ଗୌରବାନ୍ବିତ କରିଥିଲା ଓ କରୁଅଛି । ଆଜି ରୁମ୍ବର ଚିନ୍ତାବଗତ ଆତ୍ମା ନିପଟ ବଳାପମଣ୍ଡଳ ଉପରୁ ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ଉପରେ କଳାଶୟନୀ ବର୍ଷଣ କରୁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନପ୍ରାଣ୍ଡିତା, ଶ୍ରମକାତରତା, ପଣ୍ଡିତମ୍ଭବତା, ବୃଥାଭିମାନତା, ଶିଷ୍ଟାଭିର-ବିମୁଖତା ତଥା ଧର୍ମଶୂନ୍ୟତା ଦୂର କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧିର ଯୋଗାନରେ ଲୁଚିତ କରୁ, ଏହାହିଁ ଅନୁଗତର ନିବେଦନ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ତ ବିଷୟରେ କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲି । ଏହା ଶେଷ ପ୍ରମାଦଶୂନ୍ୟ ତାହା ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ପ୍ରମାଦ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲେ ତାହାର ପରିହାର ପର ସମ୍ଭରଣରେ କରାଯିବ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ସକଳନରେ ମୋର ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ରପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ ଜଗଦାନନ୍ଦ ଓ ଶ୍ରୀମାନ ବିଚ୍ଛନ୍ଦଚରଣ ମୋତେ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ସଦା ଆକୃଷ୍ଟ ଥାଉ, ଏହାହିଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣରେ ଆମ୍ଭେ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଥିର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଅଛୁ । ଖଣ୍ଡିକୋଟକବାସୀ ମୋର ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ର ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱୟଂ ଏହିପୋଥି ଖଣ୍ଡିକଦେଇ ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଟୀକା ମଧ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଅଛି ।

ରତ୍ନସ୍ୟ-ମଞ୍ଜାରୀ

—❀—

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ

ଗାହା

ନନ୍ଦନନ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ମନ ମୋର କଲେ ଉଦ୍ଭାସ ।
ଅତି ରତ୍ନସ୍ୟରେ ରତ୍ନସ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ ନାମରେ ଗୀତ ପ୍ରକାଶ । ଘୋଷା ।

(ମଙ୍ଗଳ-ରାଗେଶ-ଗୀତରେ)

ଶ୍ରୀ କବ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ।

ମର ଶୀର ଦଧି ଘୃତ ସୁର,
ଇନ୍ଦ୍ର ଲବଣାଦି ସପତସାଗର । । କବ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧ ।

କୌଷ୍ଠ ଶାକ ଶାଳୁଳୀ ସୁଷୁର,
ପୁଷ୍ପ କୁଶ ଜମ୍ବୁଦ୍ବୀପ ଶ୍ରେଷ୍ଠସାର । । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୨ ।

ଯମନକ ନାମେ ଶୀର୍ଷ ଆଦ୍ୟ,
ତହିଁ ଯମେଶ୍ବର ଦେବତା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩ ।

ତହିଁ ଯମ ପମନରେ ଆସି,
ମନ ହୃଦମଣେ ଯାଇ ପାପ ନାଶି । । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୪ ।

ତେନ୍ଦୁ ଶ୍ରେତ୍ର ମାଲ ମହାଗିରି,
ଲକ୍ଷେ ଯୋଜନ ଉତ୍ତର କାୟା କର । । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୫ ।

ରାସ୍ତର ଦେବତା ପଦ୍ମ ପରି,
ପଦ୍ମ ମାଗନ୍ତେ ବରଷ୍ଟ ଗୋପ୍ୟଗିରି । । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୬ ।

ନୀଳ ମହାଧର ତା ମୁକୁଟେ,
ନାମ ଶ୍ରୀସୁରୁଷୋତ୍ତମ ଓଡ଼ିଶାନ୍ତେ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୭ ।

କଳପମହାରୁଦ୍ଧ ନିକଟେ,
ମୁକ୍ତି ମଣ୍ଡପବିଚିତ୍ର ଥାନ ଘଟେ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୮ ।

ସିଦ୍ଧ ଗଣପତି ବଟମୂଳେ,
ସିଦ୍ଧ ପ୍ରଚଣ୍ଡନନ୍ଦନ ବସେ ତାଳେ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୯ ।

ବଟ ଶ୍ରେଣୀକୁଣ୍ଡ ଉତ୍ତରେ,
ପ୍ରଭୁ ବିଜେ ବଡ଼ଦେଉଳ ଭିତରେ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୦ ।

ଅଷ୍ଟଦଳ କମଳ କେଶରେ,
ତଥ୍ୟ ମହାଯୋଗୀଠର ଶରୀରେ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୧ ।

ଶୀନକଟି ନେତର କାଞ୍ଚେଣୀ,
ଚକା ଚରଣ ବଇଁ ଡଟ ଜଣି । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୨ ।

ହୃଦୟଲଞ୍ଜନ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ,
ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଗୁରୁଅଙ୍ଗ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୩ ।

କଉସୁରମଣି କଣ୍ଠତଟେ,
ହେମ ମଣି ରତ୍ନ ସୁଦେ ଝଟ ଝଟ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୪ ।

ଦଇତଦଳନ ଭୁଜବଣ୍ଡ,
ଶଙ୍ଖ ଚନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୟୋତି ବଧୂ ମାରତଣ୍ଡ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୫ ।

ଅଧର ପ୍ରକାଳ ଜବାରୁଣ,
ଚଣ୍ଡକର ଜଣି କୁଣ୍ଡଳକରଣ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୬ ।

ଶ୍ରେତପଦ୍ମ ଲେଚନ ବୃଷାଳ,
ଲିବ୍ଧ ମଧୁପାନେ ମଧୁପ ନିଚଳ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୭ ।

ନିବିଡ଼ ଜଳଦ ଝଲି ଭାଲି,
ଲଳିତ ବନ୍ଦୁ ଇନ୍ଦୁ ଝଲମଲ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୮ ।

କିଶଟ ମୁକୁଟ ଅବତଂସ,
 ଭିକ୍ଷୁକ ଅସତମିର ବନାଗ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୧ ।
 ଶିରେ ଶୋଭା ଦୟାଶାର ନୂଳ,
 ନାନା କୁସୁମେ ଭୁଲସୀ ଧଣ୍ଡାମାଳ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୦ ।
 ଗୁମ୍ଫାରେ ଗରୁଡ଼ ଯୋଡ଼ି କର,
 କଳା ଶ୍ରୀମୁଖକୁ ଚାହିଁବ କିଙ୍କର । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୧ ।
 ସିଦ୍ଧ ରୁଦ୍ରଗଣ ବିଦ୍ୟାଧର,
 ସେବା ଖଟୁଛନ୍ତି ଯୋଗେ ସେ ଯାହାର । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୨ ।
 ଛତ୍ରାଳୟ ଜଳଦ ତାମ୍ବର,
 କୋଟି କୋଟି ସିନ୍ଧୁ-ଲହରୀ ଗୁମର । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୩ ।
 ରେଷ୍ୟ ଶଙ୍ଖ ଉପାଙ୍ଗ କାହାଳ,
 ବେଣୁ ବାଣୀ ତାଳ ମୁଦଙ୍ଗ ଚଢ଼ଳ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୪ ।
 ଗାବନ୍ଧୁ ଗନ୍ଧର୍ବ ମିଳି ପଙ୍ଖେ,
 ମଧ୍ୟେ ନାଚନ୍ତି ଜନ୍ମଣ ନାନାରଙ୍ଗେ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୫ ।
 ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ରସ ରଙ୍ଗ,
 ନାନା ଗତି ଭ୍ରାନ୍ତି ଚାନ୍ଦିନୀ ତରଙ୍ଗ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୬ ।
 ସୁଭଦ୍ରା ସୁଦର୍ଶନ ଶ୍ରୀପତି,
 ବଳଦେବ ଆଦି ଚତୁର୍ଥୀ ମୁରତି । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୭ ।
 ଶୈଳ ପୀତ ରକ୍ତ ମାଳ ଚାରି,
 ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ଏକ କଲେବରଧାରୀ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୮ ।
 ସହସ୍ର ବଦନେ ବେଦଧାରୀ,
 କୋଟି କୋଟି କଲେ କହୁ ତ ନପାରି । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧୯ ।
 ମୋ ଗୁର ପାମର ମୂଢ଼ମତି,
 ତାହା କହିବାକୁ କିସ ମୋ ଶକତି । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୨୦ ।

କେବଳ ଭରପା ମୋର ଏହି,
 ଦାନବର ବୋଲି ନାମ ଅଛୁ ବହୁ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩୧ ।
 ଆରତଭଞ୍ଜନ ବଳପେନ୍ଥା,
 କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଉଡ଼ୁଛି ଯାଇ ବାନା । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩୨ ।
 ଏବେ ଯା ଶୁଭୁଛୁ ମୋର ମନ,
 ତାହା କହିବାକୁ ହୁଅ ପରପନ୍ଥ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩୩ ।
 ଅନ ମୁଁ ଯେ କିଛି ମାଗୁନାହିଁ,
 ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଶରଣ ଶୁଭକ୍ଷାହୁ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩୪ । ✓
 ରତ୍ନସ୍ୟା-ମଞ୍ଜରୀ ନାମେ ଗୀତ,
 ଆଜ୍ଞା ହୋଇଲେ ମୁଁ କରିବି ଭକତ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩୫ ।
 ଛନ୍ଦବି ବିବିଧ ରସେ ଛନ୍ଦ,
 ମୋର ହୃଦେ ବିଜେ କରିବା ଗୋବିନ୍ଦ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩୬ ।
 ପରସ୍ପରରୂପେ ବାକ୍ୟଦେବୀ,
 କଣ୍ଠେ ପ୍ରଳମ୍ବ ଅଛୁରୁ ବାକ୍ୟ ଯୁବି । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩୭ ।
 ପଦସୁଦୋୟିନୀ ଚରଣେ,
 ଦେବ ନିରକ୍ତରେ ପଶିଲୁ ଶରଣେ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୩୮ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀ ଛନ୍ଦେ,
 ନଳାଦ୍ରୁଚନ୍ଦ୍ରମା ଚରଣାରବିନ୍ଦେ,
 ଦ୍ଵିତୀୟାଞ୍ଚଳ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ ବୃଷ୍ଟନ୍ତ,
 କହିବାକୁ ଅଜ୍ଞା ହେଉ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ । ୧ ।

୩୫—କ, ଖ, ଓ ଘ ମୁଁ ଉଠାଇ ଦେଇ ଯାଏ ପଦକୁ ୧୧ ଅକ୍ଷରରେ ପଡ଼ନ୍ତି ।

୩୭—୧:—ପ୍ରଗତ (ଗଘ, ଗ) ଅକ୍ଷରୁ (ଖ, ଗ, ଚ,)

କାବ୍ୟପଦ (ଘ) ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦ ।

(ବରାହ ରାଗେଷ ଗାୟତ୍ରେ । କଳଶା ବାଣୀ ।)

ଏକଦିନେ ଏକାନ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମଣିମୟ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବସିଲେ ।
ବେଳ ଜାଣି ରୁକୁଣୀ ରମଣୀ-ଶିରୋମଣି ।
ପତି ପାଶେ ଏକଲି ପ୍ରବେଶ ଠାକୁରାଣୀ । ୧ ।

ଶିରେ ଶିଖରରଣ ଲଗାଇ ଶୁଭ୍ରକେଶୀ ।
ହୋଧେ ଗଦଗଦ ବାମା ବଚନ ପ୍ରକାଶି ।
ଶୁଣ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର ଏକ ବଚନ ମୋହୋର ।
କହବାକୁ ଭୟେ ମନେ ବହୁତ ବିରୁର । ୨ ।

ବିରୁରୁଁ ବିରୁରୁଁ ତ ବହୁତ ଦିନ ଗଲା ।
କହବାକୁ ଶକ୍ୟ ଏଥୁ କାହାର ନୋହଲା ।
ମାତା ପିତା ଉତ୍ତସେନ ଉଦ୍‌ବିଦ୍‌ବିତ ଯେତେ ।
ସବୁରିଙ୍କ ଦୃଢ଼େ ପ୍ରଭୁ ଚନ୍ଦ୍ରା ଅପ୍ରମିତେ । ୩ ।

ସୋଲ ପସ୍ତାମ୍ବ ଅଷ୍ଟ ନାୟିକା ଯୁବଗ ।
ଅଛନ୍ତି ଅନେକ ବାମା ସୁଜାଣ ସୁମନ୍ଦ ।
ଯକଳ କାମିନୀଙ୍କ ବିକଳଭାବ ଦେଖି ।
ଅଇଲି ଛମୁକୁ ଭୟେ ପଙ୍କୋତ ଉପେକ୍ଷି । ୪ ।

କିସ ଅର୍ଥେ ପ୍ରଭୁ ହେ ବିରସ ରୁନୁ ମନ ।
କେନ୍ଦ୍ରଶଯ୍ୟ ସୁଖକୁ ନ କର ଅବଧାନ ।
ଦ୍ଵାରବତୀ ଭୁବନେ କେବଣ ସୁଖ ନାହିଁ ।
ସବସୁଖ ତେଜ ମନ ରମାଇଲ କାହିଁ । ୫ ।

୧—୨ :—ମଣିମୟ କଣ୍ଠସ୍ଥ ପଲଙ୍କ—କ

୨—୧ :—ରମା । (କ, ଶ, ଚ) । *—୨ :—କେନ୍ଦ୍ରଶିବ (ଚ) ।

ହାତୀ ଛଟା ପାଦାନ୍ତ୍ର ରଞ୍ଜିତ ରଥ ରଥୀ ।
 ପାତବିଶ ଆଦି ତୁମ୍ଭ କେ କହୁ ସମ୍ପତ୍ତି ।
 ଡେଡ଼ ହୋଡ଼ ନଟ ଗୁଡ଼ ନାନାରଙ୍ଗ କେଳି ।
 ଗାବନ୍ତି ଗନ୍ଧବେ ଯେ ନାଚନ୍ତି ବିଦ୍ୟାଧରୀ । ୭।
 ଖଟଣି ସେବକ ଯେତେ ଗୁମୁରେ ଅଛନ୍ତି ।
 ଯେ ଯାହାର ବେଳକାଳେ ଆଜ୍ଞା ନ ଲଘନ୍ତି ।
 ଯୁଥ ଯୁଥ ଅଭିରଞ୍ଜୀ ପ୍ରଧାନ ନାୟିକା ।
 ନବୀନ ଯୌବନ ରସ ରହସ୍ୟେ ଅଧିକା । ୮।
 ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ରସ ରଙ୍ଗେ କୁକୁହଳୀ ।
 ତ୍ରୀଜଗମୋହନୀ ଯେ ଅଟନ୍ତି ସର୍ବବାଳୀ ।
 ମୁଖ ତୋଳି ନ ଚାହିଁ ନ କହୁ କଥା କଥା ।
 ହାସ୍ୟ ରସ ଦେଖିଲେ ତଳକୁ ପୋତ ମଥା । ୯।
 ହୁଁ ହୁଁ କାର କରଣ ନିଶ୍ଚୟ ଉଦେ ଗୁଡ଼ ।
 କାହାକୁ କିଛି ନ କହି କଥା କର ଗାଡ଼ ।
 କାହାର ନ ଦେନ ସେବା ଶରଣେ ବିରଜା ।
 ଶୟନ ବେଦନ ସୁଖ ପରୁ ଅପ୍ରସଙ୍ଗ । ୧୦।
 ଚତୁଃସପ ଲେପନ୍ତେ ବଦନ ମାଡ଼ି ଶୁଅ ।
 ଲେଉଟାଇ ଲେଉଟନ୍ତେ ମନ୍ଦରୁ ଗରୁ ହୁଅ ।
 ଶଶେ ଉଠ ଶଶେ ବସ ଶଶେ ହେଠ ମାଥ ।
 ଶଶେ ଶଶେ ବିସ୍ମୟେ କପାଳେ ମାର ହାତ । ୧୧।
 ଉଦ୍ଧୃ ମୁଖ ହୋଇଣ ନିଶ୍ଚୟ ତୋଳି ଗୁଡ଼ ।
 କର ଶିରେ କରୁଡ଼ି ପଲଙ୍କଲେ ପଡ଼ ।

୭—୩—ଗୋଟ, (ଘ) ଗଟ—

୭—୨—“ପ୍ରଭୁମନ ହରିବାରୁ ଯୋଗତା ଅଛନ୍ତି (ଘ, ଚ, କ)

୭—୪—ଯୌବନ ରସ ରହସ୍ୟେ ଚ, କ ।

୧—୧—ଫଳକାର—

କି ଅର୍ଥେ ଶଶ୍ଵର ଶୀନ କରି ଦାମୋଦର ।
 ଦଣ୍ଡମଣ୍ଡ କରି ପ୍ରଭୁ ଶ୍ଵେତ ପରିହର । ୧୯ ।
 ଯେବେ ନ କହୁବ ପ୍ରଭୁ ଏ ସରି ବିରୁର ।
 ମରବୁଁ ପକଳ ବାମା ପତ୍ୟ ଏ ଆମ୍ଭର ।
 ରୁକ୍ମିଣୀ ବିନୟ-ବୋଧ ଶୁଣି ଜଗନ୍ନାଥ ।
 ଉଠି ବସି ତୋଳି ପ୍ରଭୁ କଲେ କୋଳାଗ୍ରତ । ୨୦ ।
 ପ୍ରଭୁ ଠାକୁରାଣୀ ଏକ ଆପନେ ବିଜୟେ ।
 ପ୍ରବୋଧନା ବଚନ କହନ୍ତି ଦେବରାଏ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବେନି ତରଣ କମଳେ ।
 ସର୍ବଦା ରୁମ୍ଭର ଦେବ ନୟନ ଉପଲେ । ୨୧ ।
 ଭାବ ଶ୍ରୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦେ,
 ରୁକ୍ମିଣୀ ରମଣ ଶ୍ରୀଚରଣ ବନ୍ଦେ,
 ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ,
 କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବାର କାନ୍ତ । ୨୨ ।

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ ।

—୧(୧)—

ରାଗ—ବରାଡ଼ । ଆସାଡ଼ ଶୁକ୍ଳ ବାଣୀରେ ଗାଇବ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରବିଜୟପୁତ୍ର ପୁରତ,
 କହନ୍ତି ଯେ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ,
 ଶୁଣ ରମଣୀ-ଶିରୋମଣୀ ପ୍ରିୟା,
 ନିଶ୍ଚୁଟ କଥା ପରୁଷଲ ଯାହା,
 ସେ ଗୋପ ବାରତା,
 ମନ ସେ ଜାଣଇ ଦୁଃସ୍ଵ ବ୍ୟଥା । ୧ ।

ପ୍ରାଣହୁଁ ଅଧିକ ଅଟଇ ଯେହୁ,
 ହୃଦବେଦନା ହମ୍ଭାଳଇ ସେହୁ,
 ଆମ୍ଭର ଏଥୁ ପ୍ରାଣପଣୀ ନାହିଁ,
 ତେଣୁ ନ କହୁ ହରାଇବୁ ଦେହ,
 ସେ ପ୍ରମାଦ-ବ୍ୟଥା,
 ପ୍ରାଣ ମୁରୁଛୁ ନ କହୁ ସେ କଥା । ୨ ।
 ଅସଙ୍ଗେ ପଡ଼ି ଯାଉଅଛୁ ମର,
 ଦୁଷ୍ଟାଳେ ବଞ୍ଚୁଛୁ ଏ ଦ୍ଵାରପୁରୀ,
 ଲଳଟେ ଲେଖିଅଛୁ ଯାହା ବହୁ,
 ଦୁଃଖକାଳେ ପୁଣି ଲେଖି କି ପାଇ,
 କି କହୁବା ଆମ୍ଭେ,
 ଶୁଣିଲେ ପରତେ ନ ଯିବ ରୁମ୍ଭେ । ୩ ।
 ଯାହାର ମନ ଯହିଁ ରମି ଥାଇ,
 ତହିଁ ସମ୍ପତ୍ତି ତାର ବଡ଼ ନାହିଁ,
 ଧନ ଜନ ପଣ ସବୁ ବିରଜା,
 ନିତ୍ୟେହେଁ ଲେଉଟଇ ତାହାର ସଙ୍ଗ,
 ସେ ପ୍ରାଣରୁ ପର,
 ବିଅର୍ଥ ଜୀବନ ତା ବିନୁ ତାର । ୪ ।
 ଦୁର ମନକୁ ଦୁହେଁ ଟକାଟକି,
 ଭଲନ୍ତି ପ୍ରୀତି ରୁଟି ଥାଇ ନିକି,
 ବାଦେ ବଢ଼ାନ୍ତି ଅଖଣ୍ଡ ପୀରତି,
 ପ୍ରାଣହୁଁ ଅଧିକ କରି ସୁକୃତି,
 ସେ ସୁକୃତ ଜନ,
 ପୀରତି ଲଗି ମୁରୁଛନ୍ତି ପ୍ରାଣ । ୫ ।
 ପ୍ରଭୁ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ଦେଖା ରୁକ୍ଷଣୀ,
 ମନର ମନେ ପୁଣି ପୁଣି ଶୁଣି,

ଏ ତ ଅଲୋକିତ ଚକିତ କଥା,
 ଅଧିକେ ଦୁଃଖକୁ ଲାଗିଲ ବଥା,
 ମୁଁ କିପ କରବି,
 ଏବେ ସେ ଗରଳ ଖାଇ ମରବି । ୭ ।
 ଏହାଙ୍କ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗୀ ବଳଦେବେ,
 ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ତ ଅଛନ୍ତି ଏବେ,
 ଭବିଷ୍ୟ ଅନ୍ଧର ସାତ୍ୟକି ଦିନ,
 ଯାଦବଗଣ ମଧ୍ୟେ ଏହୁ ଗ୍ୟାନ୍ନା,
 ଏମାନେହେଁ ଯହିଁ,
 ମନ ନ ଜାଣିଲେ ପାରୁଣେ ଥାଇ । ୮ ।
 ପ୍ରିୟ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ପାଟ ମୁହିଁ,
 ମୋହୋର ପଛେ ଆଉ ଯେ ବସାଇ,
 ଏକୁ ଆରେକ ରୂପ ଗୁଣେ ପରି,
 ଏହାଙ୍କ ମନ ନ ପାରିଲୁ ହରି,
 ଧନ ଆତ୍ମଗୁଣ,
 ଜୀବନ ଯୌବନ ବୃଥା କାରଣ । ୯ ।
 ପ୍ରିୟ ଯେତେକ ଛନ୍ତି ଏହଠାରେ,
 ଜଣେହେଁ କେହି ନାହିଁ ବାପ ଘରେ,
 ମନ ପକ୍ଷୀ ଆଉ ମୁଁ ଛୁଟି କାହିଁ,
 ଏଡ଼େ ବିପତ୍ତିରେ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ,
 କମ୍ପା ନ ଲେଉଟନ୍ତି,
 ପ୍ରଭୁମାନେହେଁ କାହାକୁ ଡରନ୍ତି । ୧୦ ।
 ସେହି କେମନ୍ତେ ରହୁଲ ମୁରୁହି,
 ଏହାଙ୍କ ବିନୁ ଦେହ ଧରିଅଛି,
 ଏଡ଼େ ଲୋକକୁ କି ଦୋଷେ ଗୁଡ଼ିଲେ,
 ଗୁଣ ହେଲି ବୁଝି ଏବେ ଲେଉଟିଲେ,

ଜାଣିମା କେମନ୍ତେ,
 କେ ଅବା ଅଛୁ କାହିଁ କରମତେ । ୧୦ ।
 ଗୋପପୁରେ ଥିଲେ ଯେବଣ କାଲେ,
 ନାନା କୀଡ଼ା କଲେ ଗୋପୀଙ୍କ ମେଲେ,
 ତହିଁ ଅଛୁ ଅବା କେଉଁ ସୁହାଗୀ,
 ଏହାଙ୍କ ମନୋହାରୀ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗୀ,
 ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠନାୟିକା,
 ହୋଇଲେ ହୋଇ ସେ ଅବା ରାଧିକା । ୧୧ ।
 ଯେତେ ହୋଇଲେ ଗହଡ଼ ଶୀ ନାଶ,
 ନ ଯୋଗାଇଛନ୍ତି ରାଜକୁମାରୀ,
 ଏହି ତ ମନକୁ ନ ଆସଇ ନାହିଁ,
 ସେ ପୁଣି ପରପୁରଣ ଅଟଇ,
 ତା କାହିଁ ଭବିବେ
 ସେଉଁହା ହୋଇ କି ଘର କରିବେ । ୧୨ ।
 ଖୋଲପସ୍ତଶ୍ୟ ଦେବକୁମାରୀ,
 ଲେଖେ ରାବଣ ବଳେ ନେଲୁ ହରି,
 ବିଷ୍ଣୁବର ମନେ ବରି ପୁରଣ,
 କେବେହେଁ ତାକୁ ନୋହେ ସନମତି,
 ରାବଣ ଅନ୍ତରେ,
 ପୁଣି ସେ ନାଶ ଗଲେ ସ୍ବର୍ଗପୁରେ । ୧୩ ।
 ନାରକାସୁର ପୁଣି ନେଲୁ ହରି,
 ଏହି ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କ ମାନ ଉଦ୍ଧରି,
 ନାରକା ମାରି ଦ୍ବାରକା ଆଣିଲେ,
 ସୁକୁନ୍ତ ଦେଖି ତା ଶରୀ ହୋଇଲେ,
 ଏ ଯହିଁ ନ ରୁଚି,
 ବିପତ୍ତି ପୁରଣ କେମନ୍ତେ ରୁଚି । ୧୪ ।

ବିଗୋପକନ୍ୟା ବୋଲି ବୋଲନ୍ତି ଯାହା,
କେମନ୍ତେ ଅବା ନ ଲୋଡ଼ିବେ ତାହା,
ଘର କରୁଛନ୍ତି ଉଠିଆନି ଘେନି,
ଦାଣ୍ଡ ଗୁଆଳୀ ବିପତ୍ତି କାମିନୀ,

ବାଳକାଳ ଯଜ୍ଞ,

କେବଳ ତହିଁ ଥିବ କଥା ରଙ୍ଗ । ୧୫ ।

କି ଅବା ହୋଇଲେ ହୋଇବ ଏହି,
ବିରୁଦ୍ଧେ ଆଉ ଆନ ନ ଦିଶଇ,
ବିପ୍ରାଣ କଥା କହାଇ ଆଶିମା,
ତେବେ ସିନା ଏଥୁ ତଥ୍ୟ ଜାଣିମା,

ମହୁମା ଯାହାର,

ବୁଝାନ୍ତି ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଅଗୋଚର । ୧୬ ।

ଏସନ ହୃଦରେ ପାଶୁ ପୁନଶ୍ଚ,
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ଚରଣ ଧରି,
ଶୁଣ ମହାପ୍ରଭୁ କରୁଣାନିଧି,
ଏ ତ ଅତିବଡ଼ ଦୁର୍ଗମ ସନ୍ଧି,

ଫେଡ଼ି କହୁ ରୁନେ,

ସେମନ୍ତେ ପରତେ ପାଇବୁ ଆମ୍ଭେ । ୧୭ ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନକୁ ବଦଲି ସେହୁ,
ଆମ୍ଭ ଉପରେ ଅଧିକାର ସେହୁ,
ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିଶି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ସେବା,
ପ୍ରଭୁ ମନ ତୋଷି ଜାଣିମୁଁ ଅବା,

କୃପାକର ରୁନେ,

ତାଙ୍କ ଚରଣେ ଖଟିଥିବୁ ଆମ୍ଭେ, । ୧୮ ।

ନାମ କେବଣ କାହିଁ ତାଙ୍କ ବାସ,
କି ଅବା ପୁଣି କି ଅବା ପରାଧ,

କହୁବା ଗୋପାଳ ଏହି ସଙ୍ଗୀନ,
 ଶୁଣି ସନ୍ଦେହ ଛାଡ଼ ମୋର ମନ,
 ମୁଁ ଦାରୀ ରୁଦ୍ଧ,
 ମୋହୋପାରେ କର୍ମ କର ଅଳ୍ପର । ୧୯ ।
 ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲେ ମୁଗୁର,
 ଅନ୍ତର୍ଗତ କଥା ଅନ୍ତେ ସଂହର,
 ଶୁଣ ଶୁଣବତୀ ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟା,
 ଯାହା ପରୁରଲ କହୁଛି ତାହା,
 ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟକଥା,
 ବୁଝିଲେ ଯେବେ ମନେ ନାହିଁ ବ୍ୟଥା । ୨୦ ।
 ଏବେ ଆଜ ତୁମ୍ଭ ପୁରକୁ ଯାଅ,
 ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହ,
 ସମସ୍ତେ ପୁଣି ତ ହୋଇବ ଶ୍ରୋତା,
 କାହୁଁ ଛାଡ଼ିବ ଆମ୍ଭ ମନ ବ୍ୟଥା,
 ତୁମ୍ଭେହେଁ ଚରଣ,
 ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁ ଆମ୍ଭ ତାପ ହାରବ । ୨୧ ।
 ଶ୍ରୀମୁଖ ସନ୍ଦେଶ ପାଇ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ବିକସ୍ତ କଲେ ସତ୍ୟଭାମା ପୁରୀ,
 ସବୁ ସପତ୍ନୀମାନଙ୍କୁ ଗୁରୁ,
 ପ୍ରଭୁ ଚରିତ କହଲେ ବୁଝାଇ,
 ସବିହେଁ ଚକିତ,
 ସେହି କଥାରେ ପୁହାଇଲେ ଗୁଡ଼ । ୨୨ ।
 ନିଶି ପାଇଲ, ନିତ୍ୟକର୍ମ ପାରି,
 ପ୍ରଭୁ ଛାମୁକୁ ଚଳିଲେ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ପୁଣି ଉତ୍ତର ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି,
 ଶ୍ରୀମୁଖ ଦର୍ଶନେ ପାପ ହରନ୍ତି,

ପ୍ରିୟା ପତି ପାଦେ,
ଶରଣ ଗଲ ଦେବ ଅସୁମାଦେ । ୧୩ ।
ଇତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ କୁଣ୍ଡଳ ଗ୍ରନ୍ଥେ,
ସୁବଞ୍ଚରାଜାଦି ଦର୍ଶନାଦି ବନ୍ଦେ,
ଚତୁର୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ,
କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଶ୍ରୀଗରବାନ । ୩ ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ ।

ଭୂପାଳ ରାଗେଣ ଗୀୟତେ ।
ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ପରମାନନ୍ଦ,
ଜୟ ଅନାଦି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦିକନ୍ଦ । ୧ ।
ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ କରୁଣାସିନ୍ଧୁ,
ଜୟ ସାଦବକୁଳ-କୁମୁଦ-ଇନ୍ଦୁ । ୨ ।
ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ପଙ୍କଜସେନ୍ଧୁ,
ଜୟ ଶରଣରକ୍ଷଣ ସାର ବାନା । ୩ ।
ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ଦେବାଧିପତି,
(ଜୟ) ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା ପଦ୍ମ ଚତୁର୍ଭୁଜ । ୪ ।
ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ପରମଶୋଭା,
ଜୟ କୋଟିକନ୍ଦର୍ପ-ମୂରତି-ଆଭା । ୫ ।
ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ବୈକୁଣ୍ଠବାସୀ,
ଜୟ ମୁନିଙ୍କ ମନ-ପରସୀ-ହଂସ । ୬ ।

ନୀଳଗିରି ଚରଣ ସମ ଦରଶନ ବାଣୀରେ ଗାଇବ (ଘ),

ନଟ ନାଟସୁଖ ବାଣୀରେ ଗାଇବ (ଚ) ।

୨-୧-(ଗ) ପୋଥିରେ ତୁ ସ୍ଥାନେ ହେ ପଠିତ ।

ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ଗରବଗଞ୍ଜା,
 ଜୟ ଦନୁଜକୁଳ-ପ୍ରବଳ-ଭଞ୍ଜା । ୧୬ ।
 ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ପୁରୁଷବର,
 ଜୟ ଯାର କଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମାଦି ପୁର । ୧୭ ।
 ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ବିରାଧ ଶିଖେ,
 ଜୟ ଅରୁଣାଶ୍ରମ-ଅନୁଜ ପ୍ରଭେ । ୧୮ ।
 ଜୟ ଜୟ ତୁ ଜୟ ମହୁମାମେରୁ,
 ଜୟ ଭଗତ ନମନ୍ତେ ଅବତରୁ । ୧୯ ।
 ଜୟ ମାନମୁରତି ଜଳଧ୍ୟବାପୀ,
 ଜୟ କୁରୁମ ବରାହ ମହାରୂପୀ । ୨୦ ।
 ଜୟ ନରକେଶ୍ବରୀ ବାମନ ହରି,
 ଜୟ ପରଶୁଧର କୋଦଣ୍ଡଧାରୀ । ୨୧ ।
 ଜୟ ହଳଧରରୂପ ରୁଦ୍ରେ ସ୍ବାମୀ,
 ଜୟ ବହଧ କଳଙ୍କି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ । ୨୨ ।
 ଜୟ ବଇଲେଚନ-ଚକ୍ରରଞ୍ଜନୀ,
 ଜୟ ରାବଣ ମାରି ବସାଅ ଲଙ୍କା । ୨୩ ।
 ଜୟ ପୁତନାଧନ-ପରାଶ୍ରମିଆ,
 ଜୟ ପାଦେ ଶକଟୀ ପରାଶ୍ରମିଆ । ୨୪ ।
 ଜୟ ତୁ ବକାଚିରା ବଲ୍ଲକଚଡ଼ା,
 ଜୟ ସୋହୋଡ଼ ପଶୁ-ଗିରିବମୋଡ଼ା । ୨୫ ।
 ଜୟ ଅଜଗର ବର ମୁଣ୍ଡଫୋଡ଼ା,
 ଜୟ କାଳିନ୍ଦୀ-କାଳୀ-ମୟଳଚଡ଼ା । ୨୬ ।
 ଜୟ ଇନ୍ଦ୍ରବିବାଦେ ମନ୍ଦରଧରା,
 ଜୟ କେଶୀଦଇତ ମନ୍ଥନମରା । ୨୭ ।

ଜୟ କୁଜପଲଣା ମାନ୍ଦ୍ରନ୍ତପିଟା,
 ଜୟ ମାଲମାରୁଆ ମଉଳା-ଲେଟା । ୧୯ ।
 ଜୟ ଅଶେଷ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡନାଥ,
 ତୁମ୍ଭ ମନ୍ତ୍ରମା କେନ୍ଦ୍ର କରିବ ଅନ୍ତ । ୨୦ ।
 ଯାର ପାଦ ପଦ୍ମ ମକରନ୍ଦ ଝରି,
 ଗଙ୍ଗାଜଳ ସ୍ବରୂପେ ଜଗତ ତାର । ୨୧ ।
 ଏହି ପ୍ରକାରେ ଚରଣ ଶିରଯାଏ,
 କେତେଠାରୁ କେତେ କେତେ ଜାତ ହୋୟେ । ୨୨ ।
 ଜଳ ଥଳ ଅନଳ ପବନ ଶୂନ୍ୟ,
 ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଉମା ସୁରୁଜ ପୋମ । ୨୩ ।
 ଯମ କୁବେର ଇନ୍ଦ୍ର ବରୁଣ ଆଦି,
 କହୁ ଲେଉଟିଲେ ବଣା ହୋଇବ ବଧ । ୨୪ ।
 ଏଡ଼େ ପ୍ରଭୁର କେନ୍ଦ୍ର ଜାଣିମ ହୃଦ୍ଯା,
 କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଘୋଟିଛୁ ଯାର ମାୟା । ୨୫ ।
 ଆମ୍ଭେ କେବଳ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଦାସୀ
 ଯେବା ନ ଜାଣୁ ଆଶ୍ରେ କରିଛୁ ଆସି । ୨୬ ।
 ଗ୍ୟାନେ ଅଗ୍ୟାନେ ଯେତେ କରିଛୁ ଦୋଷ,
 କ୍ଷମା କରିବା ପ୍ରଭୁ ଶରଣ ଦାସ । ୨୭ ।
 ଯାହା ଆଜ୍ଞା ହୋଇଅଛି କହିବାକୁ,
 ତାହା ସମସ୍ତେ ଆସିଛୁ ଶୁଣିବାକୁ । ୨୮ ।
 ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଭଲ ଯେଉଁ କଥା,
 ତାହା ଶୁଣି ଗ୍ରହଣ ପରୁଣ ବ୍ୟଥା । ୨୯ ।
 ତୁମ୍ଭ ଚିନ୍ତାରେ ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ଦୁଃଖୀ,
 ପ୍ରଭୁ ପ୍ରସନ୍ନେ ଆମ୍ଭକୁ କର ସୁଖୀ । ୩୦ ।

ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଣ ପୀତବାସ,
କର ପ୍ରମାଣ ବୋଇଲେ, ଆସ ଆସ । ୩୧ ।

ପ୍ରଭୁ ହରଷମୁଖ ସୁନ୍ଦର ଦେଖି,
ଅଷ୍ଟ ପାରୁଣେ ବସିଲେ ଅଷ୍ଟ ସଖୀ । ୩୨ ।

ଯେତେ ଯୁବଣପଟଳ ପିଟୁଥାଣ,
ସବୁ ରହଲେ ପ୍ରଭୁ ପାରୁଣେ ପୁର । ୩୩ ।

ଅପସରକୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେବରାଜେ,
ରତ୍ନପଲଙ୍କେ କରଅଛନ୍ତି ବିଜେ । ୩୪ ।

ସବୁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ସୁବ ଯାହା,
ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦାସ ପାଇଲି ତାହା । ୩୫ ।

(ଗାହା) କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ଚତୁର୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥେ,
ଦବ୍ୟାଙ୍ଗନାବୃନ୍ଦ ସୁବରାଜ ବନ୍ଦେ,
ପଞ୍ଚମ ଗ୍ରନ୍ଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କେବଣ ମହମା,
କହିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ । ୪ ।

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ ।

❀❀❀

ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରବେଳି ।

ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଶୁଣିମା ସୁଜନ,
ରସ ରହସ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ ବିଧାନ । ୧ ।
ପ୍ରଭୁ ପ୍ରିୟାନୁ ପାରୁଣେ ବସାଇ,
ତାଙ୍କୁ ସାତୁକ୍ୟଭାବରେ ମିଶାଇ । ୨ ।

ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ରୁକ୍ମିଣୀ ଗୁଣବନ୍ତୀ,
 ମିତ୍ରବନ୍ଦା ସୁନନ୍ଦା ଶତାବନ୍ତୀ । ୩ ।
 ଲଗ୍ନଜଗା ସୁଶୀଳା ସିନ୍ଧୁ ସୁତା,
 ଜାମ୍ବବନ୍ତୀ ସହଚର ଯେତେ କାନ୍ତା । ୪ ।
 ସାତ ପାଟ ଉପରେ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ,
 ତୁମ୍ଭେ ଶାସ୍ତ୍ରକବିକାଙ୍କ ପଦ୍ମିନୀ । ୫ ।
 ଯାହା ପରୁରଲ କଥା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ,
 ଶିବ ଉମା ଶୁଣିବାକୁ ସୁଲଭ । ୬ ।
 ଦିବ୍ୟ ଶୁଭ ସାତୁକ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ଯାର,
 ଏହା ଶୁଣି ତ ଶରଧା ମୋହୋର । ୭ ।
 ତୁମ୍ଭେ ବଳାଙ୍କ କେମା ରଜଗୁଣ,
 ତୁମ୍ଭ ପଙ୍କେ କେ ଅଛୁ ବଡ଼ ପଣ । ୮ ।
 ରାଧା ସାତୁକୀ, ରାଜୁଣୀ ରୁକ୍ମିଣୀ,
 ଯାହା କହିବୁ ବେଦ ଅଥବାଣୀ । ୯ ।
 (ଏହା ଶୁଣି ସିଂହ ହୋଏ ଶୃଗାଳ,
 ଶୃଗାଳହିଁ ହୋଏ ସିଂହ ପ୍ରବଳ । ୧୦ ।
 ସିଂହ ଶୃଗାଳ ପଥର ମହମା,
 ପ୍ରେମ-ଉକ୍ତିସ୍ବାମୀନେ ତା ଜାଣିମା । ୧୧ ।
 ତୁମ୍ଭ ରଜଗୁଣ ଯେବେ ଡେଇଁବ,
 ଶୁଭ ସାତୁକ୍ୟ ଭବରେ ଭଜିବ । ୧୨ ।
 ତେବେ ଲଭିବ ସୁଧାମୟ ରସ,
 ହିଂସା ବହୁଲେ ସବ ଶିବ ନାଶ । ୧୩ ।
 ତୁମ୍ଭେ ନ ବୁଝି ବୋଲ ନିଜ କଥା,
 ଆମ୍ଭେ ମନରେ ପାଉଥାଉ ବଥା । ୧୪ ।

ଯେବେ ଶୁଭ ଚଇତନେ ଶୁଣିମୁ,
 ହେକି ବୁଝି କଥା ମନେ ଶୁଣିମ । ୧୫ ।
 ତେବେ କହୁବା ଅନ୍ତର୍ଗତ କଥା,
 ଯହିଁ ପାଇଁ ଆମ୍ଭେ ଏଡ଼େ ଅବସ୍ଥା । ୧୬ ।
 ଗୋପୀ ପ୍ରେମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ କାମେ ପାଠ,
 ଅଦ୍ଭୁତଗୁଣ ବାଣୀ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ୧୭ ।
 ପ୍ରେମ-ଉଦ୍ଭାସମାନଙ୍କର ଆସ୍ଥା,
 ଯଦି କରି ମୁଁ ଥୋଇଅଛି ଯଥା । ୧୮ ।
 ଗୋପୀ ଗୁଣ ପରିମାଣି ଲିହୁଛି,
 ଆଜଯାଏ କାହାକୁ ନ କହିଛି । ୧୯ ।
 କହୁ ଲେଖିଲେ କେ ତାହା ବୁଝିବ,
 ବିଧି ନିବନ୍ଧ ସବୁଣେ ଯୁଝିବ । ୨୦ ।
 ଭୁଲୁ ଆକଟ କଥା ଶ୍ରୋତା ଦେଖି,
 କହୁଅଛୁଟି ଶୁଣ ପ୍ରାଣପଣୀ । ୨୧ ।
 ବ୍ରହ୍ମା ବୁଦ୍ଧ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ମୁନି ଯତି,
 ନ ଜାଣନ୍ତି ଏମାନେ ମୋର ପ୍ରୀତି । ୨୨ ।
 ମନ ଜୀବନ ଆତ୍ମା ପରିଗୁଣ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଦ୍ମତେ ନ ଜାଣନ୍ତି ପୁଣ । ୨୩ ।
 ମୋର ବୈକୁଣ୍ଠେ ମନ ନ ରହଇ,
 ସ୍ୱର୍ଗ ବିସ୍ୱର୍ଗ ଯେତେ ସୁସ୍ଥ ଭୁଞ୍ଜି । ୨୪ ।
 ଗୋପୀ ବିହାରସ୍ଥଳୀ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ,
 କୋଟି ବୈକୁଣ୍ଠ ନୁହଇ ସମାନ । ୨୫ ।
 ସେହି ସ୍ଥାନ ସୁମର ମୋର ମନ,
 ନିରନ୍ତର ହୋଇଥାଇ ଉଚ୍ଛନ୍ନ । ୨୬ ।

ଗୋପୀ ବିନୁ ଜୀବନ ଏତେ ସର,
 ଦେଖି କହୁଲୁ ଶୁଣ ସବିନାଶ । ୨୭ ।
 ଯମ, ନୟମ, ଅସନ, ପ୍ରାଣାମ,
 ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣ । ୨୮)

ଏହୁ ପମାୟ ଆଦି ଅଷ୍ଟଯୋଗ,
 ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ଆତ୍ମାରେ । ୨୯ ।
 ଯୋଗ ସାଧ୍ୟ କୋଟି କଲୁ ଜାଣନ୍ତି,
 ଗୋପୀସୁବକୁ ଏ ପରି ନୁହନ୍ତି । ୩୦ ।
 ଗୋପୀ ବିନୁ କେ ଜାଣେ ମୋର ମନ,
 ଯେବା ଧର୍ମ ଆଶୁର କୁଳ କର୍ମ । ୩୧ ।
 ମନ ଗଢ଼ ପରି ଯା ପରାକର୍ମ,
 ଗୋପୀମାନଙ୍କ ବିନୁ କେ ଜାଣିମ । ୩୨ ।
 ଯଜ୍ଞ ଦାନ ତପ କର୍ମ ଆଚର,
 ନାନା ଗର୍ବ କ୍ରତ ନରାହାର । ୩୩ ।
 ଏମାନେ ହେ ମୋତେ କାହୁଁ ପାଇବେ,
 ଯେତେ ଶ୍ରମ ପାଇ ଆତ୍ମା ଦହୁବେ । ୩୪ ।
 ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ ଉତ୍ତର,
 କେନ୍ଦ୍ର ନ ଭୁରଇ ମୋର ଚିତ୍ତର । ୩୫ ।
 ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଉର୍ବିନା ବଚନ,
 ମୋର ମନ ଜୀବନକୁ ରୋଚନ । ୩୬ ।
 ତାଙ୍କ ଗାଳି ଭିତରେ ଯେତେ ଭାବ,
 ବ୍ରହ୍ମା ବେଦେ କରବ କାହୁଁ ଠାବ । ୩୭ ।
 ମୋର ମାୟାରେ ମୋହତ ଜଗତ,
 ଗୋପୀମାୟାରେ ମୁହିଁ ସେହୁ ମତ । ୩୮ ।

ସେହୁେ ଜଗତ ଜନଙ୍କ ବିନୟ, ୫
 ମୋର ଅନୁଗ୍ରହ ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି । ୩୯ ।
 ଗୋପୀ ପ୍ରେମ ଅନୁଗ୍ରହ ଅକସ୍ଥା,
 ଯେହୁମତ ମୋ ନରନରେ ବାଞ୍ଛା । ୪୦ ।
 କେତେ କହୁବା ବଚନେ ବିସ୍ତାରି,
 ଜୀବ ଥିବ କି ସେ ଶୁଣ ସୁମର । ୪୧ ।
 ମୋର ନାତ୍ରିକେ ସେ କି ଜିଇଥିବେ,
 ଫେଡ଼ି କାହା ଆଗେ ଦୁଃଖ କହୁବେ । ୪୨ ।
 କେହୁ ରଖିବ ମୋତେ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ,
 ଏହା ଅଜିଲ୍ ଏତେ କାଳେ ମୁହିଁ । ୪୩ ।
 ମୋତେ ସମ୍ଭାଳନ୍ତା ଥିଲ ଜଣେକ,
 ତାହା ପରା କେ ହୋଇବ ଜଣେକ । ୪୪ ।
 ମୋର ବେଦନା ସେ ଅଙ୍ଗେ କାଞ୍ଚିଲ,
 ମୋର ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣ ମୁରୁଛଇ । ୪୫ ।
 ଲୁହ ଯାଇଁ ତାହାର ହୃଦପଣ,
 ମୋର ତନୁ ଜୀବନ ଧନ ପ୍ରାଣ । ୪୬ ।
 କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଜଣି ଯାର ବୁଦ୍ଧି,
 କୋଟି ଦୁର୍ଗା ଯାହାକୁ ସେବି ସିଦ୍ଧି । ୪୭ ।
 କୋଟି ରତ୍ନା ଉଦ୍‌ଗୀ ରୂପେ ଜଣେ,
 ଯାକୁ ସେବନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟେ । ୪୮ ।
 କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯେହୁ ଅଧିକାରୀ,
 ତାର ମହିମା କେହୁ କହୁ ପାରି । ୪୯ ।
 ଶୁଧା ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ପ୍ରାଣପଣୀ,
 ତାଙ୍କ ଲଗି ସେ ନରନରେ ଦୁଃଖୀ । ୫୦ ।

ତାହୁଁ କି ପ୍ରକାରେ ହୁଏ ଜଣାଇ,
 କର ପଞ୍ଚାବକରଣୀ ପିଆଇ । ୫୧ ।
 ଶରଣ ନ ଦେଖି ମୋତେ ଯେ ନୟନେ,
 ବାଇ ହୋଇ ବୁଲନ୍ତି ବନେ ବନେ । ୫୨ ।
 ଏତେଦିନ ଯେ କାହିଁଥିବ ଜିଇ,
 ପଶୀ ମରବ ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଗୁହଁ । ୫୩ ।
 ପଶୀ ଉତ୍ତରେ ଗୋପୀହିଁ ମରବେ,
 ଆଉ କାହା ଗୁହଁ ଦେହ ଧରିବେ । ୫୪ ।
 ଯେଉଁକାଳେ ମୁଁ ରାପଣୀତା କଲି,
 ହେଲେ ଠାକୁରାଣୀକି ନ ଲେଖିଲି । ୫୫ ।
 ଏତେ ମାତ୍ରକେ ଭେଳା ଉପାଇଲି,
 ଅଭିମାନେ ଜୀବନେ ମରିଥିଲି । ୫୬ ।
 ନାନାପ୍ରକାରେ ହୋଇଲି ନବମା,
 ନବ ଟଳିଲେ ଦୁଃଖିନୀ ଦୟା । ୫୭ ।
 ଦଶ ମାତ୍ରକେ କଥା ପରିଯାନ୍ତା,
 ଉନ୍ମୁ ଯାଏ କଥା କଥା ଥାଆନ୍ତା । ୫୮ ।
 ନାନା ଉପାୟମତେ ତାର ପଶୀ,
 ତାର ଜୀବନ ମାତ୍ର ଥିଲା ରଖି । ୫୯ ।
 ତହିଁ ଯେମନ୍ତ ହୋଇଲି ବେବସ୍ତା,
 ଯେ କି କହିଲେ ପରିବ ଅବସ୍ଥା । ୬୦ ।
 ଶରଣ ଶରଣ ଯେ ପ୍ରମାଦ କରଇ,
 ଯେ କି ଏତେ ଦିନେ ଦେହ ଧରଇ । ୬୧ ।
 କର ଦଇବ ମୋତେ ଛାଡ଼ଗଲି,
 କାହୁଁ ଆଣି ରେ କାହିଁ ବନ୍ଦୀ କଲି । ୬୨ ।

ଯାଇ ଆସିବ ବୋଲି ମୁଁ ଅଛନ୍ତି,
 ଆସି ଗହବରେ ପଡ଼ି ରହିଲି । ୭୩ ।
 କଥା ବାଣ୍ଟିଲେ ନ ଆସଇ କିନ୍ତୁ,
 ବୁଦ୍ଧି ହରାଇ ଏବେ ଭଲୁଅଛି । ୭୪ ।
 ଏତେ କହୁ କପାଳେ କର ମାରି,
 ମୁହଁ ଯାଇ ପଡ଼ିଲେ ବସୁନ୍ଧରୀ । ୭୫ ।
 ଧାଇଁ ଧଇଲେ ଅଷ୍ଟପାଟଙ୍କା,
 ଟୋପେ ଗଦଗଦ ହୋଇ ସୁକେଶୀ । ୭୬ ।
 ସିଂହ ବିହ୍ୱଳ ପଚେତ କରନ୍ତି,
 ନିଜା ପ୍ରକାରେଣ ମୋହ କରନ୍ତି । ୭୭ ।
 ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ କର୍ପୁର କସ୍ତୁରୀ,
 ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ବୋଳନ୍ତି ଚରୁଣ । ୭୮ ।
 କେଶ ବାସ ସୁବେଶ କରି ବାଳୀ,
 ବେଢ଼ି ଗୁମର ଆଲଟନ୍ତି ଡାଳି । ୭୯ ।
 ଦବ୍ୟ ଆସନେ ବିଜେ କରାଇଲେ,
 ପାଟ ଅପ୍ରସ୍ତରେ ଆଉଁଜାଇଲେ । ୮୦ ।
 ତାଳ ମୃଦଙ୍ଗ ରବା ବାଣା ବଣୀ
 ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଆରମ୍ଭିଲେ ସୁକେଶୀ । ୮୧ ।
 ପ୍ରଭୁ ଚମକି ଉଠେ ପୁଣ ପୁଣି,
 ରାଧା ରାଧା ଉଚ୍ଚାରି ମୁଖେ ବାଣୀ । ୮୨ ।
 ଘଡ଼ି ଦୁଇରେ ସଲଖି ବସିଲେ,
 ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ମୁଖ ଚାହିଁ ହସିଲେ । ୮୩ ।
 ଯାଏ ପଡ଼ିଣ ଶୋଇ ଶୁଭ୍ରକେଶୀ,
 ମୁଖେ ତାମ୍ବୁଲ ଯୋଗାଇଲେ ଆସି । ୮୪ ।

ଅଷ୍ଟ-ପାଟବର୍ଣ୍ଣୀ-ପତି-ଚରଣେ,
 ଦେବ ଶରଣ ଗଲ ଅନୁଷ୍ଠଣେ । ୭୫ ।
 (ଗାହା) ଭାତ ଶ୍ରୀ ରତ୍ନମ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଦେ,
 ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ-ଅନ୍ତଃକରଣ-ଜ୍ଞାତ ବନ୍ଦେ ।
 ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ଗ୍ୟାନ,
 କହିବାକୁ ଆଜ୍ଞାହେଉ ଦେବଜ୍ଞ ଦେବାର ନାନ । ୫ ।

—୧୦୪—

ଷଷ୍ଠ ସ୍କନ୍ଦ ।

—୧୦୫—

ମଙ୍ଗଳ ଗୁହ୍ୟ ଶୁଭେଷା ଗୀୟତେ ।
 (ରାମ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଦରେ ଗାଇବ)
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଏସନ ଶାନ୍ତ ପ୍ରିୟାଗଣ ଦେଖି,
 ପ୍ରମୁଦୁତ ହୋଇଣ ରହିଲେ ସବସଖୀ ଯେ । ୧ ।
 ଲଜେ ଲେଟି ଲେଟି ହୋଇ ରହିଲେ ଭରୁଣୀ,
 କାହାର ମୁଖରୁ ଫୁଟି ନ ଆସଇ ବାଣୀ ଯେ । ୨ ।
 ରବା ବାଣୀ ବାଣୀ ତାଳ ମୁଦଙ୍ଗ ପକାଇ,
 ଭଲଣ ପଡ଼ିଲେ ମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ ମାରି ହୋଇ ଯେ । ୩ ।
 ଆଇ ଆଇ ଗଦଗଦ ହୋଇଣ ସୁନ୍ଦରୀ,
 କାନ୍ଦଣ ଭଠିଲେ ଶୋକ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଯେ । ୪ ।
 କେନ୍ଦ୍ର ମାନସରେଣ ବସିଲା ମଥା ପୋତି
 ପ୍ରମୁଦ ଭଦ୍ରାତ୍ମେ କାନ୍ଦେ କେବଣ ଯୁବଣୀ ଯେ । ୫ ।
 ସଖୀଙ୍କର ହୋଧ ଦେଖି ଶୁଷ୍କକଦୁଲ୍ଲଖୀ,
 କର ସେନ ପଛକୁ ଠାରିଲେ ରହ ବୋଲି ଯେ । ୬ ।
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରହି ଶ୍ରୀମତୀ ରୁକ୍ମିଣୀ,
 କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ି ଦେବା ପରୁଷନ୍ତି ବାଣୀ ଯେ । ୭ ।

ଅଶେଷ ଇଶ୍ଵର ରୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ହେବରାଏ,
ପରୁର ଲେଖଇ ନାଥ ଏକଇ କଥାଏ ଯେହୁ ।

କୋପ ନ କରିବ ଯେବେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ,
ଯାହା ପରୁରବ ତାହା କହୁବ ନିସ୍ଵତ ଯେ । ୧ ।

ପ୍ରଭୁ ବୋଲିଛନ୍ତି ରୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା,
ନ୍ୟାୟକୁ କି ରେଷ ଅଛି କିପାଁ ବୋଲି ଏହା ଗୋ । ୧୦ ।

ଯାହା ପରୁରବ ପଣି କହୁବହିଁ ପତ,
ରୁମ୍ଭେ ମୁଖ ଚାହିଁ କରୁଛୁ ସୁକୃତ ଗୋ । ୧୧ ।

ବୋଲନ୍ତି ରୁକ୍ମିଣୀ ରୁମ୍ଭେ କହୁଥିଲ ଯାହା,
ଲେଖିଛାଇ ଶ୍ରୀମୁରେ ମୁଁ ପରୁରବ ତାହା ହେ । ୧୨ ।

ବ୍ରହ୍ମା ରୁଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାଗ ବିଦ୍ୟାଧର,
ଯମ ନଇରୁତ କାନ୍ତ ଅନଳ କୁବେର ହେ । ୧୩ ।

ବରୁଣ ପବନ ଆଦି ସିଦ୍ଧ ସୁପବାଣ,
ଏହି ନ ଜାଣିଲେ ରୁମ୍ଭେ ଆତ୍ମା ପରିଗୁଣ ହେ । ୧୪ ।

ଧର୍ମକ ବିବେକ ଯୋଗୀ ଯତି ଦାନା ଧ୍ୟାନୀ,
ବ୍ରତରାଗ ବେଦାନ୍ତୀ ମରଜୀ ମୁନି ଗ୍ୟାନୀ ହେ । ୧୫ ।

ଏମାନେ ହେ ନ ଜାଣନ୍ତି ରୁମ୍ଭର ମରମ
ସବକାଳେ ସେବା କରି ଯେତେ ଶ୍ରମ ଧର୍ମ ହେ । ୧୬ ।

ଏକମାତ୍ର ଗୋପିକା ଜାଣିଲେ ରୁମ୍ଭେ ଗୁଣ,
ତାହାଙ୍କର ଗାଳି ରୁମ୍ଭେ ସୁଦି ପ୍ରାୟେ ମଣ ହେ । ୧୭ ।

ଏକା କରି ଗୋପିକା ରୁମ୍ଭକୁ କୋଠ କଲେ,
ଆଜ୍ଞାମାନେ ଭଜି ରୁମ୍ଭେ ଲେଖ ନ ପାରିଲେ । ୧୮ ।

ସର୍ବ ପୁଣ୍ୟ ତେଜି ସେବା କରିନ୍ତି ରୁମ୍ଭକୁ,
କେଟିଏ କିଲରେ କୃପା ନ କରି ତାହାକୁ ହେ । ୧୯ ।

ଏମାନଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଣ ହୋଇବ ଗୋପାୟି,
 ଶୁଦ୍ଧପଞ୍ଚଥ ଯେବା ତ ବିଫଳ ଲେଖି ନାହିଁ ହେ । ୧୦ ।
 ଦୋଲନ୍ତ ମାଧବ ଶୁଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣରତନ,
 ଯେ ଯେଉଁ ବାସ୍ତବରେ ମୋତେ କରନ୍ତି ଅର୍ଚ୍ଚନ ଗୋ । ୧୧ ।
 ଯେ ଫଳ ପ୍ରାପତ ତାକୁ ଶୁଣି ସୁଗାହୁ,
 ଏଥୁ ମଧ୍ୟେ ସରମର୍ମ ଭନ୍ନେ ଭନ୍ନେ ଅଛୁ ଗୋ । ୧୨ ।
 ଏମନ୍ତ ଯେବାକୁ କୋଟି ମୁକ୍ତ ଦେଇ ପାରି,
 ବିନା ଗୋପୀଭବେ ଭକ୍ତି ଦେଇ ତ ନ ପାରି ଗୋ । ୧୩ ।
 ଶୁଭଭକ୍ତି ମଧ୍ୟେ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଅଟେ ସାର,
 ସେ ଭକ୍ତି ଅଟଇ କୋଠ-ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଗୋ । ୧୪ ।
 ଗୋପୀଙ୍କି ଭଜିଲ ଭକ୍ତି ପ୍ରେମଭକ୍ତି ପାଇ,
 ବିନା ପ୍ରେମ ଭକ୍ତିରେ ଦର୍ଶନ ମୋତେ ନାହିଁ ଗୋ । ୧୫ ।
 ପ୍ରେମଭକ୍ତି ପ୍ରାପତ ଗୋପୀଙ୍କ ପରସନେ,
 ପୁଂଲିଙ୍ଗ ପାଲଟି ପ୍ରିୟ ହୁଅଇ ତନ୍ମୟ ଗୋ । ୧୬ ।
 ଅଜାଣିତ ହୋଇଲେ ମୋ ପାରୁଣରେ ରହୁ,
 କୋଟି କଲ୍ଲ ଗଲେ ହେଁ ପଲ୍ଲଙ୍କେ ତାକୁ ନୋହୁ ଗୋ । ୧୭ ।
 ପୁରୁଷ ଅଙ୍ଗରେ କେନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ କରିବ,
 ମୁଣ୍ଡର ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ର ମୁଣ୍ଡେକ ବହୁବ ଗୋ । ୧୮ ।
 ପ୍ରିୟ ବୃନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ପୁରୁଷବର ମୁହିଁ,
 ସେ ପୁରେ ପଶିବ କେ ପୁରୁଷଲିଙ୍ଗ ବହୁ ଗୋ । ୧୯ ।
 ମୋହୁ ବିନୁ ନାହିଁ ତହିଁ ଦୋଷର ପୁରୁଷ,
 ପ୍ରିୟବୃନ୍ଦ ବେଢ଼ି ମୋର ଯେବନ୍ତି ପାରୁଣ ଗୋ । ୨୦ ।
 ପ୍ରେମ-ପୁର-ଭକ୍ତିସ୍ଥା ଲଭନ୍ତି ସେହୁ ସ୍ଥାନ,
 ଆଉ ଭକ୍ତି ଦାୟ୍ୟ ସଖ୍ୟ ବାସ୍ତବ ଏ ଜାଣ ଗୋ । ୨୧ ।

ଏମାନେ ଲଭନ୍ତି ମୋର ବିଭୁତ ବିଭବ,
 ଗୋଡ଼ଣ ବିଭୁତ ମଧ୍ୟେ ଯାଏ ଯହିଁ ଠାବ । ୩୨ ।
 ଏଥର ମୂଳବିଭୁତ ଅଛି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ,
 ସେ ମହାବିଭୁତ କାହିଁ ଲଭିବେ ଏମାନେ ଗୋ । ୩୩ ।
 ସେ ମୂଳବିଭୁତ ସ୍ଥାନୁଭୁତ ମହାଭୁତ,
 ଗୋପିକା ପ୍ରସନ୍ନେ ଭକ୍ତ ସେ ତନି ଲଭନ୍ତି ଗୋ । ୩୪ ।
 ସେ ମହାରାସମଣ୍ଡଳୀ ନିତ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନେ,
 ତହିଁ ମୁଁ ବଞ୍ଚିଲ ରାଧା ଅଙ୍ଗ ଆଲିଙ୍ଗନେ ଗୋ । ୩୫ ।
 ତାଙ୍କ ରସଜଳେ ବୁଡ଼ି ନ ଜାଣଇ କହୁ,
 କୋଟି କୋଟି କଲ କେଶେ ବହୁ ଯାଉଅଛୁ ଗୋ । ୩୬ ।
 ବେନି ଜନେ ବିରାଟ ଅଛନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ,
 ଜନମ ଲଭନ୍ତି ନନ୍ଦ ବୃଷଭାନୁ ପରେ ଗୋ । ୩୭ ।
 ଗୋପୀମାନେ ଆଗ ଆସି ବାଟ ଚାହିଁଥିଲେ,
 ଆନ୍ତର ପ୍ରବେଶ ମାତ୍ରେ ଆସି ଆବୋରିଲେ ଗୋ । ୩୮ ।
 ତାଙ୍କୁ ଘେନି ଗୋପପୁରେ ନାନା କୀର୍ତ୍ତା କଲୁ,
 ନିତ୍ୟସ୍ଥଳ ରାସ ନୃତ୍ୟ ବନେ ଭିଆଇଲୁ ଗୋ । ୩୯ ।
 କେଉଁ ଯୋଗେ ଦଇବ ବିଚ୍ଛେଦ କଲ ଆଶି,
 କ୍ଷଣକହିଁ କୋଟିଯୁଗ ତାଙ୍କ ବିନୁ ମଣି ଗୋ । ୪୦ ।
 ପରୁର ଆଶିଲ ଯଶି ଯେତେ ଯେତେ କଥା,
 ଥୋକାଏ କହିଲୁ ଆଦି ପୁରାଣ ବାରତା ଗୋ । ୪୧ ।
 ଅଳପ ପୂଜିଲୁ ଅଥବାଣ ଶ୍ରୀପଦାର,
 କହିଲୁ ଗୁହ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ନ କରି ଅନ୍ତର ଗୋ । ୪୨ ।
 ନ ଜାଣି ମନରେ ଫୋଧ କରି ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା,
 ବୁଝିଲ କି ଏବେହେଁ କହିଲୁ ଆନ୍ତେ ଯାହା ଗୋ । ୪୩ ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖୁଁ ଶୁଣି ପ୍ରବୋଧନାଁ କଥା,
ବାହୁ ଯେ ପାଷ୍ଟୁମ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ଅତି ବଥା ଯେ । ୪୪ ।
ଧରି ବସି ପୁଛନ୍ତି ସକଳ କୁଳାଙ୍ଗନା,
ଦେବ ବୋଲେ ରଖ ମୋତେ ପ୍ରଭୁ ବଳସେୟା ହେ । ୪୫ ।
କତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟମନ୍ତରା ପଞ୍ଚ ଗୁଣେ,
ଗୋପିକା ପ୍ରେମଲକ୍ଷଣ ଭକ୍ତ ବନ୍ଦେ,
ସପ୍ତମ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ସୁଖ,
କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ବନ୍ଦାଧର ମୁଖ ।

ସପ୍ତମ ଗୁଣ ।

—୧(୧):—

ରାଗ—ଭୈଷ୍ୟ—ସପନ ଚେତସ୍ତା ବାଣୀରେ ।
ନିକର ନୃପନନ୍ଦନା ଫୁଲଗଜନବନ୍ଦନା
ମାନ ଅଗ୍ନି ଦହୁଅଛୁ ସବୁର ଅଙ୍ଗ,
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଉଦବୋଧ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ରଠେ ବୋଧ
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଅନୁଆନ ଦୃଢେ ପ୍ରସଙ୍ଗ,
କନାକନି ହୋଇ ଯୁବତୀ,
ଏକକୁ ଆରେକ କଥାସନ୍ଧ ପୁଛନ୍ତି । ୧ ।

୪୫—କୁଳଙ୍ଗନା (ସମସ୍ତ ପୋଥିରେ)—ଓଡ଼ିଆରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର
ଅଶୁଦ୍ଧ ମନେ କରୁନାହୁଁ, ସଂସ୍କୃତର ପରରୂପ ପରିର ତତ୍ତ୍ୱ
ଏଠାରେ ପ୍ରୟୋଗ ।

୧—୫:—କୁଳାକୁର (ଗ), କାହା କର୍ଣ୍ଣେ କେତୁ ଯୁବତୀ (ଖ),
କନାକନି, ବୁନାକୁନି, କର୍ଣ୍ଣୀକର୍ଣ୍ଣୀ (କାନେ କାନେ କହବା)
ଏକ ଅର୍ଥ ।

ଦଦନ୍ତି ଜନ୍ମେବଜେମା ଶୁଣ ଉନ୍ମେ ମତ୍ୟଭମା
 ବଡ଼ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଗୁମୁରେ ସୁତ,
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ କଥାରେ ପହୁ ଏ ସୃଷ୍ଟିରେ ବଡ଼ ନାହିଁ,
 ଏକା ତାଙ୍କ ଗୋପୀମାନେ ପହୁନ୍ତି ଭକ୍ତ,
 ମେଘଯାଏ କବରୀ ଭର,
 ଏହାଙ୍କ ମନର ମୋହ ବନ୍ଦୀମନ୍ଦର । ୨ ।
 କୁଟ ଉକ ଗିରିବର ବର୍ତ୍ତୁଳ ଘଷ ରୁଚର
 ମନ୍ଦରଧର ବିସ୍ତାର କରକୁ ଲଗି,
 ଆନୁର ଫରୁଆ ଭର ସେ କାହିଁ ଲଗିବ କର,
 ତେଣୁକରି ପଣି ଆନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଅଲଗି,
 ଏବେ ତାଙ୍କ ଗୁମୁରେ ପୁଛ,
 ଗୋପକନ୍ୟାମାନେ ଯେବେ ତାଙ୍କ ସାରିଛ । ୩ ।
 ସେ ଯେବେ ନିତ୍ୟ ବିଳାସୀ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଇଁ ଆସି
 ଜନମ ଲଭିଲେ ଗୋପ ନଗରେ ଯାଇଁ,
 ତେବେ କଥା ବ୍ରଜକାନ୍ତା ନିକୁଟ ଜନ ବନିତା
 ହୋଇଣ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରଭୁରେ ଦେଇ,
 ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଶ୍ରୀମୁଖେ ଯାହା,
 ରାଧା ଠାକୁରାଣୀ ତାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ପ୍ରିୟା । ୪ ।
 ଚନ୍ଦ୍ରସେନା ନାମେ ମୂର୍ଖ ଅଛି ଏକ ଗଉଡ଼େକ
 ସେହୁ ପରା ସେ କନ୍ୟାକୁ ବିଷା ହୋଇଛି,
 ଦେଖିବାର ଜଳିଯାଉ ଉଣି ଭଲ ଜଣେ କହୁ
 ମାତୁଳଙ୍କ ବନିତାକୁ ଉଗ୍ଗିଳ ଗଛ,
 ମୁଖ ତାଙ୍କ ଝଙ୍କ ଦର୍ପଣ,
 ଏହାଙ୍କର ମୁଖ ଉଡ଼ି ଦିଶେ ଚକ୍ରକଣ । ୫ ।

*—୧:—ଅଛି ଉଡ଼ି ଅନ୍ତରେକ (ଛ); *—୪, ଉଗ୍ଗିଳ (ଛ)
 ଭଣିଆ (କ, ଖ, ଚ); *—୬:—ଢ଼ଙ୍କଣ (କ) ।

ମୃତ୍ତିକା ମୁକୁରେ କାହିଁ ଶୁଦ୍ଧିଲେ ମୁଖ ଦଶଇ
 ପିତଳ ଚନ୍ଦ୍ରକାକାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଚକୋର,
 ତେହେ ପ୍ରାୟେ ଆମ୍ଭ ମୁଖ ଶୁଦ୍ଧିଲେ କି ଯିବ ଦୁଃଖ,
 ଅଧିକ ହୋଇବ ଝୁଲୁଣ ଚନ୍ଦ୍ରା ଅକ୍ତର,
 ଗୋପୀ ତାଙ୍କ ପଦ୍ମ ନ ବନ,
 ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାଶକି ଭୁଜ ଯେହନେ ପାନ । ୬ ।
 କେବଣ ବେଶର ଯଶୀ କେ କେ ମାନେ ଅଛ ଦେଖି
 ଏକ ଏକ ପୁରାଣେ ଦୁହଇ ଭ୍ରାତା,
 ଜ ନାଶିଲ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ କେତେହେଁ ପରୁର ତହିଁ
 ସୁସ୍ବାଦ ମଣିଛ ପଟା ପଡ଼ିକ କଥା,
 ଯାହା ମନ ଯହିଁରେ ରତ,
 କୋଟି ସ୍ବର୍ଗଭୋଗ ତାକୁ କହୁତ ମତ । ୭ ।
 ଯେବଣ ବ୍ୟାଧିକ ଯଉଁ ଔଷଧ ହୋଇଛ ପିରି
 ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ତାକୁ ତାହା ପିରୋଗ କଲେ,
 ଅଗ୍ନି ସ୍ବ ଔଷଧ ଯଦି ପିରୋଗ କରି ଅବଧ
 ଅଧିକେ ବଢ଼ଇ ବ୍ୟାଧି ଜାଣ ତ ଭଲେ,
 ଗୋପୀ ତାଙ୍କ ବ୍ୟାଧି ସୁପଥ,
 ଆମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟାଧିକ ନିଷେଧ କୁପଥ । ୮ ।
 ପଦ୍ମଳେ ଅଇଲେ ଭଣ୍ଡି ଆସିବୁଁ ବୋଲି ବାହୁଡ଼ି
 କଂସ ମାରି ଗୋପକୁ ଲେଉଟି ନ ଗଲେ,
 ଦ୍ଵାରକା ବିଜୟ ଜାଣି ଆମ୍ଭ ବିଭୀଷଣ ଶୁଣି
 ମଣି ମନ୍ତ୍ର ମଉଷଧି ଉପାଏ କଲେ,
 ଧନ୍ୟ ରେ ସେ ଗୋପତରୁଣୀ,
 ଏତେ ପଦ୍ମ କଲ ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚାଟ-ପାଣି । ୯ ।

୬—୭:—ଭୁଜ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହନ—ହ ୮—୯:—ପିରୋଗ
 (କ, ଦ, ତ) ।

ଇଷାକୁ ବଚନ ଶୁଣି ହସିଲେ ଶାରଙ୍ଗପାଣି
 ଧାଇଁ ପଡ଼ି ଜମ୍ବୁବନ୍ଧୁ ବାଳୀକ ଧରି,
 ହୃଦୟେ ଭଜନ୍ତେ ଆସି ଜଡ଼ିଣ ଗଲେ ଚରୁଣୀ
 ବଦନ ଚୁମ୍ବନ୍ତେ ସ୍ନାନ ସହଜେ ହାରି,
 ଏହି ମତି ପରୁଣି ପୁଣି,
 ଯୁବତୀକେ ଭୁଜୟୁଗ ମୁଖକେ ମୁଖ । ୧୦ ।
 ବିସ୍ତାରି ପଦ୍ମ ଆସନ ବସାଇ ଗାର୍ବ ଜଞ୍ଜନ
 ହୃଦୟ ବିସ୍ତାରି କଲେ ସେହ୍ନେ ଗଗନ,
 ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତାରାଗଣ ଧରି ହୃଦୟେ ଗଗନେ ଭରି
 ନିବିଡ଼ ପରିରମ୍ଭଣେ ତୋଷିଲେ ମନ,
 ମୋହମାନ ହୋଇ ଯୁବତୀ,
 ଅନ୍ୟେ ଅନ୍ୟେ ଶ୍ରୀହରି ବଦନ ଚୁମ୍ବନ୍ତି । ୧୧ ।
 ବିପରିଲେ ପୁଂବ୍ୟାମେ ଅଧର ଅମୃତ ପାନେ
 ନୟନେ ନୟନ ଜଡ଼ି ରୁଡ଼ି ରହିଲେ,
 ଶ୍ରୀହରି ଶ୍ରୀମୁଖ ପୁଣି ଶ୍ଵରଣେ ହରିଲେ ଦୁଃଖ
 ମାନ ତେଜି ବଚନ ସରସେ କହିଲେ,
 ହରି ପରିରମ୍ଭଣ ପ୍ରୀତି,
 ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରେ ପ୍ରିୟାଗଣ ରମଣ ମୁଣ୍ଡି । ୧୨ ।
 ଭାବି ଶ୍ରୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ସପ୍ତମ ଛନ୍ଦେ,
 ଦ୍ଵାରକା ଯୁବତୀ ପତି ଇଷାକୁ ବନ୍ଦେ
 ଅଷ୍ଟମ ଛନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ପ୍ରାୟସ,
 କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ କମଳା ବିଳାସ । ୧୩ ।

୧୦—୧:—ହଂସାକୁ (ଗ, ଘ) ନାଗରମଣି-(ଛ) । ୧୦—୫:—
 ପରୁଣି (ଘ, ଗ). ସ କ୍ତୁ (କ, ଖ) । ୧୨ ୧:—ବିସ୍ତରିଲେ (କ, ଖ),
 ପାଶୋରିଲେ (ଘ) ।

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ ।

୫୦୩

ଚଳନ୍ତି ଶୁଣେ ଗୀତୁକେ (ଚଳନ୍ତି ଚଉଦଶ ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ବିଦିତ ଦେଶ ନୃପବରପୁରୀ,

ଦେଶ ରୁକ୍ମିଣୀ ଗୁଣମଣି ରାମା,

ଆବର ଯେତେକ ରାଜଦୁଳ୍ଲୀ,

ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣିଲ ‘ଗୋ’ ଜାନ୍ତିବଞ୍ଚର ଗାଳି ସେ । ୧ ।

ଯେତେ ଗାଳି ଦେଲେ ସବୁ ପ୍ରମାଣ,

ବୁଝା ବେଦକୁ ଜଣି କେଟି ଗୁଣ,

ଏମନ୍ତ ଗାଳି ଯେ ପାରିବ ଦେଇ,

ଆମ୍ଭେ ତାହାକୁ ‘ଗୋ’ ମୁଖ ରୁଦ୍ଧି ସୁଖ ପାଇଁ ସେ । ୨ ।

ଏମନ୍ତ ଗାଳି ଯାହାଠାରୁ ଶୁଣି,

ଗୋପୀମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ତାକୁ ମଣି,

ଗୋପୀମାନେହେଁ ତାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ,

କୃପା କରିଣ ‘ଗୋ’ ଯାଚି ଦ୍ୟନ୍ତି ବରଦାନ ସେ । ୩ ।

ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଭୁ ରାଧାଠାକୁରାଣୀ,

ସେହି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଶ୍ରବ ଜାଣି,

ତାଙ୍କ କୃପାରୁ ସବେ ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ,

ଦେବି ତେବେ ସେ “ଗୋ” ଲଭଇ ଆମ୍ଭର ସୁଖ ସେ । ୪ ।

କୃଷ୍ଣସାମଲେ ଏହା କହିଅଛୁ,

(କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାୟେ ମଣି ରାଧା ମୁଗାଛୁ,

ରାଧା ପ୍ରସାଦୁ ଲଭେ କୃଷ୍ଣଭବ,

ଫେଡ଼ି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ‘ଗୋ’ କହିଲି ପରମ ଲଭ ସେ) * ।

୧—୩:—ଜାଣଇ ଦେଇ (ଗ, ଘ, ଚ)

*—୧:—ପ୍ରାଣମଣି (କ); ୫—୩:—ଲଭଇ କୃଷ୍ଣ ଶ୍ରବ (କ, ଗ) ।

ମହତ ମୁଖେ ନ ଆପଇ ମିଛ,
 ମିଥ୍ୟା ହିଁ ତାଙ୍କର ସତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ,
 ଜାମ୍ବବତୀ ଯେତେ କହୁଲେ କଥା,
 କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ 'ଗୋ' କେ କର ପାରେ ଅନ୍ୟଥା ସେ । ୭ ।
 ଯାହା କହୁଲେ ଗୋପ କନ୍ୟା କୁଚ
 ମନ୍ଦରଗିରି ପରାସ୍ତେକ ଉଚ୍ଚ,
 କର ବିସ୍ତାର ଗିରିବର ଲାଗି,
 ତାହା କହବା 'ଗୋ' ଶୁଣ ସବ ପରାସ୍ତାଣୀ ସେ । ୮ ।
 ଯେବଣ କାଳେ ଧୈନ୍ଦ୍ର ଗିରିବର,
 ଲଘୁ ବଳକୁ ତରିଲ ମନ୍ଦର,
 ତେଣୁ କର କର ବିସ୍ତାର କଲି,
 ମୁଁ ଉତ୍ତରେ 'ଗୋ' ଗିରି ଲୁଗୁଇ ରଖିଲି ସେ । ୯ ।
 ଦ୍ଵାଦଶ ଯୋଜନ ଯେବଣ ଗିରି,
 ଏହି ହସ୍ତପଦ ମଧ୍ୟ ନ ପୁର,
 ସେ ହସ୍ତ ଗୋପୀଙ୍କ ଉଚ୍ଚ କୁଚରେ,
 ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରକୁ 'ଗୋ' ନ ଅଶ୍ଵି ଯାଇ ବିସ୍ତାରେ ସେ । ୧୦ ।
 ଗୋପୀଙ୍କ ଯୌବନ ଅଟେ ଯେମନ୍ତ,
 ରାଧିକା ଯୌବନ ଏଥୁଁ ଯେମନ୍ତ,
 ଗିରିବର ଶୁର କେତେ ମାତର,
 କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ 'ଗୋ' କେ କହୁଁ ତଥ୍ୟ ଗୁଡ଼ର ସେ । ୧୧ ।
 ଶତେ ଯୋଜନ ଉଚ୍ଚ ଯହ୍ନବନ,
 ବିସ୍ତାର ହିଁ ଗୋ ଶତେ ଶତେ ଯୋଜନ,
 ମର୍ଜିତ ଲିଙ୍ଗ ହେମ ଗିରି ସ୍ଥିତି,
 ଲିଙ୍ଗ ଉତ୍ସର୍ଗ 'ଗୋ' ବଂଶ କୋଶ ବଂଶ ପ୍ରତି ସେ । ୧୨ ।
 ଏ ଯେ ବୋଇଲେ ପମୁଦ୍ର ଆବୋର,
 ମେଘ ଯାସେ ଉଚ୍ଚ ତାଙ୍କ କବରୀ,

- ଏହି ପ୍ରକାରେ କର ପ୍ରତିକର,
 ଦୁଷ୍ଟାନୁରୁ 'ଗୋ' ନଇଲେ ଆମୁକ୍ତ ବାଛ ସେ । ୧୨ ।
 ଶୁଣି ହସିଲେ ସକଳ ଚରୁଣୀ,
 କଥାରେ ନେ ଅବା ପାଶବ ଜଣି,
 ଯାର ଇଷିତ କରୁନ କଥା,
 ଶ୍ରୀ ଗୁମୁରୁ 'ଗୋ' କହ ତ ନୋହେ ଶକତା ସେ । ୧୩ ।
 ବୋଲନ୍ତି ରୁକ୍ମିଣୀ ଶୁଣ ଗୋସାଇଁ,
 ଆହୁର କଥା ଯନ୍ତ୍ର ଗଳ ରହ,
 ଶ୍ୟା ଯେବେ ରୁମ୍ଭ ନିଜ ପୁବଣ,
 ପ୍ରଭୁ ! କହବା ହେ ଚନ୍ଦ୍ରସେନା କଥା ପଢ଼ ସେ । ୧୪ ।
 ଗୋପୀମାନେ ହେ ଛନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରାଥା ସେନ,
 ରୁମ୍ଭ କାନ୍ତା କଥା ପରକାମିନୀ,
 ଏସ୍ତର ପଦ୍ମ ବୁଝାଇ କହବା,
 ପ୍ରଭୁ ଆମ୍ଭର 'ହେ' ହୃଦୟ ଦୁଃଖ ଦହବା ସେ । ୧୫ ।
 ପ୍ରଭୁ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣିମା ମୁଗାଛ,
 ସେପରି ଗୁହ୍ୟ ପଦ ରୁମ୍ଭେ ପୁଞ୍ଜି,
 ନିତ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେ ଦଶଭୁଜ ବହୁ,
 ବୃହଦବାମନ ଗୋ ପାଠେଛନ୍ତି ଏହା କହ ସେ । ୧୬ ।
 ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା ପଦ୍ମ ଏ ଚୁରି,
 ଧନୁ ଶତ୍ରୁଗ ବେନ ଭୁଲେ ଧରି
 ଦ୍ଵିଭୁଜେ ବାଣୀ ଭୁଜେ ଆଲିଙ୍ଗନ,
 ଆର ଭୁଜକେ 'ଗୋ' ଶ୍ୟା ଚରୁନ ଚମ୍ପୁନ ସେ । ୧୭ ।
 ଏମନ୍ତ ଦଶଭୁଜ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳେ,
 ଚମ୍ପୁନ ଲାଲା ରସ କୀଡ଼ା ବେଳେ,

ମଳୟାନ୍ତଳ କମ୍ବୁଗର୍ଭେ ପଶି,
 ଦେବ ଶୁଣିମା 'ଗୋ' ଅଭୁତେ ଧୁନ ପ୍ରକାଶି ସେ । ୧୮ ।
 ରାଧାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଆନୁ ରସେ ଜଡ଼ି,
 ଆନୁ ଚିତ୍ତ ହି ଅଛୁ ତହିଁ ବୁଡ଼ି,
 ଏମନ୍ତ ବେଳେ କମ୍ବୁରବ ଜାତ,
 ଶୁଣି ଚଞ୍ଚଳ 'ଗୋ' ହୋଇଲ ରାଧାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ସେ । ୧୯ ।
 ତା ଦେଖି ଆନୁର ଜନ୍ମିଲ କୋପ,
 ବୋଇଲି ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ଘେନ ଶାପ,
 ମୋ ରସ ତେଜଲ ଯା ରସ ଘେନି,
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଜନମି 'ଗୋ' ବୋଲୁଥ ତାର କାମିନୀ ସେ । ୨୦ ।
 ଶୁଣି ରାଧିକା ମୁହଁ ଗତ ହୋଇ,
 ବୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ କର ତ୍ରାହୁ ତ୍ରାହୁ,
 ଅଜାଗ ଅପ୍ରାଧକୁ ଏଡ଼େ ଶାନ୍ତି,
 ତୁମ୍ଭ ବିହୁନେ 'ହେ' ଦୋଷର କେ ମୋର ପତି ସେ । ୨୧ ।
 ତୁମ୍ଭ ଆନୁ ସଙ୍ଗ ସଂଯୋଗ ଜାଣି,
 ବ୍ରହ୍ମା କୋଟି ଗଲେ ପଲକେ ମଣି,
 ଏବେ ପଲକ ହେବ କଲ୍ଲ ସରି,
 ପ୍ରଭୁ ଶୁଣିମା 'ହେ' କେସନେ ଜୀବନ ଧରି ସେ । ୨୨ ।
 ତୁମ୍ଭକୁ ତେଜ ମୁଁ ଯିବି କେମନ୍ତେ,
 ତୁମ୍ଭେହେଁ କି ମୁଁ ଛିଁ ପାରିବି ମୋତେ,
 କି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କଲ ଏସନ ଶୁଦ୍ଧି,
 'ପ୍ରଭୁ' ଶୁଣିମା 'ହେ' ଏବେ ବୋଲାଇବି କାହା ପତି । ୨୩ ।
 ତାହାଙ୍କର କ୍ଷୋଧ ଆନୁକୁ ବିରୋଧ,
 ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ କହିଲି ବୋଧ,
 ବୋଇଲି ଏଥକୁ ନ ବୁଝି ଆନି,
 ବୁଧ ବଦନ୍ତ 'ଗୋ' ଯହିଁ ରାଧା ତହିଁ କାନ ସେ । ୨୪ ।

ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଶ୍ରବଣ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ନାସା,
 ତୁମ୍ଭେ ମୋହୋର ନାବନ ଶିରସୀ,
 ତୁମ୍ଭେ ମୋ ମୁଖ ଚକ୍ଷୁ ଶବ୍ଦ ଶକ୍ତି,

ତୁମ୍ଭ ବହୁନେ ‘ଗୋ’ କରି ଆନେ ମୋର ତଥ୍ୟ ସ୍ବେ । ୧୫ ।

ତୁମ୍ଭେ ଗଲେ କି ଆମ୍ଭେ ଥରୁଁ ରହୁ,
 ଆମ୍ଭେ ଗଲେହେଁ ନିତ୍ୟସ୍ଥଳ ନାହିଁ,
 ଏ ଅଳ୍ପ ଅଂଶ ଆଗ ହୋଇ ଯାଇ,

ଗୋପ ଯମୁନା ‘ଗୋ’ ନାସକନ ହୋଇଥାଉ ସ୍ବେ । ୧୬ ।

ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଅଂଶ ଆଗ ଯାଇ,
 ଗୁହ୍ୟପାତନା ଶ୍ବେଦେ ଥିବେ ରହୁ,
 ଏ କମ୍ବୁ ଜାତ ଚନ୍ଦ୍ରପେଶା ନାମ,

ଚନ୍ଦ୍ର କୋପିତୁଁ ‘ଗୋ’ ଅଧିକ କଳା ଉପାମ ସ୍ବେ । ୧୭ ।

ସେହୁ ତ ଆମ୍ଭ ଅଂଶ ଅନୁରାଗୀ,
 ଆମ୍ଭର ପୁଣି ତହିଁ ଅଛୁ ଲଗି,
 କେବଳ ତୁମ୍ଭ ଭ୍ରାତା ହୋଇଥିବ,

ଅଜ୍ଞ ଭୁଲି ତ ‘ଗୋ’ କେବେହେଁ ବୁଝି ନ ଯିବ ସ୍ବେ । ୧୮ ।

ଗୋପୀଙ୍କ ଭ୍ରାତା ହୋଇବେ ସେତେକ,
 ସେହୁ ତ ଆମ୍ଭ ଅଂଶ ବୋଲି ଲେଖି,
 ସମସ୍ତେ ହୋଇବେ ନଷ୍ଟ ପୁରୁଷ,

ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭର ‘ଗୋ’ ତଳିଯାଉ ଏବେ ଅଂଶ ସ୍ବେ । ୧୯ ।

ପ୍ରଭାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଏପନ ବାଣୀ,
 ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ କୁଷ୍ଠପାଟରାଣୀ,
 ଉଠି ଦୁଷ୍ଟ ଗଡ଼ିଯାଇ ଶୁଦ୍ଧିଲେ,

ଦୁଃଖ ଉତ୍ତପ୍ତ ‘ହେ’ ଆନନ୍ଦକଳ ବହୁଲେ ସ୍ବେ । ୨୦ ।

ଉଠି ସମସ୍ତେ ସଲଞ୍ଜିତ ହୋଇ,
 ପୁଣି ଜଣାନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ,

ଅବଧାନ ପ୍ରଭୁ ଦେଖାଉଛନ୍ତି,
 ଆମ୍ଭ ପ୍ରଭୁ 'ହେ' ମାଗୁଣି ଅଛି କଥାଏ ସେ । ୩୧ ।
 କେମନ୍ତ ମୁଁ ଶୁଣି ଠାକୁରାଣୀ,
 କେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଗୋଷ୍ଠୀରୁଣୀ,
 ବାରେକ ଯେବେ ଦର୍ଶନ କରିବୁ,
 ପ୍ରଭୁ ତେବେ ସେ 'ହେ' ମନର ବାଧା ହରିବୁ ସେ । ୩୨ ।
 ପ୍ରଭୁ ବୋଲନ୍ତି ଏବେ ରୁନେ ଯାଅ,
 ଅଳପ ଦିନ ଥିବ ହୋଇଥାଅ,
 ଉପାଏ ପ୍ରକାରେ ପାରିବା ଯେବେ,
 ନିଶ୍ଚେ ଦର୍ଶନ 'ଗୋ' କରାଇବା ନେଇ ତେବେ ସେ । ୩୩ ।
 ଏମନ୍ତେ ମେଲଣି ପାଇ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଯେ ଯାହା ପୁରୀ,
 ଯେ ଯାହା ବିଧି ବିଧାନେ ରହିଲେ,
 ମନୁ ନ ଯାଇ 'ହେ' ଶ୍ରୀହରି ଯାହା କହିଲେ ସେ । ୩୪ ।
 ଶୁଣ ସାଧନ ଅପୁର ରସ,
 ମନେ ନ ଧରିବ କବିତ୍ବ ଦୋଷ,
 କବିତ୍ବ ଆୟତ୍ତ ନୋହେ ଏମାନ,
 ତେତେବେଳେ ତ ହେ ବୁଢ଼ିଆଇ ନିଜ ଗ୍ୟାନ ସେ । ୩୫ ।
 କବିତ୍ବ ଅଂଶ ସରସ୍ବତୀ ଶାଣୀ,
 କବିତ୍ବ ଚିତ୍ତ ଅଟେ ତହୁଁ ଗୁଣୀ,
 କର ଚଳିଲେ ଚଳେ ଗୁଣାବାଣୀ,
 କର ନ ଦେଲେ 'ହେ' କାହୁଁ ଶବ୍ଦ ବଞ୍ଚାଣି ସେ । ୩୬ ।
 କବିତ୍ବ ଯେତେ ସରସ୍ବତୀ ସୁତ,
 ଯାହାକୁ ଯାହା ବାଣ୍ଟି ଦ୍ୟନ୍ତ ମାତ,
 ଆରାଧ୍ୟା ପ୍ରମାଣେ ବାରେ ଗୁହ୍ୟପାର,
 ଆରାଧ୍ୟା ବିନୁ କି ହେ' ମନବ ଶକ୍ତି ପଙ୍ଗର ସେ । ୩୭ ।

ବିଷ୍ଣୁ ଯାମଳେ ବ୍ରହ୍ମା ନାରଦକୁ,
 କବିତ୍ୱ ପୁଣ କହଲେ ଜାହାକୁ,
 ବୋଇଲେ କବି ହୁଏେ ଆନ୍ତି ହରି,
 କବି ହୃଦରେ 'ହେ' ଯରସ୍ପତୀ ବିଜେ କର ସ୍ୱେ । ୩୮ ।
 ଏକ ପଦେ ଏକ ଶ୍ଳୋକକେ ଗୀତ,
 କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଥେ ଯେବେ କରେ କବିତ୍ୱ
 ସର୍ବଦା ତାର ବୁଦ୍ଧି ସିଦ୍ଧି ହୋଇ,
 କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗେଣ 'ହେ' କାଳେଣ ଆତ୍ମା ଗଛଇ ସ୍ୱେ । ୩୯ ।
 କବିତ୍ୱ ଗୀତ ସର୍ବ ଲେକେ ଗାଇ,
 କବିତ୍ୱ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶୁଣି ପୁଣୀ ହୋଇ,
 କବିତ୍ୱ ଗଣି ବାନ୍ଧିଥାଇ ଯାହା,
 ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ 'ହେ' ନ ବୁଦ୍ଧି ନନ୍ଦନ୍ତି ତାହା ସ୍ୱେ । ୪୦ ।
 ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ମୂର୍ଖ ବୁଦ୍ଧି ଯାର,
 ବିରୁର ନାହିଁ ହାନ ବୁଦ୍ଧି ତାର,
 ଗୁଣ ପକାଇ ଧରି ପାରେ ଦୋଷ,
 ରସ ଅମୃତ 'ହେ' ତେଜଶ ଉତ୍ତର ବିଷ ସ୍ୱେ । ୪୧ ।
 ତେଣୁ ବୋଲଇ ସନ୍ଥକନେ ବଡ଼,
 ସନ୍ଥର ବିନ୍ଦୁ ଯେତେ ସବୁ ରାଜ,
 ସନ୍ଥର ପାଦରଜ ମୋର ଶିରେ,
 ଦେବ ମାଗଇ 'ହେ' ପଡ଼ୁ ଥିବ ନିରନ୍ତରେ ସ୍ୱେ । ୪୨ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ରାମସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ଅଷ୍ଟମ ଗ୍ରନ୍ଥେ
 ଶ୍ରୀରାଧା ପରମ-ଗୁପ୍ତ-ତତ୍ତ୍ୱ ବନ୍ଦେ,
 ନବମ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ବିଳୋଦ,
 କହୁବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଏଥର ଯେ ପରବୋଧ । ୮ ।

ନବମ ଛାନ୍ଦ ।

—୧୫—

ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ । (ମାଧୋଇବାଣୀରେ ଗାଇବ)
ଏଥୁ ଆନ କଥା ଗୋପର ବେବସ୍ତ୍ରୀ
ଶୁଣିମା ପୁରୁଷି ଜନ,
କୃଷ୍ଣ ଗଳ୍ପ ଦିନୁ ସମସ୍ତେ ନିଶିଖି
ଭାବୁ ନ ସରଇ ଦିନ । ସୁଜନ ହେ । ୧ ।

ରାଧିକା ଦୂତିକା ପଦ ପଣି ସେନ
ଭାଲନ୍ତି ଏକାନ୍ତେ ବସି,
କାହାର କି ରୁଚି ଉପାଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି
ଥଲେ କହ ମୋତେ ଆସି । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୨ ।

ଆମ୍ଭ ପ୍ରତି ଆଶା ରୁଡ଼ିଲେ ମୁରରୀ
ପଡ଼ିଲେ ଚରୁଣ ଫାନ୍ଦେ,
ଆଉ କାହା ଆଶେ ପ୍ରାଣ ରଖିଥିବା
ଏହା କହ ରାଧା କାନ୍ଦେ । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୩ ।

ବୋଲନ୍ତି ଦୂତିକା ଶୁଣ ଠାକୁରାଣୀ
ରୁଚିଏ ପାହୁବ ମୁହିଁ,
ତେବେ ଯେବେ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ନୋହୁବଟି
ଅଗ୍ନିରେ ପଡ଼ିବା ତେଜି । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୪ ।

କନ୍ୟାସ୍ୱେ କନ୍ୟାସ୍ୱେ ଅଙ୍ଗ ଜାତ କରି
ପେଷିବା ତାଙ୍କୁ ଦ୍ଵାରକା,
ଉପାୟ କରି ସେ କହାଇ ଆଣିବେ
ମାୟାବା ଦଶ ନାଏକା । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୫ ।

ଏମନ୍ତ ବୋଲି କର୍ମୁର ଅଙ୍ଗ ତୋଳି
ଦଳି ଗଢ଼ିଲେ ପିରୁଳା,

ଆଗେ ଉଦ୍ଧା କରି ଜୀବନୀୟ କଲେ
 ଚନ୍ଦ୍ର ଆପ ଆସୁକଳା । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୭ ।
 ପ୍ରଥମେଣ କୃଷ୍ଣ ବାଜ ଉଚ୍ଚାରିଲେ
 ସୁନାମ ଚତୁର୍ଥ ଭରି,
 ଛୁୟା ମାୟା ମେଲି ମନ୍ତ୍ର ଅଷ୍ଟାକ୍ଷର
 ପଢ଼ିଲେ ପୁଷ୍ପେକ ଧରି । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୭ ।
 ବାମ ନାସା ଦ୍ଵାରେ ଜନ୍ମିଣ କୁମାରୀ
 ପୁଷ୍ପେ ବିଜେ କଳ ଆସି,
 ସେ ପୁଷ୍ପପିତୁଳା ଦୃଢ଼ପଦ୍ମେ ଭରି
 ପୁକା କଲେ ରୂପରାଣୀ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୮ ।
 ରସି ସୁନାମ ବଦନ ଲଜ୍ଜା ଦେଇ
 କୈରବ ଧରି ରାଧିକା,
 ସେହି ପ୍ରକାରେ କନ୍ୟାଏ ଜାତ କଲେ
 ପକଳ ଗୁଣେ ଅଧିକା । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୯ ।
 ଏହି ଅନୁରୂପେ ଆଉ ଅଷ୍ଟପଦୀ
 ଜାତ କଲେ ଅଷ୍ଟନାୟ
 ଯେ ବିଧି ଆରୁରେ ପଞ୍ଚ ଉପରୁରେ
 ପୁଜିଲେ ମନ୍ତ୍ର-କୁମାରୀ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୧୦ ।
 ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ କର୍ପୁର ମୁଗମଦ
 କୁକୁମାଦ ଦେହେ ବହି,
 ବିବିଧ ଗନ୍ଧେ ଦଶଦିଗ ଆମୋଦ
 ରୂପେ କାମକାନ୍ତା ମୋହି । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୧୧ ।
 ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ ପାଇ ମୁର୍ତ୍ତିବନ୍ତ ହୋଇ
 କହେ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ି,
 ମୁଖ ତୋଳି ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଠାକୁରାଣୀ
 କି କାର୍ଯ୍ୟେ ଆତ୍ମକୁ ଲେଖି । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୧୨ ।

ବୋଲନ୍ତି ଶ୍ୟାମା ଶୁଣ ମନ୍ଦୁକୁମାରୀ
 ଚଳ ଗୋ ରୁମ୍ଭେ ଦ୍ଵାରକା,
 ପ୍ରଭୁ ଆଗେ ଆମ୍ଭ ଅବସ୍ଥା କହବା
 ଗାୟେଣୀ-ଗଣେ ନାହିଁକା । ନା ଗୋ ସ୍ଵେ । ୧୩ ।
 ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ଚଳିଲେ ମାୟାନାଶ
 ବିଚିତ୍ର ବେଶ ବନାଇ,
 ଅଦ୍ଵିତୀୟ ଦ୍ଵାରାବତୀ ମିଳିଲେ
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯାଇଁ । ନା ଗୋ ସ୍ଵେ । ୧୪ ।
 ଦେଖିଣ ଶ୍ରୀପତି ଭଲସିଲ ମତି
 ଗାୟେଣୀଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ,
 ଏ ତ ମୋତେ ଗୋପୀ ପ୍ରାୟେକ ଦିଶି
 କାହୁଁ ଅଛଲେ ଚଳାଇ । ନା ଗୋ ସ୍ଵେ । ୧୫ ।
 ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କି ଗୁଣ ଠାରିଲେ ଗୋପାୟି
 ଗାୟେଣୀଙ୍କି ରାଜ ପୁତ୍ର,
 ଶୁଣି ରୁକ୍ମିଣୀ ହୃଦୟ ପଶୁରନ୍ତି
 (ଆଗୋ) ରୁମ୍ଭେ କାହୁଁ ଆସିଅଛ । ନା ଗୋ ସ୍ଵେ । ୧୬ ।
 ନାମ ରୁମ୍ଭେ କିଏ କି କାର୍ଯ୍ୟେ ଆସିଛ
 କି କି ଗୁଣ ରୁମ୍ଭେ ବହୁ,
 ଶୁଣି ଗାୟେଣୀ ଅଳ୍ପ ହୋଇ ହସନ୍ତେ
 ଲାଗିଲ ସବୁନ୍ତି ମୋହ । ନା ଗୋ ସ୍ଵେ । ୧୭ ।
 ଶୁଣ ପାଟିରାଣୀ ମୋ ନାମ ଅର୍ଜୁନ
 ମାତା ମୋ ଶ୍ୟାମା ଗାୟେଣୀ,
 ଦୂତା ଗାୟେଣୀ— ଦୁହୃତା ସହଚରୀ
 ଏ ମୋର ସାନ ଭାୟେଣୀ । ନା ଗୋ ସ୍ଵେ । ୧୮ ।

୧୪—୩:—ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟ (ଗ) ଅଦ୍ଵିତ (ଖ) ।

୧୮—୪—ସାନ ବାୟେଣୀ (ଚ), ଭାୟେଣୀ (ଘ) ।

ଆର ସାନ ମା ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଗାୟେଣୀ
ହିଅ ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରମାଳା,
ତା ତହୁଁ ସାନ ଗାୟେଣୀ ଚକ୍ରେଣୀ
ନଇନା ତା ଚକ୍ରଶାଳା । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୧୯ ।
ଆର ପପତଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ନାମ
ହିଅ ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବା,
ମଦନା ସୁନ୍ଦରୀ ଦୁହଡ଼ା ମଦନା
ମଦନେ ଉନ୍ନପ୍ରସ୍ଥ । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୨୦ ।
ଶ୍ରୀୟା ଗାୟେଣୀ ନଇନା ଏ ଶ୍ରୀମତୀ
ମଧୁମତୀ ହିଅ ମେଧା,
ଗଣିରେଣା ତହୁଁ ଗଣିପ୍ରସ୍ଥ ନାତି
ହରିପ୍ରିୟାରୁ ହରିଦ୍ରା । ସେ ଗୋ ସ୍ୱେ । ୨୧ ।
ଆମ୍ଭ ପିତାଙ୍କର ଏ ଦଶ ଉତ୍ତରେ
ଅଛନ୍ତି ବହୁ ବନିତା,
ମୋର ଜନନୀଙ୍କି ଠାକୁରାଣୀ-ପଣେ
ସେବନ୍ତି ସର୍ବ ସାବଜା । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୨୨ ।
(ରୁମ୍ଭେ ଯେମନ୍ତେ ସର୍ବରାଣୀ ଉପରେ
ଠାକୁରାଣୀ-ପଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
ଆମ୍ଭ ମାତା ସର୍ବ— ସାବଜା ଉପରେ
ମୁର୍ଦ୍ଦନ-ମଣିମୁକୁଟ । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୨୩ ।)
ସହଚରୀ ମାତା ଦୁତିନା ଗାୟେଣୀ
ମୋର ଜନନୀର ସଖୀ,
ଏ ଅଷ୍ଟ କୁମାରୀଙ୍କ ମାତା ଉପରେ
ଆଉ ଅଷ୍ଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲେଖି । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୨୪ ।

୧୯—୪ :—ଚିତ୍ରକଳା (ଗ) ।

୨୨—୪ :—ସେବନ୍ତୁ ସେ ସର୍ବମାତା (କ, ଖ, ଗ) ।

ଯମୁନା ତଟେ ବୃନ୍ଦାବନ ନିକଟେ
 ଗୋପ ବୋଲି ପାଟଣା ସ୍ବେ,
 ସେ ସ୍ଥାନେ ସକାଳ ପିତା ପଳାଇଲେ
 ଦାରୁଣ ଏଡ଼େ ନିର୍ଦ୍ଦୟେ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୩୧ ।
 ମାତାମାନେ ତାକୁ ଝୁରି ଝୁରି ଶୀନ
 ନ ପାରନ୍ତି ଗାଇ ବାଇ, କଲ୍ୟାଣ ।
 ଧର୍ମ କର ଗୋପେ ଗୋଆଳେ ପୋଷନ୍ତି
 ମନରେ ସୁଦୃଢ଼େ ନାହିଁ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୩୨ ।
 ଉନ୍ମୁର ଦାନପଣେ ଡାକ ବାଜଇ
 ଶୁଣି ପେଟି ଦେଲେ ମାସ୍ବେ,
 ଆତ୍ମ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଦେଖି ଦାନ ଦେବ
 ଜଣାଅ ରାଜାଙ୍କ ଠାସ୍ବେ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୩୩ ।
 ଶୁଣି ବୁଲୁ ଶୀ ପଦ ପଶୀମାନକୁ
 ବୁଝି ପ୍ରମୁଦୁତ ହୋଇ,
 ପ୍ରଭୁ ବୋଇଲେ ଲେ କି କି ନୃତ୍ୟ ଗୀତ—
 ବିଦ୍ୟାରେ କୁଶଳ ରୁଦ୍ଧ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୩୪ ।
 ଗାସ୍ବେଣୀ ବୋଇଲେ ଶୁଣ ମହାରାଜା
 ସବୁ ନୃତ୍ୟ ଆନ୍ତେ ଜାଣି,
 କନାଇ ରାଧିକା ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବନ୍ଧୁ
 ଆବର ନାଟ ନ ମଣୁ । ରାଜନ ହେ । ୩୫ ।
 ସ୍ବେତେ ବୋଲି ପଦ୍ମ-ରଞ୍ଜିତ ପ୍ରବନ୍ଧେ କୁମାରୀ
 ରହିଲେ ବିବିଧ ବେଶ,
 ଅର୍ଚ୍ଚନା କ ରାଧା ରୂପେ ପକ କର
 ଆରମ୍ଭିଲେ ନୃତ୍ୟ ରସ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୩୬ ।

୩୧—୩ ?—ସ୍ଥାପନା ପିତା (କ, ଖ) । ୩୨—୧—ଘେବେଲି ରଙ୍ଗ
ପ୍ରବନ୍ଧେ କୁମାରୀ—ଘ; ଶୁଣି ପ୍ରବନ୍ଧେ—ଛ ॥

ତାଳ ମଦଳ ରଜାଃ ସନ୍ତ ବନାଇ
 ଗାଇଲେ ସୁସ୍ତରେ ଗୀତ,
 ଗୀତ ଚୁହାଇ କଗନ୍ନାଥେ ବୋଇଲେ
 ନୋହୁଲୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ନୃତ୍ୟ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୩୭ ।
 ରାଧିକା ରହୁ କହ୍ନାଇ ନ ରହଲେ
 ଏ କରି ନୃତ୍ୟର ସୁଖ,
 ଗାୟେଣୀ ବୋଇଲେ କହ୍ନାଇ ରାଧିକା
 ସହଜେ ବିଛେଦଦୁଃଖ । ରାଜନ ହେ । ୩୮ ।
 ପୁଣେ ସେ ନୃତ୍ୟ— ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଥିଲୁ
 ଏବେ ସେ ସୁଖ କାହିଁହୁ,
 ଆମ୍ଭ ପିତାମାତା ପ୍ରାୟେକ ହୋଇଣ
 ତାଙ୍କ ବିଛେଦ ହୋଇଛି । ରାଜନ ହେ । ୩୯ ।
 ତେଣୁ କେବଳ ପୁଣ ସୁଖ ସୁମର
 ପ୍ରଥମେ ରହନ୍ତି ଏହା,
 କହ୍ନାଇ ରାଧିକା ବିଛେଦ ପ୍ରବନ୍ଧ
 ଏଣିକି ରହୁଁ ତାହା । ରାଜନ ହେ । ୪୦ ।
 ହୁଅ ଦେଖିବା ବୋଲି ପ୍ରଭୁ ବୋଇଲେ
 ଅର୍ଚ୍ଚନା ରହୁଲୁ ନୃତ୍ୟ,
 ଚିତ୍ତକେ ତର୍କନା କଟି କରେ ଦେଇ
 ଭ୍ରମିଲୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେମନ୍ତ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୪୧ ।
 ବିଚିତ୍ର ଗତି ଆଡ଼— ଚିତ୍ର ମାରିଣ
 ଗଗନେ ପଶିଲୁ ଯାଇଁ,
 ବିଜୁଳି ବେଗେ ଆକାଶୁ ଖସି ଆସି
 ପାଦ ଝମକିଲୁ ଭୁଇଁ । ନା ଗୋ ସ୍ବେ । ୪୨ ।

ଗାବନ୍ତି ବାବନ୍ତି ପଡନ୍ତି ଜଡନ୍ତି

ନାଚନ୍ତି କାନ୍ତି ଛଟା,

ସକଳା ବୋଇଲେ ଏତେବେଳେ ହସି

ବିଛେଦ ପ୍ରବନ୍ଧ ଭେଟା । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୪୩ ।

ଗାଇଲେ ଗାୟେଣୀ ବିଚିତ୍ର କାହାଣୀ

ଗୋପପୁର କଥାମାନ,

କୃଷ୍ଣ ଗଲ ଦିନୁ ସମସ୍ତେ ନିର୍ମାଣୀ

ଭାଙ୍ଗୁ ନ ସରଇ ଦିନ । ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୪୪ ।

ଅଧିକ୍ରମ ବନେ ବୃଷଭାନୁ ଘର

ବିବିଧ ରହେ ଘଟଣ,

ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର ବନେ ନନ୍ଦ ରହୁପୁର

ଭାଜି ହେଲ ରଣଭଣ । ଦଇବ ହେ । ୪୫ ।

ପଟା ମଣ୍ଡୋଇ ଦୁମ୍ଭ ଦୁମ୍ଭ ଭଜିଲ

ଭଜିଲ ନାଟ-ମନ୍ଦର,

ଭଦ୍ର ଚଉପାଡ଼ି ରପୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲ

ବଢ଼ିଲ ଅଟାଳି ପୁର । ଦଇବ ହେ । ୪୬ ।

ହୋଷ ଗବାକ୍ଷ ମେଘନାଦ ଭଜିଲ

ଭଜିଲ ଜନ୍ମ ମଣ୍ଡୋଇ

ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ପୁର ବଢ଼ି ପଡ଼ିଲ

ଦେଖିଲେ ତର ମାଡ଼ିଲ । ଦଇବ ହେ । ୪୭ ।

ଜଗତା ଘର ନଳ— ରହୁ ମନ୍ଦର

ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଲ ବଢ଼ି,

ବିବିଧ ରହୁ ପାଶାଣ ପାଲଟିଲେ

ସେ ଯଇ ଠାବରେ ପଡ଼ି । ଦଇବ ହେ । ୪୮ ।

୪୮—୪:—ଠାବେଣ (କ) । ୪୭—୮:—ସନ୍ଦେଇ ଗଲେ (କ) ।

୪୭—୯:—ପଟା ମଣ୍ଡୋଇ (ଖ, ଗ); (୪୬-୪) ଭଜିଲ ଅଟାଳି ପୁର (କ, ଖ)

ମୁକ୍ତାନ୍ଧ ପୁର ନକ୍ଷତ୍ର ପ୍ରାୟେକ
ଗଗନେ ସମ୍ଭାଇ ଗଲେ,
ଗୋପ ଲୋକ ଶୋକ କହୁଁ ନ ସରଇ,
ଏଡ଼ି କର୍ମ ହରି କଲେ । ଦଇବ ହେ । ୪୯ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ପୁର ବଜୟା ନବର
ଅବାସେ ପଡ଼ିଲ ଭଳି
ଗୁଣିଧ୍ୟ ପୁର ମଦନ-ମଦର
କେବଳ ଅଛି ଆଉଜି । ଦଇବ ହେ । ୫୦।

ଗୁହେ ନ ପଶନ୍ତି କେଶ ନ ବାନ୍ଧନ୍ତି
 ନ ପିନ୍ଧନ୍ତି ଝିନବାସ,
 ନ ଶାନ୍ତି ଅନ୍ଧ ନ ବୁଡେ ଭୋଜନ
 ଢେଙ୍କିଲେ ଜୀବନ ଆଶ । ଦଇବ ହେ । ୫୧ ।

କେବଳ ଆସିବା ପ୍ରତିଆଶା ଥିଲା
 ଯିବାବେଳେ ନହୁଥିଲେ,
 ଦ୍ଵାରକା ବିଜୟେ ବାରତା ପାଇଣ
 ନିଶିତ ହୋଇ ରହିଲେ । ଦଇବ ହେ । ୫ ।

ବିଭୁରିଲେ ନିକି ନୃପକ୍ଷେପା ତେଜି
ସୁରଭି ରଖିବେ ଆସି,
ଦେବ ରାଧି ପଞ୍ଚ ସତ୍ତ୍ୱ ତେଜି କି ସେ
ବରଜ ସତ୍ତ୍ୱରେ ବସି । ଦଇବ ହେ । ୫୩ ।

ନରକରେ ଗୋପ କୁମାରେ କାନ୍ଦନ୍ତି
ତରୁ ଲତା ଗଣ ରୁହେଁ,
ସୁରଭିବୃନ୍ଦହିଁ ତୃଣ ନ ଚରନ୍ତି
ନ ଦ୍ୟନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀର ଦୁଃଖାଇ । ଦଇବ ହେ । ୫୪ ।

ଗୋପୀମାନେ ଘର ତେଜ ମୋହୁର

କାହିଁ ନ ପାରିନ୍ତି ରହି,

କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଘୋର ଅରଣ୍ୟେ ପଶନ୍ତି

ସେସନେ ବୁଲନ୍ତି ବାଇ । ଦଇବ ହେ । ୫୫ ।

ତରୁ ଲତା ଗୁହୀ ସେଦନ କରନ୍ତି

ହା କୃଷ୍ଣ ହା କୃଷ୍ଣ ବୋଲି,

ବୀଡ଼ା ସ୍ଥାନ ଗୁହୀ ଉଠନ୍ତି ବୋବାଇ

ଅଛ କି ହେ ବନମାଳୀ । ଦଇବ ହେ । ୫୬ ।

ନାହିଁତ ବୋଲି ମନ୍ତ୍ରକେ କର ମାରି

ପଡ଼ନ୍ତି କରୁଡ଼ି ହୋଇ,

ଧାଇଁ ପଡ଼ି ସଖୀ କୋଳ କର ଧରି

ସେହି ଉଠଇ ବୋବାଇ । ଦଇବ ହେ । ୫୭ ।

ଛୁଡ଼ି ଛୁଡ଼ି ସଖି ମୁଁ ବଡ଼ ନିର୍ମାଣୀ

କେ ମୋତେ ଲେଡ଼ନ୍ତି ଅଛୁ

ସେ ମୋତେ ରଖିବ ଜାଣୁ କି ସଦାତ

କରିଁ ବନେ ଲୁଚିଅଛୁ । ଦଇବ ହେ । ୫୮ ।

ତୋତେ ଭାଲିବୁ କି ମୋତେ ସମ୍ଭାଳିବୁ

ଛୁଡ଼ି ମେଲ ମୋର ଆଶ,

ପାରିଲେ ଯାଇଁ ଗୁଆକୁ ସମ୍ଭାଳ, ଯା

ନକି ହୋନ୍ତି ପ୍ରାଣ ନାଶ । ଦଇବ ହେ । ୫୯ ।

ସଖୀକି ସମ୍ଭାଳି ଆସନ୍ତେ ସଜନୀ

ଯମୁନା-ସୁଲିନ-ବନେ,

ଦେଖିଲେ ଗୁଆକା ଏକାନ୍ତେ ଭାଲନ୍ତି

ବସିଣ କେଲି ସଦନେ । ଦଇବ ହେ । ୬୦ ।

ଖୋଜି ଖୋଜି ବନେ ଶରଦ ସୁନ୍ଦରୀ
 ସେହୁ ମିଳିଗଲା ଆସି,
 ସଖୀ ମୁଖ ଚାହିଁ ଲେଖକ ବହୁଳ
 ଶଶୀ କି ସୁଧା ବରଷି ? । ଦଇବ ହେ । ୬୧ ।
 ସେ ସେଣେ ଥିଲେ । ଯୁବଗୟତ୍ରୀ ଆସି
 ବେଢ଼ି ବସିଲେ ପାରୁଣ,
 ହା କୃଷ୍ଣ ହା କୃଷ୍ଣ ବୋଲି ସବ ସଖୀ
 ମୁଣେ କଲେ ଉଡ଼ି ଘୋଷ । ଦଇବ ହେ । ୬୨ ।
 ରାଧାରମଣ ଅର— ବିନ୍ଦୁ ଚରଣ
 ବିନ୍ଦୁ ନୋହେ ଆନ ଗତି,
 ମନ ଲେଖନ ଶୃଙ୍ଗେ ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ର
 ବୃଷଭାନୁ-ସୁତା-ପତି । ଦଇବ ହେ । ୬୩ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ନବନ ଗ୍ରନ୍ଥେ,
 ଦ୍ଵାରକାମଣ୍ଡଳେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ବନ୍ଦେ,
 ଦଶମ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ବିଚିତ୍ର
 କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଅନାଦି ଅବ୍ୟୟ । ୬ ।

—୫(୦)୫—

ଦିନିମ ନିବନ ଛାନ୍ଦ

—*—

ତାଳ ଝୁମି, ତୁଳାଭିଶା ବାଣୀରେ ଗାଇବ ।

ରାମ—ମନ୍ଦାର ।

ଚରଣ ଅରୁଣ ରଜେ,

(ତହିଁ) କନକ ନୁପୁର ସାଜେ,

କଟି କିଙ୍କିଣୀ-ଘଣ୍ଟି ଠଣରଣ କଙ୍କଣ ଝଙ୍କ ବାଜେ ।

(ଗୋ) ସଖି ରୁ ଯାଉ କିନା,
 କନାଇ ପାଶକୁ ଯାଉ କିନା,
 ରତନ ବସନ ହାର କଙ୍କଣ ଯାହା ମାଗୁ ତାହା ନଈ କିନା । ୧ ।
 ସଜଳ ଜଳଦ କାନ୍ତି,
 ନାଲମଣି ଜିଣି ଭାନ୍ତି,
 ଅମଳ କମଳ ମୁଖ ମଞ୍ଜୁଳ ଅଳିକ ଅଳକାପନ୍ତି,
 ଗୋ ଦୂତ ରୁ ଯାଉ କିନା । ୨ ।
 ଅରୁଣ ଅଧର ରାଜେ,
 ମୁରଲୀ ମଧୁର ବାଜେ,
 ନାସେ ମୋତିବର ଗଗନେ କି ଶୁଦ୍ଧ ଅଧରପରେ ବିରାଜେ,
 ଗୋ ସଖି ରୁ ଯାଉ କିନା । ୩ ।
 ଭାଲେ ଚନ୍ଦନର ବିନ୍ଦୁ,
 (ଗୋ) ନିବିଡ଼ ଜଳଦେ ଇନ୍ଦୁ
 ମଣ୍ଡିତ କୁଣ୍ଡଳ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ଚଣ୍ଡ କରଣି ନନ୍ଦୁ,
 ଗୋ ଦୂତ ରୁ ଯାଉ କିନା । ୪ ।
 କୁଟିଳ ବୁ ଗୁଳ ଚୁଲେ,
 ରହୁତ ବିବିଧ ଫୁଲେ,
 ବାସେ ଝଲମଲ ମୟୁରପୁଚ୍ଛ ମଉ ମଧୁକର ଭୁଲେ,
 ଗୋ ସଖି ରୁ ଯାଉ କିନା । ୫ ।
 ମୋତେ ସଜ କର ସଖି,
 (ମୁଁ) କହ୍ନାଇକ ଯିବ ଦେଖି,
 ମୁରଲୀ ବଜାଇ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ କରି ଦୂରୁଁଠାରୁ ଆଇଁ ଆଖି ।
 ଗୋ ଦୂତ ରୁ । ୬ ।

କଙ୍କଣ ଝଣ ବାଜେ [ଚଢ଼]; ୧-୩) ଗୋ କହ୍ନାଇ ଆଗରେ କହୁ କିନା
 [କ], ମୋପାଇ କୁହୁକ୍ତ କହୁ କିନା (ଘ) ।

୧-୧:—ଭ୍ରାନ୍ତି ପ୍ରାୟ ସବୁ ପୋଥିରେ

ମୋର ଚରଣେ ଦିଅ ପାଦୁକ,
 (ମୁଁ) ବନେ କରୁଥିବି ଧାରଣ
 ପାଦ ଶୁଣି ଶୁଣି ବେଦ ଶୁଣି କହ୍ନାଇ ଆଦୃଷ୍ଟ ବାଦୁକ ।
 ଗୋ ସଖି ତୁ । ୭ ।

ନେତପିନ୍ଧିବା ମଣ୍ଡାପଡ଼ିବା,
 (ମୁଁ) କହ୍ନାଇଁକି ଯିବି ଲୋଡ଼ିବା ।
 ଖଞ୍ଜି କରେ ରୁଡ଼ି ଗୁଞ୍ଜରବନ୍ଧ ସମନାଥ ଗରଗଡ଼ିବା ।
 ଗୋ ଦୁଇ ତୁ । ୮ ।

କୁଣ ଦାମ ପରି ବିଦ,
 (ମୋର) ବାଦୁଟି ଉପରେ ବାନ୍ଧ
 ଶ୍ରବଣେ ଭର ମୋ ଝଲକ ଚକ ଫେରତା ମୁକୁତାବନ୍ଧ ।
 ଗୋ ସଖି ତୁ ଯାଉ କି ନା । ୯ ।

(ମୋର) ମୁକୁତା ପାଞ୍ଚଗୋଟିଆ,
 (ଖଞ୍ଜି ଦେ) ମୋର ନାପାପୁଟିଆ,
 (ମୋର) କହ୍ନାଇ ପାଗକୁ ବାଜି ଯାଉଥିବି ଝମକ ଝମକ ଝଙ୍କିଆ ।
 ଗୋ ସଖି ତୁ । ୧୦ ।

ଏତେ କହି କରି ବାଳୀ,
 ମୋହେଣ ପଡ଼ିଲା ତଳି
 ଧାଇଁ ଧରି ସଖି ରୋଦନ କରନ୍ତି ଆଲଟ ଗୁମର ତାଳି ।
 ଗୋ ଦୁଇ ତୁ । ୧୧ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦ ବାଦ୍ୟ,
 ଗଗନେ ଉଡ଼ୁଲେ ନାଦ
 ଦେବ ବହେ ପ୍ରଭୁ କେବେହେଁ ନୋହୁବ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ବଜେଦ । ୧୨ ।
 ଭାବି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀ ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧେ,
 ରାଧାକାମିନୀପ ଗୋପୀ ବିଳାପ ବନ୍ଧେ,

ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ପ୍ରସାଦ,
କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଶ୍ରୀ ମୁଖ ପ୍ରଭୁ ଆପ । ୧୦ ।

—୫)୦(୫—

ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଦ ।

ଶ୍ରୀ — ମଙ୍ଗଳଧନାଶ୍ରୀ

ଏଥୁଅନନ୍ତରେ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ଵାରାବତୀରଣେ,
ରହୁଥିବାପରେ ବିନେ ପଲଙ୍କ ଉପରେ । ୧ ।
ଯୁବତୀପୁତ୍ର ବେଦିଅଛନ୍ତି ପାରୁଣେ,
ପମୟେ ବେଦିଲେ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟରସେ । ୨ ।
ଗାୟତ୍ରୀଙ୍କ ଗତି ଶୁଣି ଶୁଭୁଷ୍ଣ ଭରଣ,
ଦେଖିଣ ନ ଟଳେ ମନ ଲେଚନ ସେ ଅଙ୍ଗ । ୩ ।
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ମୋହ ଯାଇ ଗଡ଼ନ୍ତି ମୁଗୁର,
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଉଠି ଗାୟତ୍ରୀଙ୍କି ତଳେ କରି । ୪ ।
ଗାବନ୍ତି ଗାୟତ୍ରୀ ଯିଏ ବାବନ୍ତି ସେ ଯାହା,
ହସ୍ତ ପାଦ ଯେନ ବାଣ୍ଟି ଦେଖାବନ୍ତି ତାହା । ୫ ।
ନୟନର ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖି ହୃଦୟ କାତର,
କାନ୍ଦନ୍ତି କାନ୍ଦନ୍ତି ଛବି ବିଚିତ୍ର ଶୂରୁର । ୬ ।
ତାଳ ତାନ ମାନ ଘଷ୍ଟ ଘୋର ଏ ମୁର୍ଚ୍ଛନା
ଉପାଙ୍ଗ ମର୍ଦ୍ଦଳ ସ୍ଵରମଣ୍ଡଳ ଏ ବାଣୀ । ୭ ।
ପିନାକ ଅମୃତ ରସା ତମ୍ଭି ଯେ ଦୋଷର,
ଝଙ୍କାର ଉଝାର ନାଦେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡି ପୁର । ୮ ।

ଗାବନ୍ତି ସ୍ବଧିକା ବନେ ମୋହର ପ୍ରଳାପ,
 ବ୍ରଜବଧୂବୃନ୍ଦ ବେଢ଼ିକରନ୍ତି ବଳାପ । ୧ ।
 ଗୋପେଶ୍ବର ନାମେ ବନମଧ୍ୟେ ମହାଦେବ,
 ପାଦପଦ୍ମ ପଦ୍ମେ ହର କୀର୍ତ୍ତା ରଜ ଶୁଭ । ୧୦ ।
 ଗୋପୀଙ୍କ ରୋଦନ ସ୍ବର ପୁରସ ପୁରାଣୀ,
 ଶତ ସରସ୍ବତୀ ବାଣୀ ଗୀତ ସ୍ବର ଜଣି । ୧୧ ।
 କୀର୍ତ୍ତାଭଙ୍ଗ ହୋଇ ହର ପାଦପଦ୍ମ ଉଠିଲେ,
 ଗୋପୀଙ୍କ ରୋଦନଶ୍ରବଣେ ବଳୟ ସେ ନଲେ । ୧୨ ।
 ଉଦ୍ଧାତେ ରହୁଲେ ହର ଧନଳ ମୁରତି,
 ପାଦପଦ୍ମ ମିଳିଲେ ଯାଇଁ ଗୋପୀଙ୍କର କତି । ୧୩ ।
 ନ କର ସନ୍ତାପ ରୁଦ୍ଧେ ପକଳ ଯୁବତୀ,
 ନିକଟେ ଆସିବେ ମାଏ ରୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣପତି । ୧୪ ।
 ଏତେ କହୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଲେ କାମାକ୍ଷୀ,
 ତନ୍ତ୍ରତଣ ଚେତନା ପାଇ ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତି ମୁଗାକ୍ଷୀ । ୧୫ ।
 ମନେ ବିଶ୍ବରଲେ ଏ ତ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ କାମିନୀ,
 ନିଷ୍ପଦେ ଆସିଣ ସ୍ବଳେ ଦୁଖର ନାଶିନୀ । ୧୬ ।
 ମହାବ୍ରତ ପୀଠ ଅଷ୍ଟଦଳଦ୍ବାରେ ସ୍ଥିତି,
 ବନ ଉପବନ ମଧ୍ୟେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ବସନ୍ତି । ୧୭ ।
 ମହାଶୟ ପ୍ରିୟା ଏ ଅନାଦି ଆଦିନାଶୀ,
 ଏହାଙ୍କ ପ୍ରସନ୍ନେ ପଦ ଦୁଖ ହୋଏ ପାଶ । ୧୮ ।
 ଏହାଙ୍କୁ ଅର୍ଚ୍ଚିଣ ପୁଷ୍ପ ଜଣାଣ ସେ ଦଲେ,
 କୃଷ୍ଣ ପତି ପାଇଥିଲି ପୁଣ୍ୟର ସେ ବଲେ । ୧୯ ।
 କର୍ମର ଅବଲେ ଧର୍ମ ହରାଇଲି ଏବେ ।
 ପାଲଟି ରହୁବ ପିଠି ଦେଲି ଧର୍ମ ଯେବେ । ୨୦ ।

କେ ଆମ୍ଭର ଲକ୍ଷ୍ମଣୁ ଦେବତା ହୋଇବ,
 କାହା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ଧ ଦବ୍ୟ ନେତନ ପାଇବ । ୧ ।
 ତ୍ୟାଗିଲ ଟିଣ୍ଡରେ କେନ୍ଦ୍ର ପୁରୋଦର ପ୍ରାଣ,
 ନିର୍ମାଣୀ ପରାଣୀ ଆମ୍ଭେ ତାହାରେ ଶରଣ । ୨ ।
 ଶରଣତାରିଣୀ ସେ ଅନାଦ ହରପ୍ତିସା,
 ଅନାଥନା ଦେଖିଣ ସେ କରଗଲେ ଦୟା । ୩ ।
 ତାହାଙ୍କ କୃପାରୁ ନଷ୍ଟେ ପାଇବୁ ମୁରାରି,
 ପୁଣି ପ୍ରତିଆଶା ଧରି ମନକୁ ତଥାରି । ୪ ।
 ବାଧନା ବୋଇଲେ ପଣି ଶୁଣ ମୋ ବଚନ,
 ପତେକ ଆସିବେ ହରି ଥିବ ଏ ଜୀବନ । ୫ ।
 ପ୍ରାଣ ସମ୍ଭାଳିବା ଦେହେ ବହୁତ ପଦେହ,
 କଷ୍ଟ ବିନ୍ଦୁ ଛଣେ ଏଥେ ନ ଲଗଇ ମୋହ । ୬ ।
 କଷ୍ଟ ଦେହ ଇଚ୍ଛି, କୃଷ୍ଣ-ପୁଣ ଲଭ ଅର୍ଥେ,
 କୃଷ୍ଣ ବିନ୍ଦୁ ଜୀବ ଥିବ କାହାର ନିମନ୍ତେ । ୭ ।
 ସେ ତେଣେ ଝିଙ୍କଇ ଆମ୍ଭେ ଏଣେ ଝିଙ୍କି ଧରି,
 ଝିଙ୍କିଝିଙ୍କି ହ୍ରାସ କେତେବେଳେ ରଖିପାରି । ୮ ।
 ନୟନୁ ଉପୁଡ଼ି ଗଲ ନିଲନ ଡାକ୍ତରୀ,
 ଆବୋର ରହୁଛି ସେ ଲଗିବ ବୋଲି ପୁଣି । ୯ ।
 ପୋଡ଼ୁ ଏ ଜୀବନ ପଣି ରହୁଛି କପାୟ,
 ବିଅର୍ଥ କାରଣେ ଏଥେ ହନୁ ପନୁ ହୋଇ । ୧୦ ।
 ହରି ବିନ୍ଦୁ ନ ଭୁଲଇ କେଉଁଠିହି ରଥ,
 ବିବିଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅନୁ ଲଗଇ ସେ ବିଷ । ୧୧ ।

୧୭—୧ :—ଏ ଦେହ ରଖିଛି କୃଷ୍ଣ (ଗ),

୩୦—୨ :—ହନୁ ପନୁ (ଗ, ପ) ।

୩୧—୧ :—କେଉଁଠିହି (କ, ଗ) ।

ଯେବଣ ଯମୁନା ନଦୀ ଜଳ ପରିମଳ,
 ଭୀଷମେ ଶରଣେ ଆସି କରଇ ଶୀତଳ । ୩୨ ।
 ସାତ ଶଶି ଗଙ୍ଗାବାଣ ମୈଶାକ ପଇଡ଼,
 ଜୟର ମରିଚ ପୁକୁ ସାଦରସ ବଡ଼ । ୩୩ ।
 ସେ ଜଳ ପିଇଲେ ଏବେ ଆସି ବଇକୁଳ,
 ମଳୟ ପବନ ବଢ଼େ ଅଗ୍ନି ସମ୍ଭୂଳ । ୩୪ ।
 ଯେବଣ ବନରେ ପଶି ସବଦୁଃଖ ହରି,
 ସେ ବନ ହୋଇଲ ଏବେ ପ୍ରାଣକୁ ବଇଶ । ୩୫ ।
 ଯେବଣ ସୁସାଦ ପକ୍ଷ୍ମଳେ ମନ ଲୋଷି
 ସେ ଫଳ ଦେଖିଲେ ଏବେ ଉଦୁଗର ଆସି । ୩୬ ।
 ଯେବଣ କୁସୁମ ଗନ୍ଧେ ନାସିକା ସନ୍ତୋଷ,
 ସେ ଗନ୍ଧ ହୋଇଲ ଏବେ ପ୍ରାଣକୁ ପରସ । ୩୭ ।
 ଯେବଣ କୋକିଳ ସ୍ଵର ଶୁଣି ତ ଶରଧା,
 ସେ ସ୍ଵର ଫୁଟାଇ ଏବେ ହୃଦେ କୁଳବାଧା । ୩୮ ।
 ଯେବଣ ମୟାଣ ଦୂରୁ ତେଜଇ କମାଣ,
 ଅହଙ୍କାରେ ମାରେ ଏବେ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ବାଣ । ୩୯ ।
 ଏତେ ଅରଣ୍ୟରୁ ବଢ଼ି ଥିବା ଗୋ କେମନ୍ତେ,
 ପଡ଼େହେଁ ଆସିବେ କି ରୁକ୍ମିଣୀଦେବୀ-କାନ୍ତେ । ୪୦ ।
 ଦୂତକା ବୋଇଲେ ଯାହା କହିଲେ ଭବାନୀ,
 ସେ କାହୁଁ ହୋଇବ ଆନ ଶୁଣିମା ପକ୍ଷିନୀ । ୪୧ ।
 ଅବଶ୍ୟ ଆସିବେ ହରି ଏ କଥା ପ୍ରମାଣ,
 କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ରୁଦ୍ଧେ ଥିବ କର ମନ । ୪୨ ।

୩୨—୨:—ବିରସ ମତରେ ଆସି କରଇ ବିକଳ (କ) । ୩୬—୨:—

ଉପକାର (କ) ୩୯—୨:—ଏବେ ସେ ଶର ମଦନ (ଗ) । ୪୧—

୨:—ଶୁଣିମା ଗୋପାଣୀ (ଚ)

ଏବେ ଠାକୁରାଣୀ ବିଜେ କର ଗୋ ପଦନେ,
 ପମସ୍ତେ ମିଳନ୍ତୁ ଯାହିଁ ଯେ ଯାହା ଭୁବନେ । ୪୩ ।
 ଭୋଜନ ଯତନେ ତନ୍ତୁ ପୁଷ୍ପ କର ପଣି,
 ଅଦୃଢ଼ ଅଧିର୍ଯ୍ୟ ଗୋ ନୋହୁବା ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି । ୪୪ ।
 ଏତେ ବୋଲି ସୁଶୀତଳ ଜଳେ ମୁଖ ଧୋଇ,
 ଅସ୍ଥଳେ ପୋଛୁଣ ବାଳୀ ବିଞ୍ଚଣୀ ବିଞ୍ଚଇ । ୪୫ ।
 ବେନ ପାରୁଣରେ ଘଣ୍ଟି ବାହାଲୁଦ ଦେଇ,
 ବୃନ୍ଦାବନ ମନ୍ଦିରକୁ ଆଶନ୍ତୁ ଚଳାଇ । ୪୬ ।
 ମାଳଶା ମନ୍ଦିନ ପାରି ପୁର ପଟ ଗୋରା,
 ଅମୃତ ମଣୋହ ତାକୁ କରାଇଲେ ନେଇ । ୪୭ ।
 ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବିଜେ କରଇ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ଆଜ୍ଞା ମରି ବିଜେ କଲେ ଯେ ଯାହାର ପୁଣ୍ୟ । ୪୮ ।
 ସ୍ବାହାନ ଭୋଜନ ପାରି ଯେହୀମତ ରହି,
 ଶଶେ ଶଶେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆସିବା ବାଟ ଚାହିଁ । ୪୯ ।
 ଶ୍ରୀରାଧାପତି ଚରଣେ ନିରନ୍ତରେ ଆଶ,
 ଶରଣ ମାଗଇ ଦେବ ଦୁଇ ଭ ଯେ ଦାସ । ୫୦ ।
 ଇତି ଶ୍ରୀ ରାହୁଣ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ଏକାଦଶ ଛନ୍ଦେ,
 ଗୋପିକା ବେଦନେ ଉପାପ୍ରଦନ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧେ,
 ଦ୍ଵାଦଶ ଛନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ଆଶୁର
 କହୁବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ପ୍ରଭୁ ଏଥର ଯେ ବିଭୁର । ୫୧ ।

— ୦ —

୪୧ ୨:—ଶୁଣିମା ଗୋପାଣୀ (ଚ) । ୪୪—୨:—ଅତି ଅଧର୍ଯ୍ୟ
 (ଖ, ଗ) । ୪୭—୧:—ବାହାଲୁଦ (ଖ, ଗ ଛ), ବାହାଲୁର (ଚ) ବାହାଉର
 (ଘ) । ୪୭—୨: ଆପନ୍ତ ଚଳାଇ (ଘ, ଚ) । ୪୭—୧:—ମନ୍ଦିନ କର
 (ଖ, ଗ, ଚ) ।

ଦ୍ରାବଣ ଛାନ୍ଦ ।

✽୦✽

ରାଗ—କରୁଣା ଶ୍ରୁତିଆର

ମହା ଶ୍ରୀପଦ ରୁରୁ ବୈଶାଖର ଶେଷ,
ବହୁଳ ଝଞ୍ଜା ପବନ କୁଶାନ୍ତ ବତାଣ ।
ପାଚିଲେ ଆମ୍ବ ପଣସ ତାତିଲେ ସଲିଳ,
ଜଳିଲ ଶରୀର ମୋ ଟଳିଲ କଳେବର । ୧ ।
ମୁଁ ଗୋ ମଲ୍ଲି ମଲ୍ଲି ମଲ୍ଲି,
କାନ୍ତ ମୋ ଉପେକ୍ଷି ଗଲେ କରୁଁ ଦୋଷ କଲି । ୨ ।
ଗମ୍ଭୀର ଘରରେ ଗୋ ଶ୍ରୀପମେ ନୋହେ ଶୋଇ,
ଦକ୍ଷିଣ ମେଲ ମନ୍ଦିରେ ପ୍ରଭୁ ପଞ୍ଜେ ରହୁ ।
କର୍ପୁର ଚନ୍ଦନ ସୁଶୀତଳ ଜଳେ ଗୋଲି,
ସାମୀ ପଞ୍ଜେ ବବିଧ ବିନୋଦେ ବୋଲାବୋଲି । ୩ ।
ଫୁଟି ତାଳପତ୍ର ପଣା ପଇଡ଼ କଦଳୀ,
କର୍ପୁର ମରିଚ ଝଣ୍ଡ ସିଙ୍ଗଡ଼ା ତାମ୍ବୁଲି ।
ମଣୋହ କରଣ ହେତୁ ଖୁଆଇଣ ଖାଇ,
ସୁସ୍ଥ ପାଇ ସାମୀ ଭୁଜ ପଞ୍ଜରେଣ ଶୋଇ । ୪ ।
ଶିଷଭ ପଂଶୁ ଶ୍ରେଣୀ ସଖି ଆଷାଢ଼ର ଅନ୍ତେ,
ଶ୍ରାବଣ ପ୍ରବେଶ ଗୋ ଜଳଦ ରୁରୁ ହୋନ୍ତେ,
ଗାଞ୍ଜିଲେ ଗଗନେ ମେଢ଼ୁ ସାଜିଲେ ବରଷା,
କି ଜାଣି ନବିଡ଼ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ନିଶା । ୫ ।
ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଉପରେ ପଡ଼ଇ ଚଡ଼ଚଡ଼ି,
ଚଡ଼ଚଡ଼ି ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଦାତ ପଡ଼େ ମାଡ଼ି,
ବିଜୁଳି ଝମକେ ଗୋ ଚମକି ଉଠେ ହୁସା,
କେପନେ ବହୁବି ମୋର ଚୋଲେ ନାହିଁ ନାହା । ୬ ।

କମଳିନୀ ବିଦ୍ୟାସିଲେ, ଅବନୀ ଉତ୍ସବି,
 ମାତିଲେ ମଣ୍ଡୁକ ଯେ ତାହୁକ ତାକେ ମିଶି,
 ନଦୀ ଯୋଡ଼ି ବଢ଼ିଲେ, ଜଡ଼ିଲେ ସୁନାଗଣ,
 ସୁବେଶ ସୁବଜା କାନ୍ତ ପଥ ଅନୁସରି । ୬ ।
 ପ୍ରବାସୀ ପୁରୁଷମାନେ ସବ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ି,
 ଘରକୁ ଅଇଲେ ପ୍ରିୟା ଗୁଣ ମଞ୍ଜନ ପଡ଼ି,
 ଏକମାତ୍ର ମୋର କାନ୍ତ ନଇଲେ ମୋ ପାଶ,
 ନିଜସ୍ବେ ଜାଣିଲି ମୋର ଭେଜିଲେ ମୁହଁପା । ୭ ।
 ଉଦ୍ଭବର ଅନ୍ତେ ପଶି ଆସିଣ ପଶନ୍ତେ,
 ପ୍ରବେଶ ଶରଦ ରତ୍ନ ପ୍ରଭେନ ଆଦିତ୍ୟ,
 ଗଗନୁ ଝଡ଼ିଲ ହୁମ, ମହା ଫଣୀ ପଶେ,
 ବରଷା ବଞ୍ଚାଇ ମେଘ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ । ୮ ।
 ଉତ୍ତରୁ ଅଇଲ ଶୀତ ବଜାନ୍ତା କୁମାରୀ,
 କାନ୍ତ ଥିଲ କାମିନୀଙ୍କି ଦୂରୁ ଅପସର,
 ଫୁଟିଲେ କୈରବ କିଆଁ ଚନ୍ଦ୍ର କାନ୍ତ ବଢ଼େ,
 ଶ୍ରୋତାଶ୍ରୟ ରତି ଆରତେ ଶ୍ରୋତାଶ୍ରୟ କି ଲେଡ଼େ । ୯ ।
 କାହିଁକି ସରନ୍ତେ ପଶି ମରୁଣିର ଆଶ୍ରୟ,
 କାକର ପଡ଼ିଲ ହୁମ ରତ୍ନ ପରକାଶେ,
 ଦହଇ କମଳ ବନ, ବହଇ ଉତ୍ସବ,
 ସୁଧର ହୋଇଲ ସିନ୍ଧୁ ସଧୀର ଲହରୀ । ୧୦ ।
 ମରୁଆ ହୁଅଇ, କୁନ୍ଦ ଦେଖିଣ ବକାଶ,
 ଗାଇଲେ ଗାଆନ୍ତା ଶୀତ ଗୁଣ୍ଡକେଶ ରସ,
 ଚୁଟିଗଲେ ନଦୀ ସବ୍, ଫିଟିଗଲେ ବାଟ,
 ଦିନ ଆସି ପାହୁଗଲ କାନ୍ତ ନାହିଁ ଭେଟ । ୧୧ ।

ସିଂହଦା କେଶର ପଣି ଗୁଆ ଘୁଞ୍ଚି ଘୋଇ,
 କପୁର ମରତ ମେଲି ମିଠା ଦୁଧେ ମୋଡ଼ି,
 ପାଣିଆଖଣ୍ଡ ମିଶାଇ ବଟା ଭରି ଥୋଇ,
 ଶୟନ ଘଲଙ୍କେ କାନ୍ତ ଅଧରେ ଘୋଗାଇ । ୧୨ ।
 ପୁଷ୍ପର ଅନ୍ତରେ ପଶି ମକର ପ୍ରଖ୍ୟାତ,
 ଦ୍ରବେଣ ଶିଶିର ରତ୍ନ ପବିତ୍ର ଜଗତ,
 ମକର ସ୍ନାହାନ ଜନେ ଧର୍ମ ଅର୍ଥେ କରି,
 କୁହୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲ ଗୋ ଜାଡ଼ିଲ ବସୁନ୍ଧରୀ । ୧୩ ।
 ଫୁଟିଲ ମାଧବୀ ଗୋ ରୁଟିଲ କଇଁଫୁଲ,
 ଉଠିଲ କଞ୍ଚନ କଢ଼ି କାମ-ଘର ରୁଲ,
 ଲେଉଟିଲ ଉଦୟ ପବନ ନିଜ ସ୍ଥାନ,
 ଉଠିଲ ଲହରୀ ସିନ୍ଧୁ ଅନନ୍ତର ଫେନ । ୧୪ ।
 କାକ ଗର୍ଭ ଦେଖି ପଶି ହୋଇଲି ଚକିତ,
 ଶେଷେବେଳେ ନ ଲେଟିଲି ଗଉରୀ-ବାରତ ।
 କୁରୁବେଳି ଚଢ଼ିଗିଲେ ଅତି ଉଗ୍ରଗନ୍ଧ,
 ରୁଚିର ବକୁଳ ଦେଖି କୋକିଳ ଆନନ୍ଦ । ୧୫ ।
 ମକର ପରନ୍ତେ ପଶି ଫଗୁଣର ଅନ୍ତେ,
 ଅଇଲ ବସନ୍ତ ରତ୍ନ ଅନଙ୍ଗ ସଙ୍ଗତେ,
 ବହୁଳକ ମଳ ସୁପବନ ଗନ୍ଧ ରୁଲେ,
 ପରିବଳେ ତରୁଲତା ଫୁଟିଗଲେ ଫୁଟୁଲ । ୧୬ ।
 ଶୁଭେଷ ଗହଳ ପଶି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଦୋଳ,
 ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ ଦେଖିଗଲେ ମଦନ ଗୋପାଳ,
 କହୁଁ କହୁଁ ଚୁଡ଼ ବୃକ୍ଷେ ଧରିଗଲେ କପି,
 କୋକିଳ ଫୀଡ଼ିଲ ଚୁଡ଼ ତାଳେ ତାଳେ ବସି । ୧୭ ।

ଚଳିତ ମାସରେ ରାଧାମାଧବ ସୁମର,
 କୃନ୍ଦାବନେ ପଶିଣ କେତେ ଅନୁର,
 ଦେଖଇ ପଲ୍ଲବ ଲତା ତରୁ ଫଳ ଫୁଲେ,
 ଦେବ କହେ ପଣୀ କର ଧର ଧର ବୁଲେ । ୧୮ ।
 ଭଦ୍ର ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟା-ମନ୍ତ୍ରଣ ଦ୍ଵାଦଶ ଛନ୍ଦେ
 ଦ୍ଵାଦଶ ମାସାଦ ଶତରତ୍ନ ବଜେ
 ତ୍ରୟୋଦଶ ଛନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ବୋଧ
 କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ, (ପ୍ରଭୁ) ଏଥର ପ୍ରବୋଧ । ୧୯ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଛନ୍ଦ ।

—୧(୧)—

ରାଗ—ନଳିନୀଗୌଡ଼ା [ମୁନବର ବାଣୀରେ ଗାୟକ] ।

ଏଥୁ ଅନଳରେ ଶୁଣ,	ବସେ ଗିନି ପର ଗୁଣ,
ବୁଲନ୍ତି ବନେ ରାଧିକା,	ସଙ୍ଗେ ଦୂତକା ସେ । ୧ ।
ବୃକ୍ଷକୁ ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଇ,	ଜରୁଗଣମାନ ଶୁଦ୍ଧି,
କୃଷ୍ଣକୁ ସୁମର ବାଲୀ,	ପଡ଼ନ୍ତି ତଳ ସେ । ୨ ।
ଏମନ୍ତେ ସକଳ ପଣୀ,	ସାଧୁକୁ ଗୁହେ ନ ଦେଖି,
ଖୋଜନ୍ତି ନିକୁଞ୍ଜେ ପଣି	ଭେଟିଲେ ଆସି ସେ । ୩ ।
ସମ୍ଭାଳି ନଅନ୍ତେ ରାଧା,	ମନସିକ-ଶରେ ବାଧା,
ଗରା ସୁଷରଣୀ ଠାରେ,	ମିଳିଲେ ଧୀରେ ସେ । ୪ ।
ସୁଷରଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରପାଟ,	ମାଣିକ୍ୟ ପାବଛ ଘାଟ,
ମୁକୁତା ମର୍ଜିତ ହେମ,	ବିଚିତ୍ର କମ ସେ । ୫ ।
ଜଳ ସୁଧାମୟେ ସ୍ଵାଦ,	ହଂସ ରତ୍ନବାଜ ଶେଦ,
ତାହୁକ ତାକନ୍ତି ରଙ୍ଗେ	ସୁକାନ୍ତା ସଙ୍ଗେ ସେ । ୬ ।

କମଳ କୈରବ ଶୋଭା,
 କୁସୁମ କେଶରେ ଜଳ
 ବେଢ଼ିଛୁ ଅଶୋକ ବନ,
 ବୃକ୍ଷକେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବେଦ
 ମିଳିଲେ ଅଶୋକ ମୂଳେ,
 କୁସୁମ ତୋଳଇ ବାଳୀ,
 ଅଶୋକ ତରୁ ମଣ୍ଡାଳ
 କରନ୍ତି ମଦନ ପୁଜା,
 କାମିନୀ କାମ ଦାୟିନୀ,
 କାମର ଜନନୀ ମାତ,
 କାମନା ମୋ ସିଦ୍ଧ କର,
 କାମ-ସାଜ ଧର ଦେବି,
 ଏ ରୂପେ କାମନା ପ୍ରବ,
 ଅଶୋକ ମୂଳରେ ରହୁ,
 ଅଶୋକ ଅଷ୍ଟମୀ ଆଜ,
 ଅଶୋକ କଳିକା ତୋଳି,
 ତୋହେ'ର ନାମ ଅଶୋକ,
 ଏ କଥା ପଢ଼ି ଦିନକୁ,
 କାମର ତରୁ ପାଦାନ୍ତ୍ରୀ,
 ଧରଣ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁଣି,
 ପଳାଇ ତ ବାଟ ନାହିଁ,
 ନାଶକ୍ତି ମାରିଣ ବାଣ,

ମନ୍ଦେ ମଧୁକୃଷ୍ଣ ଲେଖ,
 ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ୱେ । ୭ ।
 ହୃଦୟ କରଇ ଛନ୍ଦି,
 ସୁରହେ ଭେଦ ସ୍ୱେ । ୮ ।
 ବ୍ରଜବଧୁ ବୃନ୍ଦ ମେଲେ,
 ଗୁହ୍ୟର ମାଳି ସ୍ୱେ । ୯ ।
 ତଳେ ସିଂହାସନ ଥୋଇ,
 ଦେଖା ଶିରିଜା ସ୍ୱେ । ୧୦ ।
 କାମାକ୍ଷୀ କାମ ରୂପିଣୀ
 ଆଦି ସମୃଦ୍ଧ ସ୍ୱେ । ୧୧ ।
 କାମ ସମୃଦ୍ଧ ରଞ୍ଜର,
 ଶିବ ସମୃଦ୍ଧ ସ୍ୱେ । ୧୨ ।
 କାମେଶ ବନୟ ଶ୍ରବ,
 ବୃକ୍ଷକୁ କହୁ ସ୍ୱେ । ୧୩ ।
 ଅଶୋକ କର ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ,
 ପିଉଛୁ ଗୋଳ ସ୍ୱେ । ୧୪ ।
 ଖଣ୍ଡ ରୁ ମୋହର ଶୋକ,
 ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱେ । ୧୫ ।
 କୁସୁମ ଶର ଭରଣୀ,
 ଅଛି ଆବୋର ସ୍ୱେ । ୧୬ ।
 ଯେଣେ ଯିବା ଅଛି ଚଢ଼ି
 ଯେନେ ପରଶ ସ୍ୱେ । ୧୭ ।

୮—୨ :—ଗଛକେ (କ, ଖ); ସୁରହ—(ଗ, ଚ)

୯—୨ :—ଗୁହ୍ୟରେ (ଗ); ଗହ୍ୟର (ଚ)

ଶ୍ରେ ବୃକ୍ଷେ କୃଷ୍ଣକୁ ରଥ,
 ପମସ୍ତେ ମନରେ ପଡ଼ି
 ଶ୍ରେ କୋକିଳମାନେ ଚଳ,
 ଲେଉଟି ପାଲଟି ରାଜ,
 ମଧୁକରମାଳା ଯିବ,
 କହୁବ ଗ୍ରହଣ ଲଗି
 ଆଗୋ ଗୋ ଗନ୍ଧପୋଷା,
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହୃଦରେ ପୁର
 ସବୁରି ହୃଦଆନନ୍ଦ,
 କେମନ୍ତେ ରହୁଛ ମୁଁଛି,
 ଏତେକ ବୋଲି ଲେଉଟି,
 ମନ୍ଦରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ,
 ଗନ୍ଧିଷା ଭିତରେ ପଡ଼ି
 ହୋଧେଣ ସକଳ ସଖୀ,
 ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଆନ
 ଦ୍ଵାରକା ଯୁବତୀ ଯୁଥ
 ସେ ଯେତେ ଗାଇଲେ ଗୀତ
 ଚକିତ ପମସ୍ତେ ଶୁଣି,
 ପମସ୍ତେ ମନେ ବସୁରି
 ଦେବକୁ ଦୁର୍ଲଭ ଅତି
 ଶୁଭୁଷା ମାଧୁଷା ଛଟା,
 ତ୍ରିବଳି ଲଳିତ ଠାଣି,

ପରବ ପତ୍ର ହଲଅ
 ଆସ ବାହୁଡ଼ି ସେ । ୧୮ ।
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମିଳ
 ଆଶ କଢାଇ ସେ । ୧୯ ।
 କୃଷ୍ଣକୁ ବେଢି ଉଡ଼ିବ
 ଆସନ୍ତୁ ବେଗି ସେ । ୨୦ ।
 ତୋ ଗନ୍ଧ ଯାଉ ପ୍ରସରି
 ଆଶ ଓଟାରି ସେ । ୨୧ ।
 ଅଟନ୍ତି ପରମାନନ୍ଦ,
 ପିଣ୍ଡକୁ ଲେଉଟି ସେ । ୨୨ ।
 ହୋଧେ ଗଦଗଦ ଉଠି
 ମୁଖ ଶୁଣାଇ ସେ । ୨୩ ।
 ଶୋଇଲେ ବଦନ ମାଡ଼ି
 ଗଲେ ଉପେକ୍ଷି ସେ । ୨୪ ।
 ଶୁଣି ବିଚିତ୍ର ବଧାନ
 ଦେଖନ୍ତି ନୃତ୍ୟ ସେ । ୨୫ ।
 ବିଚ୍ଛେଦ ବିବିଧମତ
 ନ ଆସେ ବାଣୀ ସେ । ୨୬ ।
 ଏ ନିଷ୍ଠେ ମାୟାକୁମାରୀ
 ଏହାଙ୍କ ଗତି ସେ । ୨୭ ।
 ଶୁଦ୍ଧାଣୀ ଚଢ଼ୟା ଅଠା,
 ତ୍ରିକଗଳିଣୀ ସେ । ୨୮ ।

୨୨—୨:—ପିଣ୍ଡକୁ ଗଛ (କ); ପିଣ୍ଡକୁ ରଖି (ଗ) । ୨୫—୧:—ବିଚିତ୍ର
 ପରାଜ (ଗ,କ) । ୨୬—୨:—ନୁଆସେ ବାଣୀ (କ,ଚ) । ୨୭—୧ ନିଷ୍ଠେ (ର)
 ୨୭—୨:—ଭ୍ରାନ୍ତି (କ,ଗ) । ୨୮—୧:—ଚଢ଼ାୟା (କ), ଚଢ଼େୟା (କ) ।

ହରିଲେ ସକଳ ମନ,
 ଗୁପ୍ତେ କାହିଁ ଏ ଥିଲେ
 ଶୁଣିଲ ନ ଥିଲ କହୁଁ,
 ଏମନ୍ତ ଗୀତ କି ନୃତ୍ୟ,
 ଆତ୍ମର ପ୍ରଭୁଙ୍କ କଥା,
 ଏ କାହିଁ ଶିଖି ଅଛଲେ,
 ସୁନ୍ଦରପଣେ ବଳନ୍ତି,
 ବଚନେ ନୋହେ ତୁଲଇ,
 ଏ ଦିକ ହୁଅନ୍ତି ଗୋପୀ,
 କପଟେ ଅବ ଶ୍ରୀପତି
 ଏହାଙ୍କର ତେଜ ଗୁହିଁ,
 କିଏ ଏ ଜାହାର ନାଶ,
 ନିଶ୍ଚୟେ ପରିଲ ବୁଝି,
 ଆଉ କି ରହୁବେ ହରି,
 ଗାୟେଣୀ ଗୀତରୁ ଜାଣି,
 ଏଡ଼େ ସେ ରାଧିକା ପ୍ରୀତି,
 ଯାହା କହୁଥିଲେ ହରି,
 ମରଣ ଗଳାରେ ବାନ୍ଧି
 ପରୁଣ ତ ଶନ୍ୟ ନାହିଁ
 ଜୋକର ମୁଖରେ ଲୁଣ,
 କି ଗୁଣେ ଶୁକକୁମାରୀ,
 ଯେ ଯେଡ଼େ କରି ତା ଗୁଣ,

ଜାଣିଲେ ଗାଣମା ଜନ
 ଶକ୍ତି ଅଛଲେ ସେ । ୨୧ ।
 ଦେଖିଲ ନାହିଁ ଲେଚନେ
 ବାଦ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ସେ । ୩୦ ।
 ଗୋପର ଯେତେ ବାରତା
 ଦେଖି କି ଥିଲେ ଏ । ୩୧ ।
 ଗୁଞ୍ଜରେ ସର୍ବ ଜଣନ୍ତି
 ଓଡ଼ୋଶି ଯାଇ ଏ । ୩୨ ।
 ଅଛଲେ ମାୟାପରୁଷୀ
 ଅଶାଢ଼ଛନ୍ତି ଏ । ୩୩ ।
 ପଳାଇ ତ ବାଟ ନାହିଁ,
 ଜାଣି ନ ପାରି ସେ । ୩୪ ।
 ହରାଇ ବସିଲୁ ନିଧୁ
 ଦ୍ଵାରକାପୁରୀ ସେ । ୩୫ ।
 ଏଡ଼େ ସେ ଗୋପତରୁଣୀ,
 ଦିବ୍ୟ ମୁରତି ସେ । ୩୬ ।
 ଆତ୍ମ ତା ପ୍ରତିତ ନ କରି
 ମଣିଲୁ ନିଧୁ ଏ । ୩୭ ।
 ଶାସ୍ତ୍ର ଆଉ ଦେବା କାହିଁ,
 ପରିଲ ଟାଣ ସେ । ୩୮ ।
 ଧାତା କଲ ନ ବିଚାରି
 ନ କରି ଶୁଣ ସେ । ୩୯ ।

୨୧—୯ :—ଘାରିଲେ (ଘ) ।

୩୧—୨—ନ କରି ଗୁଣ (ତ) ।

(ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁ ଆମ୍ଭେ ରାଣୀ,
ଆମ୍ଭେ ଏ ସୃଷ୍ଟିରେ ରାଜା,
ବରୁରେ ଦାସୀପଣକୁ
ଏତେକ ବରୁର ନାହିଁ,
(ଏବେ ପ୍ରଭୁ ରଜା କର,
ବହୁତ ଅଗ୍ରାଧ କଲୁ,
ଶରବତଞ୍ଜନବାନା ।
ପଦ୍ମଦା ଆମ୍ଭେ ଶରଣ,
ବିଶ୍ୱକ୍ଷେପ ମାୟା ହରି,
କରୁଣା ଯାହାକୁ କର,
ଏବେ ହେ ଆମ୍ଭକୁ ନିଅ,
ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦେଖି,
ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଣି
ରାସ୍ତେଶୀ ରାଜଲେ ଆଗ,
ରାସ୍ତେଶୀ କହଲେ ଆଜ,
ଆମ୍ଭର ପିଅର ଦେବ,
ଭୁମ୍ଭର ପରାଏ ପେହୁ
ନିଜ ଭୁମ୍ଭେ ପେହୁ ହୁଅ
ଏତେ କହି ଅନ୍ତର୍ଜାଳ
ପ୍ରବେଶ ଯେ ଯାହା ଅଜ,
ରାସ୍ତେଶୀଙ୍କ ମୁଖୁ ଶୁଣି
ନମୁନୁ ବହୁଇ ନୀର
ଗୋପୀ ଗୋପବତ୍ସଲୀ
ସେ ଆମ୍ଭ ପ୍ରଜା ସେ । ୪୦ ।
ଲକ୍ଷ୍ମିଲେ ନୋହୁଲୁ ତାଙ୍କୁ
ହରି ସୁମରି ସେ । ୪୧ ।)
ମନରୁ କୋପ ସହର
ଜାଣି ନ ଥିଲୁ ସେ । ୪୨ ।
ଶରଣରକ୍ଷଣସେୟା
କର କାରଣ ସେ । ୪୩ ।)
କେ ତହୁଁ ଭବୁର ପାଶ
ସେ ହୋଇ ପର ସେ । ୪୪ ।
ତାହାଙ୍କୁ ସମର୍ପି ଦିଅ
ହୋଇବୁ ସୁଖୀ ସେ । ୪୫ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ପାରଙ୍ଗପାଣି
କି ଧନ ମାଗ ସେ । ୪୬ ।
କିନ୍ତୁ ମାରୁ ନାହୁଁ ଧନ
ନାହିଁ ନେହୁର ସେ । ୪୭ ।
ନାମ ତାଙ୍କ ରାବଣାସ
ହୋଇଲେ ଯାଅ ସେ । ୪୮ ।
ଅତୁଣ୍ୟ ପଣେ ଗଗନ
ଯେ ଯହିଁ ପକ୍ଷ ସେ । ୪୯ ।
ସ୍ୱକାଟ ପାରଙ୍ଗପାଣି,
ମନ ଅଧର ସେ । ୫୦ ।

୪୧—୧:—ଲେଖିଲେ (ଖ, ଗ), ୪୨—୨—କବିବର (କ, ଖ, ଗ)

୪୮—୨:—ନିଜ ସେ ଭୁମ୍ଭେହେଁ ହୁଅ (ଚ) ।

ଶେଷେ କରକର ହୋଇ,
 ବୋଲନ୍ତି ଆଜି ସେ ଧନ୍ୟ
 ରୁମ୍ ଆମ୍ଭ ମନ ଜାଣି,
 ଗାୟେଣୀମାନଙ୍କ ଶ୍ରବ,
 ଏବେ ରୁମ୍ରେ ଚଳିଯାଅ,
 ଦିନର ସମୟ ଜାଣି,
 ଏହା ଶୁଣି ସବ ରାଣୀ,
 ମସ୍ତକ ପୋତି ଯୁବକ,
 ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନେ ଶୋକ ସମ୍ଭାଳି,
 ମେଲଣି ପାଇଣ ଗଲେ,
 ଲଜ୍ଜାସ୍ୱେ ଗଳିତ ହୋଇ,
 ଶ୍ରେକନ ଶୟନ ବିଷ,
 ବଳେ ସଖୀମାନେ ଧରି,
 ହୁଏାଇ କହନ୍ତି କଥା,
 ଏମନ୍ତେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ
 ସ୍ନାହାନ ଶ୍ରେକନ ବଧୂ,
 ପଲଙ୍କ ପରେ ପଡ଼ୁଡ଼ି,
 ଉନ୍ନିଦ୍ରେ ପାହୁଲ ରାତି,
 ଦେବ କହୁଲେ ଏହି ମତି
 ବଢ଼ିଲେ ଥୋକାଏ ଦିନ,
 ଇତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀ ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଛାନ୍ଦେ,
 ରାଧା ବନେ ଗଢ଼ ଶ୍ରୀମନ୍ତନ ବନ୍ଧେ
 ଚରୁଦର୍ଶ ଛାନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ଶ୍ରବ
 କହୁବ'କୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମନାଭ । ୧୩ ।

ରୁକ୍ଷ ଶାଙ୍କ ମୁଖ ଶୁଣି
 ସୁଫଳ ଦିନ ସ୍ୱେ । ୫୧ ।
 ଦୟା କଲେ ଠାକୁରାଣୀ
 କଲ କି ଠାବ ସ୍ୱେ । ୫୨ ।
 ସେ ଯାହା ବିଧାନେ ରହୁ
 କହୁବା ପୁଣି ସ୍ୱେ । ୫୩ ।
 ନୟନୁ ନ ରହେ ପାଣି,
 ଉତ୍ତରି ଛନ୍ତି ସ୍ୱେ । ୫୪ ।
 ଆରମ୍ଭେ ରହଣ ବାଳୀ
 ଗୁହେ ମିଳିଲେ ସ୍ୱେ । ୫୫ ।
 ଚିନ୍ତାସ୍ୱେ ଦୁଃଖ ଦେଖା
 ନାହିଁ ସମ୍ଭାଷ ସ୍ୱେ । ୫୬ ।
 ଶ୍ରେକନ ବେଦନ କରି
 ଛଡ଼ାଇ ବ୍ୟଥା ସ୍ୱେ । ୫୭ ।
 ମନ୍ଦନ ମାଳିଣୀ ଗାଡ଼ି
 ତାମୁଲ ପିଇି ସ୍ୱେ । ୫୮ ।
 ରାଧା ଗୁଣ ମନେ ପଡ଼ି
 ଉଠି ବସନ୍ତି ସ୍ୱେ । ୫୯ ।
 ରାଧାଙ୍କ ସରୁପ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ସ୍ୱେ । ୬୦ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଗଗ—ପଟହମସ୍ତର (ସାମୁଦ୍ର ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ଏଥୁ ଅପୁରୁଷ ଶକ୍ତି,	ଚକ୍ର ପୁଣ୍ୟମୀ ଶକ୍ତି,
ସୁମରଲେ ଶ୍ରୀସାପତ	ନିଜ ବାହନ ।
ଆନେ ଥିଲ ଖଗେଶ୍ୱର,	ତନ୍ତ୍ରରେ ଉଠିଲ ଧୀର,
ଉଡ଼ିଲ ତେଜ ପ୍ରଖର,	ଦୀର୍ଘ ଗଗନ । ୧ ।
ଆସନ୍ତେ ପକ୍ଷୀ ପବନ,	ପ୍ରଳୟ ମେଘ ଗର୍ଜନ,
ଜଳଧି ଜଳ ତରଳ	ଗଗନେ ଉଠି ।
ଆସି ଖସୁଛୁ ଧରି,	ପ୍ରଭୁକୁ ଦର୍ଶନ କରି
ପନ୍ଥାଟି ହୋଇ ମୁରାରି	ଆର୍ତ୍ତସେ ପିଠି । ୨ ।
ବୋଲନ୍ତି ଲେ ଦାସି ଯାଅ,	ପଚୁନ୍ତି ବେଶ କରାଅ
ବହନ ଚଳାଇ ଆସ	ରାଧା ଦର୍ଶନେ ।
ଆଜ୍ଞା ପାଇ ଦାସୀ ଗଲେ	ପଦ ଅଙ୍ଗ ସାମଲିଭେ
କର୍ପୁର କସ୍ତୁରୀ ରୁଲେ	ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନେ । ୩ ।
ରତନ ବସନ ଶୋଭା	ଆପରୂପେ ଆପ ଲେଖା
କାମ ରତ୍ନବର କି ଯେ	ସମରେ ପାଳେ ।
କିଏ ନବ କଲ୍ପତରୁ	ଅଶ୍ରୁରେ ଫଳି ଗରୁ
ତନ୍ମୟ ଅଧିକ ଶୁଭୁ	ମୁଖ ବିବଳେ । ୪ ।
ବିଜୟେ ମହାମଣ୍ଡଳୀ	ରୁକ୍ମିଣୀ ରମଣୀମଣି
ଯୁଥ ଯୁଥ ଠାକୁରାଣୀ	ପଞ୍ଚେ ବିଜୟେ,
ଦିବ୍ୟ ବେଶ ସବରାଣୀ	ଯାର ଯେତେ ପରିଜନା
ସେବାୟତ କରେ ଘେନି	ପଦେ ଚଳାୟେ । ୫ ।

ପକଳ ନୁହେଁ ନାଦ,	କଙ୍କଣ ମୁଦ୍ରା ବାଦ୍ୟ
ରୁଷ୍ଟଶୃଙ୍ଗିତ ଶବଦ	ଘୋର ଚଢ଼ଳ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାରୁଷ୍ଠେ ଆସି	ଦର୍ଶନ କଲେ ସୁକେଶୀ
ପେଲି ତ ନୁହଇ ପଣି	ଅତି ଗହଳ । ୬ ।
ଶ୍ରୀହରି ବୋଲନ୍ତି ଆପ	ଗରୁଡ଼ ପୁଷ୍ପରେ ବସ
ଅପମ୍ନ ଆକର ରସ	ଯଶ ପୁରତ,
ଶୁଣ ରୁ ଆହ୍ୱେ ଗରୁଡ଼,	ଆନୁକ୍ର ଘେନିଶ ଉଡ଼
ଶ୍ରୀକୃତାବନରେ ଶ୍ରୀକୃ	ଆଳ ରୁଗିତ । ୭ ।
ଶୁଣିଣ କଣ୍ୟାପସୁତ,	ମନରେ ହୋଇ ଉପତ
ପିଠି ବିସ୍ତାରିଲ ପାତ—	ସସ୍ତ୍ର ଯୋଜନ,
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଡ଼ିତେ ତହିଁ	ବସିଲେ ସମସ୍ତେ ଯାହିଁ
ସୁପାଦି ଶେଷ ପଡ଼ାଇ	ଯାର ଯେପନ । ୮ ।
ଉଡ଼ିଲ ଗରୁଡ଼ ଯତି,	ଅଦୃଶ୍ୟ ଗଗନଗତି
ମିଳିଣ କଦମ୍ବ କଦି	ଲୋଭିଟି ପୁଞ୍ଜି,
ଏବେ କିନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଭୁ	ରୁଝାଇ କହୁବା ସବୁ,
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୋଲିଲେ ବାବୁ	ଶୁଣ କହୁଛୁ । ୯ ।
ଏବେ ରୁ ଜଳକୁ ପଡ଼ି	ସର୍ଥରେ ସର୍ଥରେ ଉଡ଼ି
କଦମ୍ବ ଗଛରେ ଚଢ଼ି	ପ୍ରସାର,
ବକ ଉପବନେ ଯେତେ	ମଥୁରା ଗୋପ ସହଚେ
ତାଙ୍କିବୁ ଗଗନମଣ୍ଡଳ	ଅତି ବିସ୍ତାର । ୧୦ ।
ଆକାଶ ପ୍ରାୟ ପରତତ	ପାଇବେ ଜନ୍ମ ସମସ୍ତେ
ନ ଦେଖିବେ କେହି ତୋତ	ଉପଶେଷ ରହୁ
ପୁଷ୍ପରେ ଯୁବଣ ସଙ୍ଗେ	ଅଦୃଶ୍ୟ ମତେ ରହୁବ,
ରୁଲି ରୁଲି ଦେଖାଏବେ,	ନିଶ୍ଚଳେ ବହୁ । ୧୧ ।

ନବତ ପିଠ ହୋଇବ,
 ଯେ ଯହିଁ ଥାଉଁ ଗୁହ୍ୟବ
 ଯଉଁଠାରେ ଯେତେ ଲାଳା
 ଦେଖିବେ ସବ ଅବଳା
 ଏତେ ବୋଲି ଦୃଶ୍ୟକେଶି
 କଲ୍ଲତରୁ ମୁଣେ ଆସି
 ପୁମରଲେ ଶ୍ରୋତ କୃଷ୍ଣ
 ମିଳିଲ ଆସି ବହନ
 ତା ହାତେ ମୋହନବଣୀ
 ଯାଇଥିଲେ ଦୃଶ୍ୟକେଶି
 ଦୋଷେ ଗଦଗଦ ହୋଇ
 କହଲେ ତାଙ୍କୁ ମଣାଇ
 ଶୁଣ ମୋ ପ୍ରାଣ-ହତାତ
 ନିରନ୍ତରରେ ମୋର ଚିତ୍ତ
 ଏବେ ରୁଣୁ ଚଳିଯାଅ
 ଦାମ ପୁଦାମକୁ କହ
 ବଗାଳ ବୃଷଭ ତାକ
 ଦେବପ୍ରସ୍ଥ ଦରୁଥକ
 ବପୁଦାମ ପୁଦାମକୁ
 ଅଲୁନ ଧୁବଲପୁକୁ
 ଲବଙ୍ଗ ଲଳିତା ଆଗେ
 ଖେଳୁଛି ସରିବ ଲଗେ
 ରୁଣୁ ପୋଳେପୁ ସଙ୍ଗୀ
 ତାହାଙ୍କୁ କହୁରୁ ବେଗି

ଠାକେ ଠାକେ ପକ୍ଷ ସବ
 ଦଶିବ ପରୁ ।
 ବନ ଉପବନ ଖୋଳା
 ହେମନ୍ତେ ବାହୁ । ୧୨ ।
 ଗହ୍ୱର ପୁଷ୍ପରୁ ଖସି
 ନିଶ୍ଚଳେ ରହୁ ।
 ନାଶିଲ ପ୍ରଭାଙ୍ଗ ମନ
 ଉଛନ୍ନ ହୋଇ । ୧୩ ।
 ଗୁପ୍ତେ ଥୋଇ ବିଶ୍ୱାସୀ
 ଦେଲ ସେ ଆଶି,
 ସକଳ ଦୁଃଖ ନଶାଇ
 ନିର୍ମାୟା ବାଣୀ ।
 ରୁଣୁ ମୋର ପକ୍ଷଭୁତ
 ରୁଣୁ ଠାଉଁ,
 ଅଲ୍ଲହନ ମୁଁ ହୁଅଅ
 ସବ ବୁଝାଇ । ୧୪ ।
 ବୋଧ କହ ନିଜିଶୀଳ
 କହୁରୁ ଯାଇ,
 କୁନ୍ତଳ ଜୟନ୍ତକକୁ
 କହ ରୁ ରାଇ । ୧୫ ।
 କହୁରୁ ମୋହୋ ସରଗେ
 ଥବ ବିରୁର ।
 ମୋର ଭାବେ ଅଭରଣୀ
 ଗୁପ୍ତ କର । ୧୬ ।

୧୩—୧:—ରୁଷିକେଶୀ—(କ, ଖ, ଚ) । ୧୪—୭:—ଉଦ୍‌ଗ୍ରାସ, (ଖ, ଘ, ଙ) ।
 ୧୫—୮:—ସବମଣାଇ (କ, ଗ) ।

ଆମ୍ଭ ପିତା ମାତା ସେବା
 ସମୟେ ସମ୍ଭାଳି ଥିବା
 ଦନ୍ତୁଳ ବଳ ସଫାରି
 ଯିବଇ ମୁଁ ନିତ୍ୟପୁଣ୍ୟ
 ବୋଧ ପାଇ ପ୍ରୋକକୃଷ୍ଣ
 ଆନନ୍ଦେ ନିଜ ସଦନ
 ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ହରି
 ଯିବ ଯୁଗ ସସ୍ତ୍ର ଶୁଣି
 ନଦ୍ରାବଗଣ ରାଇଣ
 ତୁ ଗୋ ନଦ୍ରା ସୁରୁପିଣୀ
 ଗରୁଡ଼ ପୁଷ୍ପରେ ଯେତେ
 ପାହୁବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏତେ
 ଆଗୋ ତୁ ପପନାବତ
 ବଞ୍ଚାଇ ତୁ ନେତ୍ର ରାତି
 ଏତେକ ତାହାକୁ କହି
 ଆନନ୍ଦେ ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ
 ଶୁଣି ତୁ ଶଶଲକ୍ଷ୍ମୀନ
 ନିର୍ମଳ ତାରକାଗଣ
 କାଳିନ୍ଦୀ କଦମ୍ବ ଚାହିଁ
 କଦମ୍ବ ମୂଳରେ ରହି
 ରୁଚିର ଅର୍ଘ୍ୟ ଯୁଗଳ
 ମଞ୍ଜୁର ମଣି ମଞ୍ଜୁଳ
 କଣ୍ଠସ୍ଥ କଞ୍ଜିଣି କଟି
 କୁସୁମ ପ୍ରକଟ ଧଟି

ତୁମ୍ଭକୁ ଲଗଇ ବାବା
 ମୋ ବୋଲି ମାନ,
 ଧରଣୀର ଭାବ ହରି
 ତୁମ୍ଭକୁ ଦେନ । ୧୮ ।
 ପ୍ରଣାମ କଲ ବନ୍ଧନ
 ଚଳଣି ଯାଇ,
 ବ୍ରତକୁ ରାଇ ତଥାରି
 ପାଇବୁ ନାହିଁ । ୧୯ ।
 ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ନାଗସୁଣ
 ମୋହରୁ ସବୁ,
 ବ୍ରଜବଧୂ ମଳ ମୋତେ
 ଗୁଡ଼ିଣ ଥରୁ । ୨୦ ।
 ପପନ ପାତ୍ରନା ପାତ୍ର
 ଜନମାନଙ୍କୁ
 ଗଗନେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଚାହିଁ
 ବୋଲନ୍ତି ତାକୁ । ୨୧ ।
 ଧରଣ ଜଡ଼ କରଣ
 ମଧ୍ୟେ ବିରଜ,
 ଯାହାକୁ ସେମନ୍ତ କହି
 ହୋଇଲେ ପନ । ୨୨ ।
 ଯଥାପୁଷ୍ପ ଶ୍ରେଣୀ ତନ
 ପରେ ଦୋଳଣି,
 ଶୃଙ୍ଗଳା ପ୍ରଖର ଘଣ୍ଟି
 ପୀତପତନା । ୨୩ ।

୧୮—୭ :—ନିଜପୁଣ୍ୟ (ଗ, ଘ, ଛ) । ୧୯—୨ :—ପ୍ରଳମ୍ବକଳ (କ, ଖ)

୨୩—୭ :—ଶୃଙ୍ଗଳା ଘୁସୁର ଘଣ୍ଟି (ଗ); ମେଖଳା ଘର୍ପର ଘଣ୍ଟି (ଘ, ଛ)

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ସ୍ବରୁ
ସୁଗନ୍ଧ ଆମୋଦ
କଣ୍ଠେ କରୁପୁର ମଣି
ଶ୍ରବଣେ କୁଣ୍ଡଳମଣି

କପୁଷ କପୁଷ୍ପରୁ
କରୁ ଆନନ୍ଦ ବନ,
ମନର କରଣ ଜିଣି
ଛୁଣି ତପନ । ୧୪ ।

ନିରୁପାମ ନାଥାବୁଟ
ପୁରଜ ଅଧର ତଟ
ଲେଟନ ଅନଙ୍ଗ ଧନୁ
ଅଳକାବଳ ଯେପନ

ସିନ୍ଧୁ ତଳ ଝଟଝଟ
ପରେ ବସନେ
ତରଙ୍ଗେ ତରଳେ ତନୁ
ଭୁଜ ପଙ୍କଜେ । ୧୫ ।

କପାଳେ ତନ୍ମନ ବିନ୍ଦୁ
ପଞ୍ଜୋତେ କୁମୁଦ ବନ୍ଧୁ
ମରୁଳ-ମଣ୍ଡି ତ-ତୁଳ,
ଶିଖା ଶିଖଣ୍ଡ ତଞ୍ଜଳ

ନିନ୍ଦିତ ଶରଦ ଭନ୍ଦୁ
ବଳିତ ଡାଏ,
ମାଳତୀ ବେଢ଼ି ଭବ୍ବଳ
ମଳୟ ବାଏ । ୧୬ ।

ଅଙ୍ଗଦ କଙ୍କଣ କରେ
ସ୍ବଧୀରେ ମଧୁରେ ସ୍ବରେ
ନବାନ କଣୋର ଅଙ୍ଗ
ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଚରିତଙ୍ଗ

ମୋହନ-ମୁରଲୀ ଧରେ
ଅଧର ତଳେ,
ଅନଙ୍ଗ ତରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ
କଦମ୍ବ ମୂଳେ । ୧୭ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀ ଚତୁର୍ଥ ଶ ଗ୍ରନ୍ଥେ,
ପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟା ସଦନପ୍ରବେଶ ବନ୍ଧେ,
ପଞ୍ଚଦଶ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ଭବ୍ବର,
କହୁବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର । ୧୮ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଛାନ୍ଦ

—୦—

ରାଗ—କଲ୍ୟାଣ ଆହାରୀ ।

ନବ କିଶୋର

କିଶୋରୀ ପ୍ରାଣନାଥ

ବିମ୍ବାଧରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଚାପିଲେ,

ତ୍ରି ଭଙ୍ଗ ଛନ୍ଦେ

କଦମ୍ବମୂଳେ ରହି

ମଧୁର ଧ୍ବଜ ଆଳପିଲେ,

ସୁସର,

ଧ୍ବଜ ଶୁଭଲ ଉନ୍ନୟନ,

ସତରଞ୍ଜର

ଜନ ମନ ହରିଲ

ସମାଧି ଟଳିଲ ଶିବର । ୧ ।

ସପତ ସାଗର

ଲହରୀ ସୁକିତ

ସମୁଦ୍ରା ଉକାଶି ବହୁଲ

ଶୁଷ୍କ ତରୁବର

ନବ ପଲ୍ଲବିତ,

ପାଷାଣ ତରଳ ଗଳିଲ

ଗଗନେ—

ଉଡ଼ିଲା ଚଢ଼ାଇ ସୁକିଲେ,

ଗଭୀର ଜଳୁ

ମହାମାନେ ଉନ୍ନତେ

ତେଜି ଯାଇଁ କୂଳେ ପଡ଼ିଲେ । ୨ ।

ପଶୁ ଜନ୍ତୁମାନେ

ମୁଖେ ଗ୍ରାସ ଦେନ

ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ,

ବେଦବର ବେଦ

ପଢ଼ୁ ପାଶୋରିଲେ

ଧ୍ବଜ ଶୁଣି ମୋହ ହୋଇଲେ,

ସୁସର,

ପାହୁଗଲ ରାଗ ଗାନ୍ଧାର

ନବ କିଶୋରୀ

ଚନ୍ଦ୍ରା ମେଘ ଉଡ଼ିଲ

ଛୁଡ଼ିଲ ମଦନ ଅକାର । ୩ ।

କାତପୁରେ ରହୁ — ପଲଙ୍କେ ସୁନ୍ଦରୀ
 ଅଳପ ନନ୍ଦା ଯାଇଥିଲୁ ।
 ବଣୀ-ଆଳାପ — ଧନ କର୍ତ୍ତେ ଶୁଣନ୍ତେ
 ପପନ ମଣି ତମକଲ,
 ସୁନ୍ଦରୀ —
 ଉଲଟି ପଡ଼ିଲୁ ତଳରେ,
 ନାହିଁ କି ମୀନ ଛୁଟିକି ଖେଳି ଆସି
 ପଡ଼ିଗଲା ନଦୀ ଜଳରେ । ୪ ।
 ଭେଦିଲା ଧନ ହୃଦୟ ଜର ଜର
 ଉଦୟରେ କାନ୍ଦୁ ଉଠିଲେ,
 ବେଉଲି ମଦ ଆରତ ହୃଦୟାନେ
 ବକଲେ ଲେଟି ସାଉଁଟିଲେ,
 ସୁନ୍ଦରୀ,
 ବିରୁଦ୍ଧ ରହୁ ଉଣେ ଶୁଣି,
 ଏ ତ ବିପଦତ କାହାର ଚରଣ
 କୃଷ୍ଣ ଗଲା ଦିନୁ ନ ଜାଣି । ୫ ।
 ବ୍ରଜ କୁମାରେ ଏଥେ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି
 କାହାର ବଣୀ ଏ ନୋହଇ,
 ଏଥର କୋଟି ଅଂଶ ଲେଖ ମାତ୍ରକୁ
 ଲାଗିଲେ ପମ ଅଛି କାହିଁ,
 ଏ ଧନ,
 ଏ ମହା ମଧୁ ଯାମିନୀରେ,
 କାହାପାଇଁ ଅବା କେନ୍ଦ୍ର ବଜାଇବ
 ଯମୁନା ପୁଲିନ ବନରେ । ୬ ।
 ଏତେବେଳେ ଆସି ସଫଳ ହୋଇଲା
 ଯାହା କହୁଥିଲେ ଅମ୍ବିକା,

ଏମନ୍ତ ବରୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣା ତାକ ଦେଲ

ରାଧିକା, ରାଧିକା, ରାଧିକା,

ପୁନଶ୍ଚ—

ଶୁଣି କରି କୋଡ଼ି ହୋଇଲ,

କେଶ ବାସ ଅସ—

ମୁଲ ହୋଇ ବାଳୀ

କଦମ୍ବ ମୂଳକୁ ଧାଇଁଲ । ୭ ।

ଦେଖିଲେ ଦବ୍ୟ—

ମୁରତି ଗୋପୀନାଥ

ଶୁଣି ମଥା ପୋତି ରହୁଲେ,

କିଶୋରବର ବର୍ଣ୍ଣା

କରୁଁ ପକାଇ

ଧାଇଁ ପଡ଼ି ଭିଡ଼ି ଧଇଲେ,

ପୁନଶ୍ଚ—

ହୋଧେ ଗଦ ଗଦ ବଦନ୍ତି,

କେ ରୁନେ କାହାକୁ

ବଳେ ଧରୁଅଛ

ମୁଣି ଅନାଥନା ଯୁବକ । ୮ ।

ଏହି ମତି ପର—

ପୁରୁଷ ଜଣେକ

ଗୋପ ନବରେ ରହୁଥିଲ,

ଏହି ବନେ ପଶି

ବର୍ଣ୍ଣା ବଜାଇ ସେ

ସବୁନ୍ତି ନାଶ କରିଗଲ,

ଏବେହେଁ—

ରୁନେ ଆସିଅଛ କାହିଁକି,

ରୁନେ ପୁଣି ନାଶ

କରିବ କାହାକୁ

ପରୁର ଅଛନ୍ତି ତହିଁକି । ୯ ।

ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ବୋଲି

ହୋଧେ ଅସମ୍ଭାଳେ

ବୋବାଇ ଉଠିଲେ ପୁନଶ୍ଚ,

ଦେଖି ଶ୍ରୀହରି

ଲୋଚକ ନ ରହଇ

ହୃଦେ ଭିଡ଼ିଲେ ଗାଡ଼ି କରି,

ମୁରାରି —

ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୋକ ହରିଲେ,
 ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ଚକ୍ରର ଚୁରୁଳି
 କବରୀ ବାନ୍ଧି ସାମଲିଲେ । ୧୦ ।
 ଅସ୍ଥଳେ ମୁଖ ପୋଛୁ ଦେଇ ବୋଲନ୍ତି
 ଶୁଣିମା ମୋର ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର,
 ମୋର ମନ କଥା ରୁମ୍ଭେ କି ନ ଜାଣ
 କେତେ କହୁବା ଫେଡ଼ି କରି,
 ସୁନ୍ଦର !
 ଦେଖ ମୋ ଦେହ ରୂପ କାନ୍ତି,
 ଝୁରି ଝୁରି ତନ୍ତୁ ଝୁରିଯାଉଅଛି
 କେବଳ ରହୁଛି ଜୀବନ୍ତ । ୧୧ ।
 ରାଧିକା ବୋଇଲେ ନାଗରମାନଙ୍କ
 ସାଗର ସାଗର ଏ ବୁଦ୍ଧି,
 ମାମୁ ମାରି ଦୋଷ ମେଣ୍ଟାଇ ପାରନ୍ତି
 ମାରିଙ୍କ ଗଳା ଧରି କାନ୍ଦି,
 ନାଗର,
 ଯେହୁ ମାୟାଧର ନୁହ କି,
 କୋଟି ରାଜଜେମା ଯାହାକୁ ଖଟନ୍ତି
 ସେ ପୁଣି ଝୁରେ ନିର୍ମାଣିକା । ୧୨ ।
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି ତନ୍ତୁ ଦେବତାର
 କୋଟି କୋଟି କନ୍ୟା ଅଛନ୍ତି,
 ଯାମନା କନ୍ୟା ତା ଶ୍ରେଣେହିଁ ନ ଥିଲେ
 ଛୁଡ଼ଇ ତାର ଜ୍ୟୋତି କାନ୍ତି ?
 ସୁନ୍ଦର !
 ଶବ୍ଦ ବିନୁ ଭଲ ନୁହଇ,

ବାଧାକୃଷ୍ଣ ବୋଲି ପୁରୀ ପୁରୀରେ

ଶାହାସ ପୁରୀରେ ଲୁହଇ । ୧୩ ।

ବାଧା ବୋଲିଲେ, ବାଧାକୃଷ୍ଣ ବୋଲିଲେ

ସେଇଟା ହୋଇ କି ରହୁବ,

ରାତି ରାତି ହୋଇ ଲୁଚି ଆସିଥାନ୍ତି

ରାତି ନ ପାହୁଁ ପଳାଇବ,

ନାଗର,

ଏଥୁଁ ମରଣ ମଣି ଭଲ,

କ୍ଷଣକର ସୁଖ ପ୍ରପନ-ପ୍ରାପ୍ତି

ପୁଣି ହୁଁ ସେହି କଲବଲ । ୧୪ ।

ଶ୍ରୀହରି ବୋଲିଲେ ଏହି ନିଶି ସଖି

ଅନେକ ପୁରସ୍କାସ୍ତେ ଥିବ,

ବହୁତ ହାସ ବଳାପ ରାସ ରସ

ଏହି ବୃନ୍ଦାବନେ ହୋଇବ,

ସୁନ୍ଦର,

ମନେ କିଛି ଚିନ୍ତା ନ କର,

ରୁମ୍ଭର ପାଇଁ ନାନା ପାଞ୍ଚ କରୁଁ

ଏଥକୁ ହୁଅ ତତପର । ୧୫ ।

ଶୁଣି ସୁନ୍ଦରୀ ହୃଦୟ ଭରସିତ

ହୋଇବୁଁ ବସନ ଖସିଲା ।

ମୁଖେ ମୁଖ ରୁମ୍ଭି ଭଜେ ଭଜି ବାଲୀ

ଲମ୍ଭି ପଡ଼ି ତଳେ ବସିଲା,

ଗରୁଡ଼,

ଦେଖି ମୁଖ କଲ ପିଠିକ,

ପୁଷ୍ପପରେ କୃଷ୍ଣ— ରାଣୀ ଚାହିଁଥିଲେ

ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ାଡ଼ିଲା ଦୃଷ୍ଟିକି । ୧୬ ।

ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରୀତି ପୁରତ ପ୍ରବନ୍ଧ
 ତୁମ୍ଭେ ଆଲିଙ୍ଗନ ଖେଳା,
 କାମ ସମୁଦ୍ରେ ବେନ ଜନ ବୁଡ଼ିଲେ
 ସୁପିଣ ଗଲ ଗ୍ୟାନ-ଭେଳା,
 ସୁଜନେ,
 ଚେତନା ବଳେ ପଥ ଶିଲେ,
 ଜଳ ପ୍ରବଳେ ଉତ୍ତର ନ ପାରନ୍ତି
 ଯୋଗେ ଭେଳା ପାଇ ଡରିଲେ । ୧୬ ।

ପୁରତ ଅନ୍ତେ ପନ୍ଥୋଷ ବେନ ଜନ
 କାମ ମନୋରଥ ପୁରଲ,
 କେଶ ବସନ ବାସ ପରିଧାନ
 ମନମଥ ଅପସରିଲ,
 ସୁଜନେ,
 ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପଦ୍ମଚରଣ,
 ନିରେଶି ଦେବ ନିରନ୍ତରେ ଆରତ
 ଫୁକାରି ମାଗଇ ଶରଣ । ୧୭ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ରଘୁସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀ ପଞ୍ଚଦଶ ଛନ୍ଦେ,
 ରାଧାକାରମଣ ସୁଖ ପ୍ରପନ୍ନ ବନ୍ଧେ,
 ପଞ୍ଚଦଶ ଛନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ଉଚ୍ଚାଟ
 କହିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦରୁଟ । ୧୮ ।

ଷଷ୍ଠଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଶ୍ରୀ—ଆନନ୍ଦ ଭୈରବ (ଝେମଟା ଶ୍ରୀଗଣେଶ ଶ୍ରୀକୃତେ)

ଛୀ ଗୋପୀକାନ୍ତ, ଗୋପୀଙ୍କ ଧନ
ଗୋପୀ ନାମ ଧରି ଦେଲେ ବଢ଼ିଣୀ ସୁନ । ୧ ।

ଆସ ଗୋ ଦୁଇ, ଏ ମୋର କଥ,
ରଜନ ନନ୍ଦନ ଗଢ଼ି ତନ୍ମନ ସେଇ । ୨ ।

ଆସ ବମଳା, ଗୋ କରବା ଖେଳା,
ରୁମ୍ଭର ମଣ୍ଡଳୀ ମୁଖ୍ୟ ନବ ଅବଳା । ୩ ।

ଆସ ମାଧବୀ, ଗୋ ସୁଖ ପାଧବୀ,
ରୁମ୍ଭର ମଣ୍ଡଳୀ ମୁଖ୍ୟ ସେତେକ ଦେଖା । ୪ ।

ହେ ବୃନ୍ଦାବତୀ, ଆସ ତତ୍ତ୍ୱି,
ରୁମ୍ଭ ପଣୀ ଅନୁଚକ୍ଷ ସେତେ ଯୁବତୀ । ୫ ।

ଆସ ଲତକା ଗୋ ତନ୍ମ ବଳିତା,
ଦବ୍ୟ ଅଷ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତ ଅଷ୍ଟ ଶତ ଗଣିତା । ୬ ।

ବାଣୀ କାରିଣୀ, ବେନି ତରୁଣୀ,
ବହନ ତଳାଇ ଆସ ଦ୍ୱାରଧାରଣୀ । ୭ ।

ଉନ୍ନତା ପଣି (ଗୋ) ଆସ ସୁମୁଖି,
ପଦ୍ମସେନ ପଣୀ ରୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ଲେଖି । ୮ ।

ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୀ ବଞ୍ଚିଧରୁଣୀ,
ବୁଲିଣୀ ପଦ୍ମସ ରୁମ୍ଭ ମଣ୍ଡଳୀ ଗୋପୀ । ୯ ।

୩—୧—ମଣ୍ଡଳୀ ସୁଧ (ଖ, ଛ)

୭—୧—ଅଷ୍ଟ ଅଷ୍ଟ ବନିତା (କ, ଖ) ।

ଆସ ଗୋ ଚଳି, ପାଧିକ ବାଳୀ
ବଦନପଦ୍ମ ଲକ୍ଷ ରୁମ୍ ମଣ୍ଡଳୀ । ୧୦ ।

ପ୍ରସନ୍ନ ବାଳି, ଆସ ସମ୍ଭାଳି,
ଛଦନ ପଦ୍ମ ଲକ୍ଷ ରୁମ୍ ମଣ୍ଡଳୀ । ୧୧ ।

ମୁନ ପିତାଙ୍କି, ଆସ ଗୋ ବେଶି,
ଅଂଶୀପଦ୍ମ କନ୍ୟା ନବାନୁରାଗୀ । ୧୨ ।

ରାସ ଭିଆଣ, ସୁମଣ ଆଣ,
ସେ ଯାହା ବାଦ୍ୟ ଆମୁଧ ପରିରମୁଣ । ୧୩ ।

ସେନେ ବେରେ, ଆସ ପଦୋଗେ,
ନୀପତରୁମ୍ରେ ପଶି ଭେଟ ମୋ ଆରେ । ୧୪ ।

ମୁରଲୀ ଧରି (ସେ) ଏସନ ଶୁଣି,
ରଜନୀ ହୋଇଲେ ସବ ଗୋପ ତରୁଣୀ । ୧୫ ।

ନ ରହେ ମନ, ନାହିଁ ଗିଆନ,
ସେନେ ଆଶା ପ୍ରମାଣେ ରାସବଧାନ । ୧୬ ।

ମତି ବହୁଲେ (ସେ) ଧାଇଁଲେ ଭେଲେ,
ଦେଖିଲେ ଦବ୍ୟମୁରତି କଦମ୍ବ ମୂଳେ । ୧୭ ।

ରାଧାକୁ ଦେଖି ହସିଲ ସଖୀ,
ବୋଇଲ ସଲିଲେ ହଂସ ରାସିଲ ନିଜ । ୧୮ ।

ଦୂତିକା ବାଣୀ ରାଧିକା ଶୁଣି,
ହସି ମୁଖ ବନ୍ଦି ନଲେ ନବତରୁଣୀ । ୧୯ ।

ଏମନ୍ତେ କହୁ ଦୂତିକା ଯାଇଁ,
ଶ୍ରୀଚରଣ ପଖାଳି ଉଦକ ପିବଇ । ୨୦ ।

ଦେଖି ଶ୍ରୀହରି ସାର୍ବତ୍ରି ଧରି,
 ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଃସ୍ବ ଶୁଭେ ଉଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ୧୧ ।
 ବାମେ ରାଧିକା ସାମେ ଦୁଃସ୍ବକା,
 ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶୋଭେ ବେଢ଼ି ଗୋପିକା । ୧୨ ।
 ହରି ଶବଦ କର ଆନନ୍ଦ,
 ଖଟିଲେ ଯେ ଯାହା ଯେବା ଗୋପିକାବୁଦ୍ଧ । ୧୩ ।
 ଦେଖି ଶ୍ରୀପଦ ଉଚ୍ଛ୍ବକମତ,
 ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଖି କୋଳ କରନ୍ତି । ୧୪ ।
 ଲେଖେ ଯୁବତୀ ମୁଖ ରୁମୁକ୍ତି,
 ମଧୁ ଲେଖେ ମାଛ ଯେହ୍ନେ ଜଡ଼ି ପଡ଼ନ୍ତି । ୧୫ ।
 ଆସି ନ ପାରି ରହିଲେ ପୁର,
 ମନ ଜାଣି ହରି ଦୁଃସ୍ବ ବିସ୍ତାର କର । ୧୬ ।
 ଏକଇ ମୁଖ, ପବନି ସୁଖ
 ବହୁତ କାଳର ଗଲ ବିରହ ଦୁଃଖ । ୧୭ ।
 ପନ୍ଥୋଷ ହୋଇ, ଶ୍ରୀମୁଖ ଚାହିଁ,
 ବୋଲନ୍ତି ଅଇଲ ପ୍ରଭୁ ମଲ୍ଲ ଜଥାଇଁ । ୧୮ ।
 ଶ୍ରୀହରି ଶୁଣି, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଆଖି,
 ଆଖିଠାରେ ହେଲା ସଖି କାହାର ଦେଖି । ୧୯ ।
 ଜାଣ ତ ତାହା, ଗୋ କହବା କାହା,
 ପଡ଼ିଗଲା ମଧୁବନେ ପ୍ରମାଦ ଯାହା । ୨୦ ।
 ତହୁଁ ପଳାଇ, ସବ ଚଳାଇଁ,
 ପମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗଡ଼େ ବାନ୍ଧିଲୁ ନେଇଁ । ୨୧ ।

ଥାନ ନିଗଳ, ବିରୁଦ୍ଧ ଥଳ,
 ବିଷୟା ବେଷ୍ଟରେ ଗଲ ଏତେକ କାଳ । ୩୨ ।
 ଆମ୍ଭର ଅସ୍ତେ, ରୁମ୍ଭର ଜସ୍ତେ,
 ଏ କଥା ବିରୁଦ୍ଧ ଥଣ୍ଡି କର ସଦସ୍ତେ । ୩୩ ।
 ଏବେ ଗୋ ଯାଅ, ସୁବେଶ ହୁଅ,
 ଯେ ଯାହା ମଣ୍ଡଳେ ପଞ୍ଚା ପଞ୍ଚାରେ ରହୁ । ୩୪ ।
 ଆଶା ପ୍ରମାଣେ, ନାୟିକା ଗଣେ,
 ଆବୋର ପଦ୍ମଦଳ ଯେ ଯାହା କୋଣେ । ୩୫ ।
 ଆବର ଥଣ୍ଡି, ଯେତେକ ଦେଖି,
 ଏକ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ମୂଳେ ସହସ୍ତେ ଲେଖି । ୩୬ ।
 ସେ ପର୍ଯ୍ୟାମାନେ, ଗଲେ ବହନେ,
 କୁମୁଦ ତୋଳିବା ଅର୍ଥେ ପଶିଲେ ବନେ । ୩୭ ।
 କଦମ୍ବମୂଳେ, କର୍ଣ୍ଣିକାଦଳେ,
 କୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଜ୍ୟୋତି ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ । ୩୮ ।
 ତଥୁ ମଧ୍ୟରେ, ପଦ୍ମକେଶରେ,
 ବିଜୟ ପରମାନନ୍ଦ ପଲଙ୍କ ପରେ । ୩୯ ।
 ଗୁପ୍ତାଙ୍କ ପଙ୍ଖେ, ଦୃଢ଼ିକା ରଙ୍ଗେ,
 କର୍ପୁର ଚନ୍ଦନ ଗୋଲ ବୋଲନ୍ତି ଅଙ୍ଗେ । ୪୦ ।
 ରହିଲେ ତୁଳ, 'ସେ' ମଣ୍ଡିଲେ ଫୁଲ,
 ମୟୂର ଶିଖଣ୍ଡ ନିନ୍ଦେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ । ୪୧ ।
 ଚନ୍ଦନ ଚିତା ଶୁଭେ ରହିତା,
 ନିବିଡ଼ ଜଳଦେ କିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିତା । ୪୨ ।

୩୫—୨ :—ଆବୋର ରହୁଲେ ପଦ୍ମ ଯେ ଯାହାର ଦଳେ (ଗ, ଚ)
 ବନେ (ଘ) ।

୪୧—୧ :—ମଣ୍ଡିଲେ ମୂଳ (କ, ଚ) ।

ଅଳକା ଶୋଭା, କିସ କହୁବା,
ଭୁଲତା ଅତନୁ-ଧନୁ-ଗଞ୍ଜନ-ଆଶା । ୪୩ ।

ନୟନ ବାଣ, ସେ ଦହେ ପରାଣ
ଝଞ୍ଜିଲେ ବାସୁଧନ ନାସା ପୁଟେଣ । ୪୪ ।

କୁଣ୍ଡଳମଣି, ଗଣ୍ଡେ ମଣ୍ଡିଣି,
କଣ୍ଠରେ ଝଞ୍ଜିଲେ ଯୁର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି । ୪୫ ।

ବଳିଶ ଭୁଜେ, (ସେ) ମର୍ଦ୍ଦତେ ରାଜେ
ଅଙ୍ଗଦ କଙ୍କଣ ବେନି କରେ ବିରାଜେ । ୪୬ ।

କଟୀରେ ଧଟୀ, ପୀତ ପ୍ରକଟି,
କୁହୁ କାନ୍ତ ପିନ୍ଧାଇଲେ ଝଞ୍ଜିଲେ ଘଣ୍ଟି । ୪୭ ।

ରତ୍ନ ମେଖଳା, କଙ୍କିଣୀମାଳା
ସଜଳ ଜଳଦେ କି ଏ ତଡ଼ତ ଖେଳା । ୪୮ ।

ଅଞ୍ଜି ଯୁଗଳେ, ମଞ୍ଜରୀ ଦୋଳେ,
ସେ ପାଦକମଳେ ଦେବ ମନଭ୍ରାସଳେ । ୪୯ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀ ପଞ୍ଚଦଶ ଶ୍ରବଣେ,
ଗୋପିକା ପଟଳ ମନ ରଞ୍ଜାସ ବନ୍ଧେ,
ସପ୍ତଦଶ ଶ୍ରବଣ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ ଚରିତ,
କହୁବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଏଥର ସେ ଚରିତ । ୧୭ ।

—*—

୪୮ ପଦ ପରେ “ହୁ”ରେ (ପ୍ରଭୁ) ପାଦେ ପାଦୁକ—(ତେ) ଶବ୍ଦ
ଚାତ ଯୁବ ମାରଣେ କିଏ କାମ ପାଉଡ଼ । ଏ ପଦକ ଅଛି ॥

ସପ୍ତଦଶ ଛାନ୍ଦ

—*—

ରାଗ—ବଙ୍ଗଳା କଉଶିକ ।

ଭାଷା ଅଙ୍ଗ ତେଜ ଉଦ୍‌ଘୂଳ ଜ୍ୟୋତି,

ଛବି ଛଟକ ଗତି ଭ୍ରାନ୍ତି ମୁଖି ।

ଦେଖି ମୋହ ଗଲେ ନୃପକୁମାରୀ,

ହେଲେ ହଜିଲ ଗ୍ୟାନ ସବୁକରି ।

ଗ୍ୟାନା ହେ ସେ କେତେହେଁକ ବେଳେ,

ଚେତନା ପାଇ ଉଠିଲେ ପକଲେ । ୧ ।

ଏକ ଉପରେ ଆରେକ ଆଉଜି,

ବସିଲେ ସବୁନ୍ତି ନୟନ ବୁଜି ।

ଗୁଣ୍ଠି ଲେଉଟିଲେ ନ ପାରନ୍ତି ଗୁଣ୍ଠି,

ମୋହେ ଢଳିଲ ବେଉଲ କହୁ ।

ଗ୍ୟାନା ହେ, ପୁଣି ପୁଣି ଉଠି,

ସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରାୟେ ବଳିବିଳାଇ ଉଠି । ୨ ।

କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଗ୍ୟାନ ହଜିଲ ଯେଣୁ,

ଚେତ ପ୍ରଭୁକୁ ଚିନ୍ତା କଲେ ତେଣୁ ।

ବୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ରକ୍ଷା କର ରୁନୁ,

ରୁନୁ ନ ରଖିଲେ ଭାସିଲ ଆନୁ ।

ପ୍ରଭୁ ହେ, ଦେଖି ଆସିଛ ଯାହା,

କୃପା କଲେ ସିନା ଦେଖିବୁଁ ତାହା । ୩ ।

ଶରୀରେ ଅନୁର ଧାର୍ଯ୍ୟ ରହୁ,

ମୋହ ଗୁଡ଼ି ଦବ୍ୟ ଚେତନା ହୋଇ ।

ଯେବେ ଏ ହୃଦୟ ଦୃଢ଼ ହୋଇବ,

ମନ ଅବିଚ୍ଛେଦ ଲେଚନ ରହୁବ । ୪୫୯୯

ପ୍ରଭୁ ହେ, ତେବେ ଲଭିବୁ ପୁଣି,
 ହରିବୁ କୋଟିଏ ଜନ୍ମର ଦୁଃଖ । ୪ ।
 ପ୍ରିୟାଙ୍କ ମନ ଜାଣି ଶବ୍ଦସାଧା,
 ତାଙ୍କ ଦେଲେ ଶୂନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ ରହୁ ।
 ଯେଉଁ ରୂପ ଦେଖି ହୋଇଲ ମୋହ,
 ସେହୁ ରୂପରେ ମନ ବୁଦ୍ଧି ଦଥ ।
 ପ୍ରିୟେ ଗୋ, ଦେହ କୃପା କରିବେ,
 ତାଙ୍କ ତେଜ ରୁଦ୍ଧ ହୃଦେ ଭରିବେ । ୫ ।
 ଯେବେ ରୁଦ୍ଧ ହୃଦ ଦତ୍ତ ହୋଇବ,
 ମନ ନିବଳେ ନେତନେ ରହୁବ ।
 ଦେଖିବ ତାଙ୍କ ସର୍ବସ୍ୱର ଲୀଳା,
 ଯଉଁଠାରେ ଯେତେ ହୋଇବ ଖେଳା ।
 ପ୍ରିୟେ ଗୋ ! ମନ ନିର୍ମୟା କର,
 ନିର୍ଭୟେ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଚିତ୍ତେ ଧର । ୬ ।
 ଶଶି ଶୂନ୍ୟରୁ ବାଣୀ ସଜଳେମା,
 ଚନ୍ଦ୍ରଲେ ମନେ ରାଧା ରୂପସୀମା ।
 ନିର୍ଭୟେ ହୋଇଣ ଝାସି ପଶିଲେ,
 ରାଧା-ରୂପ-ତେଜେନ୍ଦ୍ରୀୟା ମିଳିଲେ ।
 ବ୍ୟାମା ହେ, ମନେ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇ,
 ସେହୁ ତେଜ ହୃଦେ ପୁରାଇ ରହୁ । ୭ ।
 ବୁଦ୍ଧି ଶୀ ଆଦି ଅସ୍ତ୍ରପାଟବଶୀ,
 ଗରୁଡ଼ ପୁଷ୍ପରେ ସମସ୍ତେ ବସି ।
 ଗୁପ୍ତତେ ଦେଖନ୍ତି ଉପରେ ଥାଇ,
 ବୋଲନ୍ତି ସଧକା ଅଟନ୍ତି ଏହୁ ।
 ସହେ ଗୋ, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହୁମା,
 ଏମନ୍ତ ସେଟି ବୃଷଭାନୁ ଜେମା । ୮ ।

ଜମ୍ବୁନଦରୁ ଜମ୍ବୁନଦ ଅଣି,

ଶତପଥ ତହିଁ ଦେଲ ଡାକୁଣି ।

ଗାଲି ପକାଇ ଡାଳିଲ ରୁରତ,

କଟାକ୍ଷ ବାଣେ ବହୁ କଲ ହତ ।

ସହେ ଗୋ, ଏଡ଼ୁ ଉଦ୍‌ହାତେ ଆଇ,

ତାକୁ ଜଣାଇଲ ଅମୃତ ଦେଇ । ୧ ।

କୋଟି କୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର କଲଜ କାଢ଼ି,

ସୁଧା ସିନ୍ଧୁରେ ବୁଡ଼ାଇବା ମାଡ଼ି ।

କୋଟିଏ କଲେ କାଢ଼ି ସଙ୍ଗ ମେଢ଼,

କାମକୁନ୍ଦରେ କୁନ୍ଦସବ ବଧ ।

ସହେ ଗୋ, ଚନ୍ଦ୍ର ଚରୁପେ କୋଟି,

ରାଧିକା ମୁଖତରୁକୁ ନ ଦଟି । ୧୦ ।

ଧନ୍ୟ ଏ କୁଟିଳ-କୁନ୍ତଳ-ଗୋଷ୍ଠ,

କା ଅନମୂର୍ତ୍ତିକ ମର୍କତ-ପ୍ରସ୍ତ ।

ଧନ୍ୟ ଏ ଚଟୁଳ ପଟ ନିର୍ମଳା,

ଭୁଲିତା ଭଙ୍ଗି ମା ନୟନ ଖେଳା ।

ସହେ ଗୋ, ଧନ୍ୟ ଶୋଭ ଏ କର୍ଣ୍ଣ,

ବନ୍ଧୁକ ପୁଷ୍ପ ପାଏ ଗନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ । ୧୧ ।

ଧନ୍ୟ ଏ ଚରୁକ ଧନ୍ୟ ଏ ଓଷ୍ଠ,

ଅଧର କି ? ବିମ୍ବ ଅରୁଣ ନକ୍ଷ ।

ଧନ୍ୟ ଏ ହୃଦ୍‌ସ୍ପାସ ବଦନ ଶୋଭ,

ନାସିକାଦନ୍ତ ଝଟ ଝଟ ଆଭ ।

ସହେ ଗୋ, ଧନ୍ୟ ସୁଗୁରୁ ବାଣୀ,

କନ୍ଦର୍ପ ଅଇଲ ବାଣାବାଜେଣୀ । ୧୨ ।

ଧନ୍ୟ ଏ ସୁନ୍ଦର ଯାରଙ୍ଗ ଗଳା,

ଧନ୍ୟ ଏ କୁଚକୁମ୍ଭ ଦକ୍ଷିଣା ।

ଧନ୍ୟ ଏ ଭୁଜପାଣି କୋକନଦ,

ଧନ୍ୟ ଏ ସୁନ୍ଦର ପଙ୍କଜ ପାଦ ।

ସହେ ଗୋ, ଧନ୍ୟ ନଟରତ୍ନ କା,

ଚନ୍ଦ୍ର ପରିଜନ୍ମେ ଉତ୍ତୁରୁ ଶିଖା । ୧୩ ।

ଉଲଟ ରମ୍ଭା କି ଜୟନ ଯୁଗ,

ନିତମୃତଟ ସିଂହାସନ ନଙ୍ଗ ।

ଧନ୍ୟ ଏ ତ୍ରିବଳି ଲଳିତମଧା,

କାମ ତମ୍ଭରୁ କି ଏ ଦୁଇ ଅଧା ।

ସହେ ଗୋ, ଧନ୍ୟ ରଙ୍ଗପତ୍ନୀ,

କୁହୁ ପିନ୍ଧିଅଛୁ ରଙ୍ଗେ ସଜନା । ୧୪ ।

ଘଣ୍ଟି ଦାରୁଡ଼ି ରତ୍ନ ଓଢ଼ିଆଣୀ,

କେତେଠାରେ କେତେ ରତ୍ନ ଖଞ୍ଜଣୀ ।

ବଦ ମୁଦ୍ରା ବଳୟ ବାହୁଟି,

ହାର ଢାଟଙ୍କ ନାକଚଣା କଣ୍ଠି ।

ସହେ ଗୋ, ଏ ତ କାମ କାଛେଣୀ,

କାନ୍ତ ପଳ କଳ କର୍ତ୍ତ ରମଣୀ । ୧୫ ।

ଆର ପାଖେ ଅଛୁ ସେ ପର ଦୂଖ,

ଏହି ତ ସଖୀ ଗୋରା ସେହମନ୍ତ ।

ରାଧା ବଢ଼ିଲେ ସୁଜାଣ ପଣକୁ,

ତେଣୁ ସେ ଦୂଖ ବୋଲନ୍ତି ଏହାକୁ ।

ସହେ ଗୋ, ଦୁଇ ପାଶରେ ଦୁଇ,

ଏକ ଆରେକ କୃଷ୍ଣମନ ମୋହ । ୧୬ ।

ଧନ୍ୟ ଏ ସୁନ୍ଦର ଦୁଇ ମୂରତି,

ଏବେ ସେ ଏହାଙ୍କ ମନ ଧରନ୍ତି ।

ଧନ୍ୟ ଏ ଆତ୍ମର ଜୀବନ ସଖୀ,

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ ଏ ସୁଖ ଦେଖି ।

ସହେ ଗୋ ଧନ୍ୟ ଗୋପିକା ବୃନ୍ଦ ।

କେସନେ ମୁରୁଛୁ ଥିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ । ୧୭ ।

ଧନ୍ୟ ଏ କହମ୍ବ କଳପତରୁ,

କଳ୍ପକଳ୍ପାନ୍ତରେ ଅଟଳ ମେରୁ ।

ଗରୁଡ଼ ଭାବ ଏହୁ ଅଛୁ ସହ,

ସେହି ଗରୁଡ଼ ଗରୁ କୋଟି ମହ ।

ସହେ ଗୋ, ଧନ୍ୟ କାଳିନ୍ଦୀ ନଦୀ,

କରଲେ କାମନା ହୋଇବ ସିଦ୍ଧି । ୧୮ ।

ଧନ୍ୟ ଏ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ସର୍ବଶୋଭା,

ରାଧା ଅଙ୍ଗ ତେଜ ପୁରଣୀ ଆଶା ।

ସର୍ବ ବୃକ୍ଷମୂଳେ କାଞ୍ଚନ ବେଦ,

ଅଷ୍ଟରତ୍ନମାନେ ଅଛନ୍ତି ଭେଦ ।

ସହେ ଗୋ, ଧନ୍ୟ ଏ ଫୁଲ ଫଳ,

କ୍ରିଡ଼ନ୍ତି ଶୁକ ପିକ ଭୁଞ୍ଜ କୁଳ । ୧୯ ।

କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳ ଶୀତଳ ପୁରନ୍ତି,

ସେନ ପବନ ବହେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ।

ତରୁଣ ତମାଳ ଦଳ ଭରଲେ,

କସ୍ତୁରୀ ଗନ୍ଧ କି ମର୍ଜିତ ଦଳେ ।

ସହେ ଗୋ, ସର୍ବ ପୁଷ୍ପଙ୍କ ବାସ,

ବନ ଭିକ୍ଷୁଳି ବହେ ଦଶଦିଗ ।

ପୁଷ୍ପ-ତରୁବର-ପରାଗ ଖସେ,

କି ଏ ଗୁଚେରି ଅବର ବରଷେ ।

ଦକ୍ଷ ବରୋଳ ସକ୍ଷ ବୃକ୍ଷ ସାଜେ,

ଲତାଲିଙ୍ଗିତ କାନ୍ତ କାନ୍ତା ବିଜେ ।

ସହେ ଗୋ, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଏ ବନ,

ତପୁ ଶୃଙ୍ଗାର ଯାଏ ଅଛୁ ସ୍ଥାନ । ୨୦ ।

କେତେଠାରେ କେତେ ଦେବତା ସ୍ଥାନ,
ଯୋଗୀ ତପସୀ ମୁନି ଧରେ ଧାନ !

ମେଢ଼ ମଣ୍ଡପ ଦେଉଳ ଅଟାଳୀ,
ମର୍କତ ମାଗୁଗ କାନ୍ଥରେ ଝଲି ।

ସହେ ଗୋ, ପୁର ଗଛବେ ଆସି,
ଗଛବେ ସଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଘୋଷି । ୧୧ ।

ଯହିଁ ବହାର କରେ ଗୋପୀ କାନ୍ଦୁ,
କିଏ ପଟାନ୍ତର ଦେବା ସେ ସ୍ଥାନ ।

ଶୁଣୁଥିଲୁ ଯାହା ଦେଖିଲୁ ତାହା,
ତେବେ ବଡ଼ପଣ କହୁବୁଁ କାହା ।

ସହେ ଗୋ, ଶେଷ ବିରୁଣ ଆଗ,
ଦାସୀପଣକୁ ନିଜ ନୋହୁ ଯୋଗ୍ୟ । ୧୨ ।

ଏବେ ଗୋ ସଖି ଏମନ୍ତ ବିରୁଣ,
ନ ଯିବା ଆମ୍ଭେ ଦ୍ଵାରାବତୀ ପୁଣ ।

କେମନ୍ତେ ଆମ୍ଭକୁ ରାଧା ଜାଣିମେ,
ତାଙ୍କ ପରିଜନ ସଙ୍ଗେ ଗଣିମେ ।

ସହେ ଗୋ, ତେବେ ଲଭିବା ଭବ,
କୃପା କରିବେ ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମନାଭ । ୧୩ ।

ଦେଖ ଦେଖ ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରୂପ,
ଏ ରୂପ କାହିଁ କରିଥିଲେ ଗୋପ୍ୟ ।

ଏବେ ଧଇଲେ ନିଜ ରୂପ ଯାର,
ରାଧା ରୂପକୁ ଏ ସମ ସୁନ୍ଦର ।

ସହେ ଗୋ, ଦେବ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଭଣି,
ଭିନ୍ନ ନୋହୁ ତୁମ୍ଭେ ରାଧା ରୁକ୍ମିଣୀ । ୧୪ ।

ଗାହା:—ଇତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟ-ମଞ୍ଜୁଷା ସପ୍ତଦଶ ଛାନ୍ଦେ,
 ସ୍ଵଧିକା ଦର୍ଶନ ରୂପ ରୁଚିର ବନ୍ଧେ,
 ଅଷ୍ଟାଦଶ ଛାନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ ଆନନ୍ଦ,
 କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଶ୍ରୀ ପରମାନନ୍ଦ । ୧୭ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

—:():—

ରାଗ—ବସନ୍ତରାଗେଣ ଗାୟତ୍ରେ ।

(ସଖି ଗୋ) ଦ୍ଵାରକା ଯୁବକ ମୋହ ହୋଇଛନ୍ତି
 ସାଧାରଣ-ଶୋଭା ଚାହିଁ,
 ଏମନ୍ତେ ଦୃଷ୍ଟି ଫୁଲବନେ ପଡ଼ିଲ
 ଗୋପୀ ଫୁଲ ତୋଳାଠାରୁ ଗୋ ।
 ଦେଖ ଦେଖ ସଖି ଏହୁ ବୃନ୍ଦାବନେ
 ବିହରନ୍ତି ଗୋପବାଳୀ,
 ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣେ ପୁଷ୍ପମାନ ତୋଳନ୍ତି
 ନାନାରଙ୍ଗେ କୁରୁହୁଲୀ ଗୋ । ୧ ।
 (ସଖି ଗୋ) ସହକେ ଗଉ- ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗେ ଚାଲନ୍ତି
 ବିଚିତ୍ର ଭଙ୍ଗିମା ହୋଇ,
 କଥା କହନ୍ତି ଗୀତସ୍ଵରେ ଆଳସି
 ସୁଛନ୍ଦେ ହସ୍ତକ ଦେଇ ଗୋ ।
 ହସନ୍ତି ଶୁଷିଳ ରସନ୍ତି ମିଶନ୍ତି
 ତୋଷନ୍ତି ଏକୁ ଆରକେ,
 କୃଷ୍ଣକୁ ଶବନ୍ତି, ବସନ୍ତେ ଗାବନ୍ତି
 ମଦନ-ମନ-ଉଡ଼ୁକେ ଗୋ । ୨ ।

(ପଣି ଗୋ) କେନ୍ଦ୍ର ବୃକ୍ଷେ ଉଠି କୁସୁମ ତୋଳନ୍ତି
 ମୁଖ ପଦ୍ମଗନ୍ଧ ପାଇ,
 ପୁଷ୍ପ ତେଜ ଭୁଞ୍ଜ ବଦନ ଚୁମ୍ବନ୍ତେ
 ବୃକ୍ଷରୁ ପଡ଼ିଲା ଡେଇଁ ଗୋ ।
 ପଳାନ୍ତେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ଚୁମ୍ବନ୍ତେ ଛଡ଼ାନ୍ତି,
 ଛଡ଼ାନ୍ତେ ପଶନ୍ତି ବାସେ,
 କେଶ ବସନ ଦୂରେ ଡେଇଁ ଝାଡ଼ନ୍ତେ
 ଦୂରେ ପଶୀକନ ହସେ ଗୋ । ୩ ।

(ପଣି ଗୋ) କୋଟି କୋଟି ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦେ କି ହୋଇଛୁ
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଏ ବୃନ୍ଦାବନ,
 ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୟୋତି ରସାଶିଳ ଶିଳ
 ଫୁଟିକି ପାତ ଯେପନ ଗୋ ।
 ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ବାରି ଦଶଛନ୍ତି
 ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ
 ଫୁଲ ଫଳ ତରୁ ଲତା ଖଗ ମୁଗ
 ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ରୂପ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋ । ୪ ।

(ପଣି ଗୋ) ଗୋପୀ ଅଭରଣୀ କେତେ ଜାଣେ ଭଞ୍ଜି
 ଛବି ଛଟକକୁ ଦେଖ,
 ଗୁଞ୍ଜିକା ଗୁରୁଣ କନ୍ଦର୍ପ କରୁଣ
 ପୁରୁଷ ହୃଦକୁ ଯୋଶି ଗୋ ।
 ଦେଖ ଦେଖ ସଖି ଗୁହାଣୀ ତେରଛ-
 ବାଣେ ପାତ୍ରାଣ ତରଳିବ,
 କାଷ୍ଠ-ପ୍ରତିମା ଭେଦ କାନ୍ଦ ଉଠିବ
 ମଦନ ସରେ ମଜ୍ଜିବ ଗୋ । ୫ ।

(ପଣି ଗୋ) ବାବୁ ! ଏ ପଶୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିନୁ ଦୁଃଖୀ
 ରୂପେ ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ,

ଏହାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ କହୁ ଲୋଡ଼ିଲେ
 ଧର୍ମର ରହସ୍ୟ କାହିଁ ଗୋ ।
 ପୁରୁଷ ହୋଇ କେ ହୃଦୟ ଧରିବ
 ନାଶ କି ନାଶ ନ ମୁହିଁ,
 କୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ଏବୁପେ
 ଖୋଜିଗଲେ କାହିଁ ଅଛୁ ଗୋ । ୬ ।
 (ସଖି ଗୋ) ବିଚିତ୍ର ଗତି ଆଡ଼- ଚନ୍ଦ୍ର ମାରଣ
 ବୃକ୍ଷରେ ବସନ୍ତ ଡେଇଁ,
 ବିବିଧ ପୁଷ୍ପ ନାନା ରଙ୍ଗେ ତୋଳନ୍ତି
 ଗୋବିନ୍ଦର ଗୀତ ଗାଇ ଗୋ ।
 ରଙ୍ଗଣୀ ଚୁଡ଼ — ଅକ୍ଷର ଅରବିନ୍ଦ
 ନିଗନ୍ଧ କୁନ୍ଦ ପୁନ୍ନାଗ,
 ଜାତୀୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ମୁଖ୍ୟ ମାଳତୀ ସେବଣ
 ଧାରୁଣୀ ମୃଦୁ ଲବଙ୍ଗ ଗୋ । ୭ ।
 (ସଖି ଗୋ) ଟଗର, ତରୁଟ ପାଟଳୀ, ପଳାଶ,
 କଦମ୍ବ, ରଙ୍ଗବିଧୁ,
 ଚମ୍ପା, ନାଗେଶ୍ଵର, ମଦନା, ମାଧବୀ
 ପୁଷ୍ପଭଦ୍ରା ଲଙ୍କାକୁଳୀ ଗୋ ।
 ବାରେହାଦାଡ଼ କରୁଣା କୋକନଦ
 କୁରୁକଳ ମୁରକୁମ୍ଭ,
 ମୃଦୁ ଶିଶୁପାଳ କଞ୍ଚନ କୁରୁବେଳୀ
 ରଙ୍ଗ ଦୁଲ୍ଲଭ କୁମୁଦ ଗୋ । ୮ ।
 (ସଖି ଗୋ) ଗଙ୍ଗାଶିଖରୀ ପୁରଙ୍ଗ ଅରବିନ୍ଦ
 ସୁନାଶ, ପାରିଜାତକ,
 ମାଳ-ଉପ୍ପଳ, ମଦାର କର୍ଣ୍ଣୀକାର
 ସୁଗନ୍ଧ ମନ୍ତ୍ର ଅଶୋକ ଗୋ ।

ଶତବର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣନା । ରଜା ମନ୍ତ୍ରୀ,
 ମୃଦୁଳା ଏ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦା,
 ଅପରାଜିତା ବରଳ- ବୃନ୍ଦା ତାରା-
 ଝଲକି ଏ ମଧୁ ସୁବା ଗୋ । ୧ ।
 (ସଖି ଗୋ) ଦୟାଶା, ଗୁଳସୀ ମାଧବୀ ମରୁଆ
 କୁଟିଳା କାମଦାୟିନୀ,
 ଏରୂପେ ନାନା । ପୁଷ୍ପ ତୋଳି ଆସନ୍ତୁ
 ଆନନ୍ଦେ ଗୋପକାମିନୀ ଗୋ ।
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଇଁ ପୁରନ୍ତ ପୁଷ୍ପ ବାଛୁ
 ବସି ଗୁଞ୍ଜିଲେ ସୁନ୍ଦରୀ,
 ଶ୍ରେତ ରକ୍ତ ନୀଳ ପୀତ ଶୁଭ ଶୁଭ
 ବୈଜୟନ୍ତୀ ମାଳା କରି ଗୋ । ୧୦ ।
 (ସଖି ଗୋ) ଅତି ସନ୍ତୁ କରି ଥୋକାଏ ଗୁଞ୍ଜିଲେ
 ରାଧିକା ଦୂତକା ପାଇଁ,
 ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଗୋପୀ- ମାନଙ୍କୁ ଥୋକାଏ
 ଗୁଞ୍ଜି ସଜାଡ଼ିଲେ ସବୁ ଗୋ
 ଆପଣା ଅର୍ପଣ ଥୋକାଏ ଗୁଞ୍ଜି ଶ
 ପୁବେଶ ହୋଇଲେ ବେଗେ,
 ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ କର୍ପୁର ମୁଗମଦ
 ସାମଲଲେ ଯବଅଙ୍ଗେ ଗୋ । ୧୧ ।
 (ସଖି ଗୋ) ଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ଦେଇ କବରୀ ରଞ୍ଜିଲେ
 ବେଢ଼ି କେତକୀ ପାଖୁଡ଼ା,
 ନିର୍ମଳ କପୋତେ ଶୁଭାଳ ରଞ୍ଜିଲେ ଅଳକା
 ବଳି ମନ୍ତ୍ରୀ କଢ଼ି ଝଡ଼ା ଗୋ,
 ବଦନଚନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ଶୋଭା କିଏ
 ବେଢ଼ି ପନତଳେ ତାରା,

କୈରବ ଶ୍ରେଣୀ ବେଶୀମାନେ ମଣ୍ଡିଲେ

ମଦନ-ମନ-ବିକାର ଗୋ । ୧୨ ।

(ପଶି ଗୋ) ନବ ବିକଟ ଅବତଂସ ଅଶୋକ

କେ ଖଞ୍ଜେ ପଦ୍ମ ତମ୍ବକ,

କୁରୁଅନା-କଢ଼ୀ ନାଶାରେ ଖଞ୍ଜିଲେ

କର୍ଣ୍ଣେ କର୍ଣ୍ଣୀକାର କାପ ଗୋ,

କଣ୍ଠେ ଖଞ୍ଜିଲେ ହାର ମନ୍ଦି ମାଧବୀ

ନବନ-କଳିକା ଗୁଞ୍ଜି,

ନାଗେଶ୍ବର ପୁଷ୍ପେ ମେଖଳା ପାଜିଲେ

ସେମନ୍ତେ ମୋହବେ ପତି ଗୋ । ୧୩ ।

(ପଶି ଗୋ) ନାନା କୁସୁମେ ତାଡ଼ ରୁଡ଼ୀ ପାଜିଲେ

ଭୁଜଲତାକୁ ବନାଇ,

ବିଚିତ୍ର ପୁଷ୍ପକୁ ମ ପ୍ରାଏ ଦିଶିଲେ

ସମନ୍ତେ ଦିଅ ଅନାଇ ଗୋ,

ମଦନଶର— ଭରଦିମାନ କି ଏ

ସମରେ ଅଛନ୍ତି ପାଜି ?

ପୁଷ୍ପ ଲତାରେ କି କୋକିଳ ଭାଷୁଛି

ବାଣୀ ଶୁଣି ମନ ମଜ୍ଜି ଗୋ । ୧୪ ।

(ପଶି ଗୋ) ଧନ୍ୟ ଏ ଗୋପୀ ବିଚିତ୍ର ବହୁରୂପୀ

ଆତ୍ମ ଜୀବନ ହିଁ ଧନ୍ୟ,

କେତେ କାଳ ବସି କେତେ ତପକଲି,

ଦେଖିଲି ଚର୍ମନୟନ ଗୋ ।

ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା ଦେଖିଲେ କାନ୍ଦବ

ଏହାଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ଭ୍ରାନ୍ତି,

ଏ ଭବ ଗୁଣିକ ପ୍ରଭୁ ନ କାନ୍ଦବେ

ଏକେ ସେ ଭବମୁରତି ଗୋ । ୧୫ ।

(ସଖି ଗୋ) ଦିବ୍ୟ ସୁବେଶ ହୋଇ ସବ ଗୋପିନୀ

ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଯାଇ

ଯେ ଯାହା ନାସ୍ତିକା- ମାନଙ୍କୁ ମଣ୍ଡିଲେ

ବିବିଧ କୁସୁମ ଦେଇ ଗୋ ।

ରାଧିକା ଦୁର୍ଦ୍ଦିନା ଏ ଦୁଇ ସଖୀଙ୍କି

ସମସ୍ତେ ସୁବେଶ କର,

ସୁଶୀତଳ ଜଳେ ଚତୁଃସ୍ରମ ଗୋଲି

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ବୋଲିଲେ ବାଳୀ ଗୋ । ୧୭ ।

(ସଖି ଗୋ) ହାର ଜାଡ଼ ବୁଢ଼ୀ ମୁକୁତା ମେଘଳା

ତାଟଙ୍କ ନାହାବସଣୀ,

ଅଲକା ଅବତଂସ କେଶ ମଣ୍ଡିଲେ

କୃଷ୍ଣମେ ହେ ଚରଣୀ ଗୋ ।

ନୂଆ ବରଗରଣେ ଶକ୍ତି ବାଳୀ

ପ୍ରଣମ୍ୟ ହୋଇ ଶୋଇଲେ,

ତୁମ୍ଭ କୃପାରୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଲଭରୁ

ଶ୍ରୀ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ବୋଇଲେ । ୧୭ ।

(ସଖି ଗୋ) ହସି ରାଧିକା ସଖୀଙ୍କି ଠାରି ଦେଲେ

ସଖୀହସି କୋଳ ଦେଇ,

ଏମନ୍ତ କର୍ମା କବ୍ ପ୍ରାଣସଞ୍ଜନ

ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଦେହା ଗୋ ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କି ପୁଷ୍ପ ଆଣିବୁ

ଆଣ ପୁବେଣ କରବ଼ା,

ସବୁ ଦେଇ ମାଲେ ମାଲେ ଗୋଷ୍ୟ କଲେ

ସ୍ବପ୍ନସ୍ଥେ କରାବେ ଯେବା । ୧୮ ।

(ପ୍ରଶ୍ନ ଗୋ) ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ରତ୍ନ ବେଳ କିଶୋରୀ,

ସାଜିଲେ କିଶୋରମୁଖି,

ବିବିଧ କୁସୁମ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ମଣ୍ଡିଲେ
ବେଢ଼ି ସଜଳ ଯୁବତୀ ଗୋ ।

ମାଳାମାନ ଧରି ଉତ୍ସବ ଗହଳେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚାହିଁବା ପାଇଁ

ହସି ଚାହିଁଲେ ସମସ୍ତେ ମାଳ ଦେଲେ
ଶ୍ରୀହରି ହୃଦେ ଲମ୍ବାଇ ଗୋ । ୧୧ ।

ଏମନ୍ତେ କେତେ କେତେ ରଙ୍ଗେ ଯୁବତୀ
ମୋହିଲେ ଦିବ୍ୟ ମୂରତି,

ବିବିଧ ବିନୋଦ ହାତ ପରିହାସ
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ଶାନ୍ତି ଗୋ,

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ମହିମା ଦୁର୍ଲଭ
ପ୍ରେମିକକୁ ପ୍ରେମରକ୍ତ,

ମହାରସେ ପଶି ଦେବ ଶ୍ରୀଗଳ୍ପ,
ଯେ ଅବା ଯେମନ୍ତ ବୁଝୁ ଗୋ । ୧୦ ।

(ଗାହା) ଇତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନସ୍ୟାମଞ୍ଜରୀ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶ୍ରବଣେ,
ଗୋପିକା ନିଜର ଫଳ ବିନୋଦ ବନ୍ଧେ,
ଉନବିଂଶ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନେ ଲେଖଣ ରଙ୍ଗ,
କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଏଥର ପ୍ରସଙ୍ଗ । ୧୮ ।

—)୫୦୫(—

ଉନବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ।

୫-★-୫

ମହାର ଶ୍ରୀଗଣେ ଗୀୟତେ ।

କେଳି କଳାନିଧି କଦମ୍ବମୂଳେ

ଗୋପ କଦମ୍ବ ନିତମ୍ବିନୀ ମେଲେ । ୦ ।

ରଞ୍ଜିତେକ ସୁପମଶ୍ରୀ ଲୀଳା,

ବାଦ୍ୟ ବିନୋଦେ ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗେ ଖେଳା ।

ନଟବର ନାଗର ମଧ୍ୟେ ବିରାଜେ,

ମୋହନ ବର୍ଣ୍ଣା ବିମ୍ବାଧରେ ବାଜେ । ୧ ।

ଉଜ୍ଜାର ଆଳପି ରାଗ ସଞ୍ଚାରେ,

ତେ ତେନାତେନାତେ ତାନ ଉଚ୍ଚାରେ ।

ତାନ ଭେଦି ତାଳ କପୋଳେ ଦିଏ,

ସଙ୍ଗୀତ ସୁସ୍ଵରେ ଗୋପିନୀ ଗାଏ । ୨ ।

କାମଜ ହୃଦିଣ ସହସ୍ର ଲକ୍ଷେ,

ତରୁକ ଲକ୍ଷକ ସହସ୍ର ବିଂଶେ,

ଅଠାଶି ସହସ୍ର ଫୁଲାର ସାଜେ,

ଗୁଳିଣି ସହସ୍ର ଚର୍ମ୍ମକ ବାଜେ । ୩ ।

ଧେକ୍ ଧେକ୍ ଥେଇ ଥେଇ ଦୁଇଦୁ ଗାଜେ,

ଝିଙ୍କି ଡି ଗିଡ଼ି ଗଡ଼ି ଥେଇ ଥେଇ ସାଜେ ।

ଝେ ଝଙ୍କ୍ ଝଙ୍କ୍ ଝଙ୍କ୍ ଝଞ୍ଜାଳ ଝାଙ୍କେ,

ଝେଗୁଣା ଝି ଶା ଗୁଣା ଗୁଣିତ ଗୁଣାଙ୍କେ । ୪ ।

ଝମକ ଝମକ ତାଳେ ଝମକେ,

କଙ୍କି ଶୀ ରୁଣ ଝଣ ଚିତ୍ତ ଚମକେ ।

ଠଣ ଠଣ ଘର୍ ଘଣ୍ଠ ଘଞ୍ଜାରେ ନାଦେ,

ମୁଣରିତ ମଞ୍ଜୀର ପାଦେ ବିବାଦେ । ୫ ।

ଭେଣ ମୁଦଙ୍ଗ ନାନା ବାଦ୍ୟ ନାଦେ,

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଭେଦେ ।

ଭୂମି ଭେଦି ତାଳ ପାତାଳେ ପଶେ,

କଣ୍ଠ ମେଲି ବାଦ୍ୟ ପଞ୍ଚମ ରସେ । ୬ ।

କୃତେଲି ଗୁମର ସହସ୍ରେ ପଡ଼େ,

ଚନ୍ଦ୍ରଦିଆ ଦାଉ ଦାଉ ଝଡ଼େ ।

ପୁଷ୍ପର ଆଲଟ ସହସ୍ରେ ତାଳି,
ସହସ୍ରେ ଫୁଲ ଛତ୍ର ଧରେ ତୋଳି । ୭ ।

ସହସ୍ରେ ଦର୍ପଣ ଛମୁରେ ଧରେ,
ମୁଖେ ମଧୁପାତ୍ର ତାମ୍ବୁଲ କରେ,
ଚନ୍ଦନ ମୁଦା କାହା କରେ ଶୋହେ,
ବିବିଧ ବନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣମନ ମୋହେ । ୮ ।

ଗାବନ୍ତି ବାବନ୍ତି ନୃତ୍ୟନ୍ତି ବାଳା,
ଉନ୍ମଦ ମଦନ-ଶରେ ବେଶେଲା,
ଗତି ଭ୍ରାନ୍ତି ଶୂରୁଣ ମାଧୁରୀ ସାଜେ,
ସ୍ଫୁର ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଗାରିମା ଗାଜେ । ୯ ।

ଝଲମଲ ଝଟକତ ତାଟଙ୍କ ଗଣ୍ଡେ,
ବିଦ୍ୟୁତଖେଳା କି ଜମୁତ ମଣ୍ଡେ,
ରଞ୍ଜିମା ଅଧରେ ଭଞ୍ଜିମା ଗାଏ,
ଲେଚନ ବନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଶୁଦ୍ଧେ । ୧୦ ।

ହେରି ଶ୍ରୀହରି ମୁଖ ପୁର୍ଣ୍ଣିକନ୍ଦୁ,
ଉକୁଳି ଉଠେ ଗୋପୀ ପ୍ରେମସିନ୍ଦୁ,
କାଞ୍ଚୀଦାମ ରୁଟି କାଞ୍ଚଲ ଖସେ,
ଯୌବନ ହେରଇ ତାଙ୍କନ୍ତ ବାସେ । ୧୧ ।

ପୁଣି ଖସଇ ପୁଣି ପୁଣି ତାଙ୍କି,
ଯେମନ୍ତେ ଯୌବନ ଦଶେ ହରିଙ୍କି,
କୃଷ୍ଣକୁ ନ ଚାହିଁ ସଖୀଙ୍କି ଚାହିଁ,
ଗୀତ ଭିତରେ ଅନୁଆନ କହେ । ୧୨ ।

ଚରୁକ ଧରି ପଶୀମୁଖ ରମ୍ଭେ,
ନିବିଡ଼ ଗାଢ଼ କରି ପରିରମ୍ଭେ ।

କେନ୍ଦ୍ର ନିତମ୍ବତଟେ କର ଭରେ,
ବାସ ମାସବନ୍ଧ ପଶିଲ କରେ । ୧୩ ।

କାହାର କାଷ୍ଠଲ କେ ଝିଙ୍କି ନିଏ,
ଯୌବନେ ଯୌବନ ହାବୋଡ଼ି ଦିଏ ।

ନବତ ଆଲିଙ୍ଗନେ ଭଡ଼େ ହସ୍ତା,
କମ୍ପାଇ ଯୌବନ ଜୟନଦେହା । ୧୪ ।

ବାଞ୍ଛନ୍ତି ନାଶ ହରି ପରିରମ୍ଭେ
ଜୀବନ ଯୌବନ ନ ରହେ ଦମ୍ଭେ ।
ଜର୍ଜରତ ହୋଇ ପ୍ରମୁଣ ରହେ,
ଲେଟନ ଭେଦ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଧାଏ । ୧୫ ।

ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଅନ୍ତ ଦେଖି ମୁରରୀ,
ଜାଣିଲେ ମଦନେ ଉନ୍ମତ୍ତ ନାଶ ।
ଗୋପୀ ଗୋଟିକେ କୃଷ୍ଣ ଗୋଟିଏକ
ଏ କରୁ ମୁର୍ତ୍ତି ହୋଇଲେ ଅନେକ । ୧୬ ।

ରହୁ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ପାରୁଣେ ଦୁଇ,
ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦ୍ୟ ରୂପ ରହି ।
ଯେତେକ ଗୋପୀ ତେତେ କୃଷ୍ଣ ବ୍ୟାପି
ଠାବେ ଠାବେ ଲଳା ଅନନ୍ତରୂପୀ । ୧୭ ।

ବିବିଧବନ୍ଧେ ପରିରମ୍ଭେ ଲଳା,
ଶୃଙ୍ଗାରରସେ ଗୋପୀ କୃଷ୍ଣ ଭେଳା ।
ଏକ ନ ଜାଣନ୍ତି ଆରେକ ଭେଦ,
ମୋ ବିନୁ କୃଷ୍ଣ ଆନ ନାହିଁ ଖେଦ । ୧୮ ।

ଅଷ୍ଟକମଳ ଅଷ୍ଟ ମଧ୍ୟଦଳେ,
କାଳୀର ଆଜ ହୃଦଲତା କୁଳେ ।

ଭଦ୍ରକ ଗୁଳ୍ମ କୁସୁମ କାନନେ
ସକଳ ଗୋପୀ ସେନ କେଳି କାନ୍ତେ । ୧୧ ।

ପଦ୍ମ ଦୁଇଦଳେ କୁଞ୍ଜ-କୁଟୀରେ
ରାଧା କୃଷ୍ଣ ଅଗ୍ନି କୋଶେ ବହରେ ।
ଜାଣି ଚରୁତ ନିରୋଧନ ସନ୍ଧି
ନୃପନନ୍ଦନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ବିରୋଧ । ୧୦ ।

ରାଧା ଅଶେଷ ଅଭିଳାଷ ଲାଳା,
ଏଥୁ ଭିତରେ କେତେ ଯୁଗ ଗଲା ।
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିକେ ବୋଧ କରାଇ,
ଅନେକ କୃଷ୍ଣ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ । ୧୧ ।

ହରିଚରିତ ଏ ବିବିଧ ଭାବ,
ସାହା ନ ଜାଣେ ଧାତାନନ୍ତ ଶିବ ।
ମୋ ପ୍ରଭ ପାମର କଥା କହବି,
ପିଞ୍ଚୁ ଡୋର କି ପିଞ୍ଚୁ ପିତାବ । ୧୨ ।

ନିକୁଞ୍ଜ ଜନ ମୋର କଥା ବୁଝି
ଯହୁଁ କୃପା କଲେ କରୁଣାଧର ।
ତେଣୁ ସହଜନେ କହଲି ଏତେ,
ବୋଲଇ ଦେବ ଶତ୍ରୁ ମୋର କେତେ । ୧୩ ।

(ଗାହା) ଭଗ ଶ୍ରୀ ରାହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ଭନବଂଶ ପ୍ରଭେ,
ବିବିଧ ବିନୋଦ ବିଳାସ ଗାଉଁ ବରେ
ବଂଶ ପ୍ରଭ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ ସନ୍ତୋଷ
କହବାକୁ ଆଇ ହୋଇ ଏଥୁର ନିଦେଶ ।

ବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ଧାଗ ଭୈରବ—ଅଜବଳାପ ବାଣୀରେ ଗାଇବ ।

ରାସ ରଘୁସ୍ୟ ଅନ୍ତରେ କଥା
ଶୁଣି ରସିକ ରସପଣି ତା,
ନାପତରୁମୁଲେ ବଜେ ଗୋପୀନାଥ,
ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ବୃଷଭାନୁସୁତା; ହେ ସୁଜନେ । ୧ ।

ରାଧା ପଦ୍ମହସ୍ତେ ନାଗବନ୍ଧୀ,
ଦୂତା କରେ ଶୋହେ ରତ୍ନ ଝରି,
ତାମୁଲି ଭୂଷାକ ମୂଖ ପଞ୍ଚାଳନ୍ତ,
ବେନି ପାରୁଣେ ବେନି ସୁନ୍ଦର; ହେ ସୁଜନେ । ୨ ।

ବେଦି ସେବନ୍ତି ବରଜବାଳୀ,
କରେ କୃବେଲି ଗୁମର ତାଳି,
ପୁଷ୍ପର ବିଞ୍ଚଣି ଧରି କେ ବିଞ୍ଚନ୍ତି,
କେନ୍ଦୁ ଫୁଲ ଛନ୍ଦୀ ଧରେ ତୋଳି; ହେ ସୁଜନେ । ୩ ।

ରାଧା ଚିତ୍ରକ ଧରି ମୃଗୁରୀ,
ରୁଦ୍ଧ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣି ସୁନ୍ଦରୀ,
ଏବେ ତ ରୁଦ୍ଧ ଆମ୍ଭ ମନ ପୁରୁଲି,
ଅନ୍ଧେ ଯାଉଛୁ ଦ୍ଵାରକା ପୁର; ଗୋ ସୁନ୍ଦରୀ । ୪ ।

ଆଉ ଅଳପ ଦିନର କଥା,
ମୃଗୁସୁରେ କି ଥିବା ସବୁଥା,
ଦଳୁକ ବିନାଶି ନିଜ ପୁରେ ଯିବା,
ବେଗେ ଉତ୍ସାହି ଅବନୀ ବ୍ୟଥା; ଗୋ ସୁନ୍ଦରୀ । ୫ ।

ରୁମ୍ଭେ କହୁବନ ଏଥେ ଥାଅ,
ମୋତେ ନ ଦେଖି କଥା ନ ପାଅ,
ନିରନ୍ତରେ ମୋର ରୁମ୍ଭ ତହିଁ ମନ,
ମୋତେ ଦ୍ଵାରକାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦଅ, ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୬ ।

ଏଡ଼ୁ ବରହ ବଣୀଟି ଜଅ,
ଗୋଷ୍ଠେ ପ୍ରୋକକୃଷ୍ଣ ହସ୍ତେ ଦଅ,
ବଣୀ ଥଲେ ଆମ୍ଭେ ରୁମ୍ଭ ହସ୍ତେ ଅଡ଼ୁ,
ବଣୀ ରୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ପଣୀ ସହ; ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୭ ।

ଆଉ କଥାଏ ଶୁଣ ସୁନ୍ଦର,
ଯାହା ପଡ଼ିଲ ଦ୍ଵାରକାପୁର,
ନିରନ୍ତରେ ରୁମ୍ଭ ରୁଣ ରୁଣ ରୁଣ,
ଆମ୍ଭ ଝଡ଼ିଗଲ ନିଜ ଶିର; ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୮ ।

ପଟ ସୁଖମାନ କଲୁ ତେଜ୍ୟା,
ଉଦ୍ୟ ପଲଙ୍କ ସୁପାତ ଶଯ୍ୟା,
ନଗ ନରନାଗ ସମସ୍ତେ ଚକିତ,
କଥା ବାଜିଲ ରଜା ପରଜା; ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୯ ।

କେହି ପଚାରି ତ ଶିକ୍ୟ ନାହିଁ,
ଏହୁମତେ କେତେ ରଲ ବହି,
ସମସ୍ତେ ହୋଇ ରୁକ୍ମ ଶୀର୍ଜି ପେପିଲେ,
କଥା ତଦନ୍ତ ପାଇବାପାଇଁ; ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୧୦ ।

ନାନା ଉପାୟେ ପ୍ରକାରେ ଦେଖା,
ବଲେ ପେଲି ପଣି ପାଦେ ସେବି,
ବହୁତ ହୋଧ କରି ବାମା ବୋଇଲେ,
ନ କହିଲେ ଆଜ ମୁଁ ମରିବି ହେ ଗୋବିନ୍ଦ; ୧୧ ।

ବାଳୀ ମୁରୁବ୍ରତ କଲେ ଯେଣୁ,
ତାକୁ ନ କହୁ କହୁଲୁ ତେଣୁ,
ବୋଇଲୁ ଅମ୍ଭେ ଏତେ ସରି ହୋଇଲୁ,
ବଜନାସ ବୁଣ ବୁଣ ବୁଣ; ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୧୧ ।

ଶୁଣି ପ୍ରମୁଦିଭୁତ ହୋଇ ବାଳୀ,
ସମସ୍ତେ ହେଁ ହୋଇ କଲେ ମେଲି,
ଅମ୍ଭେ ସେ ଏତେ ଅସୁନ୍ଦର ହୋଇଲୁ,
ଏକା ସୁନ୍ଦର ଗୋପସୁଆଳୀ; ହେ ଗୋବନ୍ଦ । ୧୨ ।

ରୁଂର ରୁପବୁଣ ଉପଲକ୍ଷି,
ତାକୁ ଛଳଣ କହୁଲୁ ସଖି,
ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ସବସୁଖ ତେଜିଲେ,
କହି ସବନ୍ତ ଯେତେ ନିର୍ମାଣୀ; ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୧୩ ।

ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଗାଏଣୀ ଅସି,
ରୁମ୍ବ ବୁଣ ଗାଇଲେ ବିଶେଷି,
ତାଙ୍କ ତହୁଁ ଶୁଣି ପରତେ ପାଇଲେ,
ମୋହେ ଡଳିଲେ ସବସୁକେଶୀ; ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୧୪ ।

ତହୁଁ ବହୁତ ବନଦ ହୋଇ,
ଆମ୍ଭ ଶ୍ରମରେ ସବ କଟାଇ,
ବୋଇଲେ ଆମ୍ଭକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର,
ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ ବାରେ ଦେଖାଇ; ହେ ଗୋବନ୍ଦ । ୧୫ ।

ତାଙ୍କ ସାରୁକ୍ୟ ଶରଧା ଶୁଣି,
ଅମ୍ଭେ ଦେନ ଅସିଅଛୁ ପୁଣି,
ମନ ଜାଣି ତାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର,
ରୁମ୍ଭେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ତରୁଣି; ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୧୬ ।

ରାଧା ବୋଇଲେ ସେ କାହିଁ ଛନ୍ଦି,
ପ୍ରଭୁ ବୋଇଲେ ଗରନଗତି,
ଏକ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଅଲଲୁ,
ବହୁ ଅଣ୍ଟିଲ ଏ ଶେଷରେ, ଗୋ ସୁନ୍ଦର । ୧୮ ।

ଶୁଣି ସମସ୍ତେ କେତ ହୋଇ,
ବାଳୀ ଗରନକୁ ଦେଲେ ବୁଝି ।
ଜାଣି ଗରୁଡ଼ ଉଡ଼ି ଆସି ବସିଣ,
ରାଧା ଶ୍ରୀଚରଣେ ପ୍ରଣମଇ; ସେ ଗରୁଡ଼ । ୧୯ ।

ବାମା ଓଢ଼ାଇ ପଡ଼ି ବୁଝୁଛୁ,
ପୁଣ୍ୟଦା ପ୍ରଣମିଲେ ଦୁରୁ,
ଶେଷପଡ଼ି ପିଠି ଆଉଁଶି ରାଧିକା,
ତାକୁ ବୋଇଲେ ତୁ ମହାମେରୁ, ହୋ ଗରୁଡ଼ । ୨୦ ।

ତୋତେ ଦେଖିଲି ଆଜ ମୋ ଧନୀ,
ଯାହା ଶୁଣିଥିଲି ବେଳ କର୍ଣ୍ଣି,
ଲୁହ ହୋଇ ଯିବି ଉଠ ମୋର ବାପ,
— ଉଠ ଉଠ ତୁ କୃଷ୍ଣବାହାନୁ, ହୋ ଗରୁଡ଼ । ୨୧ ।

ରାଧା ଗରୁଡ଼କୁ ତୋଳି ଧରି,
କୃଷ୍ଣ ବାମେ ରହିଲେ ଉଭୟ,
ଦେଖିଲେ ଦୂରେ ଦର୍ଶନ କରୁଛନ୍ତି,
ଭୂମି ଲେଟିଣ ରାଜକୁମାର; ହେ ପୁରନେ । ୨୨ ।

ରାଧା ବୋଇଲେ ଉଠ ଗୋ ମିତ୍ର,
ଲୁହ ହୋଇଯିବି ପ୍ରାଣମିତ୍ର,
ଶୀଘ୍ର ହୋଇ ଉଠି ଆସ ଜବଧନ,
ମୋର ପ୍ରାଣର ଶକ୍ତି-ସଦା ତ; ଗୋ ଧନନ । ୨୩ ।

ରାଧା ବଚନ ଅମୃତ ଶୁଣି,
 ଅଙ୍ଗ ପୁଲକେ ସଙ୍ଗତରୁଣୀ
 ଭୟ ସଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ି ଉଠି ଉତ୍ତରଲେ,
 ସଙ୍ଗେ ଶିରେ ଦେଇ ବେନପାଣି; ହେ ସୁଜନେ । ୧୪ ।

ରାଧା ଲବଣ୍ୟ ବଦନ ଦେଖି,
 ଭାବେ ଜହ୍ନଲେ ସଙ୍ଗ ସୁମୁଖୀ,
 ଲବଣୀପିତୁଳୀ ପ୍ରାୟେ ହୋଇଛନ୍ତି,
 ଜଳେ ତଳହଳ ବେନ ଅଖି; ହୋ ସୁଜନେ । ୧୫ ।

ରାଧା ବୋଇଲେ ଆଜ ମୋ ଧନ୍ୟ,
 ମୁହଁ ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭ ବଦନ,
 ମନ ଜାଣି ଅଖି ଭେଟ କରାଇଲେ,
 ପ୍ରଭୁ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଭବନ; ଗୋ ମିତଣି । ୧୬ ।

ତୁମ୍ଭେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଭାବନା,
 ତୁମ୍ଭେ ସି ଜଗଜନଜନନୀ,
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ କଥାଟି ତୁମ୍ଭକୁ ଲଗଇ,
 ଅଉ କେବେହେଁ ନୋହୁବ ମାନ; ଗୋ ମିତଣି । ୧୭ ।

ପ୍ରଭୁ ମନ ଜାଣି ସେବସବ,
 ସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ଏକଭାବ,
 ସଦା ଆନନ୍ଦେ ଦନକାଳ ହରବ,
 ପ୍ରଭୁ ଯେମନ୍ତେ କଷ୍ଟ ନୋହୁବ, ଗୋ ମିତଣି । ୧୮ ।

ଏତେ କହୁ ଅନଥନ ଅଖି,
 ବେଳେ ହୋଧେ ଚନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ ସଖୀ,
 ତତ୍ତ୍ୱେ ଅଞ୍ଜଳେ ଲେଖକ ପୋଷୁଣ,
 ଶୋକ ସମ୍ଭାଳିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ; ହେ ସୁଜନେ । ୧୯ ।

ଦେଖି ବୁଲୁଣୀ ସଖୀଙ୍କି ଠାର,
ଆଗେ ସେଇଲେ ଶୁମର ଧରି,
ସେ ଯାହା ସେବାଆୟୁଧ କରେ ସେଇ,
ସେବା ଖଟିଲେ ରାଜକୁମାରୀ; ହେ ସୁଜନେ । ୩୩ ।

ଶୁଣି ବୋଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକୃପାଘା,
ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭକୁ ପ୍ରଭୁ ଦୋଷର,
ଆମ୍ଭ ପ୍ରଭୁ ନରବଧ ଅପରାଧୀ,
ତୁମ୍ଭ ପାଦକୁ ନୋହୁ ସେ ସରି; ଗୋ ରାଣି ।

ତୁମ୍ଭେ ଠାକୁରାଣୀ-ପଣେ ବଡ଼
ଆମ୍ଭେମାନେ ଭବବୁଦ୍ଧି ଜଡ଼,
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଭୁ ଭବ ଆମ୍ଭେ କି ଜାଣିମୁଁ,
ଆମ୍ଭ ହୃଦୟ ନୁହଇ ଦୃଢ଼; ଗୋ ରାଣି । ୩୪ ।

ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସନ୍ନେ ଏଣିକି ଅବା
ଦେଖି ଯାଉଛୁ ଜାଣିମୁଁ ସେବା,
ଯଦି ଥିଲେ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ପରାୟଣ,
ଆମ୍ଭ ଅପ୍ରାଧ ଉପା କରିବା; ଗୋ ରାଣି । ୩୫ ।

ଏତେ କହୁଣ ଚରଣ ଧରି,
ରାଧାପାଦେ ନିମିତ୍ତେ ସୁନ୍ଦର,
ତୋଳି କୋଳ କରି ହାତ ଧରି ନେଇ,
ରାଧା ସମର୍ପି ଦେଲେ ମୁରାରି; ହେ ସୁଜନେ । ୩୬ ।

ମୋର ପ୍ରାୟେ ଏହାକୁ ଦେଖିବ,
ଦୋଷ କଲେ ତାହା ଉପେକ୍ଷିବ,
ଆଉ ଯେତେ ନାଶ ସବୁ ସମ କରି,
ପ୍ରଭୁ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲେଖିବ; ହେ ଗୋବିନ୍ଦ । ୩୭ ।

ଆମ୍ଭ ନିର୍ମଣୀ ଗୋପୀଙ୍କ କଥା,
 ପ୍ରଭୁ ମନୁ ନ ଛାଡ଼ିବ ତନ୍ତ୍ରୀ,
 ଦୋଷକୁ ଉଚିତ ଯାହା ବିହୁଅଛି,
 ତାହା କେ କରିପାରେ ଅନ୍ୟଥା; ହେ ଗୋବିନ୍ଦ ।

ଏତେ କହୁ କଥା ଗର୍ଭେ ଭରି,
 ବାହ୍ୟେ ହରଷ ଆରମ୍ଭ କରି,
 ପକ୍ଷିବର ଯାସେ ପାଛୋଟି ଅଇଲେ,
 ରାଧାସଙ୍ଗେ ଘେନି ବୁଜିନାଶ; ସୁଜନେ ।

ବେଢ଼ି ବୋଲନ୍ତି ସକଳ ଗୋପୀ,
 ବାବୁ ଚରୁତ ଏ ବଡ଼ ତପୀ,
 ପକ୍ଷୀରୂପ ଧରି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ,
 ସେହ୍ନେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହନୁ କପି; ଗୋ ସଜନି । ୩୮ ।

କେହୁ ବୋଲନ୍ତି ଏ ଥିଲ କାହିଁ,
 ଏ ତ ଏତେକ ଅଣିତ ବହି,
 ରୂପ ଗୋପ୍ୟ କରି ସାମାନ୍ୟ ଦର୍ଶୁଛି,
 ଦେଖ ବସିଛି ମଉନ ହୋଇ; ଗୋ ସଜନି । ୩୯ ।

କଥା କହିଲ କେମନ୍ତ କରି,
 ଶୁଣି ନ ପାରିଲୁ ଗୋପନାଶ,
 ଜାତ କାଲ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ବସିଅଛି,
 ସେହ୍ନେ ଘୋରଇନ୍ଦ୍ର ଧାନ ଧରି; ଗୋ ସଜନି । ୪୦ ।

ଦେଖ ଦେଖ ଗୋ ସୁନ୍ଦର ଡୋଳା,
 କି ଏ ମାଣିକ୍ୟ ରଙ୍ଗ ପୋପୁଳା,
 ଅଧର ସୁନ୍ଦର ଅରୁଣ ରେଖା କି,
 ଦାଢ଼ି କମ୍ବୁର କଣ୍ଡାର କଳା; ଗୋ ସଜନି । ୪୧ ।

ଦେଖ ସୁନ୍ଦର ଏ ଭଜ ନାନ,
 ବନ୍ଧା କାଣ୍ଡର ଗ୍ରାସେ ସଲଖ,
 ନାକତଳେ ନିଶ ମୋଡ଼ି ଦେଇଅଛି,
 ଏତ ଛୁଟିକି ଉପରେ ଚୋରୀ ଗୋ ସଜନ । ୪୧ ।

ଦେଖ ଦେଖ ଗୋ ସୁନ୍ଦର ଗଲା,
 ସେ ତ କମ୍ବୁର ଗ୍ରାସେ ଧବଳା,
 ଏତେ ବୋଲି ଗୋପୀ ଗ୍ରନ୍ଥା ପାଇ ଅତି,
 ସବେ ଲମ୍ବାଇଲେ ପୁଷ୍ପମାଳା; ଗୋ ସଜନ । ୪୨ ।

ତୁ ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗୁମ୍ଫାରେ ଥାଉ,
 କେବ-ସୁଦ୍ଧାଗମାନ ଜଣାଉ,
 ଅରେ ଥରେ ଆନୁ କଥା ଜଣାଇବୁ,
 ତୋର ଧର କହୁଅଛୁଁ ଗାଉଁ; ହେ ଗରୁଡ଼ । ୪୩ ।

ଶୁଣି ଗରୁଡ଼ ନୁହଇଁ ମଥା,
 ଅଣି ବୁଜି ନ କହୁଲୁ କଥା,
 ଗୋପୀଙ୍କି ଉପେକ୍ଷି ଦିବାକୁ ଗୋବନ୍ଦ,
 ପ୍ରଭୁ ହୃଦୟରେ ବସି ବ୍ୟଥା; ହେ ଦଇବ । ୪୪ ।

ସୁଧାମୟ ଗୁହଁ ଦୁର୍ଗାକେଶି,
 ଯାଇ ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠରେ ବସି,
 ସୁଧାକୁ ଆଜ୍ଞା ମାଗି ରଜକୁମାରୀ,
 ସବେ ଆସନେ ବସିଲେ ଅସି; ହେ ସୁଜନେ । ୪୫ ।
 ଗୋପୀ ଗୁହଁ ଗୁହଁ ଝଙ୍କାପତ,
 ଉଡ଼ି ଗଲୁକ ଗଗନ ଘଡ଼,
 ଘଲୁକ ନ ପଡ଼ି ଦ୍ଵାରକା ମିଳିଲା,
 ଅସି ପ୍ରସର ହୋଇଲା ରାତି; ହେ ସୁଜନେ । ୪୬ ।

କାଣି ତାମ୍ରଜଳ ଦେଲ ରଖି
 ପ୍ରଭୁ ପଳଙ୍କେ ଛଣେ ପହଞ୍ଚି
 ଅଳ୍ପପୁରେ ସବୁ ରାଣୀ ପହଞ୍ଚିଲେ,
 ଗଲ ଗରୁଡ଼ ପୁରକୁ ଉଡ଼ି; ହେ ଯୁକ୍ତନେ । ୪୮ ।

ରାଜ ନ ପାହୁଁ ଉଠି ଶ୍ରୀହରି,
 ପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟକର୍ମମାନ ସାରି,
 ମଦନ ପ୍ରାହୀନ ଅମୃତ ଭୋଜନ,
 ପ୍ରଭୁ ତାମ୍ରଲ ଭୋଜନ କରି; ହେ ଯୁକ୍ତନେ ॥

ପ୍ରଭୁ ରତ୍ନସିଂହାସନେ ବିଜେ,
 ସରସହଳମଧ୍ୟେ ବିରାଜେ,
 ଘନ ଦେବ ସବୁ ଦୁଖ ଜଣାଇଲା,
 ମୋତେ ଗୋଟି କରି ଦେବରାଜେ; ହେ ଗୋବିନ୍ଦ ॥

ଗାହା—ଜତି ଶ୍ରୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜୁଷା ଦିଶି ଛାନ୍ଦେ;
 ସବୁ ସଂବୋଧ ବାସ୍ତାବ୍ୟୁର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଦେ,
 ଏକଦିଶ ଛନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣବୋଧ,
 କହବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଏଥର ସେ ପ୍ରବନ୍ଧ । ୧୦ ।

ଏକବିଂଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗଗୁଣକେଶ—ଦଶ ଚତୁରବ
 ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ଅପୂର୍ବରସ ହେ
 ଅନେକର ପୁତ୍ର ମହାଦେବ ।
 ନିତ୍ୟକର୍ମ ଆଦି କରି ସେ କିଏ ବିଧାନ ହେ
 ନିୟୋଗ ବିବିଧଭାବେ ଯେବ । କି ସହସ୍ରେ ॥

ସେଜନ ଶୟନ ଅନ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ
ଏମନ୍ତେ କେତେହେଁ ଦିନ ଅବସାନ ଗଲ ହେ
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଳସେ ଏକ ରାତି । ୧ ।

ବିବିଧମଣିମନ୍ଦିରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପଲଙ୍କେ ହେ
ବିମନେ ରୁକ୍ମିଣୀ ଅଲେ ଶୋଭ ।
ଶ୍ରୀହରି ପଲଙ୍କେ ବସି ଦେହେ କର ଦେଲେ ହେ
ଉଠି ଦେଖି ତଳେ ଭବ ହୋଇ । କି ପ୍ରଭୁ ହେ ।
କି ଜର୍ଯ୍ୟେ ଅଇଲ ମୋତେ କହ ।

ତୁମ୍ଭେ ସବେଶ୍ୱର ଆମ୍ଭେ ମାନସ ମାତର ହେ ।
କି କାରଣେ କୁଁ ଅ ଆମ୍ଭ ଦେହ । ୨ ।

ଅତି ଅଭାଜନ ଆମ୍ଭେ ଅଯୋଗ୍ୟ ଯୁବତୀ ହେ
ହସ୍ତଅଗ୍ରେ କୁଇଁ ନ ଯୋଗାଇ ॥
ଆମ୍ଭେ ମହାପାପୀ ସୁବେ ତପ କର ନାହୁଁ ହେ
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ କୁଇଁ ବୁ ଅବା କାହିଁ । କି ପ୍ରଭୁ ହେ ।

ଆମ୍ଭେ ନୀତି ନବହ ନିକୁଞ୍ଜ ।
ପ୍ରଭୁମାନଙ୍କର ଏହୁ ଅତି ଅବେଶ୍ୱର ହେ
ଭବ ତେଜି ନୀତିନାଶ ଲକ୍ଷ । ୩ ।

ପୁଣ୍ୟରେ ମିଶଇ ପୁଣ୍ୟ ପାପେ ନ ମିଶଇ ହେ
ପାପ ଲଗି ପୁଣ୍ୟ ହୋସେ ଶୂନ୍ୟ ॥

ଅସ୍ତବ ଯୁବତୀ ସଙ୍ଗେ ଭବ ବଢାଇଲେ ହେ
ଅସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗତେ ଯଶ ଲାଭ । କି ପ୍ରଭୁ ହେ ।

କି ବିରୁଦ୍ଧ ଅଇଲ ମୋ ପାଶ
ଅଲଗ ସେବକ ଆମ୍ଭେ ବିଲଗେ ସେବିବୁ ହେ
ନ କୁଇଁ ବୁ ନିଜ ଶେଷ ବାସ । ୪ ।

ନ ଜାଣି ଅଗାଧେ ପଡ଼ି ଦୃଷ୍ଟି କରିଥିଲୁ ହେ
ତୁମ୍ଭେ ହେ ଉପ୍ରୋଧେ ନେଇଥିଲ ।

ଆମ୍ଭର ଅପ୍ରାଧ ଦେଖି ଖଣି ପକାଇଲୁ ହେ

ଯେହୁ ଯେତେ ତେଡ଼େକେ ରଖିଲ । କି ପ୍ରଭୁ ହେ ।

ଭଲ କଲ ରଖିଲ ଆଗରୁ

ସହଜେ ସାନଲେକକୁ ବଡ଼ପଣ ଦେଲେ ହେ

ନ ରଖିଲ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବେଢ଼ର । ୫ ।

ଏତେ ବୋଲି ମହାଯତ୍ନ ଗର୍ବଗଦ ହୋଇ ହେ

ଶୋକେ କହୁ ନ ପାରନ୍ତି ବାଣୀ ।

ଲୋଚନ ଲୋଚକ ଦେଖା ଥୋପା ଥୋପା ପଡ଼େ ହେ

ଦେଖି କୋଳ କଲେ ଚଢ଼ିପାଣି । କି ସନ୍ନ ହେ ।

ପଲଙ୍କେ ବସାଇ ଶୁଭ୍ରକେଶୀ ।

ଚକ୍ଷୁଲେ ଲୋଚକ ପୋଛି ହୃଦରେ ଭିଡ଼ିଣ ହେ

ମୂଖ ଚନ୍ଦ୍ର କହନ୍ତି ଆଶାପି । ୬ ।

ସୁନ୍ଦର ସମ୍ଭାଳ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟେ ଗୋ

ତୁମ୍ଭେ ଅଟ୍ଟ ସୁନ୍ଦରୀ ରତନ ।

ରୂପ ଗୁଣ ବୁଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧି ଆଗରୁ ବସୁରେ ଗୋ

ସର୍ବଗୁଣେ ସର୍ବଦା ନିମ୍ନସ୍ଥି । କି ସଖି ଗୋ ।

ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ।

ସିଦ୍ଧବନ-ଜନମନ ଆନନ୍ଦଦାୟିନୀ ଗୋ

ସର୍ବ-ଦୁଃଖ-ଦାୟିନୀମଣ୍ଡଳ । ୭ ।

ଆମ୍ଭେ ନାରାୟଣ ଅଟୁ ତୁମ୍ଭେ ନାରାୟଣୀ ଗୋ

ଆମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମା ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମାୟଣୀ ।

ଆମ୍ଭେ ରୁଦ୍ର ଅବତାର ତୁମ୍ଭେ ରୁଦ୍ରାୟଣୀ ଗୋ

ସର୍ବଭୂତେ ତୁମ୍ଭେ ବିହାରଣୀ । କି ସଖି ଗୋ ।

ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ହି ପୁରସ୍କରଣ ।
ଦଶଅବତାର ଆମ୍ଭେ ଭୁକ୍ତଲେ ଧରି ଗୋ
ତୁମ୍ଭେ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ ମନୋହାରୀ । ୮ ।

ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ରାଧା ଦିନ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ନାହିଁ ଗୋ
ରତି ପ୍ରୀତି ଶ୍ରୁତି ଏକ ଦେହ ।
ତୁମ୍ଭେ ରତି ରାଧା ପ୍ରୀତି ଆମ୍ଭେ ଶ୍ରୁତି ଜାଣ ଗୋ
ଏଥେ କାହିଁ ଅଛଇ ସନ୍ଦେହ । କି ସଖି ଗୋ ।
ଦିନି ପୁଣି ଆହାକୁ ପ୍ରବେଶ ।
ଶ୍ରୁତିରୁ ଜନମ ପ୍ରୀତି ପାରଙ୍ଗରୁ ରତି ଗୋ
ରତିଠାରେ ଠୁଳ ସଂରସ । ୯ ।

ଜୀବ ପରମ ପ୍ରକୃତି ଏକ ଦେହେ ସ୍ଥିତି ଗୋ
ଲୀଳା ଅର୍ଥେ ଭିନ୍ନ ଜନ୍ମ ଯେଷୁ ।
ଏ ମୋହ ସଂସାରେ ପଡ଼ି ଅନ୍ୟାନ ହୋଇଲି ଗୋ
ତୁମ୍ଭକୁ ନ ଜାଣି ତୁମ୍ଭେ ତେଷୁ । କି ସଖି ଗୋ ।
ସ୍ଥିତି ଏବେ ବିଅର୍ଥ ସନ୍ତାପ ।
କହ ଜ୍ଞାନ ତେଜି ପ୍ରୀତେ ପରମକୁ ଚେତ ଗୋ
ତୁଟି ସଂସାର ମୋହ ତାପ । ୧୦ ।

ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀ ବୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ୟାନର ଗ୍ୟାନ ହେ !
ଅଚେତର ଚେତନା ସୁରୁଷ ।
ଯେତେ କହୁଅଛ ପ୍ରଭୁ ତେତେ ମୁଁ ନୁହଇ ହେ
ତେଷୁ ମୋର ଭ୍ରାନ୍ତି ଯେ ବିଶେଷ । କି ପ୍ରଭୁ ହେ ।
ଅଧିକ ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ ଆନ ।
ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ରାଧା କାହିଁ କେମନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ହେ
ଦେଖାଇବ ମୋତେମୁଲ ସ୍ଥାନ । ୧୧ ।

ଶ୍ରୀହରି ଦୋଇଲେ ସଖି ଦୁର୍ଗମ କହଲ ଗୋ

ନିରୁଦ୍ଧ ପରମ ପ୍ରେମଧାମ ।

ନକଟ ପ୍ରାୟେକ ସଖି ଖସିବା ନିଶ୍ଚୟ ଗୋ

ପାଲଟି ବସିବା ଅତି ଶୁମ । କି ସଖି ଗୋ ।

ଅସିବା ନିକଟ, ଯିବା ଦୂର ।

ଅନେକ ଜନମ ସାଧୁ ସଂସିଦ୍ଧ ହୋଇଲେ ଗୋ

ତେବେ ଲଭି ପାରି ସେହୁ ଦୂର । ୧୨ ।

କିନା ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର ଭେଦ ନ ଜାଣି କି ସିଦ୍ଧ ଗୋ

କିନା ସୁରୁ କୃପାରୁ କି ପାଇ

ତଥା ଉପଦେଶ ସୁରୁ ହିଁ ସୁରୁ ସୁଦକ୍ଷ ଗୋ

ଚରୁକ ଶ ପ୍ରମାଣେ ତା କହ । କି ସଖି ଗୋ ।

ତାଙ୍କ ଯାଇ ଯାଇ ପାରି ଯେବେ ।

ଯନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ର ସବୁ ଭେଦ ସେ ଯେବେ କହିବେ

ସିଦ୍ଧ କଲେ ଲଭି ପାରି ତେବେ । ୧୩ ।

ସୁର ମହେଶ୍ୱର ବ୍ରହ୍ମା ଶସ୍ତ୍ର କୋଟି କୋଟି ଗୋ

ତାଙ୍କିଯାଏ ଯାଏ ତ ନ ପାରି

ଅଶ୍ୱେଷ ଦୁର୍ଗମ ପଥ ନିଗମେ ଅଗମ୍ୟ ଗୋ

ଭେଦ ଶକ୍ତି ନୋହଇ କାହାରି । କି ସଖି ଗୋ ।

ଯେବେ ଚିନ୍ତେ ଦୃଢ଼ କଲ ମନେ ।

ପାରି କି ନ ପାରି ସଖି ମନେ କରିବା ଗୋ

ସତ୍ୟ କରି କହୁଛୁ ବଚନେ । ୧୪ ।

ଶୋଭ ଏବେ ପ୍ରକ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହସି କଥା କହ ଗୋ

ରଘୁ-ଚନ୍ଦ୍ର ମୟୁଖ ଦିକାଶୁ ।

ସୁରଦୋର ଅନିକାର ଦିମର କିନାଶୁ ଗୋ

ସଂକ୍ରାନ୍ତେ ପିକ ଝାଡ଼େ ଝାସୁ । କି ସଖି ଗୋ ।

୧୫-୧୬ :- ପିକ ବୃକ୍ଷେ ବସୁ : ପଶୁ (କ, ଖ,) ।

ଭୁଜ ଭର ଅମ୍ବର ଉପେଖ ।
 ଅଦତ୍ତ ଦୁଦୟ ମୋର ଭଣ୍ଡ କର ଦତ୍ତ ଗୋ
 ବଦନ ଚନ୍ଦ୍ର ଶ ପ୍ରାଣ ରଖ । ୧୫ ।
 ଶୁଣି ଶଶିମୁଖୀ ମନେ ମନସିକବୋଧେ ହେ
 ବେଳୁ ବେଳ ବଳିଲ ଭଣ୍ଡାସ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସୁଖସମ୍ପଦେ ମହିଲେ ହେ
 କହେ ଦେବକୁଣ୍ଡଳ ଯେ ଦାସ । କି ପଛ ହେ ।
 ଶ୍ରୀହରିମହାତ୍ମା ଅଗୋଚର ।
 ପଥପି କହୁ ଲେଖିଲେ ଶତ୍ୟନ୍ତି କାହାର ହେ
 ବାହୁଲେ କି ସରଳ ପାଗର । ୧୬ ।

ଭାଷା:—ଇତି ଶ୍ରୀ ବୃହସ୍ପତିସ୍ତୋତ୍ର ଏକବିଂଶ ଛନ୍ଦେ ।
 କାନ୍ତରତନମନେ କାନ୍ତାଅଭିମାନ ବନ୍ଧେ ।
 ଦ୍ରାବିଂଶଚକ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ ଗାନ ।
 କହବାକୁ ଆଶିଷା ହୋଇ ଘରମ ଅଗମ୍ୟ ଗାନ । ୧୭ ।

ଦ୍ଵାବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ।

ହଞ୍ଜନତିଆସ ବାଣୀରେ ଗାଇବ ।
 ଜୟ ଜୟ କୃଷ୍ଣସିଂହା ରକ୍ତ ଶୀ ନାମ
 ସୁନ୍ଦରପଣକୁ ଲକ୍ଷ କି ବୋବା ସମ । ୧ ।
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରମଣୀ ଯେହୁ କାମର ମାତ
 ଗାହାର ପ୍ରକୃତଆଶୁ ଅଶେଷ ଜାତ । ୨ ।
 ଦାହାରଣୀ ପାଳଣୀ ଧାରଣୀ ସଂସାର
 ପ୍ରକୃତକାରଣୀ ସବୁକୁତେ ନିନ୍ଦାର । ୩ ।

ଗଙ୍ଗା ଗୟା ଗୋଦାବରୀ ଖର୍ଷ ପରୁଷୀ
ଉଗତ କାରଣେ ଦେବୀ ଜଗତେ ବ୍ୟାପି । ୪ ।

ଲୀଳା ଅର୍ଥେ ଏକ ରୂପ ଅନେକ ହୋଇ
ପ୍ରଭୁ ଠାକୁରାଣୀ ବନ୍ଦୁ ଅଧିକ କାହିଁ । ୫ ।

ମୋ ଛୁର କିସ କହୁବ ତୁମ୍ଭ ମହିମା
ଦୁରିତନାଶିନୀ ଦୋଷ କର ମୋ ଯମା । ୬ ।

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ସୁଜନ
ପରମ ରଘୁସ୍ୟ ରସ ନିତ୍ୟ ଆଶ୍ୟାନ । ୭ ।

ଗରୁଡ଼ ହକାର ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ
ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେନିଶ ବିଜେ ପରମ ପଥ । ୮ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ଅଣ୍ଡ-କଟାହ ବଳିଶ ଯାଇଁ
ବାସୁଦେବ ଆଳ ଜଳବିକୃଷ୍ଣେ ହୋଇ । ୯ ।

ଦୋଳନ୍ତି ଶ୍ରୀହରିପ୍ରୟା ଶୁଣ ଗୋ ତୁମ୍ଭେ
ଏ ପୁତ୍ରେ ରୁକ୍ମିଣୀ ବାସୁଦେବଟି ଅମ୍ଭେ । ୧୦ ।

କହୁଁ କହୁଁ ଜଳମୟ ପୁର ଜଣିଲେ
ଅନଳମୟ ଭୁବନେ ଯାଇଁ ମିଳିଲେ । ୧୧ ।

ଅଗ୍ନି ତେଜ ଦେଖି ଭୟ କଲେ ରୁକ୍ମିଣୀ
ଦୃଢ଼ରେ ରଖିଲେ ଭଡ଼ ଶାରଙ୍ଗପାଣି । ୧୨ ।

ଜଳନ୍ତା ଅନଳେ ଝାପି ଗରୁଡ଼ ତଳି
ଅନେକ ଯୋଜନ ଅଗ୍ନି ଗଲ ନିକଳି । ୧୩ ।

ବହୁତ ବିସ୍ତାର ହାର୍ଦ୍ଦ ଗଗନ ପଛ
ଜଣିଲୁ ବିଚିତ୍ରଗତି କଣିଷ୍ଠପୁତ । ୧୪ ।

ଫେଠାରୁ ତେଣିକ ଅନ୍ଧକାର ଭୁବନ

ନିଜ ଅଙ୍ଗ ନ ଦଶଇ ପହୁରେ ଶୂନ୍ୟ । ୧୫ ।

ମହାଭୟ ଉପୁଜିଲ ଶ୍ରୀହରିପ୍ରିୟା

ଦରଶି ଭକ୍ତଲେ ଦେବା ଗୋବନ୍ଦ ହୁଅ । ୧୬ ।

ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ପେନ୍ଥ ଶ୍ରୀ ବନମାଳ

ତରଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗୁଳି ଉର ବୁଲନ୍ତି ଖେଳି । ୧୭ ।

ଭୁଲଇ ଶୁଖିଲେ ଦେବ ଶୂନ୍ୟ ପହେଣ

ଗରୁଡ଼ ଉଡ଼ଇ ଚକ୍ର ଧରେ ପହେଣ । ୧୮ ।

କୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଜ୍ୟୋତି ଚନ୍ଦ୍ର ଡେଇ ।

ଉଡ଼ୁଲେ ଲଘିଲେ ଖଣ୍ଡା ଦେବାଧିପତି । ୧୯ ।

ମନୋମୟ ପୁର ପଣି ବୁଦ୍ଧିକ ଲଘି ।

ଅହଙ୍କାରମୟ ପୁର କଣିଲେ ବେଢି । ୨୦ ।

ପ୍ରକୃତମଣ୍ଡଳେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ

ଅବିମାୟ ପ୍ରକ୍ତିଧ୍ୟେଶ ମିଳିଲେ ଯାଇ । ୨୧ ।

ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଉଦୟ ପଦ ମୁରତି ହୋଇ ।

ବୃନ୍ଦାବନରାଣୀ ବୃନ୍ଦା ସେଠାରେ ରହି । ୨୨ ।

ବେଲିନ୍ତି ଶ୍ରୀହରି ଭୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ବୁଦ୍ଧି ଶୀ ।

ଏହି ମହାଦେବଟି ପ୍ରକୃତ-କାରଣୀ । ୨୩ ।

କୋଟି କୋଟି ବିଷ୍ଣୁ ପାଦରଜରୁ ଜାତ ।

ଏ ପୁଣି ରାଧାଙ୍କ କୋଟି କଳାରୁ ଜ୍ୟାତ । ୨୪ ।

ସତ୍ୟଯୁଗେ ମୈତ୍ରୀ-ସୁର-ଦରପ ଚୁର ।

ସିଂହଜେନନୀ ଏଟି ଅନାଦି ନାୟ । ୨୫ ।

ଏହାଙ୍କ କଳାରୁ ଉନ୍ନେ ଜନମ ହୋଇ ।

ଜନମେ ଜନମେ ବସୁନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲାଇ । ୨୭ ।

ଏତେ କହୁ ସେଠାରେ ଦର୍ଶନ କରି ।

ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ବେଦମାତାଙ୍କ ପଛ । ୨୮ ।

ବିରାଟ ପ୍ରକୃତ ଏହୁ ସେ ଦଶରାତ ।

ବିରଜା ବୋଲିଗିତି ଏହାକୁ ବୋଲନ୍ତି । ୨୯ ।

ବିନ୍ଦୁ ବେଦ ଏହଠାରେ ଜନମ ହୋଇ ।

ତେଣୁଟି ଦେବେତାମାନଙ୍କୁ ବିରଜା କହୁ । ୩୦ ।

ସହସ୍ରଶିରସୀ ନାମେ ବେଦପୁରୁଷ ।

ବେଦମୟେ ପୃଷ୍ଠ ଏହୁ କରେ ପ୍ରକାଶ । ୩୧ ।

ଏଣିକି ବ୍ରହ୍ମାର ବେଦ ଗମଇ ନାହିଁ ।

ତେଣୁଟି ନିଗମ ନିତ୍ୟ ଅଗମ୍ୟ କହୁ । ୩୨ ।

ସେଠାରୁ ଦର୍ଶନ କରି ବେଗେ ଚଳିଲେ ।

ଲିଙ୍ଗରୂପୀ ଶିବପୁରେ ଯାଇ ମିଳିଲେ । ୩୩ ।

ଦର୍ଶନ କରି ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଏହାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରମା ଦେଖି କହୁ ନ ପାରି । ୩୪ ।

ଲେଚନଜେମତରୁ ଯାଇ ହୋସେ ପ୍ରକାଶ

ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଓହ୍ଲ ତାରା ମାସ ଦିବସ । ୩୫ ।

ଏତେ କହୁ ସେ ଭୁବନୁ ବହନ ଗଲେ ।

କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଦର୍ଶନ କଲେ । ୩୬ ।

ଏହୁମତେ ଲାଘି ଗଲେ ଅନେକ ପୁରୀ ।

ବିଭୁତ ମନ୍ତ୍ରରେ ଯାଇ ବିନୟେ କଲେ । ୩୭ ।

ସୋଡ଼ଶ ପ୍ରକାରେ ତହୁଁ ମହୁମା କହୁ ।

ବିଶିକେଶନ ଭୁବନେ ମିଳିଲେ ଯାଇ । ୩୭ ।

ତହୁଁ ଯାଇଁ ଅନନ୍ତ-ଭୁବନେ ପ୍ରବେଶ ।

କେ କହୁ ଆଶିଷ ସେ ଅଶେଷ ବିଶେଷ । ୩୮ ।

ଗରୁଡ଼-ଭୁବନେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ।

ବୋଲନ୍ତି ବୈକୁଣ୍ଠ ସଖି ଅଟଇ ଏହି । ୩୯ ।

ଅଷ୍ଟ ଦ୍ଵାରପାଳ ଚଣ୍ଡ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଦି ।

ଭୂପାରେ ମହାବଳୀ ଅଛନ୍ତି ରୁଦ୍ଧ । ୪୦ ।

ଚନ୍ଦ୍ରିଣ ଛାଡ଼ିଲେ ଗଲେ ଭିତରେ ପଶି ।

ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଶଦ୍ଦ ଶବ୍ଦ ବସ୍ତୁ ଦରଶୀ । ୪୧ ।

ବଦନ ଦଳରେ ଅବତାର ବଦନ ।

ପ୍ରତି କେ ମହୁମା ସଖି କେ କହୁ ଲେଖ । ୪୨ ।

ତଦନ୍ତରେ ଦଶପଦେ ହୋସେ ପ୍ରବେଶ ।

ପାରୁଣଦେବତା ତହୁଁ ଛନ୍ତି ବିଶେଷ । ୪୩ ।

ବୋଲନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଖି ପ୍ରାଣର ସହ ।

ଭକ୍ତ ଅଟୁ ମୁଁ ମୁଁ ସ୍ଥାନଟି ଏହି । ୪୪ ।

ଆନ୍ଦର ଦ୍ଵାରକା ସଖି ଏଡ଼ୁ ଭୁବନ ।

ଏହିଠାରେ ଗୁରୁ ଆମ୍ଭ ସବୁ ସଦନ । ୪୫ ।

ଅଷ୍ଟ ପାଟବଣ ଆଦି ଯେତକ ନାଶ ।

ସେ ଯାହା ଠାବରେ ଦେଖି ଚକ୍ର ସୁନ୍ଦର । ୪୬ ।

ପୁଣେ ଆମ୍ଭ ପୁର ସଂକର୍ଷଣ ଦକ୍ଷିଣେ ।

ପଞ୍ଚମେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଦେଖ ରତ୍ନରମଣେ । ୪୭ ।

ସୋମେ ଉଷା ଅମରୁଷ ଦେଖ ଗୋ ପକ୍ଷି ।

ନବ ଆବରଣ ଏହି ଠାବରୁ ଦେଖି । ୩୮ ।

ବଦନ ଦଳରେ ଉପବନ ବଦନ ।

ଲୀଳା ଆବରଣେ ଲୀଳା ଅଶେଷ ରସ । ୪୧ ।

ଏମନ୍ତ ଶୋଭଣ ଦଳେ ଶୋଭଣବନ ।

ବନେ ବନଲୀଳାମାନ ଅତି ରହନ । ୪୦ ।

ପଦ୍ମ ଦ୍ଵିତୀୟ ଦଳେ ଶତର ବନେ ।

ଗୋବତ୍ସ ନ ଗିରି ପକ୍ଷି ଦେଖି ଲେଟନେ । ୪୧ ।

ଆତ୍ମ ଗୋପନବର ଏ ଦେଖ ଗୋ ପକ୍ଷି ।

ଯହଁ ଯେତେ ବ୍ରଜବଧୂ ମନ୍ଦର ଲେଖି । ୪୨ ।

ନନ୍ଦପୁର ବୃଷଭାନୁ ମନ୍ଦର ଆଦି ।

ବହ୍ନି ବହ୍ନିପାଳ କେତେ ଛନ୍ଦ ଅଛାଡ଼ି । ୪୩ ।

ଯମୁନାପୁଲିନବନେ କାଳିନ୍ଦୀ ହ୍ରଦ ।

ଅଷ୍ଟଦଳ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ତରୁ କଦମ୍ବ । ୪୪ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଦଳରେ ରାସ ଅଶେଷ ହୋଇ ।

କରଦୁର୍ଗା ସ୍ଥାନ ଏହି ଦେଖି ଗୋ ପକ୍ଷି । ୪୫ ।

ନୈରଞ୍ଜନ ଦଳରେ ବ୍ୟୋମାସୁରକୁ ମାର ।

ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ବଧ କଲୁ ଶୁଣ ସୁଦୂର । ୪୬ ।

ଉପଲବ୍ଧା ଲକ୍ଷଣଟି ଏହି ଦଳରେ ।

ଏ ପଦ୍ମ ପର୍ବତ ମ ଦଳେ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତ ପଂସାରେ । ୪୭ ।

ଏହି ଦଳେ ଧାତା ଆଦି କଳ୍ପ ଦର୍ଶନ ।

ଏହି ଦଳେ ଯଜ୍ଞଅନ୍ତ କଲୁ ଭେଜନ । ୪୮ ।

ଏହି ଦଳେ ଶ୍ରେଣୀ ତାଟି ରାଧା ମାନନ ।

ଚରଣ ଧରିଣ ବୋଧ କଲୁ କାମିନୀ । ୫୧ ।

କାବ୍ୟ ବଳେ କାଳୀପୁର କାଳନ୍ଦୀ ହ୍ରଦ ।

ଗହନ କାନନ ସୁଲୁ କୁସୁମ ଗଜ । ୫୨ ।

ଏହି ଦଳେ ପୁଷ୍ପବନେ ଗୋପୀଙ୍କ ପଲେ ।

ବିରାଧ-ବିନୋଦ-ଲାଳା ଅଶେଷ ରଲେ । ୫୩ ।

ଉକ୍ତଶ୍ରୀ ତା ଲକ୍ଷଣଟି ଏ ଦଳେ ବସି ।

ଉତ୍ତର-ଦଳ-ମହୁମା ଶୁଣ ପୁକେଶି । ୫୪ ।

ଦ୍ଵାଦଶରବିକରଣ ଶୀତଳ ଚନ୍ଦ୍ର ।

କଶୋରୀ ବାସନ୍ତସହା ହୋଇବୁ ଉଦ୍ଧୃ । ୫୫ ।

ଗଉରୀ ଅର୍ଚ୍ଚନ କରି ଗୋପପୁରୁଷ ।

ଉଷାଣ ଦଳେ ଲଭିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ପଦ । ୫୬ ।

ଏହି ଦଳେ ଗୋପୀଙ୍କର ବସୁ ହରଣ ।

କଳହାନ୍ତରିତା ଏସେ ବସେ ଲକ୍ଷଣ । ୫୭ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଦଳେ କେଶୀବଧ ହୋଇଲା ପହୁ ।

ଗଙ୍ଗାଦି ସକଳତୀର୍ଥ ଏ ଦଳେ ବହୁ । ୫୮ ।

ସ୍ଵାଧୀନଭର୍ତ୍ତୃକା ନାମେ ଲକ୍ଷଣ ବସେ ।

ନିକୁଞ୍ଜକୁଟୀର ଦଳ ଅନଳ ହିତେ । ୫୯ ।

ଅଭିସାରିକା ଲକ୍ଷଣ ବସଇ ଚନ୍ଦ୍ର ।

ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଜେଲିକୀର୍ତ୍ତା-ସଦନ ଏହି । ୬୦ ।

ଏହି ଅଷ୍ଟଦଳ ରାସଦ୍ଵାରେଣ ବେଶ ।

ଗୋପୀଶ୍ଵର ମହେଶ୍ଵର ଦ୍ଵାରେ ରଚନ । ୬୧ ।

ରକ୍ତ ଶୀ ବୋଇଲେ ଏ ତ ଅନନ୍ତ ମାୟା ।
ଅନ୍ତ ନ ପାଇଲି ଯଦୁ ଦେଖୁଛୁ ଯାହା । ୭୦ ।

ଠାବେ ଠାବେ ବକକୁଣ୍ଡ ବିଷ୍ଣୁ ମୁରତି ।
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଚକ୍ର ପଦ୍ମ କରେ ଧରନ୍ତି । ୭୧ ।

ଠାବେ ଠାବେ ବାସୁଦେବ ରକ୍ତ ଶୀ ଦେଖି ।
ରାମ କାମ ଅନୁରୁଦ୍ଧ କେ କହୁ ଲେଖି । ୭୨ ।

ଠାବେ ଠାବେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ସରୂପୀ ।
ବିବିଧ ବିଭୂତିମତେ ଆନନ୍ଦରୂପୀ । ୭୩ ।

ଠାବେ ଠାବେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ରୋପିକାବୃନ୍ଦ ।
ଠାବେ ଠାବେ ରାମକୀର୍ତ୍ତା ଲୀଳା ଆନନ୍ଦ । ୭୪ ।

ପଞ୍ଚପି ନ ଯାଇ ପ୍ରଭୁ ଏଥ ମହମା ।
ସର୍ବମୂଳ-ମଣ୍ଡଳ କେସନେ ଜାଣିମା । ୭୫ ।

ସକଳ-ଧାରକାମୂଳ କେବଣ ଆନ ।
ସର୍ବନିତ୍ୟଅଳ-ମୂଳ କଉଁ ଭୁବନ । ୭୬ ।

ଆଦି ରାଧା ଆଦି କୃଷ୍ଣ ଆଦି ରକ୍ତ ଶୀ ।
ଆଦି ବାସୁଦେବ ଶୁଭ କେମନ୍ତେ ଜାଣି । ୭୭ ।

ଶ୍ରୀହରି ବୋଇଲେ ପରୁଷଲ ଦୁର୍ଲଭ ।
ସାଧୁ ସାଧୁ ବୁଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ମୁଲଭ । ୭୮ ।

ଏତେ ବୋଲି କାଳିନ୍ଦୀ ପୁରୀନେ ପ୍ରବେଶ ।
ମହାଭୟଙ୍କର କାଳମାୟା ପ୍ରକାଶ । ୭୯ ।

ସେହିଠାରୁ ଏଣିକି ତାହାର ବିହାର ।
ତା ଚକ୍ରମଧ୍ୟରୁ କେହି ନୋହେ ବାହାର । ୮୦ ।

ଯେ ଯେତେ ହୋଇଲେ ତାହା ଭିତରେ ଖେଡ଼ି ।

ନିତ୍ୟମଣ୍ଡଳକୁ ବେଡ଼ି ହୋଇଛୁ ବେଡ଼ି । ୮୧ ।

ସ୍ଵର୍ଗ ମଞ୍ଚ ପ୍ରାୟେ ତାର ବିସାର ହୁଣୁ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଶକ୍ତିକୁ ଜଣି ବୃକ୍ଷଳ ମୁଣୁ । ୮୨ ।

ଜଳ ଯାର କୋଟି କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହୁଲେ ।

ବିକଟ ଦଶନ ମେରୁ ମନ୍ଦର ରୁଲେ । ୮୩ ।

ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବଳିଶ ମହାଭୁଜ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ।

ଠାରେ ଆଇଁ ଯାଏ କରେ ପବ୍‌ଭବନ । ୮୪ ।

ନଖ ଚଣ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ଦିଶେ ।

ଭୟେ ଯମ ପ୍ରାଣ ଥିବ ନୟନଶୟେ । ୮୫ ।

ବିକଟ ବଦନ ଦେଖି ଦେବା ଭକ୍ତ ଶୀ ।

ମହାଭୟ ଉତ୍ତଳିଲ ନୃପବୃନ୍ଦଣୀ । ୮୬ ।

ବାଟୋଲି ପ୍ରମାଣେ ଦେବା ପକୋତି ଗଲେ ।

ପ୍ରଭୁ ବ୍ୟମ ଭୁଜମୂଳ ତଳେ ଲୁଚିଲେ । ୮୭ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କାଲ୍ୟାଣସ୍ଵା ଶୁଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରିଲ ।

ବୈଷ୍ଣବମୂରତି ହୋଇ ପଥ ଛୁଡ଼ିଲ । ୮୮ ।

ପତଙ୍ଗବର ଉଡ଼ାଇ ସେଠାରୁ ଗଲେ ।

ଅସ୍ତବତ ନିକଟେଶ ବିଜୟେ କଲେ । ୮୯ ।

ପାରଳାତ ଚରୁମୂଳେ ପଶ୍ଚିମ ଦ୍ଵାରେ ।

ଦ୍ଵାରକା ପମୁହ ମୂଳ ସ୍ଥାନ ସେଠାରେ । ୯୦ ।

୮୪—୧ : —ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବଳିଷ୍ଠ ଭୁଜପଣ୍ଡ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ (ବ, ଚ) ;

୮୭—୨ : - ମୂଳେ ଲୁଚି ରହିଲେ (ଚ) ; ମିଳେ ଯେ ଯେ ନ ହୁଲେ (ଇ, ଈ)

ସିନ୍ଧୁସୁଖାଗତ ଅତି ନିର୍ଭୀକ ମୁଣ୍ଡି ।

ଆଦମୁଣ୍ଡି ବାସୁଦେବ ସେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥିତି । ୧୧ ।

ଅଶେଷ କୋଟି ଦ୍ଵାରକା ବୈକୁଣ୍ଠ କୋଟି ।

ଏହି ସ୍ଥାନ ଅଂଶାଅଂଶୁ ଜାତ ହୋ ଏତି । ୧୨ ।

ଭୃଷ୍ଟର ଭୃଦ୍ୟାନମଧ୍ୟେ ହରିଚନ୍ଦନ ।

ସଙ୍କର୍ଷଣବ୍ୟହୁ ପୁଣି ଦେଖ ଲୋଚନ । ୧୩ ।

ପ୍ରାଚୀ ଦଶେ ସନ୍ତାନ ଛୁଇଁବେ ବସନ୍ତ ।

ରତି-କାମଦେବବ୍ୟହୁ ଦିବ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି । ୧୪ ।

ଦକ୍ଷିଣେ ଭୃଦ୍ୟାନ ଦକ୍ଷ ଗହନ ବନ ।

ଭୃଷ୍ଟା ଅନୁରୁଦ୍ଧ ସୁରତରୁ ମୁକ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ । ୧୫ ।

ଏଠାରୁ ଏଣିକି ପକ୍ଷି ନିତ୍ୟ ବିହାର ।

ମୂଳ ରାଧା ମୂଳ ଗୋପୀ ମୂଳ କିଶୋର । ୧୬ ।

ସେ ସ୍ଥାନ ମହୁମା କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସହ ।

ବଚନ ଲୋଚନ ମନ ନ ଗମେ ଯହୁ । ୧୭ ।

ନିରନ୍ତରେ ଦେବ ଆଶା ତହୁଁ ରହୁଲ ।

ଶ୍ରୀରୁ ରୁଚରଣ ଶିରେ ଧରି ଧାଇଲ । ୧୮ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ରତ୍ନାବଳୀ-ମଞ୍ଜରୀ ଦ୍ଵାଂଶଶ ଛନ୍ଦେ, ।

ସକଳାୟାଦି ବୈକୁଣ୍ଠ ଆଦ୍ୟରୂପ କନ୍ଦେ ॥

ସିନ୍ଧୁସୁଖାଗତ ଛନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ସମ୍ପାଦ,

କହୁବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ଏଥର ଯେ ଆସ୍ତାଦ । ୧୯ ।

ସମ୍ବୋଧନ ଛାନ୍ଦ ।

ସର ବିଚିତ୍ର ଦେଖାଷ

ଶ୍ରୀହର ବଚନ ଶୁଣି ଶୁଣିକ ବାଳୀ ।

ତୋଥେ ବରୁଣର ଶୋକ ନୋହେ ସମ୍ଭାଳି । ୧ ।

ଏବେ ସେ ଜାଣିଲ ପ୍ରଭୁ ବୁଝଇ ହୁଅ ।

ଏକବେଳେ ହୁଳାଇଲ ସବ ସେନେହା । ୨ ।

ନିଜା ସେ ବୋଇଲ ସେ ତ ବୁଝଇ ଭବ ।

କାଳେ ତହୁଁ ଅସିଷ ଲଭିବ ଏ ଠାବ । ୩ ।

ଗୋପର ଗୋପୀ ଅସିବେ ସେ ଯାହା ପର ।

କାଳେ ତ ନ ସବୁ ଅମ୍ଭେ ବୁଝଇ ସମର । ୪ ।

ବାସୁଦେବମୁଖି ନିଜାସୁନେ ତ ନାହିଁ ।

ସେ ସୁଲେ ବୁକି ଶୀଘ୍ରପେ ପଶିବୁ କାହିଁ ।

ନିଜସ୍ବେ ଜାଣିଲୁ ଅମ୍ଭେ ସଂସାର ପର

ସଂସାର ଲଭିବ କାହିଁ ପରମ ପର । ୫ ।

ସେ ଯାହାର ସେ ଜାହାର କାଳେ ହେଇଲ ।

ଅରୁଣିଆ ପର ଗୋଟି ପଡ଼ି ରହିଲ । ୬ ।

ଏତେ କହୁ ନୋଧ ଦେବା ବହୁତ କଲେ ।

ତତ୍ତ୍ବେ ସମ୍ଭାଳି ଦାମ୍ଭ ହୋଇ କହୁଲେ । ୭ ।

ବୋଇଲେ ତ ସେ ହୋଇଲ ହୋଇଲ କଥା ।

କାହିଁଲେ କାହିଁବ କେହୁ ଦୁଦର ବଥ । ୮ ।

ତଥାପି ନିଜଜପଣେ ସୁହଇ ମୁହିଁ ।

ବୁଝେ ସେ ଅସିବ ମୋତେ କାହାକୁ ଦେଇ ।

ଆମ୍ଭେ ତ ରୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗେ କୋହୁଁ ଗୋସାଇଁ ।

କି ଅର୍ଥେ ମିଛକୁ ମୋହ ଅଛୁ ଲଗାଇ । ୧୧ ।

ରୁମ୍ଭ ମାୟା ଦେଖି ମୋତେ ଲଗଇ ଭୟ ।

ଏଥକୁ ଆମ୍ଭର କହୁ ନାହିଁ ଉପାୟ । ୧୨ ।

ସବଦଇ ରୁମ୍ଭେ, କାଳେ କାହାର ନୁହ ।

ଖେଳ ସଙ୍ଗ ତେଜି ରୁମ୍ଭେ ଭଲଗେ ରହ । ୧୩ ।

ଶ୍ରୀହରି ବୋଇଲେ ସଖି ନୁହଇ ଏହା ।

ସବଦା କାଳରେ ଆମ୍ଭେ ରୁମ୍ଭର ନାହା । ୧୪ ।

ରୁମ୍ଭେ ଯହୁଁ ଥବ ଆମ୍ଭେ ତହିଁ ପ୍ରମାଣ ।

ରୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ନାନାକାର ଶରୀର ଜାଣ । ୧୫ ।

ଏତେ ବୋଲି ଗୋଲକ ମଣ୍ଡଳ ଜିଣିଲେ ।

କି ପୁରେଶ୍ଵରଙ୍କ ଦ୍ଵାରେ ଯାଇଁ ମିଳିଲେ । ୧୬ ।

ଦୂରୁହୁଁ ବାହନ ତେଜି ଦର୍ଶନ କର ।

ତ୍ରିୟାକର ଧରି ଉଷ୍ଣ ହୋଏ ମୁରୁର । ୧୭ ।

ଦେଖିଣ ହୁଏଲେ ନିତ୍ୟତତ୍ତ୍ଵକାରେଣୀ ।

କି ଅର୍ଥେ ଅଛଇ ବସ୍ତ୍ର, ସଙ୍ଗେ ରମଣୀ । ୧୮ ।

ଶ୍ରୀ ହରି ବୋଇଲେ ଶୁଣ କୃପାକଟାକ୍ଷି ।

ସବ ଗର୍ଭବାସତା କି ଓହ୍ଲାତେ ଅଛୁ । ୧୯ ।

ବଦରବଳ୍ୟର ରାଜକୁଳପ୍ରସୂତା ।

ମମ ପ୍ରାଣ ପରାୟଣ ଏ ନିଜ କାନ୍ତା । ୨୦ ।

ରୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣେ ନିତ୍ୟେ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଭକ୍ତି ।

ଶ୍ରୀରାଧାପାଦପଙ୍କଜ ଦର୍ଶନେ ମତି । ୨୧ ।

୧୦—୧:—ସବଦା କାଳରେ ରୁମ୍ଭେ କାହାର ନୁହ (କ, ଖ),

୧୦—୨:—ଖେଳସାର ସଙ୍ଗ ତେଜି ଭଲଗେ ରହ (ଚ) ।

୧୯—୨:—ଉପାର ଅଛୁ (କ, ଖ) ।

କିମ୍ଭାବେ ବୋଇଲେ ବସ କହୁଲୁ ଯାହା
 ନ କହୁ ଆଗହୁ ଆମେ ଜାଣିବ ତାହା । ୧୧ ।
 କୋଟି ବୈକୁଣ୍ଠରେ କୋଟି ଲକ୍ଷୀ ମୂରତି ।
 କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ କୋଟି ରୁକ୍ମ ଶୀର୍ଷିତ । ୧୩ ।
 କାହିଁ କେତେ ଛନ୍ଦ ଏହା ଗଣିତା କାହିଁ ।
 ବ୍ୟାଞ୍ଜ ଦର୍ଶନ ଏହୁ ପାଇବ କାହିଁ । ୧୪ ।
 ଏକ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ବଳଭଦ୍ର ମୂରତି ।
 ବେଲେଟି ବହୁତ ମୋତେ କଲ ଭୟତି । ୧୫ ।
 ତାହାର ଆରତ ଦେଖି ପେନଶ ଗଲି ।
 ମନ୍ତ୍ରବଳେ ଅଙ୍ଗ ତାର ପାଲଟ କଲି । ୧୬ ।
 ତେବେ ସେ ଅଙ୍ଗ ତାହାର ଚିନ୍ତା ପଡ଼ିଲା ।
 ପ୍ରିୟମଦା ସୁଖୀ ତାହା ଦେଖି ବାରିଲା । ୧୭ ।
 ମାୟା କର ତଳେ ତାକୁ ଅଜାଲି ପୁଡ଼ି ।
 ଏପ୍ରକାରେ କେତେ ତୋତେ କହିବା ଫେଡ଼ି । ୧୮ ।
 କୋଟି ବାୟୁଦେବ ଶିବ ସ୍ବୟମ୍ବୁ ମୂର୍ତ୍ତି ।
 ଏ ଦ୍ଵାରକୁ ଏମାନେ ଗଣିତା ନୁହନ୍ତି । ୧୯ ।
 କେବଳ କଥା ଏ ଅଛି ଅତି ରୂପତ ।
 ନିରମେ ଅରମ୍ୟ ରୁରମଣେ ବ୍ୟକତ । ୨୦ ।
 ଶ୍ରୀରୁଚରଣେ ଯେବେ ଧାରଇ ସେବ ।
 ତାହାଙ୍କ ପ୍ରସନ୍ନେ ବସ ଏ ସୁଖ ଲଭି । ୨୧ ।
 ଦର୍ଶନ କରିବା ଶକ୍ୟ ଯାହାର ହୋଇ ।
 ଆଉ କି ସେ ଜନ ଏଥୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଇ । ୨୨ ।
 ଯାକୁ ଯେଉଁ ଅଧିକାର ଆଶିଷ ହୋଇଛି ।
 ଯେ ଯାହା ଶିଖୁଛି ବନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ରହୁଛି । ୨୩ ।

ଏ କଥା ମହାନନ୍ଦକୁ ଲେଖଇ ଆସି ।

ସଂଜା ଦିନରେ ଏ ବୈକୁଣ୍ଠ ବିଳାସୀ । ୩୪ ।

ଉନ୍ମେ ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାଥ ନିତ୍ୟ ମୁରତି ।

ସି ଶୁଣେ କିଶୋରରୂପ ନିର୍ଭୁଣେ ଅତି । ୩୫ ।

କଲ୍ୟାଣୀ ଅଂଶରୁ ଛରି ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ଗଲୁ ।

ସାଧାଙ୍କ କଲ୍ୟାଣୀ ଅଂଶ ସଙ୍ଗରେ ନେଲୁ । ୩୬ ।

ତେତେବେଳେ ଏ ସଙ୍ଗ ତୋ କାହିଁରେ ଥିଲୁ ।

କ୍ଷଣକ ସଙ୍ଗକୁ ସଙ୍ଗ ମୋହୋର କଲୁ । ୩୭ ।

ସାଧା କୃଷ୍ଣ ବେନି ଉନ୍ମେ ଗୋପକୁ ଗଲୁ ।

ନିତ୍ୟଲୋକ ଲଳା ଅଂଶ ସଙ୍ଗକୁ ନେଲୁ । ୩୮ ।

ଯହିଁ ଯେତେ ଲଳାଅଂଶ ବୈକୁଣ୍ଠ ଅତି ।

ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ଅଂଶ ସେନିଲ ଶୋଧୁ । ୩୯ ।

ବିଷ୍ଣୁ ବାସୁଦେବ କଳା ରୁକ୍ମଣୀ ଅଂଶ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଳାମାନ ସେନି ହେଲେ ପ୍ରକାଶ । ୪୦ ।

ସାଧାକୃଷ୍ଣରୂପେ ଗୋପେ ଶ୍ରୀକା ବିହଲୁ ।

ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ କଳା ସେନି ଦ୍ଵାରକା ଗଲୁ । ୪୧ ।

ଏ ଭାବେ ସକଳଲଳା ତୋହୋର ଅଙ୍ଗ ।

ଆଶିବା ବେଳକୁ ତୋର ସାଧକା ସଙ୍ଗ । ୪୨ ।

ଏଥୁଁ ଯେତେ ସେନିଲୁ ତେତେ ଅଣିବୁ ।

ଅଗୁଣ, ଅଗୁଣ ଲୋକକୁ ଅଣି କାହିଁ ଗଣିବୁ । ୪୩ ।

ଯହିଁ ଯାହା ନେଇଅଛି ତହିଁ ଛାଡ଼ିବୁ ।

ନିତ୍ୟଅଂଶ ସେନି ନିତ୍ୟଅଂଶେ କହିବୁ । ୪୪ ।

କେବେହେଁ ତୁ ବିନା ସୁରୁକୃପା ନ କଲେ ।
 ଲାଭ ନ ପାରିବୁ ବସ୍ତୁ ଏ ମାନ ଭଲେ । ୪୫ ।
 ରୁକ୍ମିଣୀ ଶୁଣିଲେ ଯହୁଁ ଅମୋହବାଣୀ ।
 କଳା ଗୁଣଗଲେ ନୀଳଭୂଷଣ କାଣି । ୪୬ ।
 ବଦନ୍ତ ମାଧବ ଶୁଣ ଅସିଲମାତ ।
 ତୁମ୍ଭେ ସେ ସିଂହର ସୁରୁ ସଂସ୍କୃତ । ୪୭ ।
 ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ ଭେଦ ତୁମ୍ଭେ କହୁବ ।
 ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତିକାର କହୁବ । ୪୮ ।
 ଏ ମୋର ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟା ଦୃଢ଼ସୁରତ ।
 ନିରନ୍ତରେ ଏହୁ ମୋର କରନ୍ତି ଯତ୍ନ । ୪୯ ।
 କେବେହେଁ ମହତ ସତ୍ୟ ନୋହୁଇ ଗୁଣ ।
 ତେଣୁ କର ଲେଖୁଥାଇ ପୁଣିନ ସଙ୍ଗ । ୫୦ ।
 ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ ଶୁଣି ସିଂହରମାତ ।
 କୃପା କଲେ ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ସକଳ ତତ୍ତ୍ୱ । ୫୧ ।
 ଅଶ୍ୟା ଦେଲେ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ କହ ।
 ଦ୍ୱାରକାରେ ସୁରୁ କର ଏହାକୁ ଥୁଅ । ୫୨ ।
 ଦ୍ୱାରକା ଯୁଗ୍ମସୂଅ ଏହା ଚରଣେ ।
 ଶିଷ୍ୟପଣେ ଟେକିଥିବେ ସର୍ବ କାରଣେ । ୫୩ ।
 ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋପୀ ସୁଧାକୁ ଏ ଅନ୍ତନ୍ତ ବୁଝ ।
 ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧି କରବେ ସେ ରୂପକୁ ଧାୟି । ୫୪ ।
 ଏତେ କହୁ ଅନାଇ ନ ହୋଇଲେ ମାତ ।
 ଫିଟିଲ ସକଳ ସଦ୍ଧି ରୁକ୍ମିଣୀ ଚିତ୍ତ । ୫୫ ।

୪୭—୪୯—କଳା କ ଦଶିଲେ (କ, ଖ) “କଳା” ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ପ, ।

୫୦—୫୨—ମହତ୍ତ୍ୱ (କ, ଖ, ଘ) । ୫୧—୫୨—ସିଂହରମାତ (କ, ଖ) ।

ପ୍ରାଣତରୁ ପଶ୍ଚିକଲ ରମଣୀ ମଣି ।

ମୁକୁନ୍ଦରେ ବରପିଲା ଅମୃତ ପାଣି । ୫୭ ।

ଗରୁଡ଼ ପିଠିରେ ବିଜେ ଶ୍ରୀଜତନ୍ତ୍ରାଥ ।

ବାହୁଡ଼ା ବିଜୟେ ପ୍ରଭୁ କଲେ ରୁରତ । ୫୮ ।

ବାମନାନ୍ତ ପରେ ବାମା ବସାଇ ହରି ।

ଆନନ୍ଦେ ମିଳିଲେ ଦେବ ଦ୍ଵାରକାପୁରୀ । ୫୯ ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଆଶା

ନରନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦାସ । ୬୦ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ରହସ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ ସମ୍ପାଦନା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ,

ସିଂହାର ବାସୁଦେବ ପରମସଂବାଦ ବଳେ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଶ୍ରୀ ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବଣ କେବଣ ସନ୍ଦେଶ,

କହୁବାକୁ ଆଶା ହୋଇ ମୋତେ ହୃଦୟକେଶ । ୬୧ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ।

ରାଗବରାଡ଼—କଳିଙ୍ଗ ବାଣୀରେ ଗାଇବ ।

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ କଥା ଶୁଣ ସାଧୁଜନ ।

ହାଲେହୋଲ ପଡ଼ିଅଛି ଦ୍ଵାରକା ଭୁବନ ।

କେ ବୋଲଇ ସବୁ ଅଛି କୃଷ୍ଣ କେଣେ ଗଲେ ।

ରୁକୁଣୀଦେବୀଙ୍କି କିପା ଏକା କରି ନେଲେ । ୧ ।

କେବଣ କାର୍ଯ୍ୟେଣ ଗଲେ ନ ଜାଣିଲେ କେହି ।
 ଏକେ ବଡ଼ ପଣଦ ତେଜିଲେ କିପ ପାଇଁ ।
 ମନର ଯୁବକ ଏ ତ ଅଟନ୍ତି ସମସ୍ତ ।
 ସୁଖେ ଯେବେ ଯାଆନ୍ତେ, କହନ୍ତେ ଜଣେ ମାତ । ୧ ।
 କେ ବୋଲଇ ଏ ଯେବେ ହୋଅନ୍ତେ ମନସର
 ବୁକୁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ କଥା ସେ ନିଅନ୍ତେ ଏକ କର ।
 ତାକୁ ସେନି ଏକ ହୋଇ ନିଗମେ ଗମିବେ ।
 ଅତିକ୍ରା ଅନରେ ରହି ନିଶନ୍ତେ ରମିବେ । ୨ ।
 କେ ବୋଲଇ ଗଲେ ସେ ସମସ୍ତ ବହୁମନ
 ରହିଲେ କେବଣ ଆନେ ବାରତା ନୋହୁଇ ।
 ସବଂ ଚାହୁଣୀମାନେ ଝୁରି ଝୁରି ଖାନ୍ତି
 ନିରନ୍ତରେ ଲେଉଟ ବହୁଇ ସନସନ ।
 କେଜିଲେ ଶେଜନ ପାନ ସବ ସୁଖଶୟା
 କର୍ମର ଚନ୍ଦନ ବାସ ପୁଷ୍ପ ପରିତେଜା ।
 ସବୁଟି ଅଧିକ ଗୋଲ ପଟାଞ୍ଚମା ପୁରେ
 ଯଶେ ଯଶେ ଅନୁଆନ ବାରତା ପ୍ରତରେ । ୩ ।
 କେ ବୋଲଇ ପଟାଞ୍ଚମା ପ୍ରତିବେନି ଶବ୍ଦ
 କେ ବୋଲଇ ଏକେବେଳେୟେ କାହୁଁ ସବ ।
 ପହଞ୍ଚେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପତି ଅଟଇ ଯାହାର
 ବିଚ୍ଛେଦେ ଶବନ ଦିବା ଶବ କି ତାହାର । ୪ ।
 ପଟାଞ୍ଚମାମୁଖ ହୁଇ ମୁହଁଲେ କେପକ
 ପତିଶ୍ରୋତା ଯାର ଦେହ ଧରେ କେତେ ଦିନ ।
 ପ୍ରଭୁମନଙ୍କର ଏହି ଉଚିତ ବେଶର
 କଲେହିଁ ବରନ୍ତି ସେ ଗୋ ଏମନ୍ତ ଆଶୁର । ୫ ।

ଜନମୁଖେ ଏସନ ବାରତା ପ୍ରଭୁ ଶୁଣି ।
 ଅନ୍ତେଶ୍ୱରପୁର ନେଇ ଛାଡ଼ିଲେ ରୁକ୍ମିଣୀ ।
 କଶ୍ୟପପୁତ୍ରକୁ ଆଶୀର୍ଵାଦେଲେ ଦୁଷ୍ଟିକେଶି
 ହସ୍ତୀ ରଘୁଣୀ ଅଧ ହୋଇଲକ ନିଶି । ୮ ।

ପ୍ରଭୁ ବିରାଜନ୍ତୁ ଏବେ କି ବୁଦ୍ଧି କରବା ।
 କେବଣ ପ୍ରକାରେ ତାଙ୍କ ବେଦନା ହରବା ।

ଏତେ ବୋଲି ଆପଣେ ଯୁକ୍ତପୁର ପର
 ଗହଳେ ପଶିଲେ ଯାଇଁ ସତ୍ୟଭାମା-ପୁର । ୯ ।

ପୁରଛନ୍ତୁ ପ୍ରାଣବୁଦ୍ଧି ନ ଦଶଇ ସତ୍ତ୍ୱ
 ରହୁଲେ କି ବଞ୍ଚିବା ନିମନ୍ତେ ନାନାବିଧ
 କେନ୍ଦୁଣି ପ୍ରକାରେ ଦେଖା ନ ବସିଲୁ ଗ୍ୟାନ
 କେବଳ ରହୁଛି ଏକା କୃଷ୍ଣ ତହିଁ ଧ୍ୟାନ । ୧୦ ।

ଅଦୃଶ୍ୟ ରୂପରେ ଗଲି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ
 ସତ୍ୟଭାମା ଆଗେ ଯାଇ ରୁମର ଢାଳିଲେ ।
 ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ସୌରଭ ପାଇ କୃଷ୍ଣପ୍ରାଣପ୍ରିୟା
 ଚମକି ଉଠିଲେ ଦେଖା ଉଲ୍ଲସଇ ହୃଦୟ । ୧୧ ।

ଅଜାଣେ ଅନାଇଁ ଦେଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ମୁଖ
 ନୟନ ବୁଜିଣ ଦେଖା ଜନ୍ମାଇଲେ ଶୋକ

ରୁମର ପକାଇ ଦେଇ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ
 ସହାଜିତଜେମାକୁ ଧଇଲେ ହୃଦେ ତୋଳି । ୧୨ ।

୧୦-୨-ବୁଦ୍ଧି (ଖ, ଗ) ୧୧-୧ :- ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଶିଲେ (ଗ, ଚ) ୧୨-୩:
 ଛତ୍ରେଦ ବନମାଳୀ (କ, ଖ) ।

ତାହା ଦେଖି ଅନ୍ତର ହେଇଲେ ସବନାସ
ଅନ୍ତରାତ୍ମ ମାର କେତେ ବୋଇଲେ ସୁନ୍ଦର ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୋଇଲେ ସଖି କହିଲ ମୁଁ ଅକ୍ଷ
ଦୋଷ ଥିଲେ ଦଣ୍ଡ କରି ରୋଷ ପଶ୍ୟାମ । ୧୩ ।

ହୁଏଇ କହିଲେ ଯହୁଁ ସକଳ ବେଦନ୍ତ
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଗୁଣ ଦେବା ମନୁ ମାନବ୍ୟଥା ।
ଅନନ୍ତେ ଉଡ଼ିଲେ ଧର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ
ବଳି ପୀରତି ଅତି ସୁରତିପ୍ରସଙ୍ଗ । ୧୪ ।

ପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟା ସମାଗମେ ପାହୁଲ ରସଣୀ
ବିବିଧ ବିନୟଦେ ଦେବ ଭୋଷିଲେ ରମଣୀ ।
ସତ୍ୟଭାମା ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ମୂଳେ ଦେଲେ ନେଇ
ରତ୍ନସିଂହାସନେ ପ୍ରଭୁ କିନ୍ତେ କଲେ ଯାଇଁ । ୧୫ ।

ସତ୍ୟଭାମା ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କି ଏକ ପ୍ରୀତି କରି
ବ୍ୟାମଜାନୁ ଉପରେ ବସାଇ ଯୁଗୁନାସ ।
ଯୁବା ଯୁବତୀଙ୍କି ମନ୍ଦ ଶ୍ରବଣେ କହିଲେ
ସତ୍ୟଭାମା ରୁକ୍ମିଣୀ ଯେ ଶ୍ରୀରୁ ହେଇଲେ । ୧୬ ।

ଆଉ ଯେତେ ଯୁବତୀ ରୁକ୍ମିଣୀ ମୂଳେ ଦେଇ
ବାହାରେ ବିଜୟେ କଲେ ଅଖିଳଖେଳାଇଁ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀଚରଣେ ସମସ୍ତେ ଯେବା କରି
ମନ୍ଦ ଉପରୁରଣ ହେଇଲେ ଶ୍ରୀରୁ ଭର । ୧୭ ।

ମନ୍ଦ ଯନ୍ତ୍ର ଭେଦ ସ୍ୱପ୍ନ ନାନା ଉପରୁର
ପରୁରନ୍ତ ନାସ ସବ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ।

ଯହୁଁ ଯାହା ପଡ଼ିଲ ଯେ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇଗଲେ
ଯହୁଁ ଯାହା ଦେଖିଲେ ତା ସମସ୍ତ କହୁଲେ । ୯୮ ।

କୃତାର୍ଥକାରିଣୀ ରୁନ୍ଧେ ପରମ ଭଣ୍ଡାର ।
ସାଧିଗଲ ଭେନା ରୁନ୍ଧେ ଧଇଲ ଉଦ୍ଧାର ।
ଶୁଣି ପ୍ରମୁଦତ ଯେ ହୋଇଲେ ସଫଳାଞ୍ଜ
ବୋଇଲେ ଏ କଥା କାହା ବେଳେ ହୋଏ କର୍ମ । ୯୯ ।

ରୁନ୍ଧର ପ୍ରସାଦୁଁ ଉପଦେଶ ହୋଇ ଖ୍ୟାତ
ନିଜରକାଶଣୀ ରୁନ୍ଧେ ଅଗାଧର ଗାଁଗାତ ।
ରୁନ୍ଧ ବଇଷ୍ଣବ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ସେବାଦୟ ।
ରୁନ୍ଧର ପ୍ରସାଦେ ସର୍ବ ଧର୍ମ ହେଲ ସିଦ୍ଧି । ୧୦୦ ।

ଏତେ କହୁ ଶ୍ରୀଚରଣେ ନମିଲେ ସୁନ୍ଦର
ଆନନ୍ଦେ ରହୁଲେ ସର୍ବେ ଦ୍ଵାରକାନଗରୀ
ଏ ଭବସାଗର ମୋତେ ଉଦ୍ଧାରଣ ନେମା
ଅଧମ ଉଦ୍ଧାରଣ ଯେ ରୁନ୍ଧର ମହମା । ୧୦୧ ।

ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଅନାଥର ନାଥ
ଦାନଜନସେବର ଭକ୍ତେ ଆହାତଭୁ ।
ଏଥୁଅନନ୍ତରେ ସକ୍ତ ସମସ୍ତେ ଶୁଣିମା
ଅଧମଉଧାରଣ ଯେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହମା । ୧୦୨ ।

ରୁନ୍ଧେ କୃପାନୟ ମୋର ଦୋଷ ନ ଦେନମା
କେ ଅଳ୍ପ କରି କହୁବ ଶ୍ରୀହରିମହମା ।
ଆଦି ଅଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ଦେନମା ଏ ଗୀତ
ତେବେ ସେ ଜାଣିମା ଏଥୁ ସର୍ବରସ ତତ୍ତ୍ଵ । ୧୦୩ ।

ରହୁଥାମସୁର ଏ ବିଚିତ୍ରମସୁ ରସ
ଏ ପୁଣି ଜାଣିମ ଯେହୁ ବିବେକ ପୁରୁଷ ।
ଅବିବେକ ବୋଲିବ ଏ କହୁ ପାଠେ ଥିଲ
ଥିଲ ଯେବେ କବି କବି ଆଗନ୍ତୁ ନ କଲ । ୧୪ ।

ବିବେକୀ ବୋଲିବେ ଏ ଗୁପ୍ତେ ଥିଲ ରହୁ
ସରସ୍ୱତୀ ଉତ୍ତାରେ ଗୁପ୍ତେ ଥିଲ ଥୋଇ ।
ଯହୁ ପୁଣି ବନ୍ଧନ ତାହାକୁ କଲେ ଦୟା
ମହୁ ମା ଅନନ୍ତ କେତେ କରବା ନିର୍ଣ୍ଣୟେ । ୧୫ ।

ପାଠମାନେ ଯେବେ ଅନ୍ତ କରି କହୁଥାନ୍ତେ
ମହୁ ମା ଅନନ୍ତ ବୋଲି କବି ଲେଖି ଯାନ୍ତେ ।
କହୁ କହୁ କୋଟିକଲେ ନ ପାଜଲେ ଅନ୍ତ
ତେଣୁକର କହୁଗଲେ ମହୁମା ଅନନ୍ତ । ୧୬ ।

ଏହୁ ମତ କେତେ କେତେ ଉତ୍ତାରେଣ ଥିଲ
କେତେ କେତେ କବିକୁ ବାଣୀ ବାଣୀ ଦେଲ ।
ଏବେହେଁ ଉତ୍ତାରେ କେତେ କେତେ ପ୍ରଶ୍ନବ
କଲ୍ଲ କଲ୍ଲାନୁରେ କି ସେ ବଜଲେ ସରସ । ୧୭ ।

ଯେ ଯେତେ କହୁଲ ତାର ତେତେକ ପ୍ରମାଣ ।
ଏତେ ଏତେ ବୋଲି ତଥ୍ୟ କେ କେ ମାନେ ଜାଣ
ଦେଲ ଲୋକ ଜାଣିଛୁ ଅଖିଲ ଲୋକ ଜାଣେ
ବିବେକୀ ଜାଣିମ ତାହା ମଧ୍ୟପାତ୍ରପଣେ । ୧୮ ।

ଏ ତନି ବେଶିକେ ପୁଣି ଜାଣିମାକୁ ନାହୁଁ ।
ଅବିବେକୀ ଲୋକ ଏଥୁ ପଶିବ ଯେ କାହୁଁ ।
ପଶିଲେ ତ ମିଶାଇ ମିଶାଇ ରସେ ଯେହୁ ।
ସାତୁକ୍ୟ ବାଧିଲ ସେ କହୁବ ଅବା କାହୁଁ । ୧୯ ।

ସଂସାରସାଗର ଏ ଅନନ୍ତ କୋଟି ମୁଖ
 ସେ ଯେଣୁ ମଞ୍ଜରୀ ସେ ତେଣୁ ମଣେ ସୁଖ ।
 ସନ୍ତୋଷ ମହତ ଯେହୁ ସମୁଦ୍ର ପରାସେ
 ସମତାର ଉଦର ସମୁଦ୍ର ପରିଚୟେ । ୩୦ ।

ଶରୁପା ପ୍ରାଏକ ପଦ୍ମ ଉଦର ଅଟଇ
ସେ ଯେହୁ ସୁଦୃଶ୍ୟ ରାଶି କୁ ଦୃଶ୍ୟ ତେଜଇ ।
ଶୁଲୁଣି ଜଳାର ପ୍ରାଏ ଅସହର ଜର
ସୁଲୁଗି ପକାଇ ସେ ଅଲୁଗି ରଖେ ସର୍ବ । ୩୧ ।

ତାର ପ୍ରାୟେ ପର ଗୁଣ ତଳାଇ ପକାଇ
 ଅନ୍ୟ ଦୋଷ ବୁଝି କରି ପସରା ଦଅଇ ।
 ପଦ୍ମ କହେ ପରଗୁଣ ଆପଣାର ଦୋଷ ।
 ଶୁଭ ବଇଷ୍ଣବ ସେବା ନ ପହଞ୍ଚଇ ଲେଖ । ୩୨ ।

ମନୁଷ୍ୟ କୋଟିକେ ମିଳେ ଉତ୍ତମ ଜଣେକ
 କୋଟିଏ ଉତ୍ତମ ଯାଇ ସାଧୁ ମିଳେ ଏକ ।
 କୋଟି ସାଧୁ ମଧ୍ୟେଶବୈଷ୍ଣବ ଏକ ଜାଣ
 କୋଟିସେ ବୈଷ୍ଣବେ ସେ ଲଭଇ ସହ ସୁଖ । ୩୩ ।

ସହ କୋଟିକେଣ ସେ ମହାନ ଏକ ଜାଣି ।
 ମହାନ କୋଟିକେ ଏକ ମହାପ୍ରା ବଢ଼ାଣି ।
 ସେଉଁ ମହାପ୍ରା ସେହୁ ଗଜନାଥ ସ୍ଵାମୀ
 ସବୁ ଆତ୍ମା ତୁଳ ମୂଳ ଆତ୍ମା ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ । ୩୪ ।

ଏତେକ ପ୍ରକାରେ ସହ ମହାପ୍ରା ମହୁମା
 ସହ ହୋଇ ନ ଭବଇ ଅହଙ୍କାର ସୀମା ।
 ପର ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ସହ ପର ସୁଖେ ସୁଖୀ ।
 ପରମକାରଣେ ସହ ନୋହେ ମନ ଦୁଃଖୀ । ୩୫ ।

ହାନି ଲଭ ବରୁଣ ସବତେ ଗରୁ ଭାରି
କାହାର ଠାକରେ ପହ୍ନ ନୋହେ ଅବେଭାଗ ।
ସବପୁଣ୍ୟ ମିଳଇ ପ୍ରାପତ ସହ ସଙ୍ଗ
ସକଳ କଳହ ନିନ୍ଦା ଅସାଧୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ । ୩୬ ।

ସବୁଜଗ ପହ୍ନ ବୁଦ୍ଧି ଯେବେ ସେ ହୁଅନ୍ତା
ଖଡ଼ଗ କମାଣ ବାଣ କପାଳ ବହନ୍ତା ।
ଏକକୁ ଆରେକ ନ ଚିହ୍ନନ୍ତି ମହାଭୋଳେ
ତେଣୁ ମରାମର ହୋଇ ମରନ୍ତି ସକଳେ । ୩୭ ।

ନୀୟ ନ ବୁଝନ୍ତି ସେ ବୁଝନ୍ତି ଅନମିତେ
ମହଗବ ଦୁରସ୍ତାରେ ମୋହ ଅନୁ ବତେ ।
ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ଭୟେ ଲଗଇ ଯାହାକୁ
କେସନକେ ପହ୍ନ ବୋଲି ବୋଲିବା ତାହାକୁ । ୩୮ ।

କହୁବାକୁ ଡରି ତେଣେ ନ କହୁଲେ ମର
ସୃଷ୍ଟି ନାଶଗଲ ପ୍ରଭୁ ବୁଝିବା ବରୁଣ ।
ଏଥୁ ଉଦ୍ଧରିଣ ପ୍ରଭୁ ବେଗେ ମୋତେ ନିଅ
ପରାଲବ୍ଧେ ଥିଲେ ସହ ପାଦତଳେ ଥୋଅ । ୩୯ ।

ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତର ନାଥ
ଦାନଜନ ଯୋଦର ଭଗତ ଆତ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଏ ଭବସାଗରୁ ପ୍ରଭୁ ପାରି କର ମୋତେ
ସାହୁ ସାହୁ ଆରତେ ଚୁକାର ତାଙ୍କେ ତେତେ । ୪୦ ।

ଦୂର୍ଗମ ସଂସାର ଦେଖି ମହାଭୟେ କଲି
ଅହଙ୍କାରମୟରେ ରହି ନ ପାରିଲି ।

ସମସ୍ତେ ବହୁଳ ସାଧୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ସନ୍ତକ
 କାଳେ ସହ ଉପରକୁ ହୋଅନ୍ତି ଅନ୍ତକ । ୪୧ ।
 ସବୁକ୍ଷଣ ଦେଖି ଦେଖି ହୋଇଲି ମଉନ
 କେହୁଣି ପ୍ରକାରେ ମୋର ନ ପଶିଲି ଦନ ।
 ଶରଣତାରଣ ରୁନେ କରୁଣାବାସ୍ୟ
 ଏ ମୋହୋର ଆତଜା ଫେଡ଼ିବା କୃପାନିଧି । ୪୨ ।
 ଅପରାଧ ଛମା କରି କରିବା ସଦସ୍ୟ
 ନିରନ୍ତରେ ଶ୍ରୀଚରଣେ କରଇଁ ବିନୟ ।
 ଏତେକ ମାରଇଁ ପ୍ରଭୁ ହୋଇବା ପ୍ରମନ୍ତ
 ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ନୋହୁବ ମୋ ଅସାଧୁ ଦର୍ଶନ । ୪୩ ।
 ପିତା ମାତା ପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର ଅସାଧୁ ନୋହୁବ
 ବନ୍ଧୁ ପ୍ରୀତି ପଶିଲି ଯେ ମୋର ହୋଇବ
 ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ସାଥୀନୁ ମୋ ନୋହୁବଟି କେହ
 ଦଣ୍ଡିଲେ ଦଣ୍ଡିବ ମୋତେ ଆପେ ଭବଗ୍ରାସୀ । ୪୪ ।
 ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ଜଗନ୍ନାଥେ କେହୁ ମୋର ନାହିଁ
 ରକ୍ତି ମାରୁଅଛୁ କେତେ ଦୋଷ ମୋ ଗୋସାଇଁ ।
 କେଶ ଧରି ରଖି ନେଇ ଶ୍ରୀଚରଣତଳେ
 ଅନାଥ ଦେବର ଫେଡ଼ି ଦୁସହ ଆକୁଳେ । ୪୫ ।
 ଲାଭ ଶ୍ରୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ଚରୁର୍ବିଶ ଗୁଣେ,
 ରୁକ୍ମିଣୀ ସତ୍ୟଭାମା ବିବିଧ ବୋଧ ବହେ ।
 ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ସୁପ୍ରେମଧାମ,
 ଶ୍ରବଣକୁ ସୁଖ ଏ ଭକ୍ତଜନ ବିଶ୍ରମ । ୪୬ ।

ଶୀକା ।

ରହସ୍ୟମୟ—ରାଧାକୃଷ୍ଣଲୀଳାର ଗୁପ୍ତତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରକାଶ ଯେଉଁ କାବ୍ୟର
ବିଷୟ, ସେହି କାବ୍ୟ ।

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ ।

ଗାହା—ଗାଆ (ସଂସ୍କୃତ) ପ୍ରାକୃତଭାଷାରେ ଗୀତଛାନ୍ଦ । ୪:—
ସଂକମଣ—ସଂକାନ୍ତ ୪:—ଉତ୍ସର୍ଗ—ଉନ୍ମତ୍ତ, ଉତ୍ତା । ୬:—ଭସ୍ମର—ସୂର୍ଯ୍ୟ
ପଛପରି—ପଛା ଶେଷ ହେବାରୁ । ବିରହ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଆନନ୍ଦଟେ—ସ୍ଥାନ
ସୁନ୍ଦର ରୂପରେ ଅବସ୍ଥିତ କରେ, ଯୋଗାଏ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷନନ୍ଦନ—ଭୂଷଣକାକ ।
ନେତର କାନ୍ଦେଣୀ—(ନେତ) ପଟ୍ଟବହୁବିଶେଷ, (କାନ୍ଦେଣୀ) ଶୁଦ୍ଧ
ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର, ନେତର କାନ୍ଦେଣୀ—ଶୁଦ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର । ତଳ । ଚରଣ
ଦଇଠି ତଟ ଜିଣି—(ତଳା) ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଜୟ ପୀଠ,
(ଚରଣ ଦଇଠି) ପଦ ରଖିବାର ଉଚ୍ଚ ପୀଠ (ତଟ) ପ୍ରାନ୍ତ (ଜିଣି)
ବଳି ପଡ଼ିଥାଏ । ଚକ୍ରକର—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବୃଷାଳ—ବିଶାଳ, ଗୋଲ ଓ ବଡ଼ ।
ନିତଳ—ନିଶ୍ଚିତ । ଅସଦମିର—ପାପରୂପ ଅନ୍ଧକାର । ଦୟାଦମନକ
(ସଂସ୍କୃତ) ସୁନାସ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ । ଆଲମ୍ବ—ଝାଲର । ଜାମ୍ବର—ଶୋଭା;
ଏ ସ୍ଥଳରେ ମେଘର ଝୁଲିବା ଓ ଦୋଳି ଶେଳିବା । ଉପାଙ୍ଗ—ଉପକାଶ
ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦ ମରହଟ୍ଟା ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

“ଇକତେ ବାଣା ତାଲ ମୁଦଙ୍ଗ ଝଙ୍କରା କିଙ୍କିଣୀ ଉପାଙ୍ଗ

ଦେବାଙ୍ଗନା ଦେଉନି ଉପଭୋଗ ବନାସ ବେରେ ଝୁଲିଲା ।”

ବ୍ରାନ୍ତି—ବିଦ୍ରୁମ ବା ବିଳାସ । ପ୍ରଳୟ ଅଛୁରୁ—ପ୍ରଣବ ଅକ୍ଷରରୁ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦ ।

ସାତବଣ—ସାତୁତଙ୍କର ଅନ୍ଧକ, ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରଭୃତି ସାତ ପୁଅ ଥିଲେ ।
 ସେହି ବଣରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜନ୍ମ, ତହିଁ କବି 'ସାତବଣ' କହିଅଛନ୍ତି ।
 ହୋତ—ହୃତ—ପଣ । ଅଭରଣୀ—ବିଳାସମୟୀ । ବିରଜା—ବିରସ ।
 ବେସନ—ବ୍ୟସନ, ଅସ୍ତ୍ରାର ବିହାରାଦି । ଚରୁସମ—ଚନ୍ଦନ, ଅଗୁର,
 କୁକୁମ, କସ୍ତୁରୀ ଲେପ । ହେତ (ପ୍ରାକୃତ)—(ସଂ) ଅଧଃ—ତଳ ।
 ଦଣ୍ଡମଣ୍ଡ—ଦଣ୍ଡି ନା ଓ ମଣ୍ଡି ବା ଅର୍ଥାତ୍ ବିରୁର ।

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ ।

ଅଲେକିତ—ଆଲୋକିକ । ଏମାନେହେଁ ନାହିଁ—ଏମାନେ
 ସମର୍ଥ ନୁହନ୍ତି । ବିଭଜ—ବିଭାଦିତ । ସେରନ୍ଧ୍ରା—ତେଲ୍ଲେ: ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ
 ଶକ୍ତରୁ ଅସମ୍ଭବ । ଭଣ୍ଡାନ—ଭଣ୍ଡାକୁ । ସଂହରି—ସମ୍ଭାଳ, ରଖି ।
 ଉଦ୍ଧରି—ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ, ଠିଆ ହୋଇ ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ ।

ସୋହୋତ—(ପ୍ରାକୃତ) ସୋହର (ସଂସ୍କୃତ) ଶୋଭନ ।
 ପଞ୍ଚାଶ—ସେବକ । ଅପସର—ତକିଆ, ମାଣ୍ଡି । ସଙ୍କଟସ୍ନେହା,
 ପରମଶୋଭା, କୋଟିକନ୍ଦର୍ପମୂର୍ତ୍ତିଆଶା, ପ୍ରବଳଭକ୍ତା, ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ,
 ପରାଣପିଆ, ବକାଶିରା, ବଘ୍ନିକଚକ୍ରା, ଗୀରିବମୋହୀ, ମୁଣ୍ଡଫୋଡ଼ା,
 ମନ୍ଦରଧର, ମହାନମର । କୁଳସିନ୍ଧବା, ମାହୁନ୍ତପିତା, ମାଳମାରୁଆ,
 ମଉଳାଲେଟା ଏସବୁ ଶକ୍ତରୁ କାବ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତା ଜଣାଯାଏ ।

ଉମନିୟାମାଦ—ଯୋଗର ଅଷ୍ଟଅଙ୍ଗ । ନିରାଧିକାର—ନିରାଧାର ।
 କଳାହାସ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଆକାଞ୍ଛା—ଆକାଞ୍ଛା । ନାସ୍ତିକେ—
 ଅସ୍ତବରେ । କାଞ୍ଚିଲ—କାଟିଲ, ଅଭିଳାଷକରେ । ଲୁହପାଲ—ମୃଗ୍ୟ-
 ହୁଏ, ଲଜ୍ଜା ବା ଦୁଃଖରେ ନମ୍ନ ହେବା । ଏ ଶବ୍ଦର ପରେ ଦ୍ଵିତୀୟଛେଦ
 ଦାତବ୍ୟ । ତଳ—ତଳ ।

ନବମା } ଦୃଢ଼ ମନଃସଙ୍ଗଂକଲ୍ୟାଣୀ ଜାଗରଃ କୃତ୍ତିତାରତଃ
 ଦ୍ଵିତୀୟା } ହ୍ରୀ ତ୍ୟାଗୋନ୍ମାଦ ମୂର୍ଛାନ୍ତା ଇତ୍ୟନନ୍ଦଦଶା ଦଶ ।
 ଦଶମା } ନବମା—ମୂର୍ଛା, ଦଶମା—ମୃତ୍ୟୁ ।
 ଗହବରେ - ଗହଳରେ ବା ଗହନରେ ।

ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ ।

ଲେଚି ଲେଚି ହୋଇ—ସଂକୃଷ୍ଟ ହୋଇ । ସୁପବାଶ—ଦେବତା ।
 ମୁଗାଛୁ—ମୁଗାଷି । ମହାବିଭୂତି—ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ । ସ୍ଵାଧୁଭୂତି—ଆତ୍ମଜନ,
 ଜୀବର ଅନୁଭୂତି । ମୁକ୍ତିବିଭୂତି—ଶୋଭଣ ବା ବିଭୂତିର ମୂଳ ବିଭୂତି ।
 (ମୁଖବନ୍ଧ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ମହାଭୂତି—ମହାବିଭୂତି ଅର୍ଥରେ । ସାଷ୍ଠମ—ସୁଷ୍ଟ,
 ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟ ।

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ ।

ସାରିଷ—ସଦୃଶ । ଗହ—ସ୍ଵଳ୍ପ ହୁଏ, ଯୋଗାଏ । ଝଙ୍କ—ଘଞ୍ଜ ।
 (୭ ମ ପଦ) “ଗୋପୀ ତାଙ୍କ * * * * ପାଦ”
 ପଦ୍ମନା—ଗୋପୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟ—ଗୋପ, ଭୁଜ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ରାଧାକୃ—ରାଧାଲୀ,

ମେହମାନ—ଏ ଶବ୍ଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ, ସାରଳା ଦାସ ଛନ୍ଦରେ ମିଳେ ।
ଏହାର ଅର୍ଥ ମୂର୍ଖ । ବସିଗଲେ—ବସୁରିଲେ ।

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ ।

ଅକାଶ—ଅକାଶ, ଅଜ୍ଞାନକୃତ । ଗୁହପାତନା—ଗୁହ-ସଂସ୍ଥାପନା ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦାଳ—ଦଣ୍ଡବତ୍ ପଡ଼ି ପ୍ରଣାମ କରିବା । ଗୁଣା—ତାର,
ବନ୍ଧ—ହନ ।

ନବମ ଛାନ୍ଦ ।

୭ ମ ପଦର ପାଠ ପାଦଟିପ୍ପଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀନ ।
ଅର୍ଦ୍ଧିଛ—ଅନ୍ତଃସ୍ଥ । ସୁଦୃଢ଼େ—ସୁଦୃଢ଼ ସ୍ୱା ବା ସୌଦୃଢ଼୍ୟ; ଏଠାରେ
ସ୍ୱରାଗ । ପରୁପ୍ରବନ୍ଧେ—ପଦ୍ଧତି, ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ଜଡ଼ନ୍ତି—ଜଡ଼ବତ୍
ଆଚରଣ କରିନ୍ତି । କାଛନ୍ତି ଛଟା ଶୋଭା ଭଙ୍ଗିରେ ଦେଖାନ୍ତି । ପଟା-
ମୁଣ୍ଡେଇ—ପଟ୍ଟମଣ୍ଡପ । ଭଦ୍ରତରୁପାତୀ—ସର୍ବଭୋଗଦ୍ରବ୍ୟ; ଚତୁର୍ଦ୍ଦାଳରୁ
ମଣ୍ଡପ ବିଶେଷ । କୌଶିରବାସ—କୌଶିପପତ୍ନୀରୁ ବରକା ବା କୌଶାକୃତ
ବରକା । ସମ୍ଭାଳଗଲେ—ମିଳିଗଲେ ।

“ସୁଶାନ୍ତିଧରୁ ମଦନମନ୍ଦର କେବଳ ଅଛି ଆଉଁଜି” ଦଇବ ହେ ।

ସ୍ୱାଧୀନ ଦଶାନୁରୂପ ଏ କେଳିସଦନ ପଡ଼ିନାହିଁ, ପତନୋନ୍ମୁଖ
ହୋଇ ରହିଅଛି । ସ୍ୱାଧୀନ ଜୀବତା, କୃଷ୍ଣପ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ ଜୀବନ ଅତି
କଷ୍ଟରେ ଅଛି । କେଳିସଦନ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ପୁନର୍ମିଳନକୁ ଯେପରି ଅପେକ୍ଷା
କରି ରହିଅଛି ।

ଦଶମ ଛାନ୍ଦ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଭାତ-ସ୍ନାନ-ଶୋଭା । ଅଦ୍ଭୁତ—ଅଦ୍ଭୁତ-ପିବାଅସିବା; ଅକ୍ଷୁବ ।
ମିଶ୍ରାପଡ଼ିଆ—ପଲ୍ଲମିଶ୍ରା ପଡ଼ିଆବା ବା ଯେ ମଣ୍ଡନ କରେ ସେ ମଣ୍ଡନ-
ତାହା ପଡ଼ିଆବା । ବୁଝିବକଳ—ପଛଖତ୍ତୁ (କୁଟାଖତ୍ତୁ) ସମନାଥ—
ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ ବା ସମନ୍ୱିତ-ଲଗାଲଗି ହୋଇଥିବା । ଗରଗଡ଼ିଆ—
ଆଗଡ଼େ (ଠିଆ, ଚାରି ଖତୁରୁ କହ) କୁଣଦାମ—କୁଣର ଶୃଙ୍ଖଳ-
କାଈର ଡେଇଁ ଶଆ କରି ବାହାରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି, ଖୋଲରେ ତାଡ଼ପରି
କରି ମଧ୍ୟ କେତେକ ଘେନନ୍ତି । ବାହୁଟି—ହସ୍ତର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ ।
ବାହାରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଝଲକ, ଝଲକା—କର୍ଣ୍ଣ ଉପବିଶେଷ । ପାଞ୍ଚ-
ଗୋଟିଆ—ପାଞ୍ଚଗଣିଆ - କର୍ଣ୍ଣାଭରଣବିଶେଷ । ନାସାବୁଟିଆ—ନାସିକାର
ଅଳଙ୍କାର । ଝୁଣିଆ—ପ୍ରପଦ-ଗାଦ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଘେନନ୍ତି ।

ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

ସ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ—ବାଣୀ ବିଶେଷ । ଯେଉଁ ବାଣୀରେ ଶ୍ରୀମଣ୍ଡଳଯୁକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ
ସମୁଦ୍ଧରେ ଗ୍ରାମ ବିଶେଷର ମୁକ୍ତି ନାଥ । ପିନାକ—ଧନାକୃତ ସପ୍ତ-
ତନ୍ତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର । ଅମ୍ବୁଗା—ସ୍ତ୍ରୀବାଦ୍ୟବିଶେଷ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ
ଲବଣୀବତୀରେ ଏ ବାଦ୍ୟକୁ ବୋଧହୁଏ ଅମ୍ବୁତପସା ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି
ଯଥା—“ଧରିବୁ ଅମ୍ବୁତ ପସା ଧନ ବେଳି କରେ ।” ରତା—ପିତାବ୍ରତ
ଜାତୀୟ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ, ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ବୁଦ୍ଧବାଣୀ, ପାରସ୍ୟ ଭାଷାରେ
ରବାର୍ । ତମ୍ବ ପାରସ୍ୟ ତତ୍, (ତମ୍) Tambourine । ତୋଳକ
ଜାତୀୟ ବାଦ୍ୟବିଶେଷ । ଦୋସରି ଦ୍ୱିସ୍ତରବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରଣ । ତାରଣୀ—
ତାରଣୀ, ତାରଣୀ । ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ରଜବାଣୀ—
ଏକ ଜାତୀୟ ନାଟ୍ୟକଳା, ବଡ଼ିଆ ପଇତ । ଉଦୁଗାର—ଉଗ୍ଗାର, ଉଦ୍ଗାର,

ଉତ୍କାର, ଉକାର । ମୟାଣ—କାମଦେବ (ମଦନ ଶବ୍ଦରୁ ଅପଭ୍ରଂଷ)
ବାହାଲଦ—ବାହାଉର, ଲଦବା—ଲଦ; ଗୋର—ଗୋପୀ ।

ଦ୍ଵାଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

କୁଶାନୁ—ଅଗ୍ନି । ରଥର—ଜୈଷ୍ଠମାସ । ଗାଜଲେ—ଗର୍ଜନ କଲେ ।
ମେଢ଼—(ସଂ) ମେଘ (ପ୍ରାକୃତ) ମେଢ଼ (ଓଡ଼ିଆ) ମେଢ଼ (ସଂ) ରଥ
(ପ୍ରାକୃତ) ରଥ (ଓଡ଼ିଆ) ରଥ । ନିର୍ଦ୍ଦାତ—ସ୍ଵାମୀ ବନ୍ଦୁ । ବିଦ୍ୟାଧିଲେ—
ବିକସିତ ହେଲେ, ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦ । ମହାପ—ବିଷୟାଭିଳାଷ, ଆଦର ।

ଶ୍ରୋଣେହା } କାମଜୁ, କାମଜା, ବୋଧହୁଏ ଶୋଣିତ ଶବ୍ଦରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ।
 } କାରଣ ଶୋଣିତ—ଶୋଣିତରୂପେ ଓଡ଼ିଆରେ
ଶ୍ରୋଣେହା } କଥିତ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ରୁଣକେଶ—ରାଗ ବା ଦଶବିଶେଷ । କେଶର—ଜାତ୍ରାନକେଶର
ବା ନାଗେଶର ଫୁଲର କେଶର । ପୋଇ—ପୁଆଇ, ପ୍ରାପସ୍ତ (ସଂ)
ମିଠାଇ ପୁଆଇବା, ଖରା ପୁଆଇବା ଇତ୍ୟାଦି । ସାରିଆ—
ସାରଣବଳ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ । ଖଣ୍ଡ—କନ୍ଦରୁ । କିନ୍ତୁ ଖଣ୍ଡରୁ କନ୍ଦଶବ୍ଦ ଆସିଅଛି ।
ଦାନବରଜ—କୋକିଳ । କୁରୁବେଲି—ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ୍ଵିଷ୍ଟ ପୁଷ୍କରିଣେଷ ।
କଉଁ ରଲେ—ବିକଶିତ ହେଲେ, ତଥା ର ପକାଇଲେ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଭେଦ—ଜଡ଼ିତ ହୋଇଅଛି । ଭରଣ—ଶରମଣା, ତୃଣୀର ।
ଲେହ—ପ୍ରତି, ତ୍ୟାଗ କରି । ଜାରିଲେ—ଖବ କଲେ । ଓହୋରସାଇ—
ସଂକୁଚିତ ହୋଇଯାଇ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଶୁପ—ଶଙ୍ଖଦଳ । ସୁପାତ—କୋମଳ ଓ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଶେଷ ।
ପଡ଼ାଇ—ପଡ଼ିଯାଉ, ପକାଇ । ଲଗ—କ୍ଷଣ । ବଲ ତଥା—ତାଙ୍କ
ହୁଆଇ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଚକ୍ରରକ୍ତକୁଳ—ରକ୍ତକୁଳୁଳ । ଜବତା—ଜାବତମୟ, ଜୀବନ ।
ଲହରୀ—ଲେଖେ । ଫୁଲବାଣୀ—ତାଙ୍କ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଛାନ୍ଦ ।

ରାଶି—ରାଶି, କହ, ଓଡ଼ିଆରେ ରାଶାକୁ ମଧ୍ୟ ରାଶା କହନ୍ତି ।
ଯଥା:—ଏକ ଲେଖା, ଯହୁଁରେ ରାଶା । ବରାଧିପତି—ମୁକ୍ତା । ବଳିଶ
—ବଳିହୋଇଥିବା, ଗୋଲ, ବର୍ତ୍ତୁଳ, ବଳୀନଶବ୍ଦରୁ । ଧର୍ମୀ—କଟି-
ବସନ । କାନ୍ଥ—ନିଷି । ଅଗ୍ନି—ପାଦ । ମନ୍ତ୍ରୀର—ନୂପୁର ।

ସପ୍ତଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଦତ୍ତ—ଦୃଢ଼ । ଅବରେ—ନିଶ୍ଚଳରେ । ସୁବିରତାରୁ—ଅବରେ
ଧୀର ସ୍ଥିର । ଜମ୍ବୁନଦରୁ ଜମ୍ବୁନଦ ଆଣି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନଦୀରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜଳ ଆଣି ।
ମେଘ—ଏକକ୍ରିତ କରି । ପ୍ରସ୍ତ—ଆଲୋକମଣ୍ଡଳ (Halo) ବନ୍ଧୁକ
ବଧୁଲ୍ଲ । ନିଜ—ଅନିଜ, କାମଦେବ । ଓଡ଼ିଆଣୀ—କଟିମେଝାଳା ।
ନାକଚଣାକଣ୍ଠି—କଣ୍ଠି ନାକଚଣା, କଣ୍ଠି ବସା ନାକଚଣା ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

ନିଗନ୍ଧ—ପୁରନ୍ଧପୁଷ୍ପବିଶେଷ । ମଦନା—ମାଧବଜାତୀୟ ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । ପୁଷ୍ପଭଦ୍ରା—ଭଦ୍ରମୁଖା ଲତାବିଶେଷ । ଦାରେହାଦାତ—ବରହଦଳଭୂଜା ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । କରୁଣା—ବାସନ୍ତୀ ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । ରତ୍ନ-ଦୁଲ୍ଲଭକୁମ୍ଭା—ଲଲ ଓ ମନୋହର ଚକ୍ରପଦା ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ—ଧନଳ ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । ତାରାବିଲକ—ତାରାପରି ଶୋଭା ପାଉଥିବା ପୁଷ୍ପ । ମଧ୍ୟ ଯୁବା—ମଧ୍ୟବୟସ୍କ ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । କୁଟିଳା—ତରଳଜାତୀୟ ପୁଷ୍ପବିଶେଷ । ବୈଜୟନ୍ତୀ—ପଞ୍ଚବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପବିଶେଷ ଜାନ୍ତୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ତମାଳା । କୈରବ—ଧଳାକଳ ।

ଉନବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ।

କଦମ୍ବ—ସମୂହ । ଉଦ୍‌କାର—ଓଁକାର । କାମଜ—କାମୋଦୀପକ ବାଦ୍ୟ । ତନ୍ଦୁକ ତାରବାଦ୍ୟ । ଫୁକାର—ମୁଖବାଦ୍ୟବିଶେଷ । ଚମ୍ପକ—ମୃଦଙ୍ଗ, ତମ୍ବିଆଦି ବାଦ୍ୟ । ତାଳ—ଝାଞ୍ଜି । ମୁଦ୍ରା—ଢିବା, ଗୁଳା । ହେରାଇ ଦେଖାଇ, ହେଉର ଶିଜନ୍ତୁ । ସଶିଳ—ଶିଥିଳ । ପ୍ରମୁଣ ରହେ, —(ନାମଧାରୁ) ଜଡ଼ ହୋଇ ରହେ । ବହୁ—ବ୍ୟକାଶରୁ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ । କାଳୀର ଆଳ—କାଳହୀନୁଦ, କାଳୀୟନବାସ । ଦୁର୍ଭଦଳ—ଦୁର୍ଘଟଦଳ ।

ବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଭୁଲି—ଖେଳି । ଭୁଲୁଛନ୍ତି—ଭୁଲୁଠାରେ । ତାଙ୍କତହିଁ—ତାଙ୍କଠାରୁ । ଲୁହୁହୋଇଯିବି—ଦୁଃଖରେ ସରିଯିବି । ସଂସାର—ସଙ୍ଗାତ, ସଙ୍ଗୀ । ଦୋଷର—ଦୁର୍ଘଟସ୍ୱ, ଅନ୍ୟ । ପୋଥିଲା—ପୋଥିଲା । କଣ୍ଡାର—ଘଷାର, ସର୍ବନର, ଚୁର୍ଣ୍ଣର । ଛନ୍ଦି—କ୍ଷନ୍ଦିୟ । ଶ୍ରେଣୀ—

ଉତ୍କଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ପ୍ରଥମ ହୋଇଲେ—ସମାପ୍ତ ପ୍ରାୟ ହେଲେ, ଫଳେ
ପାଟିଗଲ ।

ଏକବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଅନ୍ତେଶ୍ୱରପୁର—ଅନ୍ତଃପୁରସ୍ଥ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପ୍ରମାଣ
(ବିଦ୍ୟା)—ଗୁରୁ ବେଦ, ପ୍ରଜ୍ଞା, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ପୁରାଣ, ମାତାଂଶୁ, ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ର
ବାସୁ—ଦୁଇଗଣରେ ପ୍ରବେଶ କରୁ । ସଂସ୍ଥାପିତ—ସଂକ୍ଷେପରେ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ।

ସୋମେ—(ସଂ) ସୌମ୍ୟ, ଉତ୍ତରଦିଗରେ । ବିପ୍ଳବଧା—ଯେଉଁ
ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍କେତ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ନାୟକକୁ ପାଏ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳଶିଳା—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ-
କାଳରେ ନାୟକର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋକାର୍ତ୍ତ ହୁଏ ।
ବାସକସଖା—ନାୟକର ଆଗମନ ପ୍ରଶଂସାରେ ଯେଉଁ ନାରୀ ଆପଣା ଶରୀର,
ବୁଦ୍ଧ ଓ ଶଯ୍ୟା ପରିତ ନରେ । କଳହାନ୍ତରିତା—ଯେ ନାୟିକା ନାୟକ
ସହିତ କଳହହେତୁ ଦୂରରେ ରହି ଅନୁଗ୍ରାହ ହୁଏ । ସ୍ୱାଧୀନଭର୍ତ୍ତୃକା—
ସ୍ୱାମୀଅଧୀନରେ ଯାହାର । ହରିଚନ୍ଦନ—ଦେବତରୁଣିଶେଷ । ସନ୍ତାନ—
ଦେବତରୁଣିଶେଷ ।

ତ୍ରୟିଂଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଛୁନାକିଲି—ଛୁଆଇଲି । ଅଗ୍ନିଜ୍ଞା—ଅଗରୁ, ହନ, ଲଘୁ—
ଓଡ଼ିଆରେ ଗରୁଆ ବା ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତ ଶବ୍ଦରୁ ଅଗରୁ ଅଗ୍ନି—ଉଗ୍ନିଜ୍ଞା
ଅଗ୍ନିଜ୍ଞା—ଉଗ୍ନିଜ୍ଞା—ଅଗ୍ନିଜ୍ଞା ବହୁକା, ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତ, ବାଳେ ।

ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବହାରତା-ଅନ୍ତର କଥା । ପ୍ରିୟମଦା-ରାସରେ ବାଣାବାଦ୍ୟତପ୍ତର ।
ଛରି-ଛରି । ଶୋଧ-ବିସ୍ମରକରି, ଶୁଦ୍ଧକରି, କେବଳ । ଅମୋହ-
ଅମୋଦଶବରୁ ।

ଚତୁର୍ଥ ଶ ଛାନ୍ଦ ।

ଯଦି ଶ୍ରୋତା ଯାଇ ଦେହ ଧରେ କେତେଦିନ-ଅନୁସ୍-ପତ
ଯାହାର ଶ୍ରୋତା (ପତନ) (ସେ) କେତେଦିନ ଦେହ ଧରେ ? ଶ୍ରୋତା
- (ସଂ) ଶ୍ରୋତ ବା ଶ୍ରୋତଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ-ଅର୍ଥ, ବେଦ, ଜ୍ଞାନ । ରସୁଣୀ
ରଜନୀ, ଆତ୍ମସ୍ବାତ୍ତ୍ୱ-ଆତ୍ମସ୍ବାତ୍ତ୍ୱ, ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ (ହାତଶୂଳା ବା
ଅତ୍ମଶୂଳ) ମର୍ମବିଦାରକ । ଅଭିମାନରେ ବା ହୋଧରେ ଅଭିଯୋଗ-
ପୂର୍ବକ ପ୍ରିୟଜନକୁ ବାନ୍ଧ୍ୟବାଣ ବନ୍ଧି କରିବା । ଉପରୁରଣ-ପ୍ରାହର
ବା ଅନ୍ୟଠାରେ ପ୍ରୟୋଗ । ଶୋଧ-ଶୁଦ୍ଧକରି ବା ବୁଝି । ବଚଲେ-
ବ୍ୟୟକଲେ । ଶୂରୁପା-ଶୂର୍ପ, କୁଣ୍ଡା । ଅନୁ ବ୍ରତେ-ସବଦା ।

ସମାପ୍ତ

ଶ୍ରୀ
ରତ୍ନସ୍ୟମଜ୍ଜରୀ ।

ଭକ୍ତକବି ଦେବଦୁର୍ଲଭ ଦାସଙ୍କ

ବରଣ ।

ବହୁଧାଠ ଓ ସୁବିସ୍ତୃତ ମୁଖବନ୍ତ ସହ

ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ

ଶ୍ରୀ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ଏମ୍, ଏ, ଜି ଦ୍ଵାରା

ସଂକଳିତ

ଓ

ପ୍ରକାଶିତ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ ।

Price 12 annas

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ ୩ ମାତ୍ର ।

Printed by B. S. Das
The Mukur Press,
Cuttack,
1928.
